

НАУКОВИЙ І НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ ЖУРНАЛ • №1-2, 2000 СЕРІЯ "ІСТОРІЯ І КРАЄЗНАВСТВО"

У 2000 році з нагоди 125-річчя заснування Чернівецькому університету було присвоєно статус національного. Історія та сучасність провідного науково-освітнього закладу України - на сторінках "Зеленої Буковини" **сторінки 5, 7-17**

"Буковина. Загальне краєзнавство" - таку назву мала книга, підготовлена більше ста років тому (1899) крайовим жандармським командуванням з нагоди 50-річчя правління імператора Франца Йосифа I. Читачам журналу пропонується переклад з німецької одного з найцікавіших розділів під назвою "ТОПОГРАФІЧНИЙ ОПИС НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ" з коментарями професора Василя Ботушанського

сторінки 81-200

58019 м. Чернівці, вул. Міцкевича, 2

**ЗБЕРЕГТИ І ПРИМНОЖИТИ СВОЇ ЗАОЩАДЖЕННЯ
МОЖНА ЛИШЕ З НАДІЙНИМ БАНКОМ **УКРСОУБАНК****

**ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА ДИРЕКЦІЯ
АКБ «УКРСОУБАНК»
ЗДІЙСНЮЄ:**

- ◆ розрахунково-касове обслуговування
- ◆ депозитні операції
- ◆ кредитні операції
- ◆ послуги по виплаті заробітної плати
- ◆ документарні операції
- ◆ інкасацію
- ◆ операції з цінними паперами
- ◆ послуги на фондовому ринку
- ◆ впровадження системи "Клієнт-Банк"

№ 1-2, 2000

Серія «Історія і краєзнавство»

РЕДКОЛЕГІЯ ВИПУСКУ:

Балух В.О., д.і.н.
Ботушанський В.М., д.і.н.
(науковий редактор)
Васюта С.І., д.і.н.
Добржанський О.В., д.і.н.
Квасецький А.Т.
(головний редактор)
Кожолянко Г.К., д.і.н.
Макар Ю.І., д.і.н.
Сівак В.К.

ВИДАВЦІ:

Науково-дослідний центр
буковинознавства
при Чернівецькому
національному університеті
Державне управління
екології
та природних ресурсів
у Чернівецькій області

ПАРТНЕРИ:

Чернівецька обласна
дирекція
АКБ "Укрсоцбанк"
(директор п.В.В.Прокопенко)
Чернівецький обласний
краєзнавчий музей
(директор п.О.П.Затуловська)

З М І С Т

Інформація 5

Ю Б І Л Е І

Ботушанський В. М.
Чернівецькому національному університету — 125 років:
історія та сучасність 7

Масан О. М.
Виникнення та розвиток Хотина в добу середньовіччя
До 1000-ліття з часу заснування 18

Д О С Л І Д Ж Е Н Н Я

Палійчук І. А.
Молдова в планах Богдана Хмельницького у 1648-1653 рр.
Шлюбна угода і династичні інтереси 30

Жалоба І. В.
На шляху до Чорного моря
З історії розбудови Львівсько-Чернівецької залізниці до Сучави і Ясс 38

Піддубний І. А.
Питання Бессарабії в українсько-румунських відносинах у 1918 році
Хроніка подій 44

Затуловська О. П.
До питання про розвиток музейної справи на Буковині в ХІХ столітті
Крайовий, Промисловий музей та інші 57

ПОСТАТІ

Вол. Е. Л. Німець-приятель До 135-річчя від дня народження Раймунда Фрідріха Кайндля.	64
---	----

Яківчук А. Ф. Вірний син Наддністрянської Буковини. До 130-річчя від дня народження Петра Нестеровського.	66
---	----

ПОШУК

Піддубний І.А. У Буковинському небі. З історії розвитку авіації (1910-1940 рр.)	70
---	----

НАШІ ПУБЛІКАЦІЇ

Буковина. Загальне краєзнавство: Частина ІХ.	81
Передмова (Ботушанський В.М.)	83
Топографічний опис населених пунктів	89
Переклад з німецької Андрійця Ф.С., Квасецького А.Т.	

РЕЦЕНЗІЇ

Коцур А. Нова книга про історію сільського господарства Буковини	201
Перейма П. Тасмнічі вершники-гуцули повертаються разом з Р.Ф.Кайндлем	203
Буркут І. Чернівці відроджують давню славу міста з європейськими традиціями книгодрукування	205

ВЕРНІСАЖ

Яківчук А. Ф. З висоти батьківських порогів Ескізи до творчого портрета Ореста Криворучка	207
---	-----

ЛЕГЕНДИ РІДНОГО КРАЮ

Безручко І.Г. Кармалюкове джерело	215
Правила для авторів.	216

№ 1-2, 2000

Series «History and Regional Science»

EDITORIAL BOARD:

V. Balukh, Ph.D.
V. Botushansky, Ph.D.
(scientific editor)
S. Vasyuta, Ph.D.
O. Dobrzhansky, Ph.D.
A. Kvasetsky
(editor-in-chief)
G. Kozholyanko, Ph.D.
Yu. Makar, Ph.D.
V. Sivak

EDITORS:

Research Centre of Bukovyna
Studies at Chernivtsi National
University
Chernivtsi State Administration
of Ecology and Natural
Resources

THE PARTNERS:

Chernivtsi regional
management of joint-stock
commercial Bank
«Ukrsotsbank»
(director V. Prokopenko)
Chernivtsi Regional Museum
(director O. Zatulovska)

THE CONTENTS

The Information 5

ANNIVERSARIES

V. Botushansky
Chernivtsi National University is 125:
history and modern times. 7

O. Masan
Khotyn's springing up and development in the Middle Ages
To the 1000th founding anniversary. 18

RESEARCH

I. Paliychuk
Moldova in Bohdan Khmelnytsky's intentions in 1648-1653
Matrimonial arrangement and dynastic interests. 30

I. Zhaloba
On the way to the Black Sea
From the history of Lviv-Chernivtsi Railway founding up to Suchava and Yassy. . . 38

I. Piddubny
The Bessarabia item in the Ukrainian-Romanian relations in 1918
Chronicle of events. 44

I. Zatulovska
To the problem of museum activity development in Bukovyna in the 19th century
Regional museum, Industrial museum, etc. 57

P E R S O N A L I T I E S

E. Vol	
A German friend	
<i>To the 135th anniversary of R.F. Keindl's birthday</i>	64
A. Yakivchuk	
A true son of Naddnistryanska Bukovyna	
<i>To the 130th anniversary of Petro Nasterovsky's birthday.</i>	66

S E A R C H

I. Piddubny	
In the sky of Bukovyna	
<i>From the history of airforce development (1910-1940)</i>	70

O U R P U B L I C A T I O N S

Bukovyna. General Regional Science. Part IX.	81
Preface (by V. Botushansky)	83
The topographic description of inhabited areas	89
<i>(translated from German by F. Andriets, A. Kvasetsky)</i>	

P R E V I E W S

A. Kotsur	
The new book on the history of agriculture of Bukovyna.	201
P. Pereima	
The mysterious riders from Highlands come back with R. F.Keindl.	203
I. Burkut	
Chernivtsi revives the ancient glory	
of the city the European traditions of book-printing.	205

C O L L E C T I O N

A. Yakivchuk	
From the height of the paternal threshold	
Sketches to the creative portrait of Orest Kryvoruchko.	207

L E G E N D S O F T H E M O T H E R L A N D

I. Bezruchko	
The well of Karmalyuk	215
Rules for the authors.	216

Чернівецький університет відсвяткував своє 125-ліття

Присвоєння вищому навчальному закладу статусу національного, випуск ювілейних монет, встановлення меморіальної дошки на приміщенні, де 4 жовтня 1775 року відкрив свої двері «університет Франца Йосифа» — такими резонансними і символічними подіями супроводжувалися урочистості, які ще раз засвідчили, що Чернівецький

університет був, є і, без сумніву, залишиться головним науково-освітнім і культурним центром Буковини.

Яким саме бачиться завтрашній день буковинського вузу? На це запитання ректор Чернівецького національного університету, професор С.С.Костишин відповідає так:

— Насамперед мрію про покращення фінансування і матеріально-технічної бази... Прагну бачити на чолі всіх факультетів та профілюючих кафедр докторів наук, кількісно та якісно зміцнити науково-педагогічний потенціал: мати не менше 100 докторів і 500 кандидатів наук. Я хочу, щоб наша молодь відчувала себе українською і була горда з цього, щоб відчувала відповідальність за приналежність до великої нації. *(Історія і сучасність ЧНУ - на стор. 7).*

Хотин відзначає своє тисячоліття...

Наприкінці 2000 року відбулася Міжнародна наукова конференція, присвячена 1000-літтю виникнення Хотина. Її організаторами виступили Чернівецький національний університет, історичний факультет ЧНУ, Хотинська районна адміністрація, Хотинська міська рада і редакція газети «Хотинські вісті».

Історики Л.П.Михайлина, О.М.Масан та інші на підставі археологічних, природно-географічних, історичних та лінгвістичних даних обґрунтували тезу, що замок і місто Хотин виникли на рубежі X-XI століття, тобто близько 1000 року *(Детальніше — на стор. 18).*

... а Садгора готується до 230-річного ювілею

Під час російсько-турецької війни барон Петер фон Гартенберг (Садагурський) заснував неподалік Чернівців та сіл Рогізна і Жучка приватну монетарню, де з пошкоджених і трофейних гармат протягом 1771-1774 років карбувалися мідні монети. Хоча монетний двір припинив своє існування, але поселення збереглося. З нагоди 230-х роковин заснування Садгори планується встановлення та відкриття пам'ятника-символа «Садагурська монетарня».

Миرون Кордуба як дзеркало західноукраїнської історії

Народившись у селі Острів, що поблизу Тернополя, Мирон Кордуба жив, навчався і працював у Львові, Відні, Чернівцях, Варшаві. Під керівництвом М.Відінгера написав дисертацію «Історія і відносини в Галицькому князівстві до половини XIII ст.» і отримав звання доктора філософії.

Наприкінці 1900 року переїхав з Відня у Чернівці, де розпочав роботу у 2-й цісарсько-королівській гімназії. У 1903 р. Мирон Кордуба обраний повноправним членом Наукового товариства ім. Т.Шевченка у Львові. Саме тут розпочалася активна співпраця з товариством, голова якого М.Грушевський направив М.Кордубу вивчати архіви Москви, Бухареста, Відня (1907-1909 рр.)

У 1918 році Мирон Кордуба залишив Чернівці, а з 1920 року поселився у Львові, де працював викладачем історії Української академічної гімназії. Протягом 1920-1925 років він очолював кафедру всевітньої історії таємного Українського університету при НТШ. У 1929 році його запрошують на посаду професора східноєвропейської історії, а у вересні 1937 - професора історії України згаданого університету. З 1944 року і до своєї смерті

(7 травня 1947 року) Мирон Кордуба — професор та голова історичного відділу північних та західних слов'ян Львівського університету.

Мирон Кордуба був активним учасником суспільного життя. Так, 7 жовтня 1897 року його обрано президентом студентського товариства «Січ». У роки першої світової війни історик працює з українськими військовополоненими, а з жовтня 1918 року стає членом Буковинського крайового комітету Української Національної Ради. У 1919 він — консул посольства ЗУНР у Відні.

Як науковець, Мирон Кордуба значну увагу приділяв історії Галичини і західнослов'янських держав, дипломатичним зносинам та зовнішній політиці часів Б.Хмельницького, а також українським науковим діячам. Декілька праць він присвятив Буковині. Найцікавішою з них є «Ілюстрована історія Буковини» (1910).

Його працьовитість та громадянська позиція і зараз змушують замислюватися над тогочасними подіями та шукати у них відповіді на сьогоднішні питання.

Т.В.

БОТУШАНСЬКИЙ В.М.

УДК: 947.785:378.4

ЧЕРНІВЕЦЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТУ - 125 РОКІВ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

4 жовтня 2000 р. широко і урочисто відзначено 125 років від дня його заснування. Учасниками урочистостей були не тільки професорсько-викладацький склад та студенти університету, представники громадськості Чернівців і області, але й гості з ряду міст України, а також країн Європи й Америки.

Це свідчить про те, що Чернівецький університет є авторитетним вищим навчальним закладом як в Україні, так і поза її межами. Відчуття неабиякої значущості й гордості за свій університет значно додало колективу вузу видання Президентом України Леонідом Кучмою указу від 11 вересня 2000 р. про присвоєння Чернівецькому університету статусу національного.

Як відомо, університет відкрито за рішенням парламенту Австрії та імператора Франца Йосифа з нагоди 100-річчя приєднання Буковини до Австрії, а також тривалого (27-річного) домагання громадськості краю вищого навчального закладу. Особливо визначну роль у відкритті цього університету відіграв уродженець Буковини чернівецький юрист, депутат крайового сейму і австрійського парламенту, блискучий оратор Костянтин

Томашук. Своїми гарячими переконливими промовами у парламенті він схилив більшість депутатів на користь Чернівців при голосуванні, бо тоді ж університету домагалися також депутати Сілезії, Моравії, Трієста, Словенії, Зальцбурга і другого (чеського) університету в Празі.

Заснування університету у цій найвіддаленішій провінції габсбурзької імперії зумовлювалося гострою потребою в кадрах викладачів, священників, суддів, адвокатів, урядовців. Адже освітній рівень населення краю був низьким, школу відвідувало у 1871 р. лише 17 % дітей шкільного віку. Не вистачало вчителів. А їх могли готувати в нововідкритих чоловічій (1871) та жіночій (1872) учительських семінаріях тільки випускники університетів.

До того ж з початку 70-х років XIX ст. Львівський і Краківський університети були переведені на польську мову викладання, і тому, щоб здобути вищу освіту, випускникам буковинських і галицьких німецьких гімназій треба було їхати за сотні кілометрів в університети Відня, Граца, Праги, Інсбрука.

Університет у Чернівцях відкрито в урочистій обстановці 4 жовтня 1875 р. у приміщенні учительської семінарії (нині корпус № 1) з присвоєнням йому імені імператора Франца Йосифа у складі трьох факультетів: юридичного, теологічного і філософського. Першим його ректором заслужено обрано Костянтина Томашука.

Хоч українці в краї становили тоді 42 % (а у північній частині — 58%), румуни — 31 %, а німці — лише 8 %, університет відкрито як німецькомовний. І не тільки тому, що не було українських викладачів, навчальної літератури українською мовою, наукової термінології, а й тому, що австрійські власті й не погодилися б на відкриття університету з українською чи румунською мовами навчання.

Університет розпочав навчальний процес при мінімальному контингенті студентів — 177 осіб. Але з року в рік їх число зростало і у передвоєнному 1913/1914 навч. році становило 1192 особи. Понад 2/3 з них були вихідцями з Буковини, до 1/5 — з Галичини, решта — з інших провінцій імперії та з-за кордону: з Румунії, Туреччини, Росії, Болгарії, Сербії, Німеччини, Франції, Англії (в основному на теологічному факультеті, де готували священників для православних церков у зарубіжжі). Національний склад студентів у зв'язку з цим був дуже строкатим. Приміром, у 1907/08 н. р. серед 834 студентів німецькомовні (тобто німці і євреї) становили 54,8 %, румуни — 21,5 %, українці — 14,1 %, поляки — 5,9 %, росіяни — 1,3 %, серби — 1,2 %, чехи — 0,6 %, болгары — 0,4 %, вірмени і англійці — по 0,1 %.

Спочатку студентами були виключно особи чоловічої статі. Лише коли на філософському факультеті у 1879 р. відкрили фармацевтичне відділення, туди записалося 3 дівчини. А з 1897 р. почали приймати дівчат і на інші відділення філософського факультету, хоча загалом навчалася їх мало — 5-8 %.

За першу чверть століття найбільше (а саме: 61 %) студентів навчалося на юридичному факультеті, значно менше (20 %) — на теологічному, ще менше (19 %) — на філософському. З початку XX ст. число студентів філософського факультету інтенсивно зросло і перед війною вони становили серед 1200 студентів майже третину.

Навчання (4 роки) в університеті було платним (60 гульденів на рік на філософському факультеті і 30 — на юридичному), але теологи повністю утримувалися Буковинською митрополією, а на інших факультетах більше третини студентів із незаможних сімей звільнялися від плати повністю або наполовину. Стипендії отримувало до 10 % студентів (розмір — 105 гульд. в рік. Для порівняння: учитель отримував 400 гульд. на рік, священик — 315 гульд.).

Студенти об'єднувалися у свої земляцькі товариства, яких у різний час нараховувалося до 25.

Навчальний процес в університеті забезпечували викладачі, які поділялися на штатних і позаштатних професорів, приват-доцентів, доцентів, асистентів, лекторів, учителів. Всі вони були державними службовцями і при зарахуванні на роботу складали присягу вірності царю. Число викладачів зросло: з 28 у 1875/76 н. р. до майже 80 перед Першою світовою війною — в основному вихідці з німецько-австрійських земель. За національним складом 65 % з них становили німці, 15 % — румуни, 13,5 — євреї, 4 % — українці, 3 % — словени, чехи, поляки. В основному це були добрі фахівці своїх дисциплін, які давали ґрунтовні знання студентам. Водночас чимало з них вели серйозні наукові дослідження й були визнач-

ними вченими у своїх галузях наук. Серед них: юрист Євген Ерліх — один з родоначальників сучасної соціології права; Ганс Гросс — один із зачинателів сучасної науки криміналістики; Йозеф Алоїз Шумпетер — один з найвизначніших учених методології аналізу принципів функціонування ринкової економіки; Леоопольд Гегенбауер і Ганс Ган — видатні математики, спеціалісти з теорії функцій; Раймунд Фрідріх Кайндль — найвидатніший історик Буковини; Ріхард Прібрам — відомий хімік; Оттокар Тумлірж — знаний фізик та ін.

В результаті наполегливої праці викладачів, керівництва університету розширювалися масштаби його діяльності. Кількість кафедр зросла з 23 у 1875/76 н. р. до 53 у 1918/19 н. р., книжковий фонд бібліотеки збільшився за цей же період з 31 тис. томів до 229 тис. Університет мав власну друкарню, ботанічний сад, два музеї, два навчальні корпуси (нинішні 1-й і 2-й), аудиторії в Резиденції буковинських митрополитів для студентів-теологів, гуртожиток на 32 місця, їдальню, але частину аудиторій орендував у різних приміщеннях міста.

Поточним життям університету керували ректор, який переобирався щороку (всього за австрійський період вони обиралися 44 рази), проректор і академічний сенат (11 чол.), які щорічно переобиралися. Факультетами керували професорсько-викладацькі колегії на чолі з деканами і продеканами (теж переобиралися щороку).

Впродовж 44 років існування Чернівецького німецькомовного університету з його стін вийшло понад 4 тис. кваліфікованих фахівців, які працювали як на Буковині, так і за її межами, гідно представляючи свою *alma mater*. Викладачі й вихованці університету внесли помітний вклад у вивчення природних ресурсів Буковини, її історії, етнографії, поліетнічної культури.

Хоч університет був німецькомовним, він відіграв визначну роль і в долі місцевого населення, насамперед українського, в його національному відродженні.

В результаті зусиль української громадськості в університеті відкрито кафедру української мови й літератури, кафедру порівняльної слов'янської філології. На теологічному факультеті деякі предмети читалися українською мовою, а на кафедрі східноєвропейської історії (філософський факультет) читали лекції з історії України.

Майже 20 років кафедру української мови та літератури очолював визначний український вчений-філолог, автор першої ґрунтовної праці «Буковинська Русь» про формування української нації на Буковині, відомий шевченкознавець, громадський і політичний діяч, один з лідерів українського національного руху і національного відродження в краї проф. Степан Смаль-Стоцький, згодом, у 1918 р., член-засновник Української Академії наук у Києві, згодом президент Могілянсько-Мазепинської Академії та професор української мови і літератури в українському вільному універси-

теті в Празі. Він не тільки вніс великий вклад у розвиток українського мовознавства та літературознавства, але й безпосередньо прилучився своєю активною діяльністю до піднесення національної свідомості українців на цій частині споконвічної української землі, відділеної кордоном від матері-України.

Багато зробив для розвитку славистики зав. кафедрою порівняльної слов'янської філології блискучий знавець старослов'янської мови, порівняльної слов'янської філології, палеограф, дослідник українського фольклору проф. Омелян Калужняцький.

Слов'янську, українську мови, літературу викладали в університеті К.Ганкевич, Г.Онишкевич, письменник Осип Маковей, а музику і співи — видатний український композитор і поет Сидір Воробкевич.

Студенти-українці в університеті становили за часів Австрії від 9 до 25%. В їх числі навчалися такі визначні в майбутньому постаті, як письменники Іван Франко, Василь Сімович, Лесь Мартович, Денис Лукіянович, українські мовознавці і літературознавці С. Смаль-Стоцький, Олександр Колесса, лексикограф Юліан Кобилянський, упорядник українських шкільних читанок, перекладач творів Т.Г.Шевченка німецькою мовою Сергій Шпойнарівський та ін.

Тут діяли українські студентські товариства «Союз», «Запороже», «Чорноморе», «Січ», «Молода Україна». Товариство «Молода Україна» з початку ХХ ст. висувало вимогу навчання рідною мовою, домагалася відкриття окремої кафедри історії України. Українські студенти Чернівецького університету протестували проти віддання у солдати у 1901 р. 183-х студентів Київського університету, відвідували могилу Т. Г. Шевченка в Каневі, були присутні при відкритті в 1903 р. пам'ятника І. П. Котляревському у Полтаві, а студент В. Сімович виголосив промову; вони виступали проти заборони царським урядом в 1914 р. відзначити 100-річчя від дня народження Т.Г. Шевченка.

З Чернівецьким університетом мали зв'язки Михайло Драгоманов, Леся Українка, Ольга Кобилянська, Іван Франко, Володимир Винниченко.

Після окупації Північної Буковини королівською Румунією Чернівецький німецькомовний університет королівським декретом від 1 жовтня 1919 р. перетворено в румуномовний з присвоєнням йому імені тодішнього короля Фердинанда I (з 1933 р. — імені Кароля II). Більшість викладачів виїхала в Австрію. Кафедра української мови та літератури була закрита.

Керівництво університетом здійснювалося ректором, призначуваним міністерством народної освіти (всього було 8 таких призначень) та сенатом. До 1923 р. університет діяв у складі тих же 3 факультетів. З 1923 р. філософський факультет поділено на філософсько-філологічний і науково-природничий. Кількість кафедр коливалася у межах 49-50. Навчання (4-річне) велося у тих же приміщеннях, а з 1935 р. — ще й у новозбудованому третьому корпусі (нині там біологічний та хімічний факультети). До

послуг студентів і викладачів була бібліотека, кількість книг у якій зростає з 258 тис. у 1923 р. до 495 тис. у 1939 р. Перед війною зведено, але не завершено новий будинок бібліотеки. Університет видавав значну кількість навчально-методичної та наукової літератури.

Професорсько-викладацький склад формувався в основному з вихідців із Старого королівства і помітно зростає: з 70 у 1922/23 н. р. до 104 осіб у 1938/39 н. р. (заслужені професори, титулярні професори, приват-доценти, доценти, лектори, асистенти, керівники курсових робіт студентів). Серед них були відомі вчені: математики С. Стоїлов, Г. Вринчану, М. Ніколеску, хімік Н. Костяну, фізик Є. Бедереу, ботанік М. Гушуляк, історики В. Греку, І. Ністор, географ К. Бретеску, філологи Л. Мораріу, В. Герасім, А. Прокопович, Г. Нандріш, теолог Н. Котлярчук та ін.

Порівняно з австрійським періодом число студентів зросло: у 1920/21 н. р. воно становило 1573, 1933/34 н. р. — 3207 (з них на теологічному ф-ті — 1194, юридичному — 1012, філософсько-філологічному — 554, природничому — 447), 1937/38 н. р. — 2630. Внаслідок посилення вимог до боржників число студентів у 1939/40 н. р. скоротилося до 1959 (з них 1702 юнаків і 257 дівчат). Абсолютну більшість студентів за національністю — 80 % — становили румуни. Українці займали лише 3,7 %, поляки — 1,4, інші національності — 1,1 %. Спочатку більшість становили вихідці з Буковини, але з кожним роком зростало число вихідців з інших провінцій Румунії. Діяло до десятка студентських товариств, але у 1938 р. всі вони були заборонені урядом. За 1920-1940 рр. університет підготував понад 9 тис. дипломованих спеціалістів.

Без сумніву, на факультетах і кафедрах розроблялися важливі наукові проблеми, видавалося багато літератури, у т. ч. й з буковинської тематики. Але румунський університет порівняно з австрійським перестав бути науковим і культурним центром поліетнічної Буковини. Вчені гуманітарних кафедр вивчали в основному проблематику румунського етносу. Контингент же студентів-нерумунів неухильно зменшувався.

В університеті все робилося, щоб його цілком зрумунізувати. І все ж голос українців не було повністю заглушено. В університеті деякий час ще існували українські товариства «Союз», «Запороже», «Чорноморе». Серед студентів навчалися відомі з часом люди Буковини Микола Чередарик, Микола Суховерський, Ельпидефор Панчук та ін.

Після входження Північної Буковини до складу України постановою Раднаркому УРСР від 13 серпня 1940 р. румунський університет у Чернівцях реорганізовано в державний університет з українською мовою викладання у складі 6 факультетів: філологічного, фізико-математичного, біологічного, хімічного, історичного, географічного. Діяло 23 кафедри, працювало 59 новоприбулих викладачів (всі викладачі румунського університету виїхали в Румунію), навчалось 605 студентів, переважно українців зі східних областей України. Під час війни університет у 1941-1943 рр. пере-

творено в румунський політехнікум. Після вигнання німецько-румунських окупантів університет відновив роботу 10 жовтня 1944 р. у складі 6 довосенних факультетів і нового — геологогрунтознавчого (з 1950 р. — геологічного, існував до 1957 р.) та 22 кафедр. З 1945 р. відкрито заочний відділ, пізніше — вечірній. Згодом відкрито нові факультети: романо-германської філології (з 1954 р.), загальнотехнічний (1960-1987 рр.), підвищення кваліфікації (1967-1990 рр.), фізичний (з 1968 р.), економічний (з 1971 р., 1989 р. — стаціонар), інженерно-оптичний (з 1980 р., з 1988 р. — інженерно-технічний), педагогічний і юридичний (обидва з 1991 р.), філософсько-геологічний (з 1994 р.). Кількість кафедр зросла до 59 (2000 р.).

Університету були передані під аудиторії та гуртожитки приміщення колишньої Резиденції буковинських митрополитів, колишнього єврейського театру, ряд інших будівель, завершено будівництво наукової бібліотеки (пл. 6676 кв. м., книжковий фонд зріс згодом до 2,5 млн. прим.), збудовано і оснащено новітнім обладнанням фізичний корпус (1976 р.), приміщення лабораторії фотоелектроніки, криогенної станції, оранжерею, студмістечко (6 корпусів гуртожитків пл. 28,8 тис. кв. м, у т. ч. житлова площа — 16,9 тис. кв. м, різні функціональні служби), 110-квартирний будинок для викладачів.

З падінням тоталітарного режиму в 1991 р. університету передано приміщення колишнього обкому КПУ. Всього у розпорядженні університету нині 25 корпусів загальною площею 101149 кв. м, у т. ч. під аудиторіями і науково-дослідними лабораторіями — 69,2 тис. кв. м (2000 р.). При університеті діють обчислювальний центр, ряд лабораторій, ботанічний сад, біобазу, зоологічний музей, науково-дослідний центр буковинознавства, Буковинський центр археологічних досліджень, видавництво «Рута», адміністративно-господарська частина та ін. Значний внесок у розвиток університету внесли його ректори економіст З.П. Шульга, геолог М.П. Каніболицький, біохімік К.М. Леутський, хімік К.О. Червінський, а з 1987 р. — біохімік професор С.С. Костишин. Чимало зроблено також проректорами, деканами, вченою радою університету, профкомом.

5-річний навчальний процес (лекції, семінари, практичні, лабораторні, контрольні, курсові, кваліфікаційні, дипломні, магістерські роботи, різного роду виробнича практика) забезпечували й забезпечують викладачі (професори, доценти, асистенти), число яких зросло з 58 (у т. ч. 2 доктори і 24 кандидати наук) у 1944/45 н. р. до понад 700 у 2000 р. (серед них поперех 100 докторів наук, професорів і більше 500 кандидатів наук, доцентів).

Понад 80 % викладачів мають наукові ступені. Серед них 5 лауреатів державних премій, 10 академіків НАН України та АН Вищої школи України. Кафедрою музики завідує лауреат Шевченківської премії проф. А. Кушніренко.

На початку 90-х років 1/3 з них становили вихідці з Чернівецької обл., 1/4 — з інших західних областей, 1/3 — зі східних областей України,

решта — з-поза її меж. Незважаючи на постійний ідеологічний тиск на університет в часи тоталітаризму з метою перетворення вузу в слухняне знаряддя тодішньої системи, на переслідування викладачів за українську національну ідею, університет з певними втратами все ж зміцнював свої позиції як провідний науковий і культурний центр Буковини, західного регіону України. Серед 9 університетів України Чернівецький в числі небагатьох належав до тих, де заняття в значній мірі велися українською мовою. Тут дістали потужний науковий розвиток ряд напрямів у галузі фізики, хімії, біології, математики, географії, гуманітарних наук, склалися справжні наукові школи, виникли творчі колективи науковців, здатних розв'язувати складні й важливі наукові проблеми. В університеті працювали (чи працюють і нині) такі знані педагоги і науковці, як: фізики М. М. Баголюбов, А. Г. Самойлович, К. Д. Товстюк, В. М. Ніцович, І. М. Раренко, М. П. Гавалешко, Л. І. Анатійчук, М. Д. Раранський, Р. Д. Венгринович, Б. М. Ніцович, О. В. Ангельський, М. В. Ткач та ін.; біологи: Г. Х. Молотковський, К. М. Леутський, І. Д. Шнаревич, І. В. Артемчук, І. М. Павлюк, І. І. Назаренко, С. С. Костишин та ін.; хіміки: Д. П. Білоцький, Г. Т. Пілюгін, А. В. Памфілов, А. В. Домбровський, М. І. Шевчук, О. І. Лопушанська, К. О. Червінський, В. П. Денисенко, Я. С. Мазуркевич, О. Е. Панчук, В. В. Нечипорук, Я. Ю. Тевтуль та ін.; математики: М. Ф. Кириченко, С. Д. Ейдельман, М. К. Фаге, В. П. Рубаник, М. І. Матійчук, В. І. Фодчук, М. І. Нагнибіда, С. Д. Івасишин, Р. І. Петришин, В. К. Ясинський, В. Т. Мартинюк та ін.; геологи: М. П. Каніболоцький, В. М. Робінсон, І. В. Лучицький, С. С. Ковалевський, С. С. Круглов та ін.; географи: А. С. Снявський, К. І. Геренчук, О. І. Токмаков, П. О. Кучинський, М. О. Куниця, М. Г. Ігнатенко, Я. І. Жупанський, В. П. Руденко, М. П. Крачило, М. І. Кирилюк та ін.; філологи: М. П. Гуля, М. М. Фатов, Р. М. Волков, В. М. Лесин, І. Г. Чередниченко, Ю. О. Карпенко, І. І. Слинко, Д. М. Білецький, Ф. П. Погребенник, О. С. Романець, А. Р. Волков, М. Г. Івасюк, Б. І. Мельничук, Н. Д. Бабич, Н. В. Гуйванюк, А. М. Добрянський, Б. І. Бунчук, М. І. Юрійчук, В. С. Сорбале, Г. К. Бостан, В. В. Левицький та ін.; історики: О. В. Голобуцький, М. А. Алекберлі, Є. В. Черезов, М. О. Ліщенко, П. В. Михайлина, І. А. Гриценко, Є. С. Приходько, М. В. Ляхович, І. М. Теодорович, В. В. Шаповалов, Ю. І. Макар, О. І. Сич, Г. К. Кожоляно, П. П. Брицький, В. М. Ботушанський, О. М. Масап, О. В. Добржанський та ін.; економісти: Г. С. Іванушко, В. О. Ластовецький, І. М. Школа, І. Ф. Комарницький, І. В. Губатюк, Т. М. Ковальчук, В. К. Євдокименко та ін. Набирає сили науковий потенціал відновлених факультетів: юридичного (П. С. Пацурківський, А. З. Георгіца, М. В. Никифорак, Козловський А. А., Вишновецька С. В., Я. С. Курко, В. М. Марчук, М. К. Якимук та ін.), філософсько-теологічного (М. М. Сидоренко, А. М. Маковецький, Б. В. Починок, С. М. Вовк, М. Г. Марчук, В. І. Вепрук, М. Марусяк, С. Д. Абрамович, М. М. Новосад та ін.), а також новоствореного педагогічного (І. С.

Руснак, В. С. Філіпчук, Д. І. Пенішкевич, П. Є. Мармазинська, М. Г. Іванчук, Т. А. Алексеєнко, А. К. Дмитренко, А. М. Кушніренко, Ю. М. Гіна, А. В. Плішка та ін.). Лише за 1999-2000 рік захищено 70 кандидатських і 29 докторських дисертацій, опубліковано близько 50 монографій, до 200 підручників і методичних видань. При кафедрах існує аспірантура, діють також докторантура, чотири спеціалізовані ради із захисту докторських і кандидатських дисертацій.

Чернівецький університет налагодив зв'язки з 24 навчальними і науковими закладами 11 країн світу та 20 міжнародними фондами і організаціями, зокрема в США, Канаді, Австрії, Німеччині, Румунії, Польщі, Китаї та ін.

Ці зв'язки здійснювалися і здійснюються на основі двосторонніх угод, у яких передбачаються: обмін викладачами для читання лекцій, стажування, а також обмін групами студентів для продовження навчання впродовж семестру чи цілого навчального року; обмін літературою, науковою інформацією; спільні розробки наукових тем і публікація результатів дослідження; організація курсів вивчення німецької чи англійської мов у Чернівецькому університеті та української мови у відповідних вузах за кордоном; організація спільних конференцій, симпозіумів з наступною публікацією результатів дослідження; надання місця для навчання в аспірантурі й докторантурі і обмін концертами колективів художньої самодіяльності вузів; взаємне влаштування спортивних змагань між студентськими спортивними командами та ін.

Так, у 1992 р. встановлено дружні зв'язки між Центром буковинознавства при Чернівецькому університеті та Інститутом «Буковина» у м. Аугсбург (Німеччина). З того часу ними почергово проводяться щороку наукові конференції й симпозіуми, літні школи з метою вивчення німецької мови студентською молоддю Чернівецького університету в Аугсбурзі.

У 1999 р. укладено угоду між кафедрою неорганічної хімії Чернівецького університету та інститутом фізики твердого тіла Йєнського університету в Німеччині з метою спільного дослідження фізичних та хімічних властивостей теллуриду кадмію.

6 вересня 1999 р. укладено угоду про співпрацю між Чернівецьким та Аугсбурзьким університетами в галузі розробки наукових тем, обміну спеціалістами і студентами, науковою інформацією.

1 листопада того ж 1999 р. укладено угоду між Чернівецьким університетом та Інститутом романістики Лейпцігського університету, а також Київським національним університетом з метою спільного дослідження в галузі соціолінгвістики в рамках більш широкої програми «Шляхи до Європи». Німецьку частину програми очолює проф. Клаус Бохман, українську — доц. Г. Я. Жерновой.

У 1999 р. Чернівецький університет виступив з ініціативою укладення угоди про співпрацю з Людвіг-Максіміліан-університетом у Мюнхені. Угода поки що в стадії обговорення.

Не менш тісні зв'язки має Чернівецький університет і з навчальними та науковими закладами Австрії. Зокрема, у 1995 р. укладено угоду про співпрацю з університетом в Клагенфурті, 1999 р. — з Карінтійським технічним інститутом в м. Шпіталь-на-Драу.

Тісними є зв'язки з Австрійським Інститутом Східної й Південно-Східної Європи. Кожного року в Чернівцях при його сприянні проводяться наукові конференції, симпозиуми, читання з публікацією матеріалів.

Підтримуються зв'язки і з Віденським університетом.

За сприяння австрійських колег у Центрі буковинознавства при Чернівецькому університеті створено «Австрійську бібліотеку».

Підтримуються зв'язки також з Сучавським, Ясським та Бухарестським університетами Румунії, вченими та викладачами вузів Варшави, Кракова, Торуня, Жешува (Польща). Про високе міжнародне визнання Чернівецького університету свідчить і той факт, що двох його вчених проф. В. В. Левицького та С. С. Костишина Кембріджським Міжнародним біографічним центром визнано «людиною року», двом науковцям надано звання «Почесний доктор», зокрема Саскачеванським університетом — проф. С. С. Костишину, Сучавським університетом — проф. М. Л. Свердану; присуджено 14 соросівських грантів викладачам, аспірантам і студентам.

Чернівецький університет прийнято в Міжнародну організацію університетів, центр якої знаходиться у США.

Про ріст університету найперекопливіше засвідчує число його студентів. Воно помітно зростало впродовж другої половини ХХ ст.: з 458 (у т. ч. лише 17 буковинців) у 1944/45 н. р. до 6,6 тис. у кінці 60-х років, майже 13 тис. у 2000-2001 н. р. Серед них питома вага вихідців із західних областей України постійно збільшувалася: з 5,6 % у 1944/45 н. р. до 60,2 % у 1957/58 н. р., понад 80 % на початку 90-х рр., поверх 90 % у кінці 90-х рр.

У переломний момент нашої недавньої історії (кінець 80 — початок 90-х років) університет був в авангарді національно-державного відродження українського народу в буковинському краї, у його складі виник дійовий осередок НРУ, який виступав організатором багатьох заходів національно-патріотичного спрямування. На центральному корпусі університету 3 листопада 1990 р. піднято національний жовто-блакитний прапор. З числа викладачів з кінця 80-х і впродовж 90-х років обиралося три народних депутати ВР СРСР і ВР України, які послідовно відстоювали українську державність. У 1989 р. Чернівецькому університету присвоєно ім'я визначного українського письменника Буковини, провісника українського національного відродження в краї Юрія Федьковича.

В останні роки Чернівецький університет суттєво модернізував свою структуру, номенклатуру спеціальностей. Відновлено закриті радвладою юридичний та філософсько-теологічний факультети, створено педагогічний факультет, дістали дальший розвиток факультети — фізичний, математичний, хімічний, географічний, економічний, інженерно-технічний, біологічний, філологічний, історичний, іноземних мов — всього 13, де функціонує 59 кафедр.

Зокрема, відкрито кафедри географії та картографії України, історії України, історії та культури української мови, політології, музики та ін., відкрито нові спеціальності — країнознавство, трудове навчання основами інформатики, початкове навчання, нетрадиційні види енергії — всього понад 20 лише за останні 5 років. Щорічний випуск спеціалістів наближається до 2 тис. Всього з 1946 по 1999 р. університет підготував 54820 спеціалістів, які працювали в основному у західному регіоні, частково в інших областях України, за кордоном. Йде підготовка до перетворення окремих факультетів (біологічного, інженерно-технічного, історичного) в інститути.

У 1994 та 1998 р. університет двічі акредитовано на вищий 4-рівень акредитації.

Університет вносить суттєвий вклад у всі сфери життя Буковини, західного регіону України: економіку, освіту, науку, культуру, громадське, суспільно-політичне життя. Попри всі труднощі і складності нинішнього буття колектив університету наполегливо працює, бачить насущні потреби життя й перспективу, прагне до зростання та вдосконалення з тим, щоб своєю сумлінною працею належно прислужитися своїй Вітчизні, українському народу.

Саме за цю багатогранну навчально-виховну, наукову та громадську діяльність, розширення міжнародних зв'язків Чернівецькому університету присвоєно почесний статус національного. Це висока оцінка доробку колективу університету, але разом з тим і обов'язок його працювати ще краще. Можна з певністю стверджувати, що професорсько-викладацький склад, студенти й співробітники вузу належним чином виправдають це високе визнання і довіру української держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Два життя. — Ужгород і Карпати, 1969. — С. 178-186.
2. Костишин С. С. Нашій alma mater — 125! // Університетський вісник. — 2000. — Жовтень.
3. Костишин С. С. Чернівецький державний університет — науковий і культурний центр Буковини // Народне віче Буковини. 1918-1993. — Чернівці: Прут, 1994. — С. 82-97.
4. Чернівецький державний університет. — Львів: Вища школа. 1975. — 191 с.;
5. Чернівецький університет. 1875-1995. Сторінки історії. — Чернівці: Рута, 1995. — 208 с.
6. Die/ к. к. Franz-Josephs-Universität in Czernowitz im ersten Vierteljahrhundert ihres Bestandes. — Czernowitz. 1900. — 245 S.
7. Norst A. Alma-mater Francisco-Josephina: Festschrift zu deren 25-jährigem Bestande. — Czernowitz. 1900. — 133 S.
8. Wagner R. Alma-mater Francisco Josephina: Die deutschsprachige Nationalitäten-Universität in Czernowitz. Festschrift zum 100. Jahrestag ihrer Eröffnung 1875. — München, 1979. — 429 S.

МАСАН О.М.

ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ХОТИНА В ДОБУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

ХОТИН займає особливе місце в історії не лише Буковинського краю, але й усього Подністров'я. Під стінами Хотинської фортеці неодноразово вирішувалася доля цілих держав і народів, твердиня на Дністрі оспівувалася в українських народних піснях, змальовувалася у літературних творах та образотворчому мистецтві. Проте в науковому відношенні історія міста слабо досліджена, до цих пір не створено праці, в якій минуле Хотина одержало б належне всебічне висвітлення «*ab urbe condita*».

Фундамент наукових знань про найдавніше минуле фортеці і міста створив відомий український археолог Б.Тимошук. Здобуті ним археологічні матеріали, однак, не дозволили вченому назвати більш-менш точну дату виникнення Хотина як одного з літописних руських (давньоукраїнських) гравдів. Цю проблему порушував і Л.Михайлина, який уточнив, що Хотин був заснований в X-XI ст. Погоджуючись, у принципі, з таким висновком, вважаємо, що комплексний підхід до вивчення даного питання дає змогу уточнити час та історичні умови виникнення твердині на Дністрі й супроводжуючого її поселення міського типу.

У цьому зв'язку потрібно визнати, що знаменита фортеця, з якою пов'язано чимало гучних подій, ніби «затулила» собою минуле міста Хотина. Цьому сприяла, до певної міри, й джерельна база, адже в потоці військово-політичної інформації історикам було важко віднайти відомості про

господарство та устрій хотинської міської громади, професійний і національний склад міщан тощо. Соціальна, економічна та культурна історія середньовічного Хотина залишається донині маловивченою, а тому науково актуальною проблемою.

Археологічними дослідженнями поблизу замку виявлено рештки жител кінця X-XI ст. на площі 20 га, тобто там існувало значне поселення доби Київської Русі. Воно розвивалося як місто, на що вказує, зокрема, скарб брактратів, закопаний близько 1230 р. Однак місто могло існувати в той час лише під захистом фортеці, розташованої, очевидно, на місці нинішнього замку. Вона була дерев'яно-земляною, як і інші укріплення того часу. Щоправда, культурний шар всередині замку був повністю зруйнований ще в XV ст. Лише рештки найдавнішої стіни і видовбаного в материковій скелі рову засвідчили, що кам'яні укріплення в Хотині споруджено в другій половині XIII ст., мабуть, на місці старіших дерев'яно-земляних.

У межах спорудженої на початку XVIII ст. Нової (турецької) фортеці виявлено матеріали культури типу Луки-Райковецької. Це дало підставу Б. Тимощуку стверджувати, що «Хотин як слов'янське поселення існував уже у VIII ст.». Однак науково коректнішим був би такий висновок, а саме: у VIII ст. на території пізнішого Хотина існувало ранньослов'янське селище. Адже наявні матеріали не свідчать про безперервність існування поселення поблизу нинішньої фортеці з VIII до кінця X ст., тобто до того часу, з якого прослідковується постійне поселення. Якщо й припустити, що ранньослов'янське селище проіснувало до кінця IX чи початку X ст., то наступні за часом археологічні матеріали, знайдені на території Нової фортеці, належать до XI ст. В залишках жител виявлено уламки тільки гончарних горщиків, зате відсутні фрагменти ліпних горщиків. Такі комплекси, згідно з класифікацією Б.Тимощука, належать до XI ст. Деякі особливості цієї кераміки, а також наявність уламків ліпних сковорід і мисок зближують ці комплекси з комплексами X ст., що дозволяє датувати виявлені житла рубежем X-XI ст.

Вже розташування Хотинського замку вказує на те, що він не міг виникнути у VIII-IX ст., коли споруджувалися городища-сховища, що «використовувались насамперед як місце захисту населення навколишніх селищ на випадок воєнного нападу» (Б.Тимошук). Такі городища будувалися у межах «гнізд поселень», які тяжіли до верхів'їв невеликих річок і струмків. За розмірами сховища значно перевищували давньоруські замки, хоча й мали простіші укріплення. Місце, де розташований Хотинський замок, мало підходило для влаштування городища-сховища. Взагалі, історики давно звернули увагу на те, що замок у Хотині знаходиться у тактично невигідному місці, бо його з трьох сторін оточують пануючі висоти. Водночас не викликає жодних сумнівів стратегічне призначення твердині. В чому ж воно полягало?

На старих картах, зокрема карті Боплана, добре видно, що в давнину лісовий масив у районі Хотина підходив до самого Дністра. Згадка про ліс поблизу Хотинського замку є і в хроніці М.Бельського. Зрозуміло, що в часи Київської Русі цей ліс являв собою непрохідний бір. Пройти через нього можна було дорогою, яка саме біля замку підходила до ріки, адже стрімкий скелястий берег прорізувався там струмком. Спорудження в цьому місці замку давало можливість контролювати і дорогу, і переправу через Дністер. Це добре ілюструє опис боїв під Хотином у 1572 р., який знаходимо в згаданій хроніці М.Бельського.

Тоді польсько-козацьке військо з боями відступило з Молдавського князівства до Хотинського замку, де перебувала польська залога. Тут турецькі і молдавські загони ще раз атакували супротивника, але поляки і козаки відкинули їх, загнавши в сусідній ліс. Після цього польська кіннота почала переправлятися через Дністер. Переправа затяглася на 5 днів, бо не вистачало поромів. Коли кіннота була вже на подільському березі, молдавські загони кинулися на піхоту, яка стояла табором під замком. Артилерійським і рушничим вогнем з табору і замку атака була відбита. Після цього піхота теж переправилася через Дністер.

У вересні 1575 р. татари напали на Поділля, захопивши велику кількість людей і худоби. Відтак татари подалися в напрямку Хотина. За ними кинулися загони місцевої шляхти, які «хотіли відбити хоч трохи людей на переправі під Хотином; але [татар] боронили із замку Хотинського стрільбою, і так утекли вони без шкоди для себе». Отже, стратегічне призначення замку полягало в контролі дороги до Дністра та обороні річкової переправи.

Фортеці стратегічного значення прийшли на зміну общинним городищам-сховищам із утвердженням державності. Як зазначає Б.Тимошук, «князівські фортеці будували насамперед у прикордонні, а також на найважливіших стратегічних напрямках». Першим із київських князів формуванням і зміцненням кордонів Руської держави займався князь Володимир. У 80-х роках X ст. він встановив кордон із Польщею. У 90-х роках постало питання про розмежування з Угорщиною. Адже обраний в 997 р. верховним правителем країни Іштван (Стефан) I енергійно об'єднував угорські князівства і вже 1 січня 1001 р. проголосив Угорщину королівством. Його влада поширилась на Семигород і Закарпаття, тобто на рубежі X-XI ст. володіння угорського короля досягли Південних і Східних Карпат.

Київський князь мусив реагувати на ці події і зміцнювати свою владу в областях, порубіжних із Семигородом та Закарпаттям, аби не дати можливості угорцям у подальшому просуватися у Східне Прикарпаття та Подністров'я. Нині все більше істориків пов'язують остаточне утвердження влади київського князя у цих областях із хорватською війною Володимира в 993 р. (літописному 6501 р.). Похід проти східних хорватів міг відбутися і на 8 років пізніше. Адже в найдавніших літописах, як помітив

канадський дослідник Ю.Книш, у деяких випадках зберігся новоолександрійський стиль літочислення, згідно з яким рахунок років вівся від 5500 р. до н.е. З огляду на події в Угорщині (проголошення її королівством 1001 р.) не виключено, що хорватський похід Володимира міг відбутися 1001 р. (6501-5500=1001) як військово-політична демонстрація не лише місцевого, але й міжнародного значення.

Як відомо, загальна оборонна стратегія князя Володимира полягала в створенні укріплених ліній вздовж річок: «І став він городи зводити по Десні, і по Остру, і по Трубежу, і по Сулі, і по Стугні». Безсумнівно, князівська адміністрація здійснювала такі ж заходи і на західних рубежах держави, яким Володимир приділяв багато уваги. Створення системи фортець на Західному Бузі, Дністрі та Пруту мало як військово-оборонне, так і політичне значення, бо підносило престиж Київської держави і князя в очах правителів сусідніх європейських країн та кочівницьких вождів степової зони. Ці заходи дали результати, на які й сподівався Володимир. «І жив він із князями навколишніми у мирі - з Болеславом лядським, і з Стефаном угорським, і з Одроником чеським, і був мир межі ними і дружба», — констатував київський літописець.

Саме наприкінці X ст. в буковинському краї остаточно припинили функціонування старі городища-сховища, племінні укріплені центри, натомість були споруджені нові князівські фортеці. Вони відрізнялися від попередніх насамперед своїм розташуванням: їх споруджували або на найвищих у даній місцевості вершинах, або на річкових переправах, де перетиналися сухопутні і річкові шляхи. До таких фортець належала Горішньошипрівецька, розташована на г. Городище — другій за висотою вершині Хотинської височини (483 м). Невеликий замок з'явився на г. Цецин (541 м) поблизу нинішніх Чернівців. Перебиківська фортеця була споруджена на перешийку велетенської дуги, утвореної Дністром. (Схоже розташування замку зустрічаємо в Кам'янці-Подільському, де р. Смотрич теж утворює велику петлю). Усі ці фортеці, включаючи й Кам'янецьку, вже існували в XI ст., але були збудовані, мабуть, на рубежі X-XI ст. Вони розташовувалися у стратегічно найважливіших пунктах, утворюючи поряд з іншими фортецями Подністров'я ешелоновану оборонну систему, важливою ланкою в якій була і Хотинська фортеця, споруджена одночасно з іншими, тобто на рубежі X-XI ст. Під її захистом і виникло поселення міського типу, відоме з пізніших документів під назвою Хотин.

Щоправда, найдавніша писемна згадка про Хотин міститься у Воскресенському літописі XV ст., у так званому «Списку руських градів». У ньому після Коломиї і Городка на Черемоші названо також на ~~Дністрѣ Хотѣнь~~ Хотѣнь (*ѣ потрібно читати як і). Це уточнення — «на Дністрі» — викликане тим, що в «Списку» значиться ще один Хотѣнь, розташований на р.Сула. Більшість фахівців датувала «Список» кінцем XIV ст. Ретельно вивчивши це питання, Є.Наумов переконливо датував його кінцем 1394 — серединою

1396 р. Майже одночасно з літописною з'явилась і перша документальна згадка про Хотин: в акті від 3 лютого 1397 р. фігурує молдавський боярин «Stephanus de Chotin». А що відомо про походження назви міста?

Існували дві паралельні форми топоніма: Хотѣнь (Хотін, Хотин) і Хотѣнь (Хотінь, Хотинь). Третя форма — Хотия- не береться до уваги через те, що не набула поширення. Д.Бучко справедливо зараховує назву Хотин до посесивів із архаїчним суфіксом — ѣ, однак запропоноване ним пояснення цього утворення небездоганне, бо висхідною формою він вважає ім'я власне Хотин (*gr) ѣ ѣ. Але ж середньовічні пам'ятки зберегли досить поширене ім'я Хотѣнь, відоме, наприклад, із напису № 148 у Новгородському Софійському соборі у формі Хотънь), яку видавець читає як Хотен і датує XI-XII ст., а також з билини «Сватовство Хотѣна (Гордена) Влудовича». Саме від цього імені утворилася найдавніша назва міста Хотѣнь (≠ Хотѣнь ѣ ѣ), яка часто виступає у документах і сучасному народному мовленні (Хотінь, Хотіня, у Хотіню, Хутінь). Вона означає буквально Хотінів [город], тобто замок чи поселення, які належали Хотіню. Пізніше, в добу пізнього середньовіччя і новий час, архаїчний посесив почав сприйматися як утворення із суфіксом -ин (-инъ), бо смислової різниці між ними не було. Так виникла сучасна офіційна назва Хотин. Проте в хронологічному аспекті між двома формами є різниця: посесиви з архаїчним формантом — ѣ зустрічаються у писемних пам'ятках принаймні з IX ст., але особливо поширились у X-XI ст., а назви на -ин, як правило, пізніші.

Розвиткові міста Хотина сприяла та важлива обставина, що воно розташовувалося на торговому шляху, який за часів Галицького і Галицько-Волинського князівств проходив по Дністру. Внаслідок монголо-татарського нашествия він занепав. Однак наприкінці XIV ст., коли Хотинщина перебувала вже в складі Молдавського князівства, почав набувати значення торговий шлях від Сочави через Дорогинь (Дорохой) і Хотин до Кам'яця на Поділлі, який належав до Великого князівства Литовського, а з 1430 р. — до Польського королівства.

В Хотині діяла митниця, вперше згадана в «Уставицтві о митах» молдавського господаря Олександра Доброго від 8 жовтня 1408 р. В документі сказано: «А кто име(т) повести кони или кобылы до каманци, (...) што было дати ему оу черновци, то име(т) дати оу хотини; тако же есть мито и ш(т) кобылы ако и ш(т) кони». Перед тим зазначено, що мито від кожного коня становило в Чернівцях два гроша, отже, таким воно було і в Хотині. Митниця проіснувала, судячи з численних документальних свідчень, аж до початку XIX ст., тобто до входження Хотина до складу Російської імперії.

Від середини XV ст. дійшло свідчення про існування у місті ринку. Молдавсько-польська угода від 4 квітня 1459 р., за якою фортеця і місто Хотин, а також митниця і право рибальства на Дністрі закріплювалися за поляками, дозволяла фортечній обслузі вільно купувати дрова, сіно та інші припаси, які привозилися «in oppido ad forum» (у містечко на ринок).

Постійно діючий ринок був важливою ознакою міського характеру поселення і торговельних занять частини його жителів. У документі згадані також хотинське мито і платня за перевіз через Дністер (*recepto teloneo et paulo alias przwoz iusto*), які збиралися з купців (*mercatores*), місцевих людей (*terrigenas homines*) і посланців (*nuntios*) біля поромної переправи (*circa navigium*).

До речі, польські залоги неодноразово перебували в Хотині в XV-XVII ст. Претензії поляків на цю та інші буковинські і подільські фортеці відобразив хроніст Я.Длугош в описі дебатів у польському сеймі 1448 р. Представники шляхти тоді твердили, що король Казимир III (1333-1370), відвоювавши у татар землі Подністров'я і Поділля, «збудував багато замків з каменю або дерева, а саме: Кам'янець, Хотин (*Choczim*), Цецин, Бакоту, Брацлав, Меджибіж та інші». Тому, мовляв, цими фортецями повинна володіти Польща. Проте ці претензії були безпідставні, бо насправді не поляки, а литовські князі Коріятовичі при підтримці місцевої людності прогнали татар з Подністров'я і відбудували Кам'янець та інші подільські замки.

Полякам так і не вдалося закріпитися у Хотині. Тому тут до початку XVIII ст. розташовувався осідок волосної адміністрації на чолі зі староостою (пиркалабом), якого призначав молдавський господар. Хотинський староста (поряд із чернівецьким) мав значно ширші повноваження, ніж пиркалаби інших волостей князівства. До його обов'язків належав, зокрема, розгляд справ, пов'язаних із майновими і торговельними конфліктами, які виникали між підданими Польщі та Молдавії. Виконання хотинським староостою судових функцій у таких справах передбачалося польсько-молдавськими угодами 1457, 1499, 1510, 1517, 1526 і 1527рр. Наприклад, в угоді 1499 р. зазначалося, що кожен королівський підданий, який зазнав кривди чи шкоди від підданих господаря, «да имаєт жадати справедливост wo старост хотинських и черновских, а старосты хотинскій и черновскій да имают мщц над каждим wt подданных наших, (...) aby ўчинили каждомуу справедливост (...)*». Зміст цих домовленостей дає підставу стверджувати, що в Хотині регулярно відбувалися судові засідання, на які прибували купці та інші зацікавлені особи з Польщі і Молдавії.

Від середини XVI ст. місто почало відігравати важливу роль у місцевій і міжнародній торгівлі. Про це свідчить запровадження тут 1561 р. господарем Олександром Лепушняну ярмарку, який збирався сім разів на рік («*bey Hottyn auf dye Polnisch grennytz sibrnmal im Jar Jarmark gehalten wuerd*»). Як повідомляється у польській люстрації Руського воеводства 1564-1565рр., Олександр Лепушняну заклав «снятинський гостинець» для переходу німецьких та інших купців з Угорщини, «і ярмарки, які головню у Снятині звикли були бувати, тоді бували впродовж кількох років біля Хотиня у полях (...)». Мабуть, під тиском уряду Польщі, який скаржився

з цього приводу турецькому султанові, господар 1564 р. скасував «біля Хотина встановлений ним ярмарок (...), так, як здавна бувало».

З грамоти молдавського господаря Петра Кульгавого (1579 р.) відомо, що господар Іон Лютій (1572-1574) відновив хотинський ярмарок. Відтак купці «постановили ярмарок були в одному селі, що зветься Ленцешти, і в Шипинцях. А я, — повідомляв Петро Кульгавий, - задля плачу їхнього хотів був учинити ярмарок у Хотиню (...) А тепер ми постановляємо, аби був ярмарок у Шипинцях, і там буде склад нашим купцям». Цікаво, що періодичне відкриття і скасування хотинських ярмарків мусили враховувати польські власті. Як вказано в люстрації 1570 р., плата за оренду королівської митниці у Кам'янці зростала на 100 флоринів, якщо «йшли вільно товари з Москви, і ярмарки теж вільні були в Хотині, (...) але коли б ці товари не йшли і ярмарки замкнуті були у Волохах», тоді орендна плата зменшувалась на 100 фл.

Про масштаби хотинського ярмарку свідчить певною мірою прибуток місцевої митниці, який в окремі роки становив 10 тис. талерів на рік. Але й після того, як ярмарок був перенесений до Шипинців, митниця у Хотині давала не менше 8 тис. талерів річно.

Головним товаром, яким торгували, була худоба. Цим і пояснюється проведення ярмарків «у полях біля» Хотина, адже худоба потребувала багато місця. Воли, корови, коні, свині, вівці продавалися і купувалися у значній кількості, на що вказують суми контрактів.

Хотинські купці брали активну участь у місцевій і міжнародній торгівлі. Деякі з них підтримували безпосередні комерційні зв'язки зі Львовом. Так, львів'янин Я. Зайддці заборгував хотинчанину Каспрову 400 зл. за волів. 1562 р. Станіслав Зифковський з Хотина за дорученням удови Касрова подав позов на боржника до львівського суду. Подібна ситуація склалася і з купцем Костею з Хотина, якому в 1570 р. заборгували у Львові 270 фл. Ці борги свідчать про кредитний характер торгівлі. Власне, оптова торгівля у середньовічній Європі велася у кредит (переважно товарний), так що Хотин у цьому відношенні не складав винятку.

Деякі багаті купці вкладали кошти в купівлю нерухомого майна. Наприклад, на рубежі XVI-XVII ст. купці Іван Сербин та Єремія володіли селом Синакеул під Хотином (нині не існує). Через те, що вони 1601 р. заборгували 700 срібних талерів великому хотинському ватагу (підстарості) Ромші, господар Єремія Могила передав село йому. Хотинські купці згадуються у грамотах як свідки при купівлі земельних володінь. Зокрема, в купчій грамоті хотинського пиркалаба Гаврилаша на с.Южинець фігурують «мног(ы) люди трыгокци хотинскіи».

Численну групу жителів міста складали крамарі — роздрібні торговці. Турецький мандрівник Е.Челебі, який відвідав Хотин 1657 р., писав, що він бачив там близько 50 крамниць, покритих тесом. Ще чимало крамниць, критих тростиною і комишем, розташовувалися за межами укріп-

лень, ближче до Дністра. Крамарі торгували як місцевою, так і привізною продукцією. Так, 1559 р. львівський купець М. Ханел привіз до Хотина 12 возів металевих виробів, які розпродав місцевим крамарям.

Про міське ремесло документи містять мало згадок. Мабуть, ремісників було мало і роль їх у міському житті теж була незначна. Можна лише припускати, що в Хотині працювали професійні кожухарі, бо це ремесло взагалі було досить розвинуте у буковинських містах, а також гарбарі, чоботарі, ковалі, гончарі, теслі, столяри, мулярі тощо. Деякі заможні ремісники обирались до міського самоврядування.

На чолі міста стояла виборна рада, яка складалася з вїйта, або шолтуза, і 12 пиргарів (радників). Зберігся перелік членів ради з 1615 р., який представляє великий інтерес з точки зору національного і професійного складу радників. Вїйтом був тоді якийсь Некита, а пиргарями — старий Марко, міський золотар (ювелір), старий Грига, Іон Пушка, Малик, вірменин Кочак, Думитру Пинтескул, вірменин Богдан, грек Стаматі, зять золотаря Марка Козак, купець Тоадер Олесавин, син Ромашка Щефа (Степан) і зять Григи Урсул. Отже, радниками були українці, молдавани, вірмени і грек. Останні могли займатися купецькою справою, як і українець Федір Олесавин. Золотар Марко був заможним ремісником. До ремісників належав, мабуть, і його зять Козак. Показово, що радників пов'язували родинні стосунки. Таке явище було вельми характерне для середньовічних міст. У згаданому документі всі радники визначені як «люді докри», що в той час означало заможних осіб.

Навряд чи національний склад членів хотинської міської ради в 1615 р. відображав національний склад міщанської громади, хоча багатотнічність населення міста не викликає жодних сумнівів. Для міст Центральної Європи це було типово. І все ж у Хотині офіційною була українська мова, документи писали по-українськи і завіряли печаткою з українським написом, у якому Хотин позначено терміном «місто». Усе це опосередковано вказує на те, що міщани Хотина були переважно українського походження.

Міська рада була водночас і судом у цивільних та арбітражних справах, який виносив ухвали стосовно різних майнових трансакцій і спорів, що виникали між міщанами. До важливих функцій ради належав розподіл орних земель, пасовищ і сінокосів, які перебували у власності міської громади. Мандрівник Н.Барсі писав у 30-х роках XVI ст., що «ніхто з міщан чи селян не може сказати - це моя ділянка землі, а це — твоя. Тільки під час сівби всі виходять у поле, і шолтуз разом з пиргарями розподіляє ниви за числом душ у домі (...) Їхніх нив так багато, що ніколи вони не можуть бути засіяні, а два роки сіють в одному місці, а через два роки змінюють ниви в іншому». Хоча мандрівник писав взагалі про міста Молдавського князівства, такі порядки існували й у середньовічному Хотині. За користування виділеною землею міщани платили до скарбниці міста орендну плату. Будинки, крамниці, присадибні ділянки з городами, садами і виноградниками, а також земля, придбана за межами міських володінь, належали хотинчанам на правах приватної власності.

Система самоврядування, яка існувала в Хотині, була типовою для міст Молдавського князівства. Вона склалася під впливом німецьких зразків самоврядування у містах Семигороду, а також польсько-литовського варіанта магдебурзького самоврядування, який поширився у XIV-XV ст. у Галичині і на Поділлі.

В акті хотинської міської ради 1615 р. кілька разів підкреслено приналежність певних осіб, у тому числі жінки-власниці дворища, до складу міщанської громади, хоча самий цей термін не згадується. Очевидно, люди усвідомлювали і цінували цю приналежність, пов'язану з певними правами і обов'язками, а також гарантіями захищеності. Це вказує на існування типово середньовічної міської правосвідомості, яка ґрунтувалася на реальній корпоративності, общинності буття міщан. Отже, в Хотині існувала міська громада з власним самоврядуванням, власною системою правостосунків тощо.

На документи, ухвалені міською радою, ставилася печатка, яка мала напис: «Печать міста Хотинскаго». Її відбиток зберігся на оригіналі згаданого документа 1615 р. Обов'язки міського писаря виконував тоді дяк Тодосій, зять Малика (мабуть, того, що був радником) і сусід вірменина Богдана. Не дивно, що саме дяк був писарем. Адже в ті часи насамперед

служителі церкви складали верству освічених людей. У Хотині їх було кілька. В документах початку XVI ст. згадується Василій, дяк градской вт Хотин. (Принагідно зауважимо, що деякі дослідники не бачать різниці між виразами «град Хотин» або «град Хотинскін» і «місто Хотинское» або «трѣг Хотин»; однак у першому випадку йшлося про фортецю, а в другому — про місто.) Отже, дяк Василій служив у фортечній церкві. Він теж був можливо людиною, бо 1608 р. купив за 160 талерів частину села Черлена Мала, якою володів і в 1617 р. До хотинської «інтелігенції» належали також священики, які за рівнем освіти могли стояти вище від дяків. Деякі з них полюбляли читати і світські книжки. Свідченням цього є запис 1574 р. у старому фоліанті, який зберігався у Сучавицькому монастирі в Південній Буковині: «(...) се азъ равъ вожїи Гингорїе Юрашко оурикаръ (писар) коупи сїх книга рекомаа лѣтописецъ в сръбскихъ кралеѣхъ и в архиепископѣхъ, како кто свое житїе проводи, и коупиуъ жъ штъ попа Івана штъ града Хотина, и дауъ за нежъ кн. (28) златъ, како да ми бадетъ паметь, въ днѣхъ благочестивааго господина Іу Петра воеводи (...)

1588 р. писар Юрашко подарував цю книгу монастиреві. Він жив, мабуть, постійно у Хотині, на що може вказувати документ з 1617 р., у якому згаданий хотинський писар Юрашко. Його сучасниками були митники Сима та Дедюл, які очолювали князівську митницю у Хотині.

Численні війни і битви, які відбувалися під стінами фортеці у XV-XVII ст., завдавали хотинським міщанам значних збитків. Зокрема, коли влітку 1621 р. поляки увійшли в місто, то, як писав М.Костін, «вони завдали клопотів жителям Хотина, особливо тим, які були головнішими і яких повиганяли з Хотинської фортеці за стіни без жодного співчуття». Тому міська громада мусила турбуватися про свою безпеку. Із джерел середини XVII-XVIII ст. відомо, що місто Хотин мало власні укріплення у вигляді так званої паланки. Це був, мабуть, земляний вал з частоколом, перед яким проходив досить глибокий рів. Коли були споруджені ці укріплення, поки що не вдалося встановити. 1657 р. вони вже існували, бо згадуються у записках Е.Челебі. Мабуть, саме їх мав на увазі й Д.Кантемір, який писав про Хотин: «У давнину місто було укріплене із заходу високими стінами і глибокими ровами, а зі сходу укріплене самою природою — берегом Тіраса і урвистими скелями». З цього уривка не ясна давність Кантемірової «давнини», тобто коли і з чого були споруджені «високі стіни» у Хотині. Словом, питання про час будівництва міських укріплень залишається відкритим. Поки що не вдалося розшукати матеріалів і про час заснування у Хотині Степанівського монастиря, який згадується у джерелах середини XVII — початку XVIII ст.

Таким чином, співставлення археологічних, природно-географічних, історичних та лінгвістичних даних дає підстави стверджувати, що замок і місто Хотин виникли на рубежі X-XI ст., тобто близько 1000 року. У на-

ступні століття місто розвивалося як торгово-ремісничий та адміністративний центр, якому були притаманні риси невеликого міста середньоевропейського типу. Незважаючи на неповноту джерельної бази, подальше вивчення соціальної, економічної, культурної і навіть військово-політичної історії Хотина є вельми перспективним і, зрештою, потрібним для повнішого висвітлення минулого Прикарпатсько-Дністровського регіону.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. А се имена градомъ всѣмъ русскимъ, дальнимъ и ближнимъ // Нерознак В.П. Названия древнерусских городов. - М., 1983. - С. 193-196.
2. Кантемир Д. Описание Молдавии. - Кишинев, 1973.
3. Літопис руський. - К., 1989.
4. Матеріали до історії української козаччини / Вид. під заг. ред. М.Грушевського. - Львів, 1908. - Т.1: Документи по р. 1631. Збір. і вид. І.Крип'якевич. (Жерела до історії України-Руси. Т.8).
5. Молдавия в эпоху феодализма. - Кишинев, 1961. - Т.1: Славяно-молдавские грамоты (XV в. - первая четверть XVII в.).
6. Описи королівщин в землях руських XVI віку / Вид. під ред. М.Грушевського. - Львів, 1895. - Т.1: Люстрації земель Галицької й Перемиської. (Жерела до історії України-Руси. Т. 8).
7. Описи королівщин в руських землях XVI віку / Вид. під ред. М.Грушевського. - Львів, 1903. - Т.4: Люстрація 1570 р. (Жерела до історії України-Руси. Т.7).
8. Українські грамоти XV ст. / Підг. тексту, вступ, ст. і комент. В.М.Русанівського. - К., 1965.
9. Хотинська війна (1621 р.) / Г.Грабянка, С.Величко, Й.Мюллер та ін.-К., 1991.
10. Челеби Э. Книга путешествия. - Вып. 1: Земли Молдавии и Украины. - М., 1961.
11. Costini M. Chronicon Terrae Moldaviae / Ed. E.Barwinski. - București, 1912.
12. Dlugossii J. Historiae Polonicae libri XII / Cura et impen. A.Przedziecki. - Cracoviae, 1878. - T.V.
13. Documente bucovinene / Publ. de T. Balan. - Cernăuți, 1933. - Vol.1.
14. Documente lui Stefan cel Mare / Publ. de I.Bogdan. - București. 1913. -Vol.2.
15. Documente moldovenesti inainte de Stefan cel Mare / Publ. de M.Costachescu. - Iasi, 1932. - Vol.2.
16. Dokumenta moldawskie i multanskie z archiwum miasta Lwowa / Oprac. E.Kaluzniacki. - Lwów, 1878.
17. Kronika Marcina Bielskiego / Wyd. K.J.Turowskiego. - Sanok, 1856. - T.2.
18. Ureche G., Costin M., Neculce I. Letopisqui Țării Moldovei...: Cronici /Ingr. textelor, glosar și indici de T.Celac. - Chișinău, 1990.
19. Буковина: історичний нарис. - Чернівці, 1998.
20. Вучко Д.Г. Найдавніші посесивні топоніми Буковини // До витоків назви краю Буковина: Тези доп. і повід. II Буков. іст.-краєзн. конф. - Чернівці, 1992.
21. Вырня П.П. Молдавский средневековый город в Днестро-Прутском междуречье (XV - начало XVI в.). - Кишинев, 1984.

22. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України. - К., 1994.
23. Гнатюк В. Зносини українців із сербами // Науковий збірник, присвячений М.Грушевському учениками й прихильниками з нагоди Його десятилітньої наукової праці в Галичині (1894-1904). - Львів, 1906.
24. Книш Ю. Румунське питання у світлі «Повісті Минулих Літ» // Буковинський журнал. - 1995. - Ч.3-4.
25. Краткая история Венгрии. - М., 1991.
26. Лобода А.И. Русские былины о сватовстве // Университетские известия. - К., 1903. - № 10.
27. Масан О. Твердиня на Дністрі // Матеріали III Міжнар. істор.-краєзн. конф., присвяченої 120-річчю заснування Чернівецького ун-ту. - Чернівці, 1995.
28. Масан О. Пізньосередньовічний Хотин. (Нотатки про українське місто на молдавсько-польському кордоні) // Проблеми урбанізації та етнокультурних контактів в Південно-Східній Європі: IV сесія спільної Укр.-Рум. комісії з історії, археології, етнології та фольклористики при НАН України (тези доп.). - К., 1997.
29. Медынцова А.А. Древнерусские надписи новгородского Софийского собора XI-XIV века. - М., 1978.
30. Михайлина Л.П., Яценюк Ф.С. Про час заснування Хотина // 370 років Хотинської війни: Тези доп. Міжнар. наук. конф. - Чернівці, 1991.
31. Нариси з історії Північної Буковини. - К., 1980.
32. Наумов В.Л. К истории летописного «Списка русских городов дальних и ближних» // Летописи и хроники 1973 г. - М., 1974.
33. Овчинников О. Ранньосередньовічна держава у Прикарпатті // Галицько-Волинська держава: передумови виникнення, історія, культура, традиції: Тези доп. і повідом. Міжнар. наук. конф. - Львів, 1993.
34. Пивоваров С.В. Про походження Хотинського скарбу брактеатів // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнографії: (Зб. наук. статей). - Чернівці, 1997. - Вип. 4.
35. Подградская Е.М. Торговые связи Молдавии со Львовом в XVI-XVII веках. - Кишинев, 1968.
36. Потин В.М. Клад брактеатов из Поднестровья // Нумизматика и сфрагистика. - К., 1963.
37. Русанова И.П., Тимошук Б.А. Древнерусское Поднестровье. - Ужгород, 1981.
38. Тимошук Б.О. З минулого Хотинської фортеці // УІЖ - 1963. - № 3.
39. Тимошук Б.О. Хотинська фортеця // УІЖ - 1967. - № 4.
40. Тимошук Б.О. Середньовічний Хотин // Археологія. - К., 1977. - № 22.
41. Тимошук Б.О. Давньоруська Буковина (X - перша половина XIV ст.). - К., 1982.
42. Толочко П.П. Древняя Русь. - К., 1987.
43. Шабульдо Ф.М. Земли Юго-Западной Руси в составе Великого княжества Литовского. - К., 1987.
44. Nistor I. Die auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau im XIV., XV. und XVI. Jahrhundert. - Gotha, 1911.

ПАЛІЙЧУК І.А.

МОЛДОВА В ПЛАНАХ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО У 1648-1653рр.

З КІНЦЯ 80-х років ХХ ст. у вітчизняній історії визначився складний процес переосмислення минулого українського народу, який потребує не лише відмови від нав'язуваних історичній науці ідеологічних догм і поглядів, але й одночасно бережливого ставлення до її позитивних надбань. Сказане цілком стосується й вивчення подій, що розгорнулися в Україні в середині ХVII ст. а саме Визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького, яка, по суті, започаткувала якісно новий етап боротьби за створення незалежної Української держави. Значну роль у державотворчому процесі гетьмана війська Запорозького Хмельницького відіграли стосунки з Молдовою. Першу згадку про плани українського гетьмана щодо Молдови знаходимо в мемуарах польського автора Голінського. За його словами, Хмельницький, просячи допомоги у султана Ібрагіма, обіцяв нібито передати йому всю Русь і Польщу, а в нагороду хотів одержати Молдавське воеводство. Це прохання передали султанові послі Хмельницького, які перебували в Константинополі в кінці серпня — на початку вересня 1648 р. [15, с. 150]. Крім цього, є й інші повідомлення, що Б.Хмельницький просив у султана дозволу зайняти молдавський престол. У жовтні 1648 р. гетьман надіслав до султана нового листа, в якому, повідомляючи про свої успіхи, — захоплення половини Польського королівства, — подає відомості, що «вся грецька віра» хоче визнати верховенство султана і одночасно повторює своє прохання нагородити його за службу господарством волоцьким, яке необхідно забрати від зрадника Василя Луну, тому що він зійшовся з поляками проти турків [19, с. 181]. «Господар, — записує Мартин Голінський, — взнавши про це, повідомив про все Річ Посполиту і зібрав війська більше як 20 тисяч» [18, с. 25].

Деякі дослідники сумніваються в правдивості цього листа щодо молдавських планів гетьмана [7, т. 8, с. 135; 18, с. 25; 17, с. 154]. Однак з ними важко погодитись, тому що до нас дійшло кілька повідомлень, які вказують на те, що восени 1648 р. Б.Хмельницький просив у султана дозволу зайняти молдавський господарський престол. Польський дослідник Я.Качмарчик, відкидаючи сумніви в аутентичності вказаного листа, твердив, що

гетьман не мав наміру віддавати Україну в турецьке підданство, а лише прагнув так забезпечити собі татарську допомогу [20, с. 52].

Отже, можна припустити, що ще в перший рік Визвольної війни українського народу проти шляхетської Польщі у Богдана Хмельницького зародилися плани посісти молдавський господарський престол.

Проте український гетьман знав, що втілити ці плани в життя поки що неможливо. Навіть тоді, коли на початку 1649 р. татари запропонували козакам здійснити спільний похід у Молдову, Хмельницький вжив заходів, щоб передчасно не втручатися в молдавські справи. Він сказав татарському перекопському мурзі Тугай-бесві, щоб не спішив іти на Молдавську землю, поки козаки не впораяться з Литвою [5, т. 2, с. 124]. Згодом у ході Визвольної війни гетьману вдалося зміцнити свою владу, що сприяло становленню його особистого правління в Україні, а це відтягувало задуми Хмельницького щодо Молдови на невизначений строк. Але невдовзі ці плани знову постають перед ним, оскільки його син Тиміш виявив бажання одружитися з дочкою молдавського господаря Василя Лупу Розандою. А все почалося з того, що Лупу, борючись з якимось претендентом на молдавський престол, попросив у Хмельницького допомоги. Гетьман відправив у Молдову загін козаків під керівництвом свого сина Тимоша і Тугай-бесву орду [14, с. 257]. «Тиміш, — як записано в одному з українських літописів, — повернувшись з Молдови до Збаража (де в той час перебував гетьман) разом з кримським мурзою, доповів батькові, що недруги Лупу були розбиті їхніми військами в багатьох битвах, дві головні з них відбулися під Яссами та Бухарестом. Потім Тиміш наодинці відкрився батькові своєму, що донька господаря хоче бути його дружиною, на що її мати згодна, але батько противиться тому, будучи під'юджуваний польським вельможею, який пропонує для одруження сина свого, якого княжна не терпить» [11, с. 137-138]. Б.Хмельницький, вислухавши це, написав сілістрійському паші, якого попросив владнати шлюб. Паша у відповідь пообіцяв не тільки умовити господаря на пристойні заручини, але й узаявся випросити підтримку у турецького двору. Султан, одержавши повідомлення від паші, дав дозвіл на шлюб. Лупу, як тільки дізнався про це, зблизився з поляками і почав діяти на шкоду Хмельницькому [14, с. 364].

Гетьману тоді не вдалося домовитися з молдавським господарем про шлюб і він відклав цю проблему на пізніше, тому що в той час основну увагу треба було приділити подіям українсько-польської війни. Однак, відправляючи послів до Туреччини влітку 1650 р., Хмельницький знов наказав їм порушити там питання про передачу йому молдавського господарства. В деяких тодішніх повідомленнях сказано, що султан на це дав дозвіл гетьману [10, т. 16, с. 90-91]. Але подальші події покажуть, що турецький уряд такі дії не схвалював.

Поки посольство Хмельницького перебувало в Туреччині, гетьман заду-мав здійснити похід на Молдову, не чекаючи повернення свого посольства.

Така поспішність пояснюється тим, що кримські татари, виступаючи в похід проти Росії, запросили Хмельницького з військом негайно прибути їм на допомогу. У разі відмови хан Іслам-Гірей погрожував розірвати союз із Україною. Перед гетьманом постала надзвичайно складна проблема. Взяти участь у нападі на російські землі означало б не лише втрату потенційного союзника в боротьбі проти Речі Посполитої, а ще гірше — перетворення його на ворога України. З іншого ж боку, відмова від цього походу вела до розриву союзу з Кримом, що в умовах існуючого Зборівського договору хана з королем таїло в собі загрозу зіткнення зі спільними польсько-татарськими силами, наслідки чого були б для України катастрофічними. Тому в цій ситуації Хмельницький запропонував татарам напасти на Молдову, щоб примусити Лупу дати дозвіл на шлюб Тимоша з Розандою. Про те, що цю пропозицію подав український гетьман, сказано в кількох джерелах [10, т. 12, с. 355; 5, т. 2, с. 188]. Але сам Хмельницький перед Польщею, західним світом і козаками виправдовувався, що ініціатива походу на Молдову належить татарам.

У козацьких старшинських колах похід у Молдову, метою якого було укладення шлюбу між Тимошем і Розандою, не міг викликати симпатії. Тому гетьман всюди проголошував, що йде в Молдову покарати Лупу за його зв'язки з Польщею і перетягнути господаря на свій бік [9, с. 216; 12, т. 2, с. 225]. Цим він також здійснював деякі свої стратегічні плани.

Кримські татари із задоволенням сприйняли пропозицію Хмельницького, тому що: по-перше, вирушивши в похід, не хотіли повертатися назад додому без здобичі; по-друге, вони бажали відомстити В.Лупу за те, що той віддав наказ напасти на татар, коли вони поверталися додому після військових баталій в листопаді 1648 р. (13, № 10-11. ст. 102).

Похід козаків у Молдову відбувся у серпні-вересні 1650 р. Козацьке військо чисельністю близько 70000 чоловік зібралось під Уманню. Тут воно було розділено на полки, які, крім загального озброєння, мали і гармати [5, т. 2, с. 461]. Крім козаків, гетьман ще мав під своїм командуванням тридцятитисячну татарську орду, яку прислав хан. В останніх числах серпня військо Хмельницького вийшло з Умані і, пройшовши швидко до Дністра, отаборилось в Ямполі напроти м.Сорок.

Поки козаки знаходились в дорозі, на Молдову зі сторони Криму напала татарська орда, яка почала грабувати і плюндрувати молдавську землю та її населення. Господар, почувши про напад татар, спочатку вислав військо проти них, однак потім, переконавшись, що сили нерівні, наказав армію повернути і готуватися до оборони столиці. Лупу також звернувся за допомогою до польського канцлера і турецького султана [6, с. 250].

Канцлер Потоцький прислав молдаванам 4000 найманців-німців, а сам з більшими силами став на кордоні, але перейти його не наважився, оскільки боявся, що це може вилитися в конфлікт з ханом, наслідки якого були б для Польщі складні і серйозні.

Турецький уряд занепокоївся, коли невдовзі після посольства Хмельницького, яке просило султана прийняти козацьке військо під свою протекцію, отримав відомості, що це козацьке військо напало на підвладний Туреччині край. Посли гетьмана сказали, що про похід нічого не знають, але сподіваються, що до їх повернення взаємини між Хмельницьким і Лупу залагодяться. Великий візир вирішив відправити посланців назад, нагородивши їх різними дарами в знак султанської ласки [10, т. 12, с. 139]. Молдавському господарю турецький уряд порадив умовити кримського хана, аби той не плюндрував Молдови, але битися з кримчанами заборонив [12, т. 2, с. 226].

Лупу не послухав султана і почав приготування до вирішального бою. Хан, побачивши це, попросив допомоги у Хмельницького. Гетьман наказав брацлавському полковнику Нечаю зі своїм полком напасти на Молдову, а сам залишився слідкувати за діями Потоцького. Але невдовзі він теж рушив услід за своїм військом. Прихід козаків привів до другої стадії спустошень молдавської території [13, № 10-11, с. 104]. Господар, дізнавшись про величезну козацько-татарську силу, відмовився від боротьби і покинув Ясси, сховавшись під Нямецьким монастирем. Згодом він, зваживши безвихідність свого становища, через посланців розпочав переговори з татарами і козаками, які стали на перепочинок під Цецорою.

З татарами господар домовився легко. Вони, забравши майно, яке пограбували у населення, а також відкуп у розмірі 300000 левкових ефимків, почали виводити свої загони з Молдови [5, т. 2, С. 460].

Переговори з Б.Хмельницьким трохи затягнулися. Спочатку господар прислав до гетьмана лист, в якому просив не воювати більше проти нього. Хмельницький відповів, що Лупу сам накликав на себе війну, тому що, забувши Бога і православну віру, домовився з поляками і почав виступати проти Війська Запорізького. «А якщо він і далі буде це робити, — продовжував гетьман, — то козаки з волоської землі його виб'ють і з господарства зженуть» [5, т. 2, с. 458]. Господар, одержавши таку відповідь, дуже злякався і послав до Хмельницького нових послів, через яких передав лист, підписаний своєю рукою і завірений печаткою, де просив спокою і обіцяв, що доньку свою за Тиміша заміж віддасть [7, т. 9, ч. 1, с. 91]. Обіцянки господаря вплинули на Хмельницького і він наказує козакам і татарам відійти з Волоської землі.

Отже, гетьман, здійснивши похід в Молдову й уклавши шлюбну угоду з Лупу, намагався втягнути молдавську державу в сферу своїх інтересів, як стратегічних, так і династичних.

Молдавсько-козацький союз мав ще одну сторону, що стосувалася взаємовідносин Хмельницького з литовським князем Янушом Радзивілом. Останній у 1645 р. одружився зі старшою дочкою Лупу Марією (Єленою). Радзивіл, будучи протестантом, стояв дещо осторонь войовничої політики польських шляхтичів-католиків. Відносини між ним і польським коро-

лем були натягнуті. Але гетьман, уклавши угоду з Лупу, міг сподіватися якщо не на допомогу Литви, то хоча б на її нейтралітет у подальшій боротьбі проти шляхетської Польщі (21, р. 130).

Після укладення союзу з козаками В.Лупу не квапиться поривати зв'язки з польською шляхтою. На початку 1651 р. він пише лист до польського короля, в якому виправдовується, що угоду з козаками мусив укласти під примусом Туреччини і гетьмана Б.Хмельницького [10, т. 2, с. 141]. Ще в одному листі господар просить у короля надати йому шляхетські права, за затвердженням яких Ян Казимір звернувся до своїх сенаторів (8. с. 356).

18 червня 1651 р. почалася Берестецька битва, в якій козацько-татарське військо зазнало поразки. В.Лупу, дізнавшись про перемогу поляків від хотинського каштеляна, наказав одягнути останнього у соболеву шубу, радіючи і сподіваючись, що завдяки цій вікторії він урятується від того, щоб стати сватом Хмельницького [13, № 10-11, с. 104]. Далі він почав відмовлятися від весілля, мотивуючи це різними причинами, в яких гетьман бачив явне небажання господаря породичатися з ним.

Б.Хмельницький не хотів втратити свого впливу на Молдову і почав готувати новий похід проти В.Лупу. Спочатку гетьман написав листа господарю, де вимагав віддати свою доньку за Тимоша, а якщо Лупу не погодиться цього зробити, то Хмельницький погрожував зі стотисячним військом завітати до нього в гості [16. с. 85]. Молдавський господар, як тільки дізнався про це, написав польському королю, в якого попросив підтримки у війні проти козаків. Польський уряд, вирішивши допомогти Лупу, навесні 1652 р. оголосив мобілізацію, а також віддав наказ своєму задніпровському війську йти на з'єднання з польним гетьманом Калиновським, який стояв в Брацлавському воєводстві і мав доручення не допустити Хмельницького в Молдову. Невдовзі біля Брацлава зібралося близько 20 тис. польських воїнів, які розмістилися обозом у непридатному для оборони і голодному місці між Ладжином і горою Батогом, що прилягала до р.Бугу [3, т. 1, с. 94].

Хмельницький, дізнавшись про мобілізацію польського війська, зібрав чотири козацькі полки і 5000 кримських татар під керівництвом Нурредіна і в середині травня 1652 р. вирушив на Молдову. 22 травня козаки підійшли до польського війська і зав'язали з ним бій, що поступово переріс у криваву битву, під час якої поляки зазнали нищівної поразки. На Батізькому полі полягла половина всіх гусарів Речі Посполитої, всього ж загинуло 8 тис. добірних жовнірів; кільком тисячам удалося врятуватися втечею, інші потрапили в полон до козаків і татар [17, с. 310].

Після закінчення битви під Батогом Хмельницький вирушив до Кам'янца і взяв його в облогу. Звідти гетьман написав листа до молдавського господаря, щоб він згідно з попереднім договором віддав свою доньку за Тимоша, в іншому випадку козацьке військо спустошить Молдову. Цей лист, а також звістка про перемогу козаків під Батогом викликали пере-

Розанда

Тиміш Хмельницький

полох в урядових колах Молдови. «Бояри, — пише літописець, — сказали Лупу: «Чого це заради однієї твоєї дочки наша земля має перетворитися на пустку?... Якщо ти не задоволиши бажання Хмельницького, то ми самі заради свого життя та цілісності земель наших тебе і твою родину змушені будем видати» [16,

с. 85]. Ці слова вплинули на господаря і він невдовзі направив листа до Хмельницького, де погоджувався на одруження, яке було назначене на 31 липня 1652 р. А до весілля Лупу відправив у заклад до козацького гетьмана свого племінника і декількох представників молдавського боярства. Однак облога Кам'янця затримала Тимоша, який не встиг підготуватися до весілля, і тому його перенесли на пізніше. Тільки на початку серпня Хмельниченко з 3000 козаків і писарем І.Виговським відправився до Ясс.

1 вересня, у неділю, відбулося весілля, яке являло собою змішання українських та молдавських звичаїв. Козаки на весіллі грали роль бояр, а молдавські дівчата були дружками. Весь господарський палац був прикрашений квітами. Багато знатних і простих людей гостювали на прекрасному обіді і веселилися під звуки сербської і турецької музики (4, № 4, с. 88). Під час весілля Тиміш, між іншим, висловив думку, що хоче стати господарем землі Молдавської. На це Лупу відповів, що він з гетьманом мають великий вплив у Стамбулі, щоб добитися або купити ще й Валашське князівство [4, № 2, с. 90]. Після весільної церемонії господар з Тимошем обмінялися подарунками. 6 вересня Лупу з дружиною проводили зятя з дочкою за місто, і ті поїхали в Чигирин.

Отже, шлюб Тимоша і Розанди ознаменував собою остаточне укладення козацько-молдавського союзу, що зміцнило позиції Української держави. Він також вплинув на піднесення авторитету родини Хмельницького і давав можливість створити династію, яку започаткував би сам Богдан Хмельницький або його син Тиміш. Ця династія, при сприятливих обставинах, одержала б право на самовладне правління в козацькій державі чи десь за кордоном (скоріше всього, в Молдові).

Розмова Тимоша під час весілля про його наміри одержати молдавський престол засмутила В.Лупу і він поновлює свої заходи, які робив уже віддавна, щоб дістати згоду турецького уряду на об'єднання під своєю владою Молдови і Валахії [10, т. 12, с. 189]. Господар розраховував на те, що

коли виникне потреба, він передасть Молдову Тимошу, а сам посяде валахський престол. Крім цього, він тепер для здійснення свого плану міг скористатися козацькими, а в деякій мірі і татарськими військами [22, р. 26]. Однак втілити свої наміри в життя Лупу не вдалося.

В кінці березня 1653 р. великий логофет Молдови Стефан Георгій (Георґіца) за домовленістю з Валахією і Трансільванією організовує в Яссах змову з метою захоплення господарського престолу. Лупу вдалося розкрити змову. Проте на територію Молдавського князівства вступило 15-тисячне угорське і валаське військо, яке 6 квітня 1653 р. захопило Ясси і проголосило господарем Молдови Стефана Георгія [2, с. 261-262]. Лупу втік на Україну, де звернувся за військовою допомогою до Хмельницького. Гетьман направив у Молдову 12-тисячне козацьке військо на чолі з Тимошем і полковником Богуном. Воно 20-21 квітня під Яссами розбило валасько-угорську армію. Георгій утік до Трансільванії, а престол знову зайняв В.Лупу. Згодом він умовив козаків напасти на Валахію. 12 травня під Фокшанами українсько-молдавські війська розбили армію валаського господаря Матвія Басараби. Однак в наступній битві під Тирговіштем козацько-молдавська армія зазнала поразки, яка привела до того, що С.Георгій знову зайняв Ясси, а Лупу з Тимошем утекли на Україну за підмогою (1, т. 3, с. 502-503).

Богдан Хмельницький знову відправляє 8 тис. козаків, яких очолив Тиміш, для нападу на Молдову. 3 серпня 1653 р. Хмельниченко вирушив у похід. По дорозі до нього приєдналася 2-тисячна ногайська орда, яку найняв Лупу. Перейшовши Дністер, Тиміш біля м.Сорок розбив заставу Ст.Георгія, а після цього направився до Сучави, де переховувалася дружина Лупу. Сам господар Василь залишився в Рашкові [5, т. 3, с. 358].

13 серпня козаки прибули під Сучаву і, отоборившись, почали грабувати навколишні монастирі. Невдовзі сюди прибув С.Георгій разом з трансільванськими полками під командуванням Кемені та польським військом, яке очолював Кондрацький. Вся ця армія обложила козаків у фортеці. Сили були дуже нерівні. Об'єднане молдавсько-угорсько-польське військо налічувало 25 тис., а козаків з татарами було лише 14 тис. Невдовзі татари втекли, і в Тимоша залишилося лише 8 тис. Незважаючи на це, козаки майже два місяці героїчно відбивали атаки противника. Але їх спіткало важке горе — 12 вересня 1653 р. від рани в ногу помер Тиміш. У цій ситуації запорожці погодились на умови миру, які їм постійно пропонували поляки. Виконавши їх, козаки 9 жовтня 1653 р. вирушили з тілом Тимоша на Україну. По дорозі траурна процесія зустрілася з військом, яке вислав Б.Хмельницький на допомогу сину, і повернулася разом з ним у Чигирин. Там тіло Тимоша поховане [17, с. 341]. Зі смертю Тимоша Хмельниченка прийшов кінець династичним планам Б.Хмельницького щодо Молдови.

Отже, Б.Хмельницький звернув увагу на Молдову ще в перший рік

Визвольної війни. Спочатку він хотів сам посісти молдавський престол, а згодом мав наміри здобути його для свого сина Тимоша, породичавшись з В.Лупу. Уклавши молдавсько-козацький союз, скріплений шлюбом Тимоша з Розандою, український гетьман розраховував підняти престиж козацької держави, здобути собі союзника у війні проти Польщі і створити свою династію, яку б започаткував він сам або його син Тиміш. Однак через змову в Молдавському князівстві, яку підтримали керівники Валахії, Трансільванії і Польщі і яка привела до смерті Тимоша, більшість задумів Хмельницького не здійснилася.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России. - СПб, 1861. - Т. 3. - 520 с
2. Арсеньев Ю.В. Молдавский господарь Стефан Георгий и его сношения с Москвою // Русский архив. - 1896. - Т II. - С. 140-280.
3. Величко С. Літопис: У 2 т. - К.: Дніпро, 1991. - Т. 1. - 371 с.
4. Венгрженовський С. Свадьба Тимоша Хмельницького (Епизод из истории малорусско-молдавских отношений) //Український історичний журнал. -1995. - № 6. - С. 106-111; 1996. - № 2. - С 87-91.
5. Воссоединение Украины с Россией: Документы и материалы: В 3 т. - М.: Из-во АН СССР, 1954. - Т. 2. - 560 с.; - Т. 3. - 647 с
6. Голобуцкий В.А. Дипломатическая история освободительной войны украинского народа 1648-1654 гг. - К.: Госполитиздат, 1962. - 350 с.
7. Грушевський М.С. Історія України-Руси: В 11 т, 12 кн. - К.; Наук думка, 1995. - Т. 8. - 856 с.; 1996. - Т. 9. - Кн. 1. - 880 с
8. Документы об освободительной войне украинского народа, 1648-1654 гг. - К.: Наук. думка, 1965. - 828 с.
9. Сроменко О.Ф. Відносини України з Молдавією в період Визвольної війни українського народу (1648-1654 рр.) //Наукові записки Інституту історії АН УРСР. - К.: Вид-во АН УРСР, 1952. - Т. 4. - С. 205-234.
10. Жерела до історії України-Руси. - Львів. 1911. - Т. 12. - 545 с.; 1920. - Т. 16. - 520 с.
11. Історія Русів. - К.: Рад. письменник, 1991. - 318 с.
12. Исторические связи народов СССР и Румынии в XV - начале XVIII вв.: Документы и материалы: В 3 т. - М.: Наука, 1968. - Т. 2. - 380 с.
13. Костін М. Літопис землі Молдавії від господаря Аарона в цей бік // Український Історичний журнал - 1992 - № 10-11. - С. 97-111; № 12. - С. 107-123.
14. Костомаров Н.И. Богдан Хмельницкий. - М.: Чарли, 1994. - 768 с.
15. Крип'якевич І.П. Богдан Хмельницький. - Львів: Світ, 1990 - 408 с.
16. Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки - К Знання, 1992. -192 с.
17. Смолій В.А., Степанков В.С. Богдан Хмельницький (Соціально-політичний портрет) - К : Либідь, 1993. - 540 с.
18. Федорук Я. Зовнішньополітична діяльність Богдана Хмельницького і формування його політичної програми (1648 - серпень 1649 рр.). - Львів, 1993. - 68 с.
19. Lipiński W. Stanislaw Michal Krzyczewski //Z dziejów Ukrainy. - Kraków, 1912.
20. Kaczmarczyk J. Bohdan Chmielnicki. - Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, 1988. - 340 s.
21. Nistor I. Problema ucraineană în lumina istoriei //Cordrul Cosminului. - Cernăuți, 1934. - Т. VIII. - 150 p.
22. Hurmuzaki E. Documente pritoare la istoria Romanilor. - București, 1862. - Т. IX. - Part. I. - 220 p.

ЖАЛОБА І.В.

НА ШЛЯХУ ДО ЧОРНОГО МОРЯ:

З історії розбудови Львівсько-Чернівецької залізниці до Сучави і Ясс

1 вересня 1866 р., без особливих урочистостей, було відкрито першу залізницю, яка перетнула територію Буковини — залізницю Львів-Чернівці. Але ще перед тим, як у 1864 р. зорганізувалося акціонерне товариство Львівсько-Чернівецької залізниці, його майбутні керівники і головні дійові особи — Віктор Офенгайм, Лев Сапега та англієць

Віктор Офенгайм

Лев Сапега

Томас Брассей вивчали можливість подальшого прокладання залізниці до чорноморських портів. Таких продовжень могло бути два, — або територією Молдови до Галаца, або ж Бессарабією до Одеси. Таким чином, ще до того, як лопата торкнулася землі на лінії Львів-Чернівці, всім було зрозуміло, що ця залізниця розглядається тільки як проміжний етап у „великому стрибку» до теплих вод Чорного моря. Оскільки справа з продовженням залізниці через Новоселицю до Одеси просувалася не настільки успішно, як хотіли, зупинитися вирішили саме на молдовському напрямку. І справді, з преси стало відомим про намір консорціуму на чолі з Л. Сапегою будувати залізницю від Снятина до Бухареста. У разі здійснення цього проекту відрізок від Снятина до Чернівців виявлявся тільки побічною тупиковою лінією, Чернівці залишалися поза великим торгово-транспортним рухом, а подальше продовження залізниці від крайової столиці на південь краю до Сучави взагалі відкладалося на невизначений час. Цілком природно, що дані відомості викликали неабияке занепокоєння на Буковині і вже 22 жовтня 1866 р. президент буковинської торгово-промислової палати В. Альт скликав її членів на надзвичайне засідання. Його результатом стало підготовлене звернення від імені палати до міністерства торгівлі, в якому ставилася вимога надання концесії означеному консорціуму тільки у випадку, коли початковим пунктом залізниці будуть визначені Чернівці [5. - 1866. - 28 жовт.]. Подібну петицію до міністерства торгівлі направила і міська рада Чернівців [5. - 1866. - 12 груд.].

Не залишився осторонь цього процесу і місцевий представницький орган — буковинський ландтаг. 24 листопада 1866 р., на пропозицію барона О. Петріно було створено комітет з п'яти осіб (самого Олександра Петріно, а також Вільгельма фон Альта, президента торгово-промислової палати, Йогана Войнаровича, заступника крайового маршалка, Олександра фон Костіна і Адама Яворського), які мали перейнятися питанням невідкладного продовження залізниці від Чернівців до Сучави. Окрім традиційного набору аргументів про загальнокорисне значення залізниць, О. Петріно, як привід до негайного початку будівництва Чернівецько-Сучавської лінії наводив наступні міркування: для місцевого населення, яке зазнало значних бідувань від неврожаїв минулих років, створювалася можливість самим заробити собі капітал, а крайовий фонд не обтяжувався б непродуктивними видатками. По-друге, О. Петріно непокоївся за продовження залізниці іншим напрямком, ніж через Сучаву, оскільки, як саме це місто, так і південна частина Буковини могли б на довгий час залишитися без залізничного сполучення. А що така можливість могла бути, видно з наведених нами вище повідомлень преси та з позиції румунського уряду, котрий наполягав на сполученні австрійських і румунських залізниць в районі Синівців-Михайленів. Але якщо, на думку О. Петріно, румунський уряд буде поставлений перед фактом, тоді він не матиме сенсу зі свого боку будувати залізницю до Михайлень, замість Сучави. На грудневому засіданні буковинського ландтагу О. Петріно представив зібранню також документ, згідно якого румунський уряд в принципі не заперечував можливості сполучення австрійських і румунських залізниць в іншому місці, а ніж Михайленах. Цього ж дня, 21-

О.Петріно

Чернівецький відтинок залізниці біля Винної гори (р-н. Калічанки).

го грудня, було прийнято адрес для вручення цісарю, в якому просили про будівництво залізниці від Чернівців до Сучави і надання при цьому для цієї залізниці державних гарантій та ряду пільг. Депутацію для вручення цього адресу обрали в кількості чотирьох чоловік (В. Альт, Евдоксій фон Гормузакі

(крайовий маршалок), Віктор фон Тустановський, Якоб фон Петровіч) [9, с. 9, 18-20, 171-174], а вже 6 січня 1867 р. вона відправилася до Відня [5. - 1867. - 6 січ.].

Швидше за все, це було тільки політичне прикриття переговорів, які в цей час вів В. Офенгайм з урядом щодо подальшого продовження залізниці. Переговори ці, з уваги на призупинення цісарем діяльності парламенту, просувалися швидко і успішно для товариства, оскільки давали можливість йому діяти з урядом безпосередньо, без уваги на парламент. А вже 15 травня 1867 р. товариство отримало від уряду бажану концесію для відрізка Чернівці-Сучава. За її умовами держава гарантувала підприємству для цієї лінії чистий прибуток в 700000 фл. срібл. та ряд інших пільг, зокрема звільнення від податку на прибуток на дев'ять років з моменту відкриття залізниці [6]. Будівництво цього відрізка, як у свій час лінії

Львів-Чернівці брав на себе Т. Брассей на вигідних для товариства умовах. Як і у 1864 р., Т. Брассей переймав на себе зобов'язання внести половину необхідного для будівництва капіталу через викуп пріоритетних облігацій. Такий стрімкий розвиток подій пояснювався В. Офенгаймом тим,

Вокзал «Сучава-Іцкани».

що Т. Брассей прагнув до швидкого початку будівництва, поки техніка і персонал знаходилися ще на місці. З іншого боку, уряд теж прагнув до того ж, але з інших мотивів — дати можливість населенню Буковини заробити, як про це і просив представницький орган краю [1, оп. 1, спр. 9, с. 20-23]. Хоча при цьому ми аж ніяк не відкидаємо думки, що поспішність уряду могла пояснюватися і цілком природним прагненням швидше підійти до кордонів Румунії у вигідному для австрійської сторони місці і поставити румунську сторону перед фактом, який відбувся.

Трасування майбутньої лінії відбулося ще до отримання концесії і, в основному, було затверджено урядовими представниками. Але якщо трасування лінії Львів-Чернівці, за виключенням вибору місця під залізничний вокзал у Чернівцях [Детальніше: 2], не викликало практично жодної жвавої реакції з боку буковинської громадськості та місцевих органів, то з визначенням напрямків продовження до Сучави було зовсім по-іншому. Як вже вказувалося вище, вже з осені 1866 р. з Буковини до Відня надхо-

дили прохання щодо будівництва саме відрізка Чернівці-Сучава. Після того, як концесія на бажане буковинцями будівництво була надана, з Буковини посилалися звернення, які стосувалися вже вибору напрямків лінії та станцій на ній. Найбільше невдоволення висловлювали представництва міст Серета та Сучави. І справді, за підготовленим проектом, лінія залишала повністю за межами залізниці м. Серет і значною мірою обходила м. Сучаву. До того ж залізничний вокзал передбачали будувати не у самій Сучаві, а у Ной-Іцканах (нині - станція Сучава північна) на австрійсько-румунському кордоні. Відраджена у червні 1867 р. міністерством торгівлі комісія для повторного розгляду спроектованої лінії на місці визнала її і надалі цілком задовільною і вносити якісь зміни до неї відмовилася. Це знову викликало протести з боку виконавчих та представницьких органів Буковини та обох міст. 14 травня 1868 р. Евдоксій Гормузакі вніс з цього та ряду інших питань, які стосувалися Львівсько-Чернівецької залізниці, до нижньої палати парламенту інтерпеляцію, а 20 червня в ній же було представлено також петицію від громади м. Серета. Все, однак, безрезультатно. 24 червня міністр торгівлі Пленер категорично заявив, що «з будівельно-технічних і експлуатаційних міркувань, а також зі стратегічних та територіальних причин» перенос залізничного вокзалу до Сучави не допустимий [10, с. 3133-3135, 4102, 4177].

Взагалі ж з відновленням роботи парламенту питання діяльності товариства Львівсько-Чернівецької залізниці та його урядової підтримки знову з'явилося на порядку денному. Відновлений парламент був не цілком задоволений тими фінансовими обіцянками, які уряд надав концесіонерам Чернівецько-Сучавської лінії. Свою ложку дьогтю у справу додавив і обвал залізничного мосту під Чернівцями 4 березня 1868 р., тобто менш ніж через півтора року після відкриття експлуатації залізниці [Детальніше: 3; 4]. У парламенті цілком справедливо задалися питанням, наскільки продуманими виявилися надані урядом обіцянки і які наслідки матиме це у підсумку для державної скарбниці. Пленер, однак, заспокоїв депутатів, коли заявив, що попередній уряд зняв відповідальність з рейхсрату за прийняті ним рішення, які вимагали парламентського затвердження. Той же уряд, який представляв Пленер, виходив з того, що вже відбулося, не прагнучи внести якихось змін до фактичного стану речей, в тому числі до того, що стосувалося Чернівецько-Сучавської залізниці. Окрім того, Пленер запевнив депутатів, що держава не нестиме жодних фінансових збитків як від заміни проваленого мосту під Чернівцями, так і від поступової заміни всіх мостів даної конструкції. Фінансові витрати випадали на долю фірми виробника та відповідних залізничних товариств [10, с. 3133-3135, 4176-4178].

Між тим будівництво Чернівецько-Сучавського відрізка, започатковане ще восени 1867 р., швидко просувалося. Прибулий в березні 1869 р. для його огляду з Відня від Генеральної інспекції австрійських залізниць інспек-

тор фон Черни був настільки вражений і обрадований будівельним прогресом, що висловився навіть за дострокове відкриття залізниці вже 1 липня того ж року [7. - 14 бер.]. Але на початку травня почали надходити чутки про значні просідання, зсуви тощо на залізничному насипі під Глибокою, усунення яких повинно було призвести до затримки з відкриттям залізниці на два місяці [7. - 11 трав.]. Так вперше буковинська громадськість, а з нею і загальноімперська, стикнулися з тим, що дещо пізніше визначилося як «Мигученський залізничний насип» (від с. Мигучени — нині с. Михайлівка Глибоцького р-ну) і стало «притцей во языцех». Як виявилось, залізниця біля Мигучен пролягала місцевістю, багатою на підземні джерела [8, с. 42], що призводило до частих просідань ґрунту і створювало серйозну загрозу для безпеки руху та спричиняло значні витрати на їх усунення. Саме через роботи на цьому відрізку залізниці її відкриття затягувалося і переносилося. Нарешті, 27 жовтня 1869 р. відбувся черговий огляд залізниці, на якому були присутніми від Генеральної інспекції австрійських залізниць генеральний інспектор Нойссер, від крайового правління — крайовий президент фон Мірбах-Райнфельд, крайовий радник фон Еттмайер та обер-інженер Баудіш, від товариства Львівсько-Чернівецької залізниці — генеральний директор Офенгайм, обер-інженер, керівник будівництва Остеррайхер (Oesterreicher), експлуатаційний директор Гінтль, член ради правління барон О. Петріно, від будівельного підприємства — Томас Брассей, його уповноважений Стреп та ряд інших інженерів. Наступного дня, тобто 28 жовтня, як і передбачалося оголошенням ради правління Львівсько-Чернівецької залізниці, о 5 год. 58 хв. від Сучави відбув потяг на Чернівці, яким і було започатковано рух на цьому 89,9-кілометровому відрізку [7. - 29 жовт., 3 лист.].

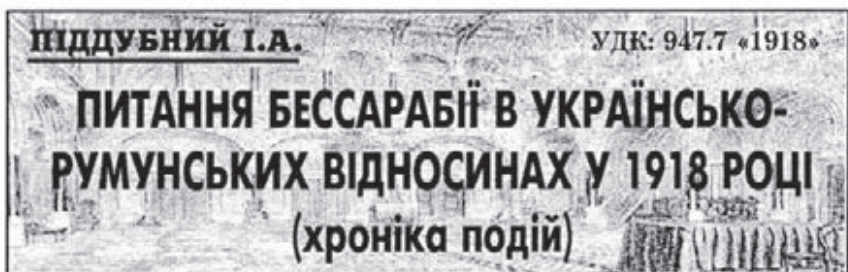
Оскільки як в інтересах австрійського уряду, так і в інтересах самого товариства полягало насамперед продовження залізниці до одного з чорноморських портів, то досягнення цієї мети В. Офенгайм не випускав з поля зору, як зазначалося, ще з початку 60-х років. На відміну від невеликого перебігу переговорів з російським урядом щодо будівництва залізниці від Чернівців через Новоселицю і Кишинів до Одеси, йому вдалося, за активної підтримки члена ради правління залізниці Г. Гіскри, отримати від румунського уряду в червні 1868 р. концесію на будівництво лінії Сучава-Ясси з боковими на Ботошани та Роман. І хоча прямого виходу до Галаца товариство не отримувало, однак Львівсько-Чернівецькій залізниці віднині вже не загрожувала доля тупикової залізниці. Концесійні умови були дуже сприятливими. Румунський уряд гарантував концесіонерам право експропріації, грошову допомогу при будівництві в 40000 фр. на кілометр, десятирічне звільнення від податків і ввізного мита та щорічний прибуток в 3743250 фр. (= 1497300 фл. срібл.). 13 липня 1868 р. з Томасом Брассеем було укладено черговий будівельний договір, аналогічний до того, який укладався щодо будівництва Сучавської залізниці, а влітку цього ж року безвідкладно приступили до будівництва румунських ліній. П'яте надзвичайне за-

гальне зібрання акціонерів, яке відбулося 15 жовтня 1868 р., одногосно висловилося за прийняття концесій, наданих румунським урядом, і за перейменування товариства «ц.к. привілейованої залізниці Львів-Чернівці» в товариство «ц.к. привілейованої залізниці Львів-Чернівці-Ясси» з відповідними статутними змінами [1, оп. 1, спр. 12, с.12-14, 24-30]. Як на австрійській території, так і на румунській фірма Т. Брасея вела швидке будівництво і через півтора місяця після відкриття залізниці Чернівці-Сучава, 15 грудня 1869 р., було відкрито її продовження територією Молдови Сучава-Роман (102,9 км), 1 червня 1870 р. — відрізок Пашкани-Ясси (76,6 км). Лише побічну лінію Верешти-Ботошани (44,5 км) здали в експлуатацію значно пізніше — 1 листопада 1871 р. (1, оп.1, спр.46, арк.1-10, спр. 1041, арк.52).

Таким чином, те, до чого так прагнули як урядові кола Відня, так і правління залізниці Львів-Чернівці, відбулося — порти Балтійського і Північного морів вперше були поставлені у пряме сполучення з чорноморськими. Це сполучення проходило австрійською територією і за посередництва австрійської залізниці, яка, до того ж, мала власні лінії і на території самої Румунії. Сполучення австрійських і румунських залізниць відбулося у бажаному для австрійців пункті, а умови, на яких румунський уряд надав концесію австро-англійським прохачам, — надзвичайно вигідними.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Державний архів Чернівецької області. Ф. 297 (Акціонерне товариство залізниць Львів-Чернівці-Ясси).
2. Жалоба І.В. Будівництво чернівецького колійного двірця в середині 60-х років XIX ст. та буковинська громадськість // Буковинський журнал. - 2000. - Ч.1-2. - С.89-96.
3. Жалоба І.В. Залізнична аварія на чернівецькому мосту 4 березня 1868 року та Буковина // Буковина - мій рідний край. III історико-краєзнавча конференція молодих дослідників, студентів та науковців. Чернівці, 17 травня 1998 року. Матеріали. - Чернівці, 2000. - С. 44-46.
4. Жалоба І.В. Залізнична аварія у Чернівцях 130 років тому // Молодий буковинець. - 1998. - 17 квіт.
5. Bukowina. Landes- und Amts-Zeitung.
6. Concession für den Bau und Betrieb der Eisenbahn von Czernowitz bis Suczawa. - Wien, 1867.
7. Czernowitzer Zeitung. - 1869.
8. Lupu I. Scurt istoric al căilor ferate din Bucovina // Glasul Bucovinei. Revisă trimestrială de istorie și cultură. - 1997. - Nr. 1. - P. 37-47.
9. Stenographische Protokolle des Bukowinaer Landtags für die fünfte Session 1866. - Czernowitz, 1866.
10. Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates. - IV. Session. (I. Session, II. Wahlperiode, vom 20. Mai 1867 bis 15. Mai 1869). - Wien, 1869. - 3. Bd.

СЕРЕД завдань створеної у 1917 р. Української Народної Республіки була проблема налагодження стосунків з сусідами. Проте не завжди ці стосунки склалися у бажаному та необхідному для України руслі. Прикладом цьому є бессарабське питання, яке було довгий час в основі українсько-румунських відносин і у період існування Української Народної Республіки, і під час існування Української Держави. Фактично питання ставлення до Бессарабії піднімалося вже на П'ятій сесії Центральної Ради, на закритому засіданні 1 липня 1917 р. Так, у доповіді В.Винниченка було дано оцінку наради київських об'єднаних організацій, де обговорювалося питання про склад України і де висловлювалися думки про Бессарабську губернію як неукраїнську. Тим не менше, саме тоді і було зроблено заяву про те, що Бессарабія повинна бути цілком включена до української області [3, с. 152]. Важливим кроком стало і направлення влітку 1917 р. до Бессарабії комісара Української Центральної Ради І.Ліскуна [5, с. 91]. І хоча у проєкті Конституції Української Народної Республіки від 10 грудня 1917 р. ми не знаходимо прямого свідчення про включення до складу УНР Бессарабської губернії, та все ж у пункті 3-му Першого розділу зазначалося, що сусідні українські території мають включатися до Української території [4, с. 5].

Кінець 1917 р. ставав визначальним у відносинах між УНР та королівством Румунією, адже тоді закладалися основи наступних відносин у трикутнику УНР — Румунія — країни Антанги. Основною у цих відносинах ставала позиція уряду УНР, який не міг вести таємних переговорів з іншими державами [4, с.20]. На грудень 1917 р. припало й призначення офіційних представників Великобританії та Франції до Києва — П.Багге та генерала Табуї [8, с.73; 9, с. 16]. Основне завдання цих посланців полягало у переконанні українського уряду в необхідності продовжувати далі війну [8, с.73]. З боку Румунії у 1918 р. мали місце виступи проти умов Брестського миру й румунським урядом робилися заяви визнання лише умов Фокшанського договору [4, с. 47]. Це все робилося тоді, коли румунська армія отримувала харчування та фураж з України, сплачуючи за це чеки на французькі та англійські банки [4, с. 67].

Проте ставлення до дій Румунії не було однозначним в українських колах. Так, вже 9 січня 1918 р. на засіданні Малої Ради представник «По-

але Сіон» Ревуцький піднімав питання про зайняття Бессарабії румунськими військами та про видачу румунським властям євреїв-дезертирів з румунської армії. Оскільки інформація була взята з газет, то М.Грушевський застеріг промовця від необережних висловів на адресу Румунії, а генеральний секретар О.Шульгин заявив, що зайняття румунами кількох пунктів у Бессарабії пояснюється необхідністю збереження зв'язку Румунського фронту з тилом [4, с. 99]. Подібні дії румунських військ пояснювалися необхідністю їх боротьби проти більшовиків. Проте питання Бессарабії не зникало зі сфери основних зовнішньополітичних завдань УНР. Так, на засіданні Ради Народних Міністрів від 14 лютого 1918 р. обговорювалася телеграма О.Севрюка стосовно укладення миру між Україною та Росією і у пункті 5 угоди йшла мова про те, що питання Бессарабії буде вирішуватися на основі самовизначення націй за згодою між Україною та Румунією, але після виводу військ Ради Народних Комісарів [4, с. 185]. На засіданні Ради Народних Міністрів від 9 березня 1918 р. наголошувалося на потребі відправлення до Румунії мирної делегації, а вже на засіданні 10 березня було прийнято рішення про направлення до Румунії О.Севрюка [4, с. 186, 192].

Проте події розвивалися таким чином, що після проголошення Молдавської Народної Республіки на її територію вступили румунські війська і 9 квітня 1918 р. відбулося об'єднання Бессарабії з Румунією [12, с. 256-259]. В тих умовах уряд УНР зміг обмежитися лише дипломатичними заходами. Одразу ж по здійсненні румунським урядом акту проголошення приєднання Бессарабії до Румунії з Берліна до Києва надійшла телеграма від О.Севрюка. Він, перебуваючи у Берліні, просив надіслати йому матеріали по цьому приєднанню і заодно просив прийняти відповідну резолюцію з даного питання. Зазначалося у телеграмі і наступне: «На разі, коли б зараз Рада Народних Міністрів уклала б за потрібне звернутися до Румунського Правительства з відповідно мотивованою нотою, в якій зазначила б через що Україна ніколи не зможе погодитися з таким вирішенням Бессарабської справи, прошу копії тої ноти прислати телеграфом мені. Тут придержуються того погляду, що з огляду на становище України голосування Бессарабського союму не передрішає вирішення Бессарабської справи» [1, оп.1, спр. 59, арк. 6]. Ця телеграма оголошена 11 березня М.Грушевським і стала підставою для скликання термінових зборів [4, с. 270].

На засіданні Малої Ради, яке відбулося з даного питання 12 березня 1918 р., Салтан від імені українських соціалістів-революціонерів вніс інтерпеляцію стосовно ноти міністра закордонних справ України до Центральних країн та Румунії з приводу окупації Бессарабії. Суть інтерпеляції полягала у бажанні дізнатися від міністра про підстави, на яких здійснювалася окупація Бессарабії, та про заходи, яких збирався вжити міністр стосовно подальшої долі Бессарабії [4, с. 196]. На цьому ж засіданні з докладною промовою виступив управляючий справами міністерства закордонних справ М.Любинський, який відзначив, що Румунія свідомо окупу-

вала Бессарабію, незважаючи на те, що може зіпсувати відносини з УНР. Він закликав винести відповідну резолюцію з даного питання [4, с. 346]. Оголошено було і отриману з Тирасполя телеграму, у якій особливий наголос зроблено на тому, що представники української, німецької та болгарської меншин у «Сфатул Церій» зробили заяву про те, що вони не уповноважені вирішувати подібні питання [4, с. 271].

На засіданні Малої Ради від 15 березня 1918 р. з промовою стосовно Бессарабії виступив Голова Української Центральної Ради М.Грушевський. Говорячи про питання «історичних прав», М.Грушевський, зокрема, зазначав, що «про те, хто історично старший, можна безконечно спорити.... Ми, коли будемо старатися порозумітися з молдавською демократією про розграничення інтересів української і молдавської людности в Бессарабії, то будемо виходити з сучасних реальних відносин. І тут,..., з української сторони ніхто не має претензії на ті часті Бессарабії, в яких більшість становить молдавська людність». М.Грушевський наголосив на необхідності дослухатися до волевиявлення людности, а не бажання румунського уряду, стосовно приєднання Бессарабії до Румунії [4, с. 206].

Виконуючи своє завдання, Народне Міністерство закордонних справ 19 квітня 1918 р. звернулося до румунського уряду з нотою, в якій передавався зміст резолюції Центральної Ради від 13 квітня 1918 р. з приводу анексії Румунією Бессарабії. Так, у першому пункті цієї заяви зазначалося, що Українська Центральна Рада не визнає рішення «Сфатул Церій» стосовно приєднання Бессарабії до Румунії «актом вільного виявлення волі всіх народів, населяючих територію Бессарабії» і через це «Українська Народна Республіка вимагає здійснення вільного бажання мешканців тих частин Бессарабії, які заявили, або вільно виявлять свою волю прилучитись до Української Народної Республіки». Другий пункт даної заяви містив доручення, дане Центральною Радою Раді Народних міністрів, звернутися до урядів Румунії та Центральних країн з протестом проти «системи утисків і насильства над населяючими Бессарабію національностями». Центральна Рада не визнала акту 9 квітня 1918 р. законним і тому доручила уряду вжити всіх заходів для швидкого вирішення питання Бессарабії, у відповідності до вільного волевиявлення усього її населення.

Крім того, до ноти протесту Центральної Ради урядом було зроблено додаток, у відповідності до інформації А. Галіпа, в якому було виловлено сподівання, що прихильність румунського уряду та народу до України дозволить обом сторонам дійти до згоди у питанні Бессарабії [1, оп. 1, спр. 122, арк. 32].

Квітнем 1918 р. датовано й інший документ, який був виданий під грифом Народного Міністерства Закордонних Справ і містив звернення до румунського королівського уряду. У ньому наголошувалося на тому, що уряд УНР отримує постійні звернення від населення північної, східної та південної частин Бессарабії за порадою, вказівками та з проханням захис-

ту інтересів цього населення. Саме тому в додаток до вище згаданої ноти від 19 квітня 1918 р. уряд УНР, зважаючи на становище у Бессарабії, вважав за необхідне направити до головних міст Бессарабії урядових комісарів та просити уряд Румунії дати розпорядження військовим властям не чинити їм перешкод та забезпечити недоторканність особи [1, оп. 1, спр. 122, арк. 52].

Після отримання повідомлення про резолюцію Центральної Ради від 13 квітня 1918 р. румунський уряд через своє міністерство закордонних справ дав відповідь 20 квітня 1918 р. Безумовно, що румунський уряд наголосив на тому, що приєднання Бессарабії до Румунії було процесом добровільним. Також наголошувалося, що «Сфатул Церій» був представницьким органом, у якому були пропорційно представлені всі народи Бессарабії. Вже у другому пункті заяви румунського уряду стверджувалося, що румунському уряду невідомо про бажання населення Бессарабії бути включеним до складу України. Наголошувалося також, на тому, що не існує доказів про те, що населення на території Бессарабії є українським. Більше того, румунський уряд висловив зауваження, що «по той бік Дністра живе численне населення румунське, відносно якого румунська Бессарабія і поспідовно сьогодні Румунія могла б вимагати тих самих прав, яких вимагає Україна до українського народу Бессарабії» [1, оп. 1, спр. 122, арк. 58].

Королівський уряд вказував Центральній Раді на те, що після підписання миру у Бресті-Литовському Україна не висувала претензій на територію Бессарабії і вважала її окремою державою, кордоном якої виступав Дністер. Тут же, у заяві, ми знаходимо і посилання на традиційні історичні права: «І дійсно, з точки погляду історичного і етнічного Бессарабія є без жодного сумніву румунська, бо належала до молдавської корони від часу утворення цього князівства в XIV віці аж до моменту захоплення царською Росією в році 1812». [1, оп. 1, спр. 122, арк. 58 зв.]. Румунський уряд не забув нагадати українському про заяву від 15 січня 1918 р., зроблену румунському представнику генералу К. Коанда, у якій Україна не тільки погоджувалася на «злучення Бессарабії з Румунією, коли вона того бажає, а навіть навпаки: Україна згодна їй у тім допомагати» [1, оп. 1, спр. 122, арк. 58 зв.].

Виклавши у чотирьох пунктах своє бачення бессарабської проблеми, румунський уряд зазначив, що він вважає її вирішеною і через це не приймає протесту Центральної Ради. Румунський уряд заперечував і факти здійснення репресій у Бессарабії. Крім того, уряд Румунії висловлював бажання «підтримувати якнайприязніші стосунки з новою сусідньою державою, почувавши, що нова Народня Республіка зреклася системи колишньої російської імперії нехтування прав наших народів, якщо це було в її інтересах [1, оп. 1, спр. 122, арк. 59]. Описуючи стосунки між Україною та Румунією український історик О. Юрченко наголошував на заяві румунського уряду від 15 січня 1918 р., суть якої полягала у обіцянці Румунії

надати озброєну допомогу Україні у боротьбі проти більшовиків. О. Юрченко при цьому посилається на слова генерального секретаря О. Шульгина, що в урядових колах було прийнято рішення «щодо Бессарабії заявити, що в разі допомоги ми не будемо стояти на перешкоді до вільного виявлення своєї волі бессарабським населенням» [10, с. 110-111]. Проте згадану допомогу не надали через те, що Україна змушена була укласти мирну угоду з центральними державами, але обіцянка залишалася в силі. Зрозуміло, що Україна була поставлена у скрутне становище і змушена була дати подібну обіцянку, яку документально не зафіксували, але коли румунські війська окупували Бессарабію, то такий акт не отримав схвалення з боку уряду УНР.

Переворот 29 квітня 1918 р. та встановлення влади гетьмана П.Скоропадського залишив у сфері зовнішньополітичних завдань Української Держави боротьбу за Бессарабію. За твердженням міністра закордонних справ гетьманського уряду Д.Дорошенка позиція гетьманського уряду була однозначною: «окупація Бессарабії є актом насильства і противиться інтересам України». Через це уряд гетьмана утримався від негайного встановлення дипломатичних та торговельних стосунків з Румунією та вирішив підтримувати українську ідентичність у Бессарабії. Причиною подібного вичікування була й відсутність збройних сил і лише їх сформування, як вважали, дозволить вирішити питання в бажаному для Української Держави руслі [6, с.202].

Оскільки нота уряду УНР від 13 квітня 1918 р. була відхилена румунським урядом, то уряд України 11 травня 1918 р. змушений був ухвалити заборону на експорт українських товарів до Румунії та Бессарабії. Наступний крок українського гетьманського уряду був зроблений 5 червня 1918 р. Нове звернення складалося із семи пунктів, в яких відкидалися аргументи румунського уряду про право Румунії на володіння Бессарабією, та заперечення, зроблені румунами стосовно засад з декларації Центральної Ради. Так, у ноті заперечувалося право «Сфатул Церій» на вирішення долі Бессарабії, оскільки цей орган створювався у надзвичайних умовах і не міг мати статусу представницького органу. У згаданій ноті підкреслювалися заяви «Сфатул Церій», зміст яких стосувався відхилення всіх спроб підпорядкування Бессарабії Румунії до утворення дійсно народного представництва. В документі також було охарактеризовано і умови, в яких «Сфатул Церій» приймав славнозвісне рішення про приєднання до Румунії, умови, за яких відповідь необхідно було дати за одну добу та ще й під тиском військових [8, с. 202].

Відповідь на ноту українського уряду була відправлена з Ясс 19 червня і містила побажання румунського уряду на швидке вирішення проблем, що існували між Україною та Румунією. Разом з тим ця нота вміщувала у формі констатації відповіді на пункти ноти українського уряду. Серед аргументів, якими керувався уряд Румунії, були й ті, що регіон між Карпа-

тами, Дністром, Чорним морем та Дунаєм є чітко окресленою та відокремленою територією, на якій, на думку авторів ноти, «зародилася і розвивалася з четвертого до чотирнадцятого століття румунська людність». В ноті також зазначалося, що «з початку XIV століття, частинно з приводу декількох румунських еміграцій з Трансильванії, утворилися Румунські князівства, більш-менш незалежні, на північній частині згаданої території, себто в Буковині і на півночі Бессарабії». Тобто, вже на початку ноти королівське міністерство закордонних справ вирішило визначити історичні права Румунії на дану територію і у черговий раз нагадувало про кордон, який існував раніше, та про те, що Бессарабія як частина молдавського князівства була у 1812 році від нього відірвана. В історичному огляді знайшов місце і опис подій, пов'язаних із перетворенням міст Бессарабії на місце проживання «космополітичного населення». Відзначалося, що, за винятком німецьких колоній, «більш менш значних інфільтрацій українського населення», селищ розкольників, болгарів, «мухамедан з Добруджі», Бессарабія «представляє ... компактну людність молдавських селян, чабанів, селянських робітників і дрібних хліборобів» [1, оп. 1, спр. 122, арк. 85-86]. Як додатковий доказ автотонності «румунського елементу» у межиріччі Пруту та Дністра брався той факт, що топонімічні назви місцевостей, лісів, гір, річок були чисто молдавськими.

Проте, перш ніж приступити до відповідей на зауваження ноти українського уряду румунський уряд звернув увагу на ту обставину, що румунським військам довелося виконати місію по захисту населення Бессарабії від безчинств відступаючих російських військ [1, оп. 1, спр. 122, арк. 86 зв.-87]. Оцінюючи акт 9 квітня 1918 р., королівський уряд називав його унією Бессарабії з Румунією. Далі у ноті містилися відповіді на зауваження українського уряду настільки докладні, що дозволяють ознайомитися із змістом зауважень українського уряду. Так, першим пунктом мала місце відповідь на зауваження, що «Сфатул Церій» утворювався не як представницький орган, і тут королівський уряд зазначав, що в умовах зміни режиму іншого способу створення «національного представництва» не буває. Королівський уряд також зазначав, що «Сфатул Церій» був легальним представництвом і ніхто не заперечив його легальність. Відхиляючи зауваження про те, що «Сфатул Церій» висловлювався проти політичної залежності від Румунії, королівський уряд називав три декларації: про автономію Бессарабії від 2 (15) грудня 1917 р., про незалежність Бессарабії від 6 лютого (24 січня) 1918 р. та про унію Молдавської Народної Республіки (МНР) з Румунією. Подальші коментарі тут відсутні, тому думаємо, що, називаючи ці декларації, королівський уряд вважав це достатнім для доведення поступовості у прийнятті «Сфатул Церієм» рішення про злиття з Румунією [1, оп. 1, спр. 122, арк. 87-88].

Стосовно декларації про те, що долю Бессарабії мало вирішувати Установче Зібрання, румунський уряд давав спростування цього твердження,

посилаючись на авторитет Інкульця — колишнього голови «Сфатул Церій». Заперечено було й існування письмової гарантії, даної країнами Антанти уряду МНР стосовно незалежності останньої від Румунії [1, оп. 1, спр. 122, арк. 88]. Проте стосовно останнього було зроблено зауваження, що подібний документ міг стосуватися «інших, межуючих з Бессарабією країн» — зрозуміло, що тут мав місце натяк на УНР. Румунський уряд відкидав і твердження про схвалення ним вищезгаданої гарантії (п. 5), говорячи про те піднесення, яке викликало приєднання Бессарабії до Румунії:

«Уся Румунія з почуттям незвичайного зворушення негайно після декларації війни, початої з засобами більше, ніж було у неї сили, дивилася на зруйнування російської імперії і на визволення румунського населення Бессарабії, котре в Європі і під час навіть ХХ віку царизм ізолював і гнобив з пристосуванням ще азійських способів. Для кожного Румуна це була єдина тільки радість за ці роки жалоби і суму, і Королівське правительство з самого початку мало тільки одне бажання, щоб Бессарабія могла користуватися свободою, котрої вона була позбавлена вже 100 літ. Її безперечні історичні права примушували і примушують румунів, одначе, щиро пильнувати, щоб ці нарешті добуті свободи не могли ніколи бути відняті від Бессарабських румунів і цей обов'язок усяке румунське правительство знайде спосіб виконати в разі потреби» [1, оп. 1, спр. 122, арк. 88 зв.- 89]. Далі в документі містилася заява про те, що Румунія ніколи не мала наміру завойовувати чи анексувати Бессарабію, однак при цьому не збирається зрікатися «історичних прав Румунії на румунські землі», посилаючись при цьому і на «бажання величезної більшості Бессарабського населення» прийняти запропоноване об'єднання, яке «остаточно забезпечує бессарабському народові вигоди свободи, яких він був на так довгий час і так несправедливо позбавлений». Стосовно направлення військ до Бессарабії, а це було шостим пунктом ноти українського уряду, королівський уряд твердив, що вони призначалися як для охорони складів румунської армії, так і майна та життя громадян від більшовицьких злочинів.

Досить важливим був і сьомий пункт, завершальний, у якому велася мова про обіцянки українського уряду, дані ним генералу К. Коанда і в яких, за твердженням румунського уряду, український уряд погоджувався на встановлення кордону по р. Дністер. В черговий раз королівський уряд висловлював здивування з приводу того, «що Українське Правительство відмовляється визнати безперечні права Румунії на Бессарабію і заявляє свої власні права на сю провінцію» [1, оп. 1, спр. 122, арк. 89-89 зв.]. Повертаючись до питання про права Румунії на Бессарабію, румунський уряд знову звертався до історії, говорячи про ті переселення, які мали місце у минулому і формували склад населення у Пруто — Дністровському межиріччі та за Дністром. Велася мова і про інші події, пов'язані із встановленням зв'язків, в тому числі родинних, між молдавською та польською знаттю. В цій частині особливий наголос було зроблено на тому, що ук-

раїнці у великій кількості емігрували до Бессарабії, починаючи з 1870 р. і що станом на початок ХХ століття це населення становило близько 210 тисяч осіб [1, оп. 1, спр. 122, арк. 89 зв. - 91]. Фактично, базуючись на подібних твердженнях, румунський уряд намагався ствердити, що Україна не має жодного права на Бессарабію. Навіть більше, румунський уряд почав викривати Україну у її спробах прилучити до свого складу Бессарабію на правах автономії, твердячи при цьому, що Україна почала наслідувати імперську політику Росії під прикриттям потреби вирішення стратегічних та економічних завдань. При цьому уряд Румунії нагадував Києву, що Румунія є єдиною європейською державою, яка не має морських портів, і тому Одеса могла б стати чудовим надбанням для Румунії. Проте, роблячи таке попередження, румунський уряд зробив «широкий жест», заявивши про усвідомлення урядом надмірності своїх бажань. Заява від 19 червня 1918 р. традиційно завершувалася висловом сподівань, що уряди обох країн дійдуть до згоди у питанні, яке було предметом обміну нотами, та встановлять добросусідські відносини. Подібна констатація, безумовно, не могла повністю задовольнити українську сторону, однак пошуки майбутніх контактів з країнами Антанти змусили український уряд піти на встановлення дипломатичних відносин та економічних стосунків з Румунією [10, с. 203].

Своєрідним відгуком на ноту уряду Української Держави було і повідомлення генерального комісара Військового міністерства Української Держави в Румунії К.Чоботаренка, направлене міністру Д.Дорошенку у липні 1918 р. Останній займав цю посаду з червня 1918 р., маючи основним завданням охороняти майно Румунського фронту, виконував також інші консульські доручення. Безпосереднім завданням К.Чоботаренка було відстоювання прав України на майно Румунського фронту, але саме тут і виникла проблема, яка полягала у невизнанні з боку Румунії прав України на згадане військове майно [1, оп. 1, спр. 122, арк. 110-111]. Така позиція Румунії не була чимось випадковим, адже саме тоді формувалося ставлення румунської сторони до України, яке генеральний комісар назвав «однозначно байдужим». Проте українська нота стосовно Бессарабії справила на румунську сторону негативне враження і саме його постарався передати К.Чоботаренку міністр закордонних справ Аріон 22 червня 1918 р. Основною помилкою ноти румунська сторона вважала твердження про те, що молдавани складають меншість у Бессарабії. Подібний хід української сторони не сприяв встановленню дружніх стосунків, хоча прагнення до них у Румунії було [1, оп. 1, спр. 122, арк. 112-113]. Бажаючи якось виправити становище, яке склалося, К.Чоботаренко пропонував своє бачення вирішення даної проблеми. На його думку, першим кроком, який міг би змусити Румунію серйозно сприйняти Україну, повинна була стати заборона вивозу продуктів та промислових товарів з України. Крім того, К.Чоботаренко просив, щоб дозвіл на вивіз будь-яких товарів давався через нього з

тим, щоб піднести його значення як представника Української Держави. На другому місці стояло питання про Бессарабію, і тут генеральний комісар цілком реально оцінював ситуацію, адже в Українській державі не було засобів, що могли дієво вплинути на Румунію. Він писав, що «питання про Бессарабію належить додати характер вплива на народні маси Бессарабії шляхом печаті і обережної тонкої пропаганди і шляхом вплива на різні політичні круги Румунії, межі котрими по питанню про Бессарабію в сучасний мент проводиться жорстока боротьба. Збільшить цю боротьбу і зробить політику в Бессарабії нерівною і несталою виявляється тепер нашим завданням» [1, оп. 1, спр. 122, арк. 116]. Одночасно К.Чоботаренко радив для укладення офіційних відносин з Румунією дати румунському уряду інформацію про те, на яких підставах виникла Українська Держава, направити до Румунії посольство та вести боротьбу за завоювання внутрішньої політичної арени [1, оп. 1, спр. 122, арк. 117].

Дії К.Чоботаренка не були чимось особливим, адже ще 10 червня 1918 р. румунський уряд звернувся до німецького та австро-угорського урядів з проханням про допомогу у нормалізації стосунків з Україною, причому тут наголошувалося на тому, що відносини між двома країнами вже існували, і до Румунії було свого часу послано дві українські місії. Загалом ця нота викликала обговорення проблеми, але бути посередником в українсько-румунських відносинах ні Німеччина, ні Австро-Угорщина не побажали, а австрійська сторона навіть заявила, що основна причина суперечки повинна бути владана лише Румунією та Україною [6, с. 202-203].

У липні 1918 р. до Румунії було направлено звернення української сторони про бажання обмінятися офіційними посольствами. «Таким чином була би дана можливість обом дружнім Державам в приязні розв'язати всі питання, які виникли би в будучині відносно інтересів Румунії і України, і закріпити зв'язки між обома Державами» [1, оп. 1, спр. 122, арк. 123]. З цим прагненням була пов'язана і програма діяльності майбутньої місії, яка направлялася до Румунії. До числа її завдань входило досягнення визнання румунським урядом місії офіційним представником України, завдання з ведення пропаганди української національної ідеї через виставки, публікації у пресі та у спільних українсько-румунських виданнях [1, оп. 1, спр. 122, арк. 125]. Торгові питання мали вирішуватися в інтересах «Дніпросоюзу», «Союзбанку» та інших установ, а також в інтересах українського уряду, який міг би отримати від Румунії фінансову підтримку у вигляді позики [1, оп. 1, спр. 122, арк. 126-127]. Близьким до подібних побажань української сторони був зміст ноти румунського міністерства закордонних справ від 20 липня 1918 р. В ній йшла мова про згоду Румунії на обмін дипломатичними представництвами з Україною та про негайне налагодження економічних стосунків, в тому числі й укладення комерційного трактату на тривалий термін [1, оп. 1, спр. 122, арк. 137]. А 19 вересня 1918 р. до Української Держави було призначено послом товариша

міністра закордонних справ К.Концеску, який розпочав переговори про укладення угоди на вивіз до Румунії хліба та цукру [1, оп. 1, спр. 122, арк. 253; 6, с. 207]. Тривалі переговори привели до укладення взаємовигідних умов договору, яким встановлювалися еквівалентні ціни на вивезені та ввезені товари, сторони також зобов'язувалися налагодити залізничне, морське та річкове сполучення та поштовий зв'язок між обома країнами. Договір залишився у силі до 1 травня 1919 р. [6, с. 207].

Якщо румунська місія прибула до Києва у вересні, то питання про склад української місії ще вирішувалося у жовтні 1918 р. і склад її був наступним: Надзвичайний посланець — В.Дашкевич-Горбацький, Перший секретар — М.Догель, Другий секретар — П.Невадовський, Осавул — В.Минський. Відрядженими при місії вважалися К.Чоботаренко, С.Білецький, Значковий-де-Вітт [1, оп. 1, спр. 122, арк. 276]. Діяльність місії була зумовлена не лише потребою встановлення та підтримання постійних дипломатичних стосунків з Румунією, але й тим, що через Румунію втікала значна кількість військовополонених, які направлялися до Ясс та Галацу і яких слід було через Бендери відправляти на Україну [1, оп. 1, спр. 122, арк. 312-314].

Зміни, які відбувалися у грудні 1918 р. в Україні та відновлення Української Народної Республіки намітили й зміни у складі представницького корпусу України у Румунії, але лише із січня 1919 р. К.Чоботаренко та С.Білецький припинили свою діяльність як представники України, що було викликано направленням до Румунії Надзвичайної дипломатичної місії УНР під керівництвом Г.Гасенка, склад якої визначався наказом по Міністерству закордонних справ від 6 січня 1919 р. Тоді до складу місії увійшли В. Піснячевський, В. Онацевич, В. Медзенковський, О. Кравець [2, оп. 2, спр. 353, арк. 1].

Тимчасово проблема врегулювання бессарабського питання призупинилася, але це не означало ще повної відмови українського уряду від створення соборної Української Держави, до складу якої увійшли б усі заселені українцями землі. Це підтверджує і той факт, що ще за діяльності гетьманського уряду спеціальною комісією розроблявся проект кордонів Української Держави. Після відновлення Української Народної Республіки ця діяльність продовжилася, і у березні 1919 р. додатково обговорювалося питання виправлення кордонів. Так, на території Буковини кордон, згідно до правки, повинен був проходити по лінії Вишів — Радівці — Глибока — Бояни. В районі Бессарабії виправлення українського кордону відбувалися у вигляді включення частини Сорокського та Бельцького повітів [2, оп. 1, спр. 178, арк. 1].

Після таких правок, зроблених професором Й. Пеленським, було підготовлено документ під назвою «Визначення державних меж Української Народної Республіки». Розроблений на підставі етнографічного поділу та права на самовизначення, проголошеного на основі 14 пунктів В. Вільсо-

на, він був призначений для ознайомлення учасників Паризької мирної конференції з українськими вимогами. В даному документі зазначалося, що у Бессарабії український кордон повинен був проходити наступним чином: «лінія од Новоселиці, по старій межі з Румунією, включаючи до України весь Хотинський повіт, по лінії Атаки на Дністрі, далі по р. Дністру (Сороки, Вад-Рашков, Дубосари, Григоріанів) до м. Бендери, звідти до меж Аккерманського повіту, який з Ізмаїльським повітом належать Україні, нарешті йдуть Чорне й Азовське моря, що омивають Україну з півдня, включаючи до неї Крим» [2, оп. 1, спр. 178, арк. 7 зв.]. Для сусідньої Буковини кордон визначався наступним чином — «... До Вишова, далі до Кирлібаби, звідки межа переходить на Буковину і йде на Руську Молдавицю, Виків, Сторожинець, Чернівці, запинається півкругом до Радівців, йде на м. Серет, Глибоке, Боян і Новоселицю...» [2, оп. 1, спр. 178, арк. 8].

Говорячи про спроби вирішення питання Бессарабії, варто наголосити на тому, що для України це не була звичайна дипломатична гра. З тим, щоб вести обґрунтовану боротьбу за Бессарабію, українські урядовці опиралися на документальні факти та їх аналіз. Це пояснює той факт, що у фондах Народного міністерства справ закордонних є «Декларація Сфатул Церій Молдавської Народної Республіки» [1, оп. 1, спр. 123, арк. 4] від 27 березня (9 квітня) 1918 р., і «Декларація Верховної Красної Ради Молдавської Республіки Сфатул Церій» від 2 грудня 1917 р. [1, оп. 1, спр. 123, арк. 1] і навіть «Протокол засідання представників всіх Болгарів та галузів Бессарабської губернії», який відбувся у м. Бендерах 6-7 грудня 1917 р. [1, оп. 1, спр. 123, арк. 2]. У своїх виступах за Бессарабію український уряд опирався і на волю мешканців цього краю. Так, ще на засіданні Малої Ради 23 квітня 1918 р. М.Любинський представляв приговори з Хотинського повіту про бажання його мешканців приєднатися до України [1, с. 302]. Ще раніше, 13 квітня 1918 р., до Києва надійшла телеграма члена Климоуцької волосної управи Левицького, який повідомляв про те, що в церквах волості було отримано розпорядження відслужити урочистий молебень з нагоди приєднання Бессарабії. У цій же телеграмі повідомлялося, що прихід румунських військ повсюдно супроводжувався розстрілами, биттям різками, знущаннями. Лише у м.Сороках було розстріляно 12 чоловік, а всього у повіті розстріляли 74 особи. Резюме телеграми було наступним: «єдиний вихід із становища, що склалося, для врятування населення від знущання румунів, введення австро-угорських військ в район Сороцького та Бельцького повітів до вирішення Бессарабського питання міжнародним шляхом» [1, оп. 1, спр. 59, арк. 8-9].

Майже одразу по «злуці» Бессарабії з Румунією у Києві відбулися загальні збори Ради Київської Єврейської общини. У резолюції зборів зазначалося, що дане об'єднання вчинено в результаті насильства з порушення права народів на самовизначення. В ній постановлялося, що «Рада зложила на свою Президію обов'язок у тісному контакті зі всіма представниками усіх єврейських політичних партій, по всім політичним доро-

гам й всіма можливими засобами добиватися для євреїв, що проживають в Бессарабії політичного, національного і громадського рівноправ'я» [1, оп. 1, спр. 59, арк. 10]. У травні 1918 р. до Києва надійшло звернення уповноваженого від мешканців Ізмаїльського повіту, в якому говорилося, у який спосіб представники румунської влади збирали підписи під зверненням «з гарячим проханням про приєднання Бессарабії до Румунії». Уповноважений просив прислати хоча б невелику кількість австрійських та німецьких солдатів, щоб «втихомирити румунів, які вигнали більшовиків для того, щоби самим приступити до їх справ — грабунків, побиття та насильства» [1, оп. 1, спр. 123, арк. 30-33].

Від гласного Сорокського земства М.Пелеванюка до Міністерства закордонних справ Української Держави 18 травня 1918 р. надійшла доповідна записка, в якій автор говорив про заходи, які були необхідні в справі приєднання Бессарабії до України. Зокрема, він наголошував на тому, що необхідно прислати старосту та двох помічників до Хотинського повіту, приєднавши до нього ще чотири волості Сорокського повіту. Наголошував гласний і на потребі негайного проведення в життя всіх заходів з приєднання Бессарабії до України [1, оп. 1, спр. 123, арк. 34].

Децю пізніше, 10 липня 1918 р., до канцелярії гетьмана надійшов лист, в якому гостро критикувалися дії «Сфатул Церія» та діяльність в ньому румунофілів. Автор листа писав про те, що багато мешканців Бессарабії прийняли рішення приєднатися до Української Держави, яка є їм ближчою і зможе гарантувати їм майбутнє. Таке рішення прийняли мешканці Аккерманського, Сороцького, Хотинського, Ізмаїльського та Бендерського повітів. Рішення приймалися на Земських зборах на основі присудів сільських громаді всі вони були винесені ще у грудні 1917 р. та у січні 1918 р., тому і не були результатом страху за майбутнє осіб, які приймали подібні рішення. Автор листа наголосив на тому, що Українська Держава повинна прилучити до себе Бессарабію, яка з нею пов'язана в плані етнографічному, матеріальному та культурному [1, оп. 1, спр. 123, арк. 53-54]. Безумовно, що подібні листи бралися до уваги, як бралися до уваги всі конфлікти, які виникали з вини румунської сторони, однак відсутність збройних сил позбавляла Україну будь-якої можливості вирішити остаточно бессарабське питання [1, оп. 1, спр. 122, арк. 249].

Показником такої неспроможності стали й події листопада 1918 р., коли частини румунської армії під командуванням генерала Давідоглу окупували Хотинський повіт. Саме тоді представнику гетьманського уряду в повіті Ізбицькому просто порадили залишити територію повіту, який нібито включався до складу Румунії на підставі загальновідомого рішення Сфатул Церій [1, оп. 1, спр. 123, арк. 135-136].

Для України формальне вирішення бессарабського питання настало у липні 1919 р. після прибуття до Румунії нового глави Надзвичайної дипломатичної місії УНР К. Мацієвича (16 червня 1919 р.).

У його листі від 26 липня 1919 р. до прем'єр-міністра Румунії І.Бретіа-

ну зазначалося, що з метою встановлення добросусідських відносин між Україною та Румунією український уряд усувається від подальших дискусій про українсько-румунський кордон, визнаючи за такий р. Дністер [11, с. 184, дод. ХLI]. Вже 6 вересня 1919 р. було складено угоду, за якою С.Петлюра відмовлявся від претензій на Бессарабію в обмін на зобов'язання Румунії постачати УНР зброю та амуніцію [7, с. 170]. У своїй доповіді уряду, складеній у вересні 1919 р. стосовно кордону, К.Мацієвич зазначав наступне: «Я гадаю, що і після зміни кабінету (румунського уряду — І.П.) головні пункти нашої згоди з Румунією зостануться в силі: ми просимо триматися міцно того, що межа меж нами Дністро, а Румунія буде помагати зброєю і своїм міжнароднім впливом і зв'язками в осаджені нашої незалежності» [1, оп. 1, спр. 122, арк. 390].

Отже, проблема Бессарабії в українсько-румунських стосунках виникла від початку існування Української Народної Республіки і мала різні етапи в своєму розвитку. Неспроможність української дипломатії вирішити дану проблему в цілому пояснювалася тим, що Україна не мала достатніх сил для розв'язання конфлікту, що виник на цьому ґрунті. Укладення угоди від 6 вересня 1919 р. стало чисто політичним кроком, який повинен був забезпечити отримання допомоги для продовження боротьби проти більшовицьких військ.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (м. Київ).-Фонд Народного міністерства справ закордонних. - Ф.2592.
2. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (м. Київ).- Фонд Міністерства закордонних справ УНР.- Ф.3696.
3. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали: У 2-х т. - Т.1.: 4 березня – 9 грудня 1917 р. /Під ред. В. А. Смоля. – К.: Наукова думка, 1996.- 588 с.
4. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали: У 2-х т. - Т.2.: 10 грудня – 29 квітня 1918 р. /Ред. кол. В.А. Смолій та ін. – К.: Наукова думка, 1997. - 422 с.
5. Алпатов С.Й., Макан І.М. Українсько-румунські відносини: історія та сучасність //Український історичний журнал. - 1999.- №5.- С. 87-100.
6. Дорошенко Д. Історія України: 1917 –1923 рр.: У 3-х т. – Т.П: Українська Гетьманська Держава 1918 року. - Нью-Йорк, 1954.- 424 с.
7. Овсій І.О. Зовнішня політика України (від давніх часів до 1944 року): Навч. посібник. - К.: Либідь, 1999.- 240 с.
8. Покровська І., Хорошилова Ю. Місія, приречена на невдачу. Українсько-британські відносини за часів правління гетьмана Скоропадського та Директорії //Політика і час. - 1995.- №5.- С.73-78.
9. Цветков Г.М. Міжнародні відносини й зовнішня політика в 1917-1945 рр.: Навч. посібник. - К.: Либідь, 1997.- 232 с.
10. Юрченко О. Українсько-російські стосунки після 1917 р. в правному аспекті.- Мюнхен, 1971.- 402 с.
11. Economu R. Unirea Bucovinei. 1918.- București, 1994.- 420 p.
12. Kirițescu C. Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1919.- București, 1989.- Vol. II.- 525 p.

ЗАТУЛОВСЬКА О. П.

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗВИТОК МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ НА БУКОВИНІ В ХІХ СТОЛІТТІ

ІСТОРІЯ музейної справи на Буковині починається з другої половини ХІХ ст. в часи, коли край входив до складу Австро-Угорської імперії. В 1856 р. Центральна комісія по дослідженню і збереженню пам'яток історії та мистецтва у Відні визнала доцільним і необхідним створити в краї установи по охороні та дослідженню пам'яток історії та мистецтва. Такою установою став Буковинський крайовий музей, заснований в 1863 р. любителями старовини, які вже давно активно збирали музейні предмети у галузях археології та нумізматики, а також природничих наук [3, с. 3]. Певну допомогу у формуванні колекції крайового музею надавало «Серетське музейне товариство», засноване в 1871 р. в м. Серет і очолюване талановитим дослідником краю І. Є. Гутером, учителем місцевої гімназії. Завдяки старанням останнього нумізматычна колекція музею поповнилася значною кількістю античних монет [3, с. 3].

Через певні обставини, зокрема брак коштів, активність музею знижується, і в 1877 р. він припиняє свою діяльність. Його фонди в цей час налічували 3356 предметів старовини, з них — 3233 старовинних монет — були передані Чернівецькому університету [3, с. 3].

Незважаючи на припинення діяльності крайового музею, збір предметів старовини у краї тривав. Його вели приватні особи і провінційні музейні товариства, зокрема, вищезгадане «Серетське музейне товариство», яке припинило свою діяльність у 1886 році після смерті свого керівника п. Гутера, а його збірка музейних предметів була передана в Чернівецький університет [3, с. 3].

В цьому ж році в Чернівцях румунським дослідником-археологом Діонізієм Олінеску було засноване «Румунське археологічне товариство». Серед програмних завдань вказаного товариства були: збір, опис і збереження стародавніх пам'яток історії та проведення археологічних експедицій. Цьому товариству вдовою п. Гутера була передана більша частина його приватної колекції [3, с. 3].

Із зростанням кількості предметів музейного значення як у Чернівецькому університеті, так і в збірках товариств, виникає потреба у створенні музею в столиці краю. Тому в 1880 році професор, викладач Чернівецької промислової школи К. А. Ромшторфер звертається письмово до Централь-

ної комісії по дослідженню і збереженню пам'яток історії та мистецтв у Відні з міркуванням про необхідність створення музею в Чернівцях з метою збереження історичних пам'яток [3, с. 3]. У 1889 році в своєму черговому посланні до цієї комісії К. А. Ромшторфер висловив впевненість в тому, що такий культурний заклад у Чернівцях буде відкрито [3, с. 4].

В 1891 році відбулися збори ініціативної групи любителів старовини, які прийняли рішення про створення музею [3, с. 4]. Віденська комісія схвалила дане рішення і доручила визначним дослідникам історії краю і колекціонерам п. п. Ісопескулу Д., Ромшторферу К. та іншим провести підготовчу роботу по створенню музею.

21 лютого 1892 р. в залі засідань Крайової Ради відбулися збори любителів старовини та історії краю, на яких було прийняте рішення про створення музею. Тут же було обрано Кураторій (Правління) музею в складі 20 чоловік. До складу Кураторії входили: представник Центральної комісії по дослідженню і збереженню пам'яток історії та мистецтва, мер міста Чернівці, представники Буковинського архієпископства, консисторії православного релігійного фонду, університету, Румунського археологічного товариства, навчальних закладів Буковини. Головою Кураторію було обрано Д. Ісопескула [3, с. 5]. Під керівництвом останнього був розроблений і затверджений 29 грудня 1891 року Статут Буковинського крайового музею [2, ф. 320, оп 3, спр. 3013, арк. 80-81]. В статуті музею вказувалося, що основною метою його діяльності має бути «... ріст і розширення краєзнавства в археологічному, загальноісторичному, мистецько-історичному, етнографічному і природничо-історичному відношенні...» [2, ф. 320, оп 3, спр. 3013, арк. 80-81].

Одразу ж по створенню музею, його правління на чолі з доктором Д. Ісопескулом починає активно працювати по збору музейних предметів і створенню фондів музею. Велику допомогу в цій справі вони отримали від громадськості. Так, в 1895 році Румунське археологічне товариство дарує музею всю свою колекцію з 450 предметів і 300 монет [3, с. 5]. В цьому ж році Чернівецький університет дарує музею колекцію античних речей в кількості 94 предметів [3, с. 5].

Музейні предмети, твори мистецтва, монети надходили і від громадян з різних кутків краю. Так, наприклад, селянин Теодор Осадчук з с. Дорошівці Кіцманського повіту знайшов в своїй шопі (сарай-О. З.) 200 старовинних срібних монет 1592, 1552, 1547 років. Частина тих рідкісних монет він передав крайовому музеєві в Чернівцях [1, 1896, ч. 94].

Діяльність музею по збору експонатів і проведенню археологічних розкопок з метою дослідження історії краю і виявлення музейних матеріалів підтримував Буковинських сейм і Крайовий виділ. Так, для проведення археологічних досліджень в Сучаві (південна частина Буковини — О. З.) п. К. Ромшторферу було виділено кошти вищезгаданими інстанціями. Під час розкопок було виявлено більше 1000 монет і монетарню, кахлі, кухлі, люльку, фрагменти статуй. Частина виявлених предметів була передана в крайовий музей [1, 1896, ч. 164].

Керівництвом музею було налагоджено випуск щорічника. До складу редакційної колегії щорічника входили відомі буковинські дослідники, вчені д-р. С. Мандичевський, А. Микулич, Й. Полек, К. Ромшторфер. На його сторінках друкувались такі відомі вчені, як професор, д-р. Р. Кайндль, д-р. Й. Полек проф. Й. Флейшер та ін., праці яких мали безпосереднє відношення до Буковини. Наприклад: К. Ромшторфер — «Старовинні захисні споруди на Буковині» [8, с. 6-19], д-р. Й. Полек — «Подорож Йозефа II в Галицію і Буковину та її значення для цих провінцій» [6, с. 25-140]. Його ж — «Колишній російський монетний двір у Садгорі» [7, с. 3-10], проф. д-р. Рейнеке (Берлін) — П. Рейнеке. — «Скіфські старожитності на Буковині» [6, с. 40-45], проф. др. Р. Кайндль — «Малі додатки до відомостей про Буковину» [10, с. 75-82] та ін. В щорічниках містилися також звіти про наукову і фінансову діяльність музею. З 1895 року і до початку 1-ї Світової війни було видано 21 такий щорічник.

В 1898 році музей дістав назву «Крайовий музей Франц-Йосифа» [Ф. 3. Оп. 2, спр. 17831 л. 1-1 зв.]. Серйозною проблемою протягом всього часу існування Крайового музею була відсутність власного приміщення. Його колекції розміщувались поперемінно в приміщенні резиденції православної митрополії, приватних будинках тощо. В липні 1899 р. Крайовий музей за помірну плату орендував приміщення промислового музею і перемістив туди свою збірку [1, с. 115].

Кураторій крайового музею постійно ставив питання про необхідність будівництва власного приміщення. Протягом 1895-1899 років неодноразово визначалися ділянки під забудову, які міська влада передбачала «при нагоді передати безкоштовно» [11, с. 116]. Проте зусилля керівництва музею та місцевої влади, очолюваної бургомістром А. Кохановським, великим прибічником музею, залишалися марними. Початок ХХ ст. «Крайовий музей «Франца-Йосифа» зустрічав у «приймах» у Промислового музею.

Доля Промислового (Ремісничого) музею склалася дещо щасливіше.

Значне піднесення розвитку промисловості і ремесел у краї в останній чверті ХІХ ст. викликало потребу в установі, яка б концентрувала і популяризувала кращі зразки виробів місцевої промисловості і ремісництва та знайомила населення краю з аналогічними зразками, виробів інших районів Австро-Угорщини та інших країн, а також пропагувала досягнення технічного прогресу [5, с. 5].

Організаційна робота по створенню Промислового музею розпочалася у 1887 році. В січні цього року був затверджений Статут музею [2, ф. 3, оп. 2, спр. 107, арк. 9]., а 31 травня відбулися збори музею під головуванням крайового президента Фелікса фон Піно-Фрідемталя, на яких було обрано Кураторій музею. В цей же день Кураторій провів своє засідання і обрав директора музею. Ним став директор Чернівецької промислової школи Йосиф Лайцнер, який погодився працювати на громадських засадах [2, ф. 3, оп. 2, спр. 107, арк. 9].

В серпні 1887 р. було вирішено питання про розміщення збірок музею в приміщенні Чернівецької промислової школи [5, с. 24].

Кураторій музею звернувся до Сейму Буковини з клопотанням про фінансування музею. 12 січня 1888 року Сейм постановив встановити до 1890 р. музею щорічну грошову дотацію в розмірі 600 фл. [2, ф. 3, оп. 2, спр. 15792, арк. 3]. Пізніше дія цієї постанови була продовжена до 1897 р. Щодо інших джерел фінансування, то є відомості, що музей в 1893 р. отримав грошову дотацію в розмірі 1000 фл. від Міністерства культів й освіти [2, ф. 3, оп. 2, спр. 15792, арк. 3]. Музей користувався також банківськими кредитами. Так, для закупки обладнання він використав кредит в 1000 фл. [2, ф. 3, оп. 2, спр. 15792, арк. 3].

Для того, щоб розгорнути свою нову експозицію в отриманому приміщенні, музей закупив дерев'яні меблі, оригінальні середньовічні речі із скла і металу, предмети кераміки та текстилю. Музей отримав у подарунок збірку дерев'яних гнутих робіт, збірку порцеляни і кераміки від мешканців міста [5, с. 41]. На початок 1891 року в музеї нараховувалося 726 одиниць збереження [5, с. 33].

З метою упорядкування фондів предмети музейних зібрань були поділені на групи, а саме:

1. Вироби з дерева
2. Вироби з металу
3. Вироби із скла
4. Вироби з кераміки
5. Книжкові збірки і вироби з шкіри
6. Текстильні вироби
7. Жіночі роботи (вишивка, плетення, ткацтво та ін.)
8. Східні предмети
9. Мала пластика і вироби з каменю
10. Античні речі
11. Бібліотека і збірка зразків [5, с. 34].

Завдяки наполегливій роботі директора музею, всього його колективу та підтримці з боку президента краю і промислового товариства «Злагода» Промисловий музей відкривався 25 грудня 1888 року [1, 1886. — 16 грудня]. Ця подія була широко і схвально відзначена пресою і громадськістю.

Ось докладний опис музею і його виставочних залів:

«У першому великому залі було 5 великих стінних і 9 простих шаф. У шафі посередині залу буди виставлені предмети стародавні і середньовічні із заліза, металу і бронзи.

В інших шафах виставлені добірні скляні вироби (венеціанські дзеркала, римські скляні кубки і т. п.). Ще була дуже мила збірка галантерейних виробів із шкіри, виконаних у різній техніці...» Окрім вказаних, в експозиції музею були виставлені: збірки килимів (перські, арабські, турецькі, а також місцеві, домашнього виробництва); зразки старовинної вишивки (буковинської, турецької, китайської, старонімецької, віденської). У третьому, останньому, залі було виставлено «... зразки меблів різних

стилів, епох, країн. Серед них — вироби чернівецьких майстрів — шафа, коректно і солідно виконана п. Родецьким, настінне дзеркало Шустера, яке дуже симпатично виглядає поруч з аналогічними предметами венеціанськими та періоду німецького ренесансу» [5, с. 23-25].

Згідно рішення Кураторії музею був відкритий для відвідувачів кожна неділя та в святкові дні з 10 до 19 години. Вхідна плата становила 10 крейцерів, а по четвергах у ті ж години відвідувачі могли оглянути збірки музею за 20 крейцерів [1, 1888. — 16 грудня]. Для відвідувачів, які вивчали ремесло, вхід був вільним.

В 1892 р. Промисловій школі стали потрібні приміщення, які займав музей. Для його переведення адміністрація музею орендувала приміщення з 5-х залів у будинку, що містився на розі колишніх вулиць Ратушевої та Австрійської площі (нині Головної та Соборної пл. — О. 3.). 1 травня 1892 р. сюди була перенесена експозиція музею [5, с. 47-48].

З усією невідкладністю постало питання будівництва власного приміщення музею.

27 січня 1895 року Кураторії музею уклав угоду з «Ремісничим Союзом», згідно якої за допомогу в будівництві приміщення музею, останньому буде виділено приміщення під магазин та службові приміщення для Торгово-промислової палати [5, с. 49].

5 травня 1895 року музеєві було безкоштовно передано ділянку землі між вулицями Лілейною та Сінкевича (нині Ів. Франка та Міцкевича), на якій протягом 5-х років було збудовано приміщення, яке стало не лише окрасою, але і зразком архітектурної забудови міста [5, с. 49].

15 грудня 1895 року музей відкрив свою експозицію для відвідувачів різдвяним базаром, який діяв з 15 грудня по 8 січня щоденно з 10 до 16 год. За цей період у музеї побувало 5532 відвідувачів [5, с. 49].

В експозиційних залах музею було встановлено колекції кераміки, скла, зразки порцеляни, шиття, текстилю, вишивки. Особливе враження на відвідувачів справляла колекція з десяти фрагментів тканин і одягу Стародавнього Єгипту. В музеї були передбачені конференц-зал та зал для малювання.

В окремому залі музею була представлена так звана «Технологічна збірка» — різноманітні і нааісучасніші верстати та прилади для ремісників, меблі та збірка плетених виробів (вироби учнів Сторожинецької крайової школи лозоплетіння).

Промисловий музей, окрім стаціонарних експозицій, організував різноманітні виставки-продажі. Так, на пасхальні свята 1890 року в музеї за участю музичного товариства була влаштована виставка меблів місцевого виробництва. Для заохочення учасників було запроваджено грошові премії: дві по 80 і дві по 40 флоринів [5, с. 7].

В листопаді 1896 року під час відкриття виставки моторів та інструментів відбулася урочиста передача нового приміщення Кураторію музею,

Приміщення, в якому був відкритий промисловий музей.

головою якого був граф Леопольд Гессе [5, с. 7]. На виставці найбільшу увагу відвідувачів привернула кухня, обладнана електроприладами, фонографи, а також діорама «Відпровадження полонянок до татарської неволі» з електричним підсвічуванням, яку виконав місцевий художник Тадей Попіль [5, с. 7].

Міністерство торгівлі запровадило три срібні і вісім бронзових медалей для відзначення учасників виставки. До них музей додав, з свого боку, ще 17 золотих, 21 срібну, 21 бронзову, а також чисельні відзнаки і подяки окремим майстрам. Медалі за кресленнями К. Ромпторфера були виготовлені віденською фірмою «Йозеф-Крісльбауер і син». Представники Буковини отримали шість срібних і дві бронзові медалі [5, с. 7].

Промисловий музей вів серйозну освітню роботу. Так, лише на 1896 рік були заплановані і проведені безкоштовні студії малювання для ремісників, курси фахової підготовки для майстрів-взуттєвників з наступною виставкою готової продукції, курс загальноосвітніх і професійних лекцій для інших категорій ремісників. Перша така лекція була прочитана 12 квітня 1896 року [4, 1896. - 13].

З 15 липня по 17 серпня 1901 року в Буковинському промисловому музеї було проведено для учнів шкіл курс лекцій по промисловості і ремеслу краю. Курс вів службовець Міністерства торгівлі п. К. Гульта, який займався вивченням промисловості краю [4, 1901. - №187].

Останні роки XIX і перші роки XX ст. Буковинський промисловий музей продовжував роботу по формуванню колекцій, тобто поповнював свої

фонди новими надбаннями з різноманітних сфер діяльності населення краю; проводив освітню роботу краю шляхом читання різноманітних фахових курсів, курсів по підвищенню кваліфікації; в його конференц-залі читалися різноманітні лекції, проводились наукові конференції тощо.

Офіційним друкованим органом були щорічні звіти — «Recker Behafts Bericht das Curatoriums des Bukowiner Gewerbe-Museum».

Певну роль у збиранні та збереженні археологічних та етнографічних матеріалів на Буковині відіграв Музей церковного мистецтва, відкритий 20 червня 1899 року у приміщенні резиденції буковинських митрополитів у Чернівцях.

Музей складався з двох відділів: історико-археологічного та церковного живопису. Він мав закритий характер і був недоступним для широких кіл населення [2, ф. 320, оп. 3, спр. 1682, арк. 98]. У 1899 році консерватор музею — професор факультету теології Чернівецького університету, славіст, доктор Євген Козак відвідав монастирі і церкви Буковини з метою збору експонатів для музею. Ним же був розроблений проект Статуту музею. Останнім був затверджений Міністерством культів і освіти в 1902 р. [2, ф. 320, оп. 3, спр. 1682, арк. 98]. Період найбільшої діяльності Музею церковного мистецтва припадає на початок ХХ ст.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Буковина. (Чернівці).
2. Державний архів Чернівецької області.
3. Anuarul muzeului Bucovinei. Istorie, arheologie, etnografie, folclor. /Publicat de Nicolai Grămadă, directorul Muzelui Bucovinei. -Cernăuți, 1944. - 304 p.
4. Czernowitzer Zeitung. -
5. Das Bukowiner Gewerbe-museum in ersten jahrzehent Seines bestandes. 1887-1897. Denkschrift im Auftrage des Museums-Curatoriums Herausgegeben von der Museums direction, verfasst von Dr. Huber Wiglitzky. - Czernowitz, 1898, - 136 s.
6. Jahrbuch des Bukowiner Landes Museums. 1893. /Redactions-Comite: E. Maximowicz, A. Mikulicz, Dr. J. Polek, (Curatoriums-Mitglieder) und C. A. Romstorfer (Schiffführer). - Czernowitz, 1893. - 82 s.
7. Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums. 1894. /Redactions-Comite: E. Maximowicz, A. Mikulicz, Dr. J. Polek und C. A. Romstorfer. - Czernowitz, 1894. - 122 s.
8. Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums. Dritter Jahrgang. 1895. /Redactions-Comite: C. Mandyczewski, A. Mikulicz, Dr. J. Polek (Curatoriums-Mitglieder) und C. A. Romstorfer. - Czernowitz, 1895. - 145 s.
9. Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums. Vierter Jahrgang. 1896. /Redactions-Comite: C.Mandyczewski, A.Mikulicz, Dr. J.Polek und C.A.Romstorfer (Schriftführer).-Czernowitz, 1896.- 141 s.
10. Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museumz.Fünfter Jahrgang. 1897. /Redactions-Comite: C. Mandyczewski, A. Mikulicz, Dr. J. Polek (Curatoriums-Mitglieder) und C. A. Romstorfer (Schriftführer). - Czernowitz, 1897. - 90 s.
11. Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums. Sieben Jahrgang. 1899. /Redactions-Comite: C. Mandyczewski, A. Mikulicz., J. Polek und C. A. Romstorfer. — Czernowitz, 1899. - 118 s.

НІМЕЦЬ-ПРИЯТЕЛЬ

31 серпня 2001 року – 135-річчя від дня народження визначного історика і етнографа Буковини Раймунда Фрідріха КАЙНДЛЯ. Пропонуємо читачам образок про зустріч з «німцем-приятелем» у Гуцульських горах..

(Православний календар "Руської Бесіди" на рік 1902).
Друкується мовою оригіналу.

ЧОТИРИ роки тому, одного прекрасного літнього поранку, зайшов на мос подвіре незнакомий подорожний, з тлумочком в одній і фотографічним апаратом в другій руці. «Гість в дім, Бог в дім», подумав я, але увявить собі мою радість, коли незнакомий проговорив своє ім'я і я дізнав ся, що гість, відвідуючий наші дикі гірські вертепи, не хто инший, як професор з Чернівців, др. Р. Кайндль, знаний мені з газет автор описів життя і історії Русинів, особливо Гуцулів. Пішла сердечна розмова і не минуло години, як шановний незнакомец став у нас своїм, близьким. «Гуцулів вже знаю кругом, Гуцульщину я вже переїхав і перемандрував вздовж і впоперек, а свої спостереження я списав в німецьких письмах: Globus і прилогах монахійської газети Allgem. Zeitung і др.» Сказавши се, добродушний професор виняв з тлумочка кілька книжок, підносячи міні їх в дарі. То були відбитки его студій з газети Globus, іменно: Die Huzulen, Haus und Hof bei den Huzulen, Bei den Huzulen im Pruttha, Ethnographische Streifzüge in den Ostkarpathen і т. д.

Незадовго ми оба пішли в село, за нами юрба цікавої сільської дїтвори і баб. Ми стали заходити до мужицких халашів, фотографуючи по дорозі замітні хати і другі будинки. Аби докладно приглянути ся урядженю домашнього і сільськогосподарского життя наших гірських братів, ми зайшли до одного заможнійшого господаря, Василя Василевого. Его самого ми не застали дома - була горяча пора косирі — але молода г'аздиня, жвава і сьмілива молодиця, потрафила дати зовсім задовольючі поясненя на питання прихильного німця, що впрочім висловлював ся поправно по руски, навіть на лад гуцульський. Хата і прочі будинки з їх складовими частями, піч, запічок, лава, прилавок, домашна посудина, особливо деревляна, господарські знаряди, як віз, плуг, борона, упряжь, відтак знаряди до корчованя, спосіб виробу овочевої вовни під пряжу на сердаки, волюки, виготовлене льняної пряжі і з коноплів і т. д. — се все переговорено як найдокладнійше. «Тепер одягніть ся сьвяточно і дітий ваших ринарядїть, а я вас відмалюю і відтак з міста пришлю вам ваш готовий образ». Г'аздиня відбігла до комори, душком перебралась і з блискучими з радости очима станула з дітьми перед

апаратом. Але професорови захотіло ся мати образ газдині ще і в еї бунденнім убраню, при роботі. «А тепер розберіть ся, беріть в руки веретено і сядьте під кужівку!» Та тут зайшло непорозумінь. Професор хотів, аби молодиця скинула з себе лиш зверхне святоче платє, то є узорчату бунду, коралі, а молодиця думала: коли розбиратись, то вже певно цілком, до на готи. «Ну, пане, я й не гадала, то ви такі забавні! Я не з таких...»

Свої записки оголосив професор в журналі *Globus*. Тут напечатав він також студію: *Aus der Volksüberlieferung der Bojken*. Переданя сі записані дуже приступно і докладно, по части просто з уст народу в Прислопі, Яблінці і Порогах, на приклад сказка о трох братах Грицьках і нападі татар (в Прислопі), о майках або полонинських русалках, пісня о чабані, скритих кладах (в Прислопі), о манявскім скиті, о народних обрядах на святій вечер, на щедрий вечер, в ночі під Івана Купала, перед Андреем і т. д., по части взяті з брошур, найдених в тамошних учених людей. Всі сі твори Кайндля ілюстровані рисунками і фотографічними образками. В студії „о народних переданях бойків“ поміщена ілюстрація: „бойківський танець в Порогах“.

Сим далеко не вичерпані всі труди западного німецького професора на полі етнографії Буковини і Галичини. Крім наведених, мені знакомі ще слідуючі его праці: Дві книжці «*Die Ruthenen in der Bukowina*», відтак «*Bei den Rusnaken am Pruth und Dniester*», де зібрані народні віруваня, примівки, заклинаня, вороженя, предсказаня і т. д.; «*Ruthenische Märchen und Mythen aus der Bukowina*», «*Zauberglaube bei den Huzulen in den Ostkarpathen*», «*Die Bukowina in den Jahren 1848 und 1849*». От декотрі заголовки з сеї цікавої студії: відміна панцизнього права; перші буковинські депутати і їх заходи; міщанська і студентска гвардія в Чернівцях; непорядки, збори, Кобилиця; холера, посуха, неврожай, саранча; вплив малярської революції; напади маляр; буковинська міліція; участь москалів; приготована до переходу російських жовнірів через Буковину; похід російської армії і еї поворот. Про паньщину говорить Кайндль в книжці «*Das Unterthanswesen in der Bukowina*». Відтак йде брошура „*Klein Beiträge zur Kunde der Bukowina*», за нею «*Bukowina in Wort und Bild*». В ч. 79 монахійскої *Allgem. Zeitung* описує Кайндль дуже докладно Великодень на Буковині, «*Das Osterfest in der Bukowina*», де наведені всі великодні церковні і народні обряди.

Наконець познакомлює Кайндль образований сьвіт з трудами наших рідних етнографів, проф. Михайла Грушевского, д-ра Івана Франка, Колеси, Гнатюка, В. Охримовича і Шухевича в великій статі «*Globus-a*» під заголовком: «*Bericht über neue antropologische und volkskundliche Arbeiten in Galizien*».

Одним словом, проф. Кайндль дуже прислужив ся що до пізнаня нашої вітчизни. Правда, ми повинні були самі давно се зробити, та як неодна иньше зіпхнули на других, аби самим блавучити, і сей загін етнографічний лишился облогом, аж не прийшов прихильний німець Кайндль, щоби его з'орати, нам на пожиток.

ЯКІВЧУК А.Ф.**ВІРНИЙ СИН
НАДДНІСТРЯНСЬКОЇ БУКОВИНИ****(До 130-річчя від дня народження
Петра Нестеровського)**

ДОНЕДАВНА в нас вважалося, що Буковинська Наддністрянщина в духовному розвитку — найвідсталіший регіон Чернівецьчини, який не дав українській культурі діячів, подібних Юрію Федьковичу, або ж Сидорові Воробкевичу чи Ользі Кобилянській. Були й такі, що казали, нібито там і своєрідного фольклору немає. Твердження, що в тому регіоні відсутня народна творчість, — явна нісенітниця, а що відомі письменники там не з'явилися, для того були серйозні причини. Відомо ж бо, що наприкінці XIX та на початку XX століття в

Буковинській Наддністрянщині, або в Північній Бессарабії, як тоді називали цей регіон, на полі національного відродження панувала суцільна темнота. Та воно й не дивно, бо в державі, де, крім панівної культури, всі інші були під забороною, все зводилося до геноциду. На службі зросійщення стояло духівництво, а церковно-приходські школи випускали відданих прислужників режимові імперії Романових. В середніх навчальних закладах, зокрема в гімназіях, рідного слова не можна було голосно вимовити, про що так щиро описав у своїй повісті «Над Чорним морем» Іван Нечуй-Левицький. Не зверталася тоді увага лише на народну творчість. Власні вважали, що забута вона зникне сама собою. Та забутою вона не була, бо знайшлися люди, які у свій вільний час ходили поміж простолюття, записували їхню творчість мовою, якою вони розмовляли, проте коментарі мусили подавати мовою державною, тобто російською. І цим вони зробили науці про народну творчість велику послугу.

До таких ентузіастів належав знаменитий фольклорист і етнограф Петро Артемович Нестеровський. Нині він, якщо не забутий, то відомий лише вузькому колу дослідників, адже його книги, зокрема «Бессарабские русины», можна знайти лише в академічних бібліотеках.

У 2000 році виповнилося 130-річчя від дня народження цього знаменитого хотинця, тому вважаємо своїм обов'язком розповісти про нього докладніше.

Ще від часу ознайомлення з творчістю Петра Нестеровського у фондах Центральної наукової бібліотеки ім. В. Вернадського Національної Академії наук України ми збирали про нього дані де лише могли, але слід його загубився десь у Варшаві. Здавалося, що після Першої світової війни він там і залишився, та в минулому році нам вдалося розшукати в Києві його внучку пані Ірину Нестеровську і з домашнього архіву одержати достовірні дані.

Петро Артемович Нестеровський народився 28 червня 1870 року в селі Каплівка, нині Хотинського району, Чернівецької області, в сім'ї священика Артемія Васильовича Нестеровського та його дружини Ганни Мусіївни. В 1897 році закінчив Імператорський Варшавський університет, де й викладав російську та церковнослов'янську мови, а також історію та географію. Пізніше працював директором та інспектором у гімназіях Варшави. Перебуваючи в рідному краю на літніх канікулах, він їздив по селах, вивчав життя людей і записував народну творчість. З цією метою побував у Грозинцях, Каплівці і Керстенцях теперішнього Хотинського та Вітринці теперішнього Сокирянського районів. З Вітринки їздив возом до Непоротова, щоб ознайомитись зі скельним монастирем. Свої записи публікував, в основному, в журналі «Киевская старина». В 1905 році в тому ж журналі, том 91, за жовтень, опублікував велику добірку пісень, казок, легенд, загадок, заговорів, прислів'їв і приказок під загальним заголовком «Матеріали по етнографії бессарабских русинов». Зіставляючи записи пана П. Нестеровського із сучасним побутуванням, переконаємося, що вони на сьогодні майже не змінилися. Біда лишень в тому, що багато весільних пісень, записаних ним тоді, тепер не співають. Очевидно, їх замінила бравурна молдовська музика. Виходить, що молдовани, які, за словами дослідника басейну Дністра Олександра Афанасьєва-Чужбинського, «какой непевучий народ», полонили своїми музичними мелодіями співучих сусідів українців. Явище таке не зовсім втішне, тому інтелігенції регіону слід би зробити з цього серйозні висновки.

«Бессарабские русины» (Варшава, 1905) — серйозна дослідницька праця П. Нестеровського, в якій автор подає весь життєвий цикл бессарабських українців в окремих нарисах: «Вірування бессарабських русинів», «Народження дитини», «Весілля», «Похорон», «Коляди», «Новий рік», «Йордан», «Великдень», «Зелені свята» тощо. Співставляючи побутові звичаї українців Надністрянщини, яких у часи автора дослідження називали «бессарабськими русинами», зі звичаями буковинців, він доводив, що

Північна Бессарабія є продовженням Буковини, яка знаходилась тоді під пануванням Австро-Угорщини.

Тодішня критика на сторінках журналів «Этнографическое обозрение» та «Исторический вестник» схвально оцінила цю книгу. Шкода лише, що матеріали, надруковані в ній, не підкріплені візуально, адже жодної ілюстрації там немає. Для вивчення побуту і звичаїв теперішніх — Хотинського, Кельменецького, Сокирянського і частково Новоселицького районів книга П. Нестеровського «Бессарабские руссины» ще й тепер має неабияке пізнавальне значення.

Свої дорожні спостереження над життям рідного краю П. Нестеровський оприлюднив у книгах «По русской Буковине. Путевой набросок» (Санкт-Петербург, 1908) та «На севере Бессарабии. Путевые очерки» (Варшава, 1910). Книги ці мають певну пізнавальну цінність для проникнення у світ тодішньої Північної Бессарабії.

Із розповідей автора довідуємося, що він перебував у селі Вітрянка (нині Сокирянського району), де проводив свою літню відпустку. Звідти в нього чи не найбільше фольклорних записів. Одного літа він здійснив подорож до села Непоротова, відвідав там скельний монастир, до якого щороку в день літнього Миколи, що припадає на 22 травня (9 за ст. ст.), люди збиралися на відпуст, бо в той день (на Миколая) колись рибалки, що рибалили на Дністрі, побачили в монастирській печері світло у вигляді хреста. Звістка ця приваблювала до печерного монастиря багатьох прочан. Вони збиралися в Непоротовській церкві, а потім звивистою стежкою йшли до кринички в лісі, звідти — до монастирської печерної церкви. Книга ілюстрована і в міру можливостей пересипана пісенною творчістю на зразок:

*По той бік Дністра, Дністра,
Тай тамки сидить сестра,
Тай кукулець вібирає,
Свого брата віглядає.
Йде братчик, їде,
Ворота минає,
А до мене бідної
Та й не повертає...*

Або ж

*Файна дівка кучерява,
Файна, файно, файно роби,
Бо до неї Іван ходи.
Біле личко, чорні брови.
Тонкі губки до розмови.*

Про особисте життя цього знаменитого надністрянського буковинця знаємо з документів, які знаходяться в Ірини Петрівни Нестеровської в Києві, що в 1912 році він одружився у Варшаві з Марією Василівною Клехо, мав двох синів — Петра та Василя. Від 1909 року був статським радником, нагороджений орденами «Святого Станіслава» та «Святої Анни» III-го та II-го ступенів. В 1913 році затверджений у званні заслуженого викладача. До речі, його син Петро був відомим українським театрознавцем, письменником і драматургом.

На початку Першої світової війни разом з родиною виїхав до Москви. В 1918 році переїхав в Україну, де й працював директором Олександрівської гімназії на Катеринославщині, а від 1919 року і до самої смерті — у Київській Всенародній Бібліотеці України (тепер Центральна наукова бібліотека імені В. Вернадського Національної Академії наук України).

Нелегкі то були часи, коли органи внутрішніх справ УРСР залазили людям прямо в душу, вишукуючи в них неіснуючих ворогів пролетарської революції. Неважко здогадатися, в якому становищі знаходився тоді Петро Артемович Нестеровський, син священика, а до того ще й статський радник. 16 березня 1932 року він помер від інсульту. Похований в Києві на Байковому кладовищі.

Настав час гідно оцінити заслуги Петра Нестеровського перед Україною і довести до відома всіх про його народознавчі здобутки, а найзнаменитішу його книгу «Бессарабские руссины» перекласти українською мовою і видати для користування.

Вважасмо, що земляки спроможуться спорудити йому в Хотині пам'ятник, назвуть його іменем одну із центральних вулиць міста, а могили земляка в Києві на Байковому кладовищі час від часу відвідуватимуть з покладанням вінків. Він того заслужив. Навіть у Чернівцях варто було б одну із вулиць назвати його іменем, бо був він переконаним буковинцем і в працях своїх доводив, що північний регіон Бессарабії — це продовження Буковини з центром у місті Чернівці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гнатюк В. Рецензія на книгу П. Нестеровського «Бессарабские руссины». — ЗНТШ, 1905, LXVI. — С. 35-39.
2. Нестеровский П. А. Бессарабские руссины. - Варшава, 1905.
3. Нестеровский П. А. Материалы по этнографии бессарабских руссинов // Киевская старина, 1905. - № 10. - С. 73 - 125.
4. Нестеровский П. А. На севере Бессарабии. - Варшава, 1910.
5. Попович К. Ф. Перші шукачі скарбів народних // Сторінки літопису. - Кишинів, 1998. - С. 47-48, 55.
6. Яківчук А. Ф. Фольклористика Хотинщини // Буковина - невід'ємна частина України. - Вишніця, 1997. - С. 188-198.
7. Яківчук А. Ф. Дослідження фольклористики Хотинщини // Хотину - 1000 років. - Чернівці, 2000. - С. 109-123.

Ігор ПІДДУБНИЙ

У БУКОВИНСЬКОМУ НЕБІ

З історії розвитку авіації (1910 - 1940 рр.)

Двадцятье століття відоме всім технічними новинками, які міцно увійшли у наше сьогоднішнє. Проте звичні нам засоби пересування не завжди були добре знані для людей початку століття. До новинок техніки, що тоді лише входили у вжиток, належала авіація, якій приділяли значну увагу. Не оминула зацікавленість нею і Буковину.

У січні 1910 р. Чернівці лихоманило від чуток про майбутні польоти над містом: проведення тут показових польотів аероплану взяв на себе Віденський авіаційний консорціум. Проте з цілого ряду причин польоти у січні того року не відбулися, і до цього питання повернулися пізніше, коли 7 квітня 1910 р. до міста залізницею було доставлено літальний апарат типу «Блеріо». Сплативши 1 крону, кожний чернівчанин мав задоволення оглянути це «диво». 17 квітня планувалося здійснити показовий політ в Рогізній, та під час пробного польоту літак отримав незначні пошкодження, і «виставу» відклали до 24 квітня. Проте і цього дня політ не відбувся, і перенесли його на 27 квітня, 7 травня, 10 липня. Лише восени

* Автор висловлює щирі вдячність професору В. Ботушанському і доценту І. Буркуту за поради при написанні статті та В. Гречневу за надані матеріали, а також Н. Романенко та О. Печенкіній за технічну допомогу.

1910 р. чернівчани мали задоволення побачити літак у повітрі. 17 жовтня 1910 р. інженер-авіатор Каспар у присутності технічної комісії з Відня здійснив пробний політ, а 23 жовтня о 16 годині після другої спроби він підняв свій «Блеріо» на висоту 30 м і здійснив над летовищем горизонтальний політ під оплески задоволених глядачів [10].

Після цього польоту чернівчани, напевне не без задоволення, спостерігали за польотом іншого авіатора. Це був запрошений «Товариством румунської культури і літератури на Буковині» румунський інженер-авіатор А.Влайку. На показових польотах, де А.Влайку демонстрував літак власної конструкції, були присутні близько 30 тис. глядачів [22, с.52-53]. Того ж року зроблено з повітря і фотознімки Чернівців, на основі яких виготовили поштові листівки.

Початок Першої світової війни показав, що досить швидко техніка займе належне їй місце на полі бою. Практично з перших днів війни авіація використовувалася для ведення розвідки, а згодом і для виконання бойових завдань. Так, з червня 1915 р. Чернівці не раз зазнавали з боку росіян повітряних нападів. З літаків на місто скидалися бомби та металеві «стріли» — зброю для ураження живої сили. Та разом з тим не обходилося і без жартів. Зокрема, 6 червня 1915 р. чернівчан, які знаходилися на площі Ринок, налякав скинутий з літака предмет. Ним виявилася бляшана пластина, загорнута у полотно. Всередині цього пакунку лежала записка: «Привіт громадянам та гарнешьким громадянкам міста Чернівців. 24 травня 1915 р. Російський льотчик» [9, с.17].

Інтенсифікація бойових дій привела до ширшого застосування авіації у боях, і особливо це проявилось у період «брусилівського прориву» 1916 р.

Вид центральної частини Чернівців з борта літака.

Ось що згадував мешканець Чернівців М.Гарас: «Аж з весною 1916 р., із звісною «брусіловою» офензивою, коли ворожі літаки — «бомбарі» почали частіше навідувати місто, то й з наукою був кінець (мова йде про навчання у приватному вчительському семінарі.-І.П.). Не можна було більше втримати молоді у клясі. З кожним вибухом бомби тремтіла вона з нетерпеливості, коли вже випустить їх учитель домів, а побільше з цікавості, щоб видіти, де впаде бомба. Стоїть дівора, бувало, гуртками на вулиці й придивляється, як ворожих літаків обстрілюють шрапнелями; а як з літака повертиться вділ бомба, то в своїй наївності — бігцем щодуху в напрям, де впаде бомба, щоб видіти її страшенні наслідки...» [8, с.126].

З підписанням у листопаді 1917 р. перемир'я між Австро-Угорщиною та Росією припинилися активні бойові дії на території Буковини, і лише у часі розпаду монархії Габсбургів та окупації Буковини військами королівської Румунії знову у бойових діях брала участь авіація. Цього разу аероплани румунських королівських повітряних сил виконували нескладне завдання — над найважливішими населеними пунктами розповсюджували листівки з повідомленням, що румунські королівські війська вступають на Буковину на заклик Румунської національної ради з «метою захисту життя, майна та свободи мешканців краю». 8 листопада 1918 р. такі листівки було розкидано і над Чернівцями [24, с.39-40].

Тут необхідно зауважити, що військово-повітряні сили Румунії на цей час вже мали кількарічну історію. Засновані 15 серпня 1915 р. на час вступу Румунії у війну вони нараховували 44 аероплани, 100 пілотів та 64 пілоти-спостерігачі [26, с.8]. Станом на 1917 р. військово-повітряні сили Румунії мали на озброєнні винищувачі «Ньюпор» кількох модифікацій, бомбардувальники «Бреге» та «Бреге-Мішелін», розвідувальні літаки та бомбардувальники «Кодрон», «Сопвіч», «Фарман» [26, с.10]. Після окупації Буковини до Чернівців переміщено 10-у авіаескадрилью зі складу III повітряної групи «Галац», на озброєнні в якій були винищувачі «Ньюпор» [26, с.11].

Російський розвідувальний літак «Ньюпор-4».

Німецький винищувач часів I-ої світової війни.

Це було пов'язано з тим, що на території України тоді велися бої і Румунія брала участь у бойових діях проти Української Галицької Армії на Покутті. Наблизилися до кордонів Румунії й більшовицькі війська. 16 серпня 1919 р. командир полку «Штефан Великий» видав наказ розповсюдити по громадах Заставнівського повіту наказ №4 командира IV армійського корпусу О. Лупеску. Зміст наказу полягав у тому, щоб цивільні мешканці та військовики вживали всіх заходів з метою арешту більшовицьких пілотів, які б робили вимушені посадки на території повіту. Невиконання цього наказу вело до звинувачення у шпигунстві [4, оп.1, спр.2, арк.1-2]. Розпорядження було викликане наближенням до території Румунії бойових дій і мало частковою метою усунення загрози втручання у її внутрішні справи ззовні. Та поряд з цим саме румунські військовики захопили у 1919 р. один з шести авіазагонів армії УНР [12, с.90].

Припинення бойових дій у Східній Європі та перехід до мирного життя зумовили певну реорганізацію військово-повітряних сил Румунії, які стали підпорядковуватися Вищому директорату аеронавтики у складі Міністерства війни. З 1 березня 1924 р. у складі цього міністерства діяв Генеральний інспекторат повітроплавання. Сама ж авіація отримала такий розвиток, що заснований у 1920 р. Румунський аероклуб у 1923 р. був прийнятий до Міжнародної федерації повітроплавання [25, с.12]. Проте і у мирний час цілий ряд пріоритетів у галузі повітроплавання залишався за військовими пілотами. Так, у липні 1920 р. пілоти І.Груйта та К.Гонта на літаку типу «Бреге» облетіли Румунію, а у 1921 р. румунський пілот К.Гонта здійснив політ за кордон по трасі Бухарест-Софія-Салоніки-Афіни-Салоніки-Бухарест. Навіть перший румунський тренувальний літак був виготовлений у 1922 р. у військовій частині [25, с.63-65]. Перші внутрішні авіалінії теж обслуговували військові пілоти. На лінії Бухарест — Галац довжиною 183 км, відкритій у 1925 р. використовувалися двомісні літаки «Потез-ХV» [25, с.135].

Однак існувала потреба створення власної промислової бази авіації, на якій створювалися б виключно літаки румунського виробництва. Вже у першій половині 20-х років на території Румунії діяли підприємства, які за іноземними ліцензіями виготовляли авіаційну продукцію. Виключно національним підприємством стало акціонерне товариство «Румунська повітроплавна промисловість» (Industria Aeriana Română) заснована 6 серпня 1925 р. у м. Брашов. 11 жовтня 1927 р. було урочисто відкрито і саме підприємство. З 1927 по 1944 рр. на ньому було освоєно випуск 8 типів ліцензійних та 17 типів вітчизняних літаків [25, с. 195]. Окрім підприємства у Брашові, діяли авіапідприємства в Арадї (ASTRA) та Бухаресті (SET; ICAR), продукція яких була не менш відомою.

Співпраця з сусідніми країнами дозволила значно підняти стан румунської авіації. Немалу роль у цьому відіграла й Польща, яка спромоглася налагодити міжнародне авіаційне сполучення з Румунією та сусідніми

країнами. У 1922 р. в Польщі було відкрито авіаційну компанію «Аероллойд», літаки якої у 1925 р. виконали пробні польоти до Бухареста [20, с. 2 обкл.]. На базі цієї авіакомпанії у 1929 р. розпочала діяльність польська компанія «Лот» (Polskie Linie Lotnicze «Lot»). Їй, зокрема, належали літаки «Юнкерс Ф-13», «Фоккер Ф-VIIa/ІМ». Саме ця компанія у 1930 р. почала обслуговувати авіалінію Варшава-Бухарест, яка проходила через Чернівці [21, с. 12]. Виключно до травня 1936 р. на цій лінії літали літаки «Фоккер Ф-VIIa/ІМ» [21, с. 17], а з 1938 р. авіалінії, що пролягали над територією Румунії, обслуговувалися літаками «Локхід Л-14Ф «Супер-Електра». Один з них, бортовий номер SP-BNG, зазнав катастрофи біля громади Стулпикань у Кимполунзькому повіті 22 липня 1938 р. Серед пасажирів того літака були директор Чернівецької дитячої лікарні д-р. І.Бодя, комендант чернівецького летовища капітан Г.Йонеску, американський лікар, японський аташе та інші особи [14, 1938, 26 лип.]. Ця катастрофа вразила Чернівці [14, 1938, 29 лип.].

Все більшим ставало число літаків, урізноманітнювалися їх типи, зростала кількість авіаліній. До тих регіонів, які лежали на шляху авіаліній, належала й Буковина. Так, з вересня 1926 р. обговорювалося питання про надання для використання як летовища землі громади Рогізна. Аеродром мав обслуговувати внутрішні та міжнародні авіалінії, зокрема польсько — румунські [6, оп.1, спр. 6311, арк.11]. Це обговорення було викликане тим, що громада, яку очолював К.Майданський, давала дозвіл на використання землі протягом 6 місяців. Планувалося відвести 15 га землі під аеродром, за що влада збиралася заплатити громаді 3 тис. лей, хоча вартість використання 1 га землі складала 500 лей і така втрата не була на користь громади [6, оп.1, спр. 6311, арк.2]. На засіданні громадської ради 19 листопада 1927 р. планувалося і присутність представника Військового міністерства капітана авіації І.Пенеску для встановлення типу та розміру будівель, які мали зводитися на новому летовищі. Дозвіл на його спорудження було отримано 22 вересня 1927 р., причому відводилося 36 га громадського вигону у безоплатне використання на термін 5 років. Однак земля не була повністю вилучена у громади. Згідно інструкції на летовищі можна було досить вільно випасати худобу тоді, коли не було польотів, а наближення літака було причиною, за якої худобу відгнали від злітної смуги. По завершенні терміну такої оренди землю повертали громаді, розібравши при цьому всі споруди. Отже, з 1927 р. вигін біля с.Рогізна перетворився на аеропорт Чернівців і, можливо, що саме на цій злітній смузі приземлився 3 серпня 1928 р. пасажирський літак з Бухареста, а у 1930 р. тут могли приземлятися літаки, що обслуговували лінії Данціг — Бухарест, згодом Данціг — Салоніки, та авіалінію Прага — Москва [6, оп.1, спр. 6311, арк. 63в., 9; 11, с.44].

Літак «Ікар» з студентського авіаклубу.

Пасажирський літак «Локхід L-14N «Супер-Електра»

Зростання ваги Чернівців як міжнародного аеропорту змусило владу звернути увагу на вдосконалення повітряних воріт міста. У лютому 1930 р. з Бухареста прийшло повідомлення від Міністерства промисловості та торгівлі про те, що з 1 січня 1930 р. засновано службу цивільної авіації та повітряних сполучень, яка повинна була вирішувати всі питання, пов'язані з авіасполученнями [6, оп.1, спр.12735, арк.1]. Десь у цей час прийнято рішення про спорудження нового аеродрому і вже станом на вересень 1930 р. на новій площі було виконано робіт (риття котлованів, виставлення орієнтирів для літаків) на суму в 4 млн. лей. Тоді ж розраховано, що протягом сезону 1931 р. потрібно буде виконати робіт на суму в 10 млн. лей, а загальна вартість робіт по спорудженню аеродрому мала складати 25 млн. лей. Ці витрати частково мали покрити Товариство «ARPA» (Румунська асоціація пропаганди авіації) та Міністерство промисловості й торгівлі при фінансовому сприянні префектури Чернівецького повіту та примарії м.Чернівці [6, оп.1, спр.12735, арк.2]. Наприкінці будівельного сезону 1930 р. 12 жовтня того року у присутності примаря та численної громади міста відбулося урочисте закладення наріжного каменя Чернівецького аеропорту [2, оп.2, спр. 15, арк.90]. Проте роботи по дальшому його впорядкуванню тривали і далі, тож лише у 1936 р. відбулося урочисте відкриття Чернівецького аеропорту, хоча його територія вже використовувалася. Разом з тим у 1936 р. ще впорядковувалася дорога, що вела до Чернівецького аеропорту і лише у 1937 р. сюди проліг міський автобусний маршрут №8 сполученням аеропорт — вул. Мунтеніей (суч. вул. У.Кармалюка) — пл. Унірії (Центральна) — вул. Раду чел Маре (Київська) — Німецький дім (Роша) [7, оп.5, спр. 54, арк.1; 13, с.149].

Впорядкувальні роботи проводилися й пізніше, зокрема у квітні-травні 1938 р. велося листування з питання заборони будівництва в районі аеропорту, щоб не створювати перепон польотам, причому у документах посилялися на потребу дотримання статей декрету-закону про повітроплаван-

ня, опублікованого у «Офіційному віснику» 8 жовтня 1936 р. [7, оп.1, спр. 8028, арк. 1-2]. У червні 1938 р. комендант аеропорту Г.Йонеску звертався до примаря міста з проханням впорядкувати бульвар, який вів до аеропорту, оскільки зруйновані загорожі, свинарники та туалети, розташовані у садибах при дорозі, справляли гнітюче враження на пасажирів — іноземців, які прибували до Чернівців [7, оп.1, спр.8043, арк.1]. Проте потреба у такому впорядкуванні була значно прозаїчнішою — в Чернівецький аеропорт з інспекцією прибував міністр повітряних та морських сполучень. У липні 1938 р. уточнювалися і географічні координати Чернівецького аеропорту, збиралися всі можливі ситуаційні плани з під'їзними шляхами до аеропорту, тож не дивно, що в одній із архівних справ знаходяться географічні координати будиночка пеленгаторів (casuța de gonio) та башти (командний пункт) аеропорту Чернівці [7, оп.1, спр. 8046, арк.4]. У рамках впорядкування прилеглої до аеропорту території та безпеки польотів піднімалися питання про позначення світловими орієнтирами димарів підприємств, які розташовувалися на території від аеропорту до міського кладовища. На димарях цегельні «Патрія», «Малбанія», млина «Суркеш та Реш» пропонували встановити червоні сигнальні електричні маяки, проте у ряді випадків керівництво відмовлялося від цього, посилаючись на відсутність електропроводки біля димаря. А щоб створити безпечні умови для польотів, керівництво аеропорту радило дирекції млина «Суркеш та Реш» вкоротити димар до 25 м [7, оп.1, спр. 8045, арк.1, 10-11, 15].

Безумовно, що Чернівці не могли бути єдиним містом Буковини, де існував аеропорт, і питання про виділення земельних ділянок піднімалися в інших містах вже у 30-х роках. Так, прийнято рішення про спорудження аеропорту біля громади Садова, поблизу Кимполунга, щоб уможливити авіаційне сполучення Кимполунга з Чернівцями та Клузем [1, оп.2, спр.319, арк.2зв.]. Відводилися землі під аеропорти у Байському, Сучавському, Дорохойському повітах [1, оп.2, спр.319, арк.8, 10, 12, 18]. Такий регіон діяльності Чернівецького аеропорту пояснювався тим, що після розмежування на зони і створення 9 авіаційних командувань до шостого Чернівецького командування увійшло 11 повітів, в т.ч. Чернівецький, Сторожинецький, Радауцький, Кимполунзький, Сучавський, Хотинський та інші [7, оп.1, спр.6341, арк.1]. Окремі з відібраних ділянок були вже відомі як тимчасові летовища, як, наприклад, іподром Хергеля у Радауцах, на якому у 1932 - 1933 рр. проводилися льотні свята [1, оп.2, спр. 319, арк. 22]. Відшукувалися вільні землі і у 1938 р., бо вважали за можливе збільшення використання і цивільної, і військової авіації. Проте і у цей час, в період королівської диктатури, діяли економічні принципи, які урядовці намагалися обходити, посилаючись на статті 27 і 28 «Закону сприяння

повітроплаванню», де йшла мова про обов'язок примарів допомагати у відборі та наданні земельних ділянок під аеродроми [5, оп.1, спр. 72, арк.7].

Загалом влада докладала зусиль для піднесення престижу румунської національної авіації. Хоча глибинною причиною авіаційного буму була підготовка до війни, для широкого загалу цей процес практично був пов'язаний з іменем короля Кароля II. Справа в тому, що принц Кароль, якому було повернуто право успадкування румунського престолу у червні 1930 р., повернувся до Румунії саме літаком. Це був літак французької фірми «Ер Сервіс» (Air Service), нині це компанія «Ер Франс» (Air France). Французьким літаком Кароль долетів до Вадул Кришулуй, а вже звідти, через Клуж, до Бухареста — румунським військовим літаком «Потез — XXV» [17, с. 98-101]. У такий спосіб спадкоємець трону прибув до Бухареста як генерал авіації, пов'язавши «червневу реставрацію» з румунською авіацією.

Вже за правління Кароля II робилося багато для поліпшення стану цивільної та військової авіації. У квітні 1931 р. було створено «Національний авіаційний фонд». Відповідно до закону від 9 квітня 1931 р. фінансове підтримання розвитку авіації здійснювалося розповсюдженням спеціальних «Авіаційних марок» (Timbrul Aviației) вартістю в 50 бань, 1 та 2 леї, з відповідним їх використанням на пошті та при юридичних операціях [6, оп.1, спр.13976, арк.1]. Контроль за розповсюдженням цих марок покладался на командирів військових підрозділів, легіонів жандармів та громадських нотарів [6, оп.1, спр.13976, арк.21зв.]. Інструкцією передбачалося навіть створення комісій різних рівнів, які виконували також завдання поширення марок. Проте збори не були особливо великими. Так, за період з 1 квітня 1936 р. по 1 січня 1937 р. у Чернівецькій квестурі поліції було продано марок вартістю 1 лей на суму 20 215 леїв та вартістю 2 леї — 9 664 леї [3, оп.1, спр. — 10505, арк.1]. Проявляли інтерес до авіації й студенти Чернівецького університету. У 1931 р. при університеті розпочала діяльність авіаційна школа, в якій спочатку навчалося 7 студентів. У 1932 р. число курсантів зросло до 8, а у 1933 р. — до 13. Протягом 1933-1934 н.р. надавалася особлива увага авіаційній підготовці студентів - як теоретичній, так і практичній. У пілотській школі навчалися як пілоти літаків, так і планеристи. Протягом 1933 р. перші здійснили 2 192 польоти, налітавши 258 годин 51 хвилину, планеристи виконали 1700 польотів [15, с.151]. Для успішної підготовки пілотів співголова Буковинської асоціації планеризму подарував школі планер та автомобільний буксир. Цей дарунок дозволив студентам виготовити самостійно кілька інших планерів. Наскільки якісною була ця робота, свідчить і те, що за своїми якостями планери не поступалися подібним, виготовленим у заводських умовах у Брашові [15, с.151].

У 1934 р. пілотська школа мала вже 3 літаки, які спільно з планерами виконали 8 262 польоти. Того року на пілотське посвідчення претендували 9 планеристів та 9 пілотів авієток [15, с.268]. Наступного 1935 р. у школі навчалось 20 студентів (вони мали навіть своє приміщення, в якому могли мешкати та харчуватися), з них 15 осіб претендували на отримання пілотського посвідчення [15, с.264]. Того ж року пілотська школа отримала для проведення медико-аерологічних дослідів санітарну авієтку «ICAR». Цей літак мав необхідне медичне обладнання і навіть рентгенівську установку, яка працювала від генератора [15, с.410-411]. В отриманні такого дарунку поспривав університету тодішній його ректор і міністр праці І.Ністор. У 1935 р. курсанти пілотської школи виконали 1370 польотів на машинах з колісним та 287 — з лижним шасі, провели дослідження по захисту від повітряного хімічного нападу, що було важливим у психологічній підготовці населення до подібного випадку [15, с.413].

Проте попри ці успіхи частим було питання про фінансування діяльності пілотської школи [6, оп.1, спр. 26991, арк.10]. Збиралися кошти і в загальнорумунських масштабах, зокрема, у 1936 р. пропонували здавати гроші на адресу королівського аероклубу у м.Брашові, які потім мали піти на спорудження літака [6, оп.1, спр.26991, арк.29]. Подібні збори грошей мали йти на покращення стану авіації. Пілоти часто демонстрували своє вміння перед громадою. Зокрема, на осінніх військових навчаннях (жовтень 1935 р.) у Чернівцях винищувач «IAR-14» у навчальному бою переміг винищувач польського виробництва «PZL P-11». Влаштовувалися і спеціальні льотні свята (meeting), на яких ширшій публіці демонструвалися пілотські вправи на спортивних та військових літаках. Навіть бралися у політ ті особи, які прагнули «зазнати вражіння в повітря» [16, с.23; 14, 1937, 21 лип.].

30-ті роки стали для світової, а відтак і для румунської авіації періодом небувалого піднесення. Це довела і поява нового румунського винищувача «IAR-80», який за своїми технічними даними не поступався англійському винищувачу «Хокер Харрікейн» та американському «Кертис Р-37» [27, с.11]. Та разом з тим на румунських підприємствах будувалися і ліцензійні літаки, з яких найбільшу кількість склали військові літаки. Мав місце й експорт літаків з-за кордону, переважно з Польщі. Так, у 1933 р. для Румунії було виготовлено 50 винищувачів «P-11b» [19, с.74]. У 1936 р. Румунія замовила 6 винищувачів «P-24e» та ліцензію на виготовлення 40 одиниць цієї машини [19, с.90-91]. Майже перед самою війною у Польщі було замовлено і ліцензію на новий польський бомбардувальник «P-37 «Лось»», хоча це замовлення залишилося невиконаним [19, с.98-99; 20, с.11].

Винищувач P-24E, збудований в Румунії за ліцензією.

Бомбардувальник «P-37» «Лось» у польоті.

Початок Другої світової війни та втручання Радянського Союзу у німецько — польську кампанію змусив частину польських військ відступати на територію Румунії. У цей час чернівецький аеродром став місцем, де приземлялися польські літаки, які згодом переганялися до Ясс та Бухареста. У вересні 1939 р. до Румунії евакуйовано 10 винищувачів «P-7a», 11 бомбардувальників «P-23 «Карась», 10 військових та 8 цивільних літаків «RWD-8» та ряд інших літаків, які після інтернування поповнили

авіаційний парк Румунії [19, с. 70, 74, 88; 18, с. 29, 194, 158, 238, 250, 255, 302, 316].

Цікавою виявилася подальша доля найсучаснішого польського бомбардувальника «P-37 «Лось»». Практично всі військові літаки до 1942 р. використовувалися румунською авіацією як бойові, а з 1942 по 1946 рр., як тренувальні. Літаки «Лось» у Румунії були на службі до 1944 р. і обслуговувалися на ремонтних підприємствах польською технічною обслугою. В часі радянського втручання у німецько — польську кампанію літаки було перегнано на чернівецький аеродром і далі на Ясси та Бухарест, аеродром Беяса. Після інтернування 40 літаків цього типу, їх було переозброєно німецькою стрілецькою зброєю та сформовано у дві ескадрильї (76 та 77), які розташувалися в Бузеу та Фокшанах. З початком німецько — радянської кампанії ці літаки з розпізнавальними знаками румунських королівських ВПС на борту взяли участь у політичній інтризі III Райху: 26 червня 1941 р. «Лосі» здійснили повітряний наліт на словацьке місто Кошице, яке перебувало тоді у складі Угорщини, і після здійснення бомбового удару демонстративно розвернулися і направилися на схід. Румунські бомбардувальники сприйняли за радянські, і це дало підстави угорському уряду вважати себе у стані війни з СРСР та завдати удару з повітря по містах Станіславу та Коломії [23, с. 49-51].

Отже, в ході розвитку авіації в Румунії у 20-30-ті роки ХХ ст. повітряними лініями було охоплено всі найважливіші точки тодішньої Румунії, в тому числі Буковину з її головним містом Чернівцями. Цей розвиток здійснювався у відповідності до економічних потреб і технічних можли-

востей тодішньої авіації. Ускладнення міжнародної обстановки в Європі у кінці 30-х років зумовило необхідність нарощування військового потенціалу авіації. Потреба інтенсивного розвитку авіації ще раз була підтверджена подіями початку Другої світової війни.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Чернівецької області (далі ДАЧО).-Генеральний адміністративний інспекторат/ м.Чернівці.- Ф.14.
2. ДАЧО.- Другий міністерський директорат.- Ф.13.
3. ДАЧО.- Квестура поліції м.Чернівці.- Ф.38.
4. ДАЧО.- Префектура Заставнівського повіту.- Ф.18.
5. ДАЧО.- Префектура Сторожинецького повіту.- Ф.20.
6. ДАЧО.- Префектура Чернівецького повіту.- Ф.15.
7. ДАЧО.- Примарія м.Чернівці.-Ф.43.
8. Гарас М. Люстрована історія товариства "Українська Школа".1887-1937.- Чернауць, 1937.- 149 с.
9. Заполовський В. Повітряні бої над Чернівцями в 1915 р. //Буковина - мій рідний край. Історико-краєзнавча конференція молодих дослідників, студентів та науковців. Матеріали.- Чернівці: Прут, 1996.- С.16-18.
10. Заполовський В. Чернівецьке небо штурмували десять місяців //Молодий буковинець.- 1997.- 20 серп.
11. Масан О.М., Чеховський І.Г. Чернівці: 1408-1998: Нариси з історії міста.- Чернівці: Місто, 1998.- 213 с.
12. Савин В.С. Авиация в Украине: Очерки истории. - Харьков: Основа, 1995.- 264 с.
13. Тархов С.А. Історія міськелектро транспорту Чернівців.- Чернівці: Прут, 1997.- 286 с.
14. Час. Незалежний безпартійний часопис. (м.Чернівці).
15. Anuarul universității regele Carol II din Cernăuți pe anii de studii 1933-1936.- Cernăuți: Glasul Bucovinei, 1937.- 431 p.
16. Dan A. De la IAR CV-11 la IAR-99 //Aeronautica.- 1991.- № 2.- P. 23-24.
17. Ghițulescu V.A. Cartea de aur. 70 ani dela întemeierea dinastiei Române. 1866-1936.- București, 1939.- 127 p.
18. Glass A. Polskie konstrukcje lotnicze. 1893-1939.- Warszawa, 1977.- 300 s.
19. Glass A. Samoloty PZL. 1928-1978.- Warszawa, 1980.- 180 s.
20. Jonca A. Samoloty linii lotniczych. 1919 - 1930 //Barwa w Lotnictwe Polskim.- 1985.- № 2.
21. Jonca A. Samoloty linii lotniczych. 1931 - 1939 //Barwa w Lotnictwe Polskim.- 1985.- № 3.
22. Loghin C. Societatea pentru cultura și literatura română în Bucovina. 1862-1942. La 80 de ani. Istorie și realizări.- Cernăuți, 1943.- 303 p.
23. Morgala A. Lăsie w Rumunii. 1939-1941. //Lotnictwo. Aviation international.- 1991.- № 3.- S. 49-51, 54.
24. Nistor I. Intrarea armatei române în Bucovina (1918) și cooperarea ei cu celelalte instituții de stat pentru educarea straturilor sociale //Zece ani de la unire.- Cernăuți: Glasul Bucovinei, 1928.- P.27-77.
25. Radu G. Priorități și recorduri mondiale aviație.- București, 1993.- 208 p.
26. Romanian wings the war //Aeronautica. Magazin. - 1995.- 7 iunie.- P. 8-11.
27. Zarioiu G. Avioane și elicoptere. Caracteristici tehnice și performențe de zbor.- București, 1989.- 420 p.

У статті використано фотографії на поштівки з фондів Чернівецького краєзнавчого музею та особистого архіву С. Зимницького.

БУКОВИНА

Загальне краєзнавство,
укладене крайовим жандармським
командуванням № 13 ц.к. жандармерії
з нагоди 50-річчя
славного ювілею правління
Його імператорської
і королівської апостольської величності
нашого всемілостивого імператора
і верховного головнокомандуючого

ЧАСТИНА ІХ

ТОПОГРАФІЧНИЙ ОПИС
НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ

ПЕРЕДМОВА

Пропонована публікація є продовженням перевидання українською мовою в перекладі з німецької книги «Буковина. Загальне краєзнавство», що вийшла 1899 р. в Чернівцях. У 2000 році «Зелена Буковина» видала окремою книжкою один з розділів цієї праці — «Населення Буковини», до якого автор цих рядків подав супровідну «Передмову». Загальні її вступні положення цілком стосуються і частини «Топографічний опис населених пунктів» — теми надзвичайно цікавої, яка й понині викликає жвавий інтерес у шанувальників історії Буковини, а в окремих науковців — пряме професійне зацікавлення.

Цей опис вівся за досить широким планом. Він включав такі аспекти: назва населеного пункту і відоме на той час пояснення ойконіма (назви населеного пункту) з наведенням кількох варіантів, версій, запозичених як із наукових праць, так і з народних переказів, легенд; географічне положення населеного пункту з вказанням сусідніх міст, сіл, переліком хуторів, присілків, які належали до даної кадастрової громади; шляхи сполучення, що зв'язують цей населений пункт, з вказанням статусу цих шляхів — громадські, повітові, крайові, загальнодержавні, гірські стежини, перевали в горах, броди через ріки, мости, у якому стані ці шляхи; залізниця, їх напрям, станції і полустанки; перша писемна згадка про населений пункт (рік, століття), а також роки найважливіших подій, що відбулися в цьому населеному пункті чи його околицях (битви, походи тощо); найбільш пам'ятні (резонансні) знахідки старожитностей (кам'яні знаряддя, бронзові і мідні вироби, скарби та ін.); кургани, поховання визначних людей; пам'ятки історії, архітектури — фортеці, культові споруди, поміщицькі палаци, пам'ятники (кому, коли встановлені, за що).

Демографічний і соціально-економічний опис вівся за такими питаннями: скільки мешканців у населеному пункті, яка національність є перева-

жаючою; зайнятість населення у різних галузях господарства з вказанням наявних виробничих об'єктів: лісопилень, гуралень, каменеломень, вапнярок, фабрик і заводів, зокрема металургійних, залізобних, мінеральних добрив, склоробних, цегельних, шахт, рудників — залізорудних, мідних, марганцевих, сірчаних та інших з вказанням причин занепаду багатьох з них (неконкурентноздатність з привізними товарами із Заходу). У сільському господарстві здебільшого фіксувалися зайнятість у землеробстві, скотарстві, на лісових роботах, а також вказувалися країни відходу на заробітки (Румунія, Росія), але при наявності певної спеціалізації зазначалася в окремих селах зайнятість населення у таких підгалузях, як овоцівництво, садівництво, виноградарство, бджільництво, рибництво, конярство, вівчарство та ін.

З об'єктів навколишньої природи фіксувалися: соляні, нафтові і мінеральні джерела, курорти, санаторії, як і різні «дива природи» — живописні скелі, схили, береги, долини, каньйони, печери, водоспади, чудодійні джерела, гори, місця поклоніння (наприклад, Аннина гора), дивовижні дерева тощо.

Вказувалися також місця перебування адміністративних і судових властей, релігійних центрів (у т. ч. місць паломництва), навчальних закладів, банків, митниць та ін.

Така багата інформація з історичного, географічного, економічного, природничого та інших видів краєзнавства, без сумніву, й понині становить значний інтерес. Скажімо, у ряді сіл, здебільшого в центрі або у мальовничому місці, ще й сьогодні виділяються значні старовинні будівлі з особливою архітектурою, де в останнє півстоліття перебували чи перебувають і тепер заклади освіти, культури, охорони здоров'я, правління колгоспів, МТС, сільради та ін. Виявляється, це колишні польські палаци, про які не раз повідомляється у даній книзі (зокрема в Онуті, Вікні, Вашківцях, Буденці, Садгорі, Сторожинці та ін.).

За означеним планом у книзі дано стислий опис 336 населених пунктів Буковини (5 міст, 17 містечок і 314 сіл), з них 190 на території, яка нині входить до Чернівецької області України, а 146 належать тепер до Сучавського повіту Румунії. Аналізувати всі аспекти опису в короткому вступному слові неможливо, та нема й потреби, читач при бажанні сам у цьому розбереться. Звернемо лише увагу і зробимо певні застереження щодо етнодемографічного і топонімічного аспектів.

Із 336 описаних кадастрових (самоврядних) громад у їх назвах слов'янська (фактично — українська) основа зафіксована у 142 ойконімах (42%), молдавська (румунська) — у 98 (29%), латинська — у 20 (6%), німецька — у 11 (3%), турецька — у 14 (4%), угорська — у 8 (2%), російська — у 2,

татарська — у 1, куманська — у 1, сербська — в 1, боснійська — в 1, а для назв 37 населених пунктів (11%) взагалі не визначено мовну етнічну основу. Якщо брати ці назви у розрізі північної (без Хотинщини) і південної частини Буковини відповідно до їхньої нинішньої державної приналежності, то у північній частині, згідно з «Описом», населені пункти зі слов'янською (українського) основою становили 115 ойконімів (60%), молдавською (румунською) — 38 (20%), турецькою — 10 (5%), латинською — 7 (4%), німецькою — 5 (3%), угорською — 1, татарською — 1, не визначено якою — 16 (8%). У південній частині краю молдавська (румунська) основа зафіксована у назвах 60 населених пунктів (41%), українська — у 27 (18%), латинська — у 13 (9%), угорська — у 7 (5%), німецька — у 6 (4%), турецька — у 4 (3%), російська — у 2 (1%), сербська, боснійська, куманська — відповідно по 1 назві (разом 2%).

Звичайно, таке співвідношення є до певної міри приблизним. Ті ж ойконіми з латинською основою можуть подекуди наближатися до румунських назв. Але тим не менше, це співвідношення все ж є показовим. Слов'янська, українська основа у назвах населених пунктів становила на Буковині відносно більшість порівняно зі всіма іншими, а по північній частині краю — переважну більшість. І тут нічого дивного нема. Адже ці назви з'явилися ще в далеку слов'янську давнину, в часи Київської Русі, а згодом Галицько-Волинської держави, до складу яких Буковина входила понад 400 років. Приміром, коли після розпаду Галицько-Волинської держави Буковина у другій половині XIV ст. була включена до складу новоутвореного Молдавського князівства, то із 124 топонімів краю, зафіксованих актами XV ст., 118 (95%) належали до слов'янських (українських), 3 вважалися неясними за мовним походженням і тільки 3 мали молдавське походження. І лише в міру зміцнення тут молдавської державності, роздачі землі молдавськими господарями (тобто князями) молдавським боярам (тобто боярам), захоочення переселення сюди романського населення у номенклатурі ойконімів впродовж тривалого (майже 400-річного) перебування краю в складі Молдови відбувається паралельно двоякий процес: новозасновані населені пункти, особливо на півдні краю, все частіше дістають молдавські назви (зокрема, за іменами прибулих землевласників), а значна частина історичних уже поселень зі слов'янськими, українськими назвами романізується.

Не менш цікавими у цьому зв'язку є й дані книги про національний склад мешканців кожного з описаних населених пунктів за урядовим переписом населення 1890 р. із зазначенням, яка національність переважала у тому чи іншому селі, містечку, місті, а де проживало змішане населення. Зокрема, русини (українці) як переважаюча етнічна група зафіксовані

у 153 населених пунктах (46%), румуни — у 14 (34%), німці — у 17 (5%), угорці — у 3 (1%), росіяни — у 3 (1%), євреї — у 2, словаки — у 2, змішане населення — у 36 (11%), не зазначено національність — у 6 (2%).

Якщо ж простежити цей показник відповідно по північній і південній частинах краю, то він за «Описом...» виглядав так: у північній частині українці переважали у 136 населених пунктах (70%), румуни — у 33 (17%), німці — у 4 (2%), євреї — у 2 (1%), змішане населення — у 12 (6%), а у 2 (1%) національність не зазначено. У південній частині краю румуни як переважаюча нація проживали у 81 населеному пункті (55%), українці — у 17 (12%), німці — у 13 (9%), словени — 2 (1%), росіяни — у 2 (1%), змішане населення — 24 (16%), а по 4 населених пунктах (3%) національність жителів не зазначена.

Насправді за аналізом даних урядових переписів населення Буковини 1880-1910 рр., проведеним професором Чернівецького університету О.В. Добжанським у його фундаментальній праці «Національний рух українців Буковини другої половини XIX — початку XX ст.» (Чернівці, 1999), українці переважали за числом у 193 населених пунктах Буковини. Тож, як бачимо, при нібито об'єктивності, неупередженості автора — австрійського німця — помітними є: 1) зменшення кількості українських ойконімів і 2) скорочення числа населених пунктів, де переважали українці. У чому тут причина?

У першому випадку це пов'язано з тим, що українська топонімічна наука була розвинута тоді ще слабо, ґрунтовне дослідження українства ще тільки починалося. У цьому плані лише у 1897 р. з'явилася перша серйозна наукова праця професора Чернівецького університету С.Смаль-Стоцького «Буковинська Русь». Але уже в ній автор зазначав, що північна Буковина завжди була суцільно руська (тобто українська), але і в новозаснованій Молдавській державі (тобто у південній частині Буковини і північній Румунії) Драгош застав русинів, про що і тепер (тобто 1897 р.) свідчать тамешні українські села Арджел, Кірлібаба, Бряза, Руспебоул, Руська Молдавиця, Джеміне, Остра, Фрасин, Чумурна. Проте на той час більші здобутки в галузі топонімії Буковини мали румунські автори, особливо Д. Веренка, який дещо раніше (1895 р.) видав спеціальну працю «Топографія Буковина на час її придбання Австрією (1774-1785)». У ній він ряд назв населених пунктів Буковини трактував тенденційно, дошукуючись романської основи там, де її не було, у тому числі і в слов'янських, українських ойконімах. А жандармський упорядник книги нерідко орієнтувався на цю працю, наслідком чого і було скорочення кількості слов'янських, українських ойконімів та їх інколи чудернацьке пояснення, що перекочувало і в розділ пропонованої книги. Так, наприклад, за Д. Веренком, назва

Кучурів Великий походить від *cu-ciur-mare* («велике решето»), Кучурів Малий — від *cu-ciur-mic* — («мале решето», але з таким же успіхом можна було б піднести читачеві і «велику макітру» та «малу макітру»), Мареничі — від *mare* («велике»), Митків — від *mitocan* («вівчар»), Оршівці — від *oraș* («місто»), П'ятидівці — від *pedicaă* («перешкода»), Калинівці — від *calină* («біла лоза», ніби нема українського слова «калина»), Буда — від німецького *bude* («халабуда», ніби нема також українського слова «буда»; тим більше, що далі мовиться що цю назву запровадили поселенці-русини) і т. д.

У другому випадку зменшення кількості населених пунктів з переважачим українських населенням пов'язано як з неповнотою використання автором даних перепису 1890 р., так і з тим, що він, йдучи за румунськими авторами, гуцулів вважав окремою нацією і у 23 гірських селах (в основному в сучасному Путильському р-ні) подав населення не як русини (українці), а як гуцули, хоч такої нації не було і нема зараз. Та й у переписі 1890 р. вони не фігурують. Подекуди зовсім не вказується національність проживаючого населення у тім чи іншій селі, наприклад у с. Панка, хоч там у 1890 р. проживало 1158 українців і 388 румунів, у с. Щербівцях — відповідно 1189 українців і 167 румунів і т. д.

Має місце і деяке зловживання антинауковою версією румунських авторів про те, що українці Буковини — це прибульці з Галичини. Принаймні в такий спосіб пояснюється заснування сіл Кадубівці, Мерецей, Заставна.

Все це свідчить про те, що при всій цінності зібраної і надрукованої більше ста років тому краєзнавчої інформації її не можна публікувати без певних наукових коментарів. Тим більше, що за сто років знання буковинської спільноти в цій галузі значно розширилися і поглибилися. Великий внесок у розвиток і топонімії Буковини зробили філологи Ю.О. Карпенко, Д.Г. Бучко, К.Ф. Герман, О.С. Романець, М.Ф. Станівський та інші, історики А.Жуковський, М.Кордуба, Ф.П. Шевченко, О.М. Масан, М.Л. Худаш, археологи Б.О. Тимощук, Л.П. Михайлина, С.В. Пивоваров, І.П. Возний, етнографи Т.К. Кожоляно, І.Г. Чеховський, географи В.В. Онікєнко, Я.І. Жупанський, В.П. Круль, М.П. Крачило та ін., краєзнавці В.Я. Великий, А.Ф. Яківчук, М.Іванюк, Т.Колотило, Н.Черкач, М.Г. Манилич та ін. Особливо великий вклад у розвиток топонімії Буковини вніс професор Ю.О. Карпенко, який глибоко дослідив і пояснив походження більшості ойконімів (понад 750) і гідронімів (більше 900) північної частини Буковини і Хотинщини. При цьому він об'єктивно підкреслює безсумнівну українсько-молдавську (румунську) взаємодію в топонімії краю. Найбільш значними його працями є: «Топонімія гірських районів Чернівецької області»

(Чернівці, 1964), «Топонімія східних районів Чернівецької області» (Чернівці, 1965), «Топонімія центральних районів Чернівецької області» (Чернівці, 1965), «Топонімія Буковини» (Київ, 1973) та десятки інших наукових розвідок.

Зрозуміло, що й після виходу численних праць згаданих авторів проблема не вирішується повністю, пояснення окремих ойконімів залишається неясним, неповним, дискусійним. Та все ж ці праці — значний крок вперед порівняно з тим, що було в цій галузі сто років тому. Вони долають цілий ряд неточностей, а то й недуманих трактувань авторів минулого, які, на жаль, присутні у перевидаваній книзі. Вважаємо, що передрукувати працю сторічної давності без належних коментарів означало б тиражувати поряд з цінною інформацією і дезінформацію. Тому у тих випадках, коли є новітнє трактування чи нові варіанти пояснення тих, чи інших ойконімів, або ж відомо, що існують більш ранні згадки про той чи інший населений пункт, у пропонованій публікації автором цих рядків даються відповідні коментарі, що базуються в основному на працях Ю.О. Карпенка і частково — на працях інших згаданих вище авторів та на «Історії міст і сіл Української РСР. Чернівецька область». Щодо етноніма «гуцули», то з метою економії журнального місця лише на початку подається загальний коментар, що мова йде про русинів, тобто українців, а їхні населені пункти зараховані до таких, де переважає українське населення.

Звичайно, у зв'язку з «обростанням» коментарями окремих описів населених пунктів може обтяжуватися в окремих місцях сприйняття тексту. Однак таке коментування є вкрай необхідним, можливо, воно викличе нові дискусії, наукові пошуки, прагнення з'ясувати ще невідоме, а сама публікація стане ніби своєрідним столітнім перегуком різних історичних епох.

Проф. Василь Ботушанський.

ТОПОГРАФІЧНИЙ ОПИС НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ

Опрацьовано обер-лейтенантом жандармерії Едуардом Фішером

Вступ

В а Буковині нараховується 336 самостійних місцевих громад як найнижчих адміністративних, забезпечених самоврядуванням органів управління, межі якого чітко визначені. Ці місцеві громади складаються чи то з одного, чи з кількох населених пунктів, які також є самостійними поселеннями, але без власного управління. Крім них, існує ще 206 поміщицьких маєтків [двірських обшарів].

Самостійні місцеві громади краю поділяються на:

1. 1 місто з самостійно організованим магістратом;
2. 4 міста;
3. 17 торгових громад (містечок);
4. 314 сільських громад із загальною кількістю 356 сіл і 720 окремих поселень.

Перш ніж розпочати безпосередній опис місць проживання, дозвольте тут кинути загальний, короткий ретроспективний погляд на культурний розвиток краю, який сьогодні як «герцогство Буковина» є невід'ємною складовою частиною Австро-Угорської монархії.

У той час, коли Буковина перебувала під молдавським пануванням, край поділявся на два округи, а саме: Сучавський і Чернівецький. Пізніше міста Чернівці, Сучава і Серет, а потім Кімполунзький округ (окіл) утворювали адміністративні райони, які підпорядковувалися безпосередньо князеві.

Коли Буковина перейшла до Австрії (1775), вона як «ц. к.* Буковинський дистрикт» ділилася на 12 округів (повітів), а саме: Чернівецький із 28 населеними пунктами, Прутський з 37, Дністровський з 32, Черемошсь-

* Ц.к. — цісарсько-королівський.

кий з 22, Хотинський з 9, Русько-Кімполунзький (Довгопільський) з 3, Бергометський з 39, Віківський з 33, Центральний округ з 25, Молдавський з 33, Ширетський (Серетський) з 16 і Молдавсько-Кімполунзький з 16; у підсумку 290 населених пунктів із 17047 сім'ями. Необхідно додати, що з цих 12 повітів весь Серетський належить сьогодні Румунії, весь Хотинський аж до населеного пункту Онут — Росії, і що надалі з Чернівецького повіту 9 населених пунктів, з Бергометського 4, з Центрального 4 і з Молдавського 17, а в підсумку — враховуючи також два вищезгадані повіти — 50 населених пунктів не належать більше нинішньому герцогству Буковина, тому на теперішній території краю в той час (1776) фактично знаходилося лише 232 населені пункти. Згідно з протокольним записом комісії від 1785 року серед цих 232 населених пунктів було: 3 міста (Чернівці, Сучава, Серет), 2 торгових містечка (Садагура і Вижниця) та решта 227 сіл із загальною чисельністю 75000 жителів. З того моменту, як Буковина перейшла під величний скіпетр Габсбургів, край швидко досягнув помітного розквіту, і ця обставина найбільш виразно проявилася у стрімкому прирості населення.

Все населення Буковини становило у роках:

1776	75 000	жителів
1818	206 899	»
1830	208 668	»
1840	334 088	»
1850	380 826	»
1857	456 920	»
1869	511 964	»
1880	570 295	»
1890	646 591	»

і до кінця 1898 року може скласти 700000 осіб (розраховано відповідно до прогресуючого приросту населення).

Відмінність між колишнім і теперішнім [станом] найкраще характеризує повідомлення військового губернатора Енценберґа, що знаходиться в архіві міністерства внутрішніх справ, про становище Буковини на час окупації, котре говорить: «Буковина уподібнюється великому пасовищу, і нечисленні жителі доручають лише природі турботу, щоб вона постачала все необхідне для проживання, чому насамперед сприяє тваринництво. Гірські райони здебільшого безлюдні, тільки де-не-де трапляються розкидані хатини, котрі являють собою одну злиденність. За таких примітивних умов легко пояснюється повсюдно виступаюча на поверхню відсталість тамтешнього населення, яке не має жодного уявлення про релігію та право і піддатливе найогиднішим вадам. Розбійницькі банди розгулюють там повсюди і завжди знаходять пристановище. Якщо селянин здалеку побачить судового службовця, він зачинає свою хату, закопує краще майно в землю і втікає з сім'єю до лісу».

I. Місця

Столиця краю Чернівці разом з територією

Чернівці*, німецькою Czernowitz, румунською Cernăuți, у давніх грамотах зустрічаються також під назвами Czernowicz, Csernowitz, Tshernowiz, Tschernowitz і Cernaskij Torg.

Відповідно до традиційного переказу, назва Чернівці може бути виведена з того, що ця місцевість належала колись сім'ї Чернея, прізвище якого поширилося на місто**.

Своїм виникненням Чернівці завдячують, з одного боку, бродові через Прут, біля якого вони лежать і який використовувався поляками вже у 1497 році, а з іншого боку, також обставині, що найкоротший і найзручніший шлях з Галичини до найдавніших культурних центрів краю Серету і Сучави пролягав через місце, де сьогодні знаходяться Чернівці. На доісторичне людське поселення вказують знахідки кам'яного віку. А знайдені у 1845 році на Єпископській горі (Габсбурзька висота) срібні нашійники із золотими витими застібками належать, очевидно, до давнього періоду.

Вперше Чернівці згадані як місце стягування мита у грамоті Олександра Доброго від 1407 року, та все ж, безперечно, місто існувало ще до початку XIV ст. У 1488 році Чернівці були центром однойменної волості. У 1497 тут відпочивали рештки розбитого Стефаном Великим польського війська і король Ян Ольбрахт. З того часу може походити і знайдений в Пруті недалеко від Чернівців та Цецина меч, що належав, ймовірно, хрестоносцю. Під час війн, що провадили молдавські князі з польськими королями, Чернівці неодноразово були зруйновані, як [приміром] у 1509, 1531 і 1537, а 1740 пограбовані козаками; у 1709 році в Чернівцях влаштували зимові квартири шведи і билися з російськими військами біля Цецина. Загалом аж до окупації Буковини Австрією місто перебувало в дуже жалюгідному стані і, незважаючи на своє зручне розташування, не могло досягнути жодного значення. Лише генерал Сплені і його наступник генерал Енценберг завдяки правильній оцінці вигідного становища населеного пункту побачили для себе причину пропонувати

* Назви автори подають за спеціальним офіційним довідником населених пунктів Буковини, а перекладачі уточнюють деякі українські найменування за підготовленою упорядником цього розділу Е.Фішером «Стінною картою шкільною воєводства Буковини» (1897) та деякими іншими тогочасними виданнями.

** Б.О.Тимошук заперечує це і пов'язує назву Чернівці з літописним Черном «...на Пруте реце».

Чернівці для місцеперебування крайового управління. Тим самим вони надали перший імпульс до розквіту міста, так що сьогодні воно перетворилося на один із культурних центрів на сході монархії.

Чернівці розташовані на правому березі Пруту на кількох відкритих, просторих пагорбах. На віддалі 6,8 км західніше від міста на 539 м піднімається гора Цецин, вершину якої увінчують руїни давнього замку, спорудженого близько 1349 року польським королем Казимиром Великим*. Припущення, що цей замок збудували хрестоносці або навіть готи, категорично хибне. — Хоча можливо, що в готські часи на Цецині стояв кастель**. — На сході розташована гора Скутела висотою 225 м. На півночі між Прутом і пагорбами, на схилах яких лежить місто, є широка, частково поросла верболозом смуга наносного ґрунту, котра спереду розміщена у зоні затоплення річки. На півдні міста місцевість утворює м'які хвилі, що розходяться, а плоскі тераси спадають до долини потоку Дерелуй. Струмок Клокічка (Клокучка) на заході, русло [потічка] Жабник на сході утворюють глибоко врізані борозни, внаслідок чого поширюються містом все більше проти півдня. Найвищою точкою міста є площа Австрії, 225 м над рівнем моря; найнижча точка — дзеркало річки Прут — 158 м; відносна ширина русла Пруту становить в середньому 90 м.

Територія міста Чернівці простягається на заході аж до висоти Спаска (Спаська), на півночі — до Пруту, на сході — до межових знаків громади Остриця, а на півдні — до меж громад Чагор, Коровія, Великий Кучурів і Михальче.

Населення міста разом з передмістями на кінець грудня 1890 становило 54171 особу і могло, враховуючи прогресуючий приріст, до кінця 1898 досягти 61000 душ. Серед місцевих жителів 27192 користуються як розмовною німецькою мовою, 10384 — русинською, 7624 — румунською, 7610 — польською, 27 — мадярською і 171 особа — іншими мовами. Із наявного населення 17359 осіб іудейської конфесії, 15092 — римо-католицької, 12431 — греко-східної, 6522 — греко-католицької, 2713 — протестантської, а решта інших віросповідань.

Мешканці столиці краю проживають загалом у 5006 будинках, з яких на саме місто припадає 2352, на передмістя — 2654. За конструкцією житлові будинки внутрішнього міста переважно двоповерхові, зведені з цегли і покриті пожежобезпечно (жерсть, черепиця або шифер). Передмі-

* Розкопки 1976 року засвідчили, що в X-XI ст. на вершині гори Цецин стояла невелика дерев'яно-земляна фортеця, можливо, як один з осередків влади великих київських князів над навколишньою територією. А кам'яний замок (башта діаметром 20 м, яка мала кілька поверків і була пристосована для постійного проживання) збудований, за О.М. Масаном, після занепаду давньоруських Чернівців у 50-60-х роках XIII ст.

** Кастель — древньоримське укріплення, замок.

стя переважно одноповерхові, збудовані частково з цегли, частково з деревини і зазвичай вкриті драпкою.

Вулиці внутрішнього міста, за винятком так званого Єврейського міста, — широкі, прямолінійні, добре всипані гравієм, з тротуарами і водостічними канавами; Ринкова площа вся вимощена каменем. Головні вулиці передмість також покриті щебенем і добре утримуються, проте бічні дороги переважно такі, що під час дощової погоди можна загрузнути.

На периферії внутрішнього міста і в передмістях біля більшості осель знаходяться менші і більші сади, котрі влітку надають місту дуже привітного вигляду. Окрім того, Чернівці мають також кілька громадських парків, із яких як окрасу міста необхідно особливо виділити Народний Сад, парк Франца Йосифа і Габсбурзьку висоту. Сильно розгалужена, дуже добре прокладена каналізаційна мережа і глибокоджерельний водопровід суттєво посприяли поліпшенню санітарних умов. Вулиці електрично освітлені, а електричний трамвай, що проходить через все місто, значно сприяє полегшенню сполучення.

Із комунікаційних засобів, які зв'язують Чернівці з суміжними областями, відтак з Росією і Румунією, в першу чергу, слід було б назвати залізниці Львів—Чернівці—Ясси і Чернівці—Новоселиця—Одеса, остання з яких зв'язується у Чернівцях з головною лінією. Місто має два вокзали, зокрема головний вокзал, що обслуговує переважно пасажирів, відтак вантажообіг з Галичиною, Росією і Румунією, і залізнична станція Народ-

Примітка. Публікація додатково проілюстрована поштовими листівками переважно кінця XIX — початку XX ст., що подаються без підпису у статтях про той чи інший населений пункт.

ний Сад, що використовується, здебільшого, як вивантажувальна для дров із глибини краю. Особливе значення надається Чернівцям як пункту перетину всіх головних шляхів краю. Сім найважливіших шляхів, із яких два, що забезпечують сполучення з Галичиною, і шляхи, що сприяють сполученню з Росією і Румунією, — підходять радіально з усіх сторін світу і сходяться у Чернівцях. Залізний дорожній і такий же залізничний мости перетинають Прут. Добре організовані поштове і телеграфне сполучення зв'язують столицю з краєм, монархією і сусідніми Росією та Румунією, а густа телефонна мережа забезпечує зв'язок усередині міста.

Чернівці — місце перебування вищих крайових органів влади і крайового самоврядування. З числа політичних органів влади у Чернівцях знаходяться: крайова управа і повітове управління Чернівецького сільського повіту; із судових інстанцій — крайовий суд з делегованим міським окружним судом у кримінальних і цивільних справах та нотаріальною палатою Буковини; з фінансових органів: дирекція фінансів з фінансовою прокуратурою, державним казначейством, головним податковим управлінням і фінансовою інспекцією. Далі ще такі органи влади мають місцезнаходження у Чернівцях: дирекція маєтків Греко-східного (православного) релігійного фонду, поштова і телеграфна дирекція, залізничне управління і лісова інспекція Буковини. З установ військової адміністрації, підрозділів і частин у Чернівцях знаходяться 59-а піхотна бригада і станційне (стаціонерне) військове командування, командування бригади ландверів, командування району комплектації № 41, командування району комплектації ландверів № 22, командування 41-го піхотного, 14-го гусарського полків і 22-го піхотного полку ландверів та командування крайової жандармерії Буковини № 13.

Чернівці — резиденція православного митрополита Буковини і Далмації, римо-католицького декана і греко-католицького священика, вірмено-католицького священика, протестантського пастора аугсбурського віросповідання та іудейської релігійної громади.

З навчальних і освітніх закладів у Чернівцях знаходяться: університет Франца Йосифа з трьома факультетами, а саме теологічним, юридичним і філософським разом із відповідними екзаменаційними комісіями, державні вища і нижча гімназії, православне вище реальне училище, державна реміснична школа, учительські чоловічі і жіночі семінарії, сільськогосподарський учбовий заклад, міська вища школа шляхетних дівочих і 14 народних шкіл.

Чернівці є місцем перебування імпер. російського і корол. румунського консульств.

Що стосується спеціалізації і зайнятості населення Чернівців, то слід зауважити, що спостерігається особливо швидкий розвиток торгівлі і

транспорту. З ремісничих галузей промисловості найкраще представлені швейне і харчо-смакове виробництво.

Значна частина населення міста (близько 18%) перебуває на офіційній службі. Фабричні робітники, які зустрічаються на заході, трапляються дуже рідко. Мешканці передмість займаються частково сільським господарством, переважно овочівництвом, почасти теслярством і мулярством. З метою піднесення в краї торгівлі, промисловості і ремесла у Чернівцях існує Торгово-промислова палата, яка з часу свого заснування у 1850 році розгорнула успішну і корисну діяльність. Тут знаходиться декілька грошово-кредитних інституцій, як от філія Австро-Угорського банку, зернова і продуктова біржі, Буковинська ощадна каса, Буковинський земельно-кредитний банк, філія Галицького привілейованого іпотечного банку, Буковинське кредитне товариство для торгівлі і промисловості і т.д.

Серед більших фабричних підприємств, що знаходяться у Чернівцях, можна назвати: три парові броварні, паровий лісопильний завод, міську електростанцію, два парові млини, керамічну фабрику, декілька цегельних заводів, ливарню дзвонів і олійну фабрику.

З поміж багатьох існуючих у Чернівцях об'єднань особливо можна виділити: Товариство крайової агро-культури, Товариство румунської літератури і культури, Товариство міського театру, Добровільне пожежне товариство, Музичне товариство. Чернівці мають гарний німецький театр.

Санітарні умови столиці краю необхідно загалом оцінити як дуже добрі. Розташування міста є вельми зручним; клімат хоч суворий, але здоровий. Ситуація з ґрунтовими водами досить добра; питна вода високоякісна, а

стік фекалій забезпечує сильно розгалужена каналізаційна мережа. З медико-гуманітарних установ у Чернівцях знаходяться громадська крайова лікарня, військовий госпіталь, єврейська лікарня, будинки — пологовий і сирітський, притулок для людей похилого віку.

З визначних пам'яток Чернівці володіють поважним рядом прекрасних архітектурних монументальних споруд. У першу чергу, необхідно назвати резиденцію православного митрополита, яка за величчям виконанням і розкішним оздобленням не може бажати чогось більшого і належить до найкрасивіших будівель Австрії. Університет, музей ремесел, будинок пошти, ратуша, приміщення Австро-Угорського банку, крайового суду, крайової управи і крайової лікарні, будинки крайового сейму і сільсько-господарської школи належать до найкрасивіших громадських споруд. Місто має декілька прегарних храмів, зокрема, православний кафедральний собор, відтак православну церкву Св. Параскеви, дерев'яну православну церкву Св. Миколая, що була збудована у 1607 і неодноразово реставрована, і дві внутрішні церкви православної резиденції; крім того, римо-католицький парафіяльний костюл, костюл єзуїтів, вірменську, греко-католицьку, а також протестантську парафіяльну церкви і дуже гарний, споруджений у мавританському стилі іудейський темпль разом з кількома молебнями і синагогами.

Місто володіє університетською бібліотекою, крайовим музеєм ремесел та старожитностей і монетною залогою.

Улюбленими місцями відпочинку міського населення є віддалений на 4,5 км від міста лісок на Горичі і віддалений на 8,5 км Цецинський ліс.

До складу міста Чернівці належать також такі передмістя: Горича (Гореча, Горече)* нім. Horesza, рум. Horesca, з самостійною парафією і народною школою, 734 мешканці; Калічанка, нім. Kaliczanka, рум. Caliceanca, з хутором Садки, народною школою, 1813 жителів; Монастирська з народною школою, 2548 жителів; Рошош (Роша), нім. Rosch, рум. Roşisa, з присілками Гук, Окру (під Цецином і під Стінкою (Стинкою)), самостійною православною церковною парафією, народною школою, аптекою, поштою, кавалерійськими казармами, 6540 мешканців. Населення передмість — частково румунське і частково русинське та німецьке. Німці є винятково колоністами з Рейну, які оселилися на Рошоші 1782 року.

Радівці

Р а д і в ц і, нім. Radautz, рум. Rădăuți. Назва міста може походити від румунського імені *Radu-Radomir*. Кажуть, що місто збудував Богдан I (1349-70). Напевно, там же у 1402 році Олександр Добрий заснував право-

* Тут і далі у дужках подаються поширені паралельні і (або) сучасні назви. Це в основному стосується населених пунктів Північної Буковини, що тепер входять до складу Чернівецької області.

славне єпископство, оскільки ще раніше там вже існував монастир. У монастирській церкві — старій базиліці без башти, що походить з перших десятиліть молдавського панування, — знаходяться надмогильні пам'ятники Богдана I, Лацка, Романа I, Стефана II, Петра II і Богдана II.

Радівці, що розташовані майже в центрі родючої і оброблюваної Сучавської рівнини біля потоків Темник і Фонтінель (Топлиця), є значним населеним пунктом і схожі більше на велике село, ніж на місто. Залізнична лінія Гадікфальва—Радівці—Фрасин проходить серединою міста. Шість шляхів радіально сходяться до купи в містечку, з яких найважливішим є той, що веде долиною річки у гори. Радівці складаються з самого міста і передмість Грецький квартал і Плоп.

Радівці мають 12895 мешканців, переважно німців, які частково займаються жвавою торгівлею, почасти є хліборобами і ремісниками. Піднесенню міста насамперед сприяв існуючий там майже протягом ста років державний кінний завод, який вирощує породистих коней і має світову славу. Останнім часом місто багато виграло завдяки жвавій торгівлі лісом, що знаходиться головним чином у руках фірми Поппер. З найбільших промислових підприємств необхідно назвати пивоварний завод. Найдавніша і єдина у краї паперова фабрика, що знаходилася в Радівцях, а також сірникова фабрика припинили своє існування.

До визначних пам'яток міста належать: старовинна церква, відтак державний кінний завод, лошаха і молочна ферма із справді зразковим устаткуванням.

Радівці не мають жодних монументальних споруд. Заслужують згадки православна церква і римо-католицький костюл, а також іудейський темпль, відтак новозбудована казарма ландверів і крита школа верхової їзди місцевого кінного заводу разом із гарно спорудженими молочними фермами.

Радівці — місцеперебування повітового управління і повітового суду. Вища гімназія, сільськогосподарська школа і декілька початкових шкіл забезпечують народну освіту. З гуманітарних установ у місті знаходиться громадська лікарня.

Сучава

Сучава, нім. *Suczawa*, рум. *Suceava*, у давніх грамотах також *Zoczavia*, має ім'я від однойменної річки, назву якої можна вивести від румунського слова *soci* — «бузина». Однак більш вірогідно, що ім'я Сучава — слов'янського походження. Абсолютно хибне виведення від угорського слова *szöts* — «кушнір».

Сучава — одне з найдавніших місць проживання краю, виникнення якого можна віднести до XII ст. Згідно з переказом, місто було побудоване Драгошем. Вже у 1388 році Сучава називається резиденцією молдавських князів, котру останні перенесли у 1563 до Ясс. У 1766 році замок був зруйнований воєводою Кантакузином. Місто неодноразово було обложене, пограбоване і зруйноване: у 1394 — угорцями, 1497 — поляками під командуванням короля Яна Ольбрахта, 1509 — польським полководцем Каменецьким і 1538 — турками і татарами. 1540 року у замку був убитий воєвода Стефан Лакуста. У 1476 і 1484 пограбували місто і спалили до тла турки під проводом султана Магомета, 15 жовтня 1675 і 1686 польський король Собеський і, нарешті, 1740 — козаки. Після перенесення княжої столиці до Ясс колись квітуче місто занепало.

Відповідно до народного переказу, княжий замок із церквою Міреуц, що віддалена від нього приблизно на 300 кроків, сполучався мостом, спорудженим з бичачих шкур.

Поблизу Сучави, а особливо біля руїн замку, часто трапляються історичні і доісторичні знахідки, зокрема монети турецького, молдавського, польського і шведського карбування, відтак старовинна зброя.

Сучава розташована по правому березі однойменної річки на узвишші і є сьогодні привітним містечком із гарними широкими вулицями і переважно міськими будівлями. Тут сходяться п'ять шляхів, а місцева залізниця сполучає місто із залізничною станцією Іцкани. Річка Сучава двічі перетинається мостами.

Сучава складається з внутрішнього міста і передмість Старі Іцкани, Шептелич, Кут та Замка, а також хуторів Татараш, Хачгадар і Зотешти.

Сучава

Підписано обер-лейтенантом жандармерії Владиславом Журковським

Згідно з переказом, Іцкани мали отримати назву від відомого Яцька, якому ця місцевість подарував Драгош. Яцько повинен був поселити тут русинів із Снятина і його околиць.

Населення — 10221 особа, переважно німці та румуни, а також численні православні вірмени, які оселилися тут начебто у 1313 році, — займається торгівлею, дрібними ремеслами і землеробством. За останні 20 років у цьому місті також спостерігається скорочення торгівлі. За винятком пивоварного заводу, в Сучаві нема інших вартих згадки промислових підприємств.

З визначних пам'яток Сучава має багато старовинних храмів, що походять переважно з XV і XVII ст., серед яких особливо відомою є споруджена 1522 р. митрополита церква Св. Георгія як місце зберігання мощей Св. Івана Нового, що походять з Трапензунда і у 1402 році були перенесені до Сучави. Дуже цікавими архітектурними пам'ятками є: два храми-філіали від церков Св. Івана і Св. Миколая (перший побудований Богданом Однооким, а останній в італійському стилі — Іллею); споруджена у 1475 Стефаном Великим Дмитрівська церква, що обнесена кам'яними мурами і земляними валами; збудований у 1555 році вірмено-східний (православний) монастир Св. Аксентія; руїни спорудженої, мабуть, у 1400 році церкви Міреуц, як і той старий, на сході міста розташований, також у 1400 збудований княжий замок. На заході міста, навпроти Скеї, знаходиться фундаментна стіна старого замку, історія якого ще цілком невідома.

З інших монументальних споруд Сучава має будинок повітового суду, римо-католицький костюл, греко-католицьку і вірмено-східну церкви.

Сучава — місцеперебування повітового управління і суду першої інстанції. З навчальних закладів у місті знаходяться православна гімназія, кілька народних шкіл, а з гуманітарних установ — громадська лікарня.

Серет (Сірет)

С е р е т, нім. Sereth, рум. Şiret, своє ім'я одержав від однойменної річки, біля якої він розміщений. Однак назва річки походить ще з скіфських часів (ймовірно, Tiarantos, Siarasos, Hierasos, Gerasus, що ідентично з Sieretos, Багрянородний називає вже у 950 році).

Серет — найдавніше місто краю і давнє поселення, на що вказують знахідки кам'яного віку як на горі Руїна, так і в інших місцях, — відповідно до переказу, мав бути заснований до початку XII ст. представниками Німецького рицарського ордену і рицарями Мальтійського ордену. Однак знахідки римських монет і глиняні черепки свідчать, що тут уже в римські часи існувала колонія; залишки земляного валу також, здається, походять з римського часу. Інша легенда, навпаки, називає засновником міста Гюлу-Саса. У 1365-1388 рр. Серет був столицею молдавського князя Петра Лацка. У 1361 році місто зруйнували татари. У 1374-1401 роках у Сереті знаходилися католицьке єпископство і домініканський монастир; тут також поселилися німецькі колоністи, однак згодом, у XVI столітті, були витіснені.

Серет, що розташований на правому березі річки Серет (Сірет) біля підніжжя гори Руїна, є значним населеним пунктом із яскраво вираженим міським характером, багатьма багатоповерховими будинками, великою ринковою площею і добре утримуваними вулицями. Шість комунікацій, в тому числі і давній шлях, [ім'ям імператора] Франца сходяться у пункті, який є одночасно кінцевою станцією місцевої залізниці Глібока—Серет. Так звана митна дорога зв'язує місто з Нижніми Синівцями — станцією переходу до Румунії.

Два дерев'яних мости — дорожній і залізничний — ведуть через річку.

Населення — (1890) 7150 мешканців, переважно німці — займається здебільшого торгівлею або ремеслами. Приблизно 20 років тому місто було

квітучим торговим пунктом і підтримувало жвавий зв'язок із Румунією; славилися серетські кінні базари. Тепер міська торгівля занепала через закриття кордону з Румунією, а зв'язок значно послабився.

Серет не має, за винятком пивоварного заводу, який виробляє дуже добре пиво, іншого, вартого згадки, промислового підприємства. Визначними пам'ятками є давні храми, які походять переважно з початку XV ст. Будівництво збереженої донині церкви Святої Трійці приписується воеводі Сасу. Гідні згадки деякі значні міські споруди, як ратуша, православний і римо-католицький храми, а також так звана реальність Ахнера*, де знаходиться повітове управління.

У Сереті перебувають повітове управління і повітовий суд; є одна нижча гімназія і кілька народних шкіл.

Кімполунґ (Кімполюнг, Кимполунґ)

Кімполунґ, зрідка називається Довгополе Волоске, нім. *Kimpolung*, рум. *Câmpulung*, назва походить від рум. словосполучення

câmpu-lung — «довге поле», «довга долина». Вперше цей населений пункт згадується на початку XII ст. як маленька самостійна республіка, котра

* Ахнер — великий підприємець на Буковині.

через сто років потрапила у залежність від нововиниклого Молдавського князівства. Завдяки своєму розміщенню в долині Молдави, Кімполунг був місцем проходження військ угорців, молдаван, татар і монголів, які вибирали цей шлях як найзручніший для переходу через Карпати.

Кімполунг розташований на правому березі Молдави в мальовничій місцевості біля підніжжя гір Мигури і Рунк, є яскраво вираженим довгим населеним пунктом, через який проходить загальнодержавний шлях, що веде до Семигороду [Трансильванії]. Своєму виникненню і розвитку містечко завдячує, з одного боку, тій обставині, що долина Молдави, втрачаючи характер поперечної долини, стає більш повздовжньою, розширюється, і дно долини утворює достатній простір для більшого поселення, а з другого боку, також тій обставині, що всі шляхи сполучення з долини Золотої Бистриці через сідловину Местиканешти, а також із верхньої частини долини Молдави тяжіють до Кімполунгу. Місто є тепер кінцевою станцією місцевої залізниці Гатна—Кімполунг, але вже проектується розширення цієї залізничної лінії до Ватри-Дорни і наступне приєднання до угорських залізниць є, мабуть, питанням короткого проміжку часу. Таким чином, наявні всі підстави, аби допустити, що Кімполунг найближчим часом випереджатиме міста Сучаву, Радівці і Серет*.

Кімполунг складається із власного міста і передмість Кокош, Извору-Алб, Парев-Корлацен, Парев-Лелей, Парев-Морі, Суб-Мунчели, Валесака і Віковани.

Населення — (1890) 6402 жителі, переважно румуни і німці — займається торгівлею, дрібними ремеслами і відгінним скотарством на гірських пасовищах.

Околиці Кімполунга відзначаються романтичною незайманістю. Особливо гідною згадки є прогулянка на Парев (Париу) з його мальовничими скелями, серед яких необхідно особливо виділити Петриле-Домней. Безпосередньо біля міста знаходиться улюблене місце відпочинку в долині Парев (Париу) Деє, що зветься Дея. Чорна Ущелина, Рунк, Мигури і долина Валесака належать до найгарніших ландшафтних місць Буковини.

Найбільш значні будівлі міста — дві церкви, відтак лікарня і приміщення повітового управління. Кімполунг є місцем перебування повітового управління і повітового суду. Декілька народних шкіл, а також керамічна школа, піклуються про народну освіту.

II. Торгові громади (містечка)

Б е р г о м е т (**Б е р е г о м е т**), нім. Berhometh am Sereth, рум. Berhomet, від староруських слів *берег* і *метати*, тобто село на наносному ґрунті. Бергомет, що розташований біля Великого Серету, є кінцевою стан-

* Передбачення не збулося.

цією місцевої залізниці Глибока—Бергомет. З Вижницею, Миговою, Лукавцем і Шипотом населений пункт з'єднаний добрими дорогами. До Бергомета належать села Черешенька і Лопушна, відтак колонії Александердорф, Катаріендорф, Мігодра і Межиброди, крім того, присілки Плетна і Майдан. Населення — (1890) 4552 жителі, переважно русини — займається здебільшого тваринництвом. Землеробство незначне, більш важливою є заготівля сіна. Населення колоній — Катаріендорф заснована у 1869 році (260 жителів), а Александердорф заснована у 1863 році (150 жителів) — німці, які займаються землеробством, у Лопушні (895 жителів) і Черешеньці — переважно тваринництвом, а бідніша частина знаходить застосування [заняття] як лісоруби. У Межибродах *межи-броди* — «поміж бродами», де знаходиться парова лісопильня з 6 пилорамами, 4 циркулярними пилами, — проживають переважно фабричні робітники. Лопушна є популярним кліматичним курортом, зручно розташованим у верхній частині долини Серету і щороку з травня до вересня часто відвідуваним багатьма курортниками. Влітку промисловою залізницею Бергомет—Межиброди ходять поїзди з пасажирськими перевезеннями.

Поблизу Бергомета стоїть гора Стіжок висотою 859 м, на вершині якої знаходиться печера, про котру розповідає легенда, що там відомий ватажок розбійників Довбуш заховав награбовані скарби. Бергомет разом із Шипотом, у загальному близько 200 кв. км, є фідейкомісовою власністю [неподільним дворянським маєтком], яка успадковується по чоловічій лінії членом сім'ї барона фон Василька.

Б о я н и, нім. Bojan, рум. Boian, могли одержати свою назву від румунського слова *poiana* — «луг»*. Цей населений пункт згадується у воєнній історії 1673 року**. 1685 тут відбулася битва між поляками під проводом Яблоновського і турками, татарами та молдаванами з сумним кінцем для перших. 1686 року через Бояни в Молдову проходив Собеський, а 1719 — росіяни під командуванням Мініха. Біля Боян (присілок Глиниця) є пагорб, який населення називає Могила Кирила, де, згідно з переказом, нібито похований російський полководець на ім'я Кирило. У тому ж присілку знаходиться міст, названий «Поду-Ібраїн», збудований нібито турком на ім'я Ібраїм.

Торгове містечко Бояни є значним населеним пунктом, що розташоване по обидвох берегах струмка Гуків. Через нього проходить залізнична лінія Чернівці—Новоселиця і повітова дорога. Біля Боян знаходиться брід через Прут. До Боян належать передмістя Глиниця, Гуків і Ватра. Населення — (1890) 6194 жителі, переважно румуни — займається землеробством, тваринництвом і торгівлею. У містечку знаходяться фабрика штучних добрив і гуральня. Тут — місцез перебування чудодійного або великого рабина. Іудейська синагога і будинок рабина є найбільш значними будівлями містечка.

Ч у д и н (Ч у д е й)***, нім. Czudyn, рум. Ciudeiu, згідно з переказами, від русин. слова *чудо*. Легенда розповідає, що жителі місцевості навколо

* Ю.О. Карпенко припускає, що назва містечка пов'язана з особовим іменем Боян.

** Перша писемна згадка, за Ю.О. Карпенком, — 8 квітня 1528 р., за І.Г. Чеховським, — 19 серпня 1579 р. (ред.), за «Історією міст і сіл... Чернівецька область», — 1523 і 1528 рр.

*** Статті про населені пункти подаються у порядку, в якому вони наведені в оригіналі.

Чудина колись потерпала від очних хвороб, і вони на місці теперішнього Чудина виявили джерело, вода якого сприяла лікуванню хвороб очей; тому в пошуках зцілення до цієї кринички приходило багато людей; джерело вони назвали «чудо», від якого й утворилася назва Чудин. Поблизу населеного пункту виявлені знахідки нового кам'яного віку.

Чудин лежить біля впадіння однойменного струмка в Серетець (Серетель), поруч загальнодержавного шляху Глиниця—Сторожинець—Віків—Ґура-Гумора і є кінцевою станцією місцевої залізниці Глибока—Чудин. Населення (1890) 2331 жителя, переважно румуни і невелике число німців — займається

торгівлею, тваринництвом і землеробством. Чудин є навантажувальною станцією для вивезення деревини з навколишніх гірських лісів.

Ватра-Дорна (Дорна-Ватра), нім. Dorna-Watra, рум. Vatra-Dornei, від річки Дорна. Кельтське *dur* — «ріка», а *vatra* — «вогонь», «вогнище», вказують, здається, на те, що тут були поселенці з постійним місцепроживанням. Ватра-Дорна розташована біля місця впадіння Дорни у Золоту Бистрицю і поруч загальнодержавного шляху Кімполунґ—Якобени—Пояна-Стампі. Населення — 4309 осіб — складається переважно з румунів, а також німців. Основне заняття жителів належних до громади присілків — вівчарство і скотарство*; мешканці містечка живуть з грошей, які щорічно сюди привозять курортники; торгівля тут незначна. Про значення мінеральних джерел і покладів залістистої лікувальної грязі, які там же знаходяться, підкреслювалося вже у відповідному розділі про геологічну будову краю (*в даному виданні не подається*. — Прим. упор.). Необхідно ще зауважити, що завдяки будівництву ванн і курортних готелів, що відповідають найсучаснішим вимогам, управління Греко-східного релігійного фонду, з свого боку, дуже посприяло піднесенню цього курорту. Дорна — провідний курорт сходу, і оскільки залізководне купання

* Тут і далі слово «скотарство» вживається у значенні «розведення великої рогатої худоби».

Купальня у Ватрі-Дорні

Підписано обер-лейтенантом жандармерії Владиславом Журковським

має велике майбутнє саме по собі, то тільки від місцевих жителів буде залежати, раніше чи пізніше відбудеться значний злет містечка; передумови для нього створені внаслідок розширення залізниці Кімполунг—Ватра. Перешкодою швидкого зростання відвідуваності є лише надзвичайна дорожнеча, яка перевищує всі інші аналогічні курорти Заходу, і нестача квартир, що відповідають певним вимогам.

До Дорни належать присілки Аргестру (колишня срібна копальня), Дорна пе Джумалев, Буличени, Дорна-Кілія, Георгічени, Руска, Гура-Негрі (допоміжна митниця), Морошени, Попени, Рошу, Сара-Дорна і Калинешти. Сама Дорна, що розташована в долині між великими схилами, має мальовничі околиці долини такі, як Руска і Колба. Від Ватри-Дорни через Джумалев і Солбог веде кінна стежина в Кімполунг (12 годин верхової їзди) — одна з надзвичайно красивих частин краю. Доріжка для верхової їзди від Гура-Негрі проходить через Бернар до Голди в Румунію і по ходу дороги із долини Золотої Бистриці через сідловину Стенишора у долину Молдави до Малина. З промислових підприємств у Дорні знаходяться парова лісопилля і вапняні печі (у присілках Буличени і Георгічени).

Г у р а - Г у м о р а (У с т е Г у м о р а, Г у р а г у м о р а), нім. Gura-Homoga, рум. Gura-Homoga, від струмка Гомора; рум. *gura* — «уста», *Гура-Гумора* — «Гумора-Устя». Територія, на якій сьогодні розміщене містечко, належала колись Гуморському монастирю.

Біля Гура-Гумори відбулося, очевидно, зіткнення гуннів із західними готами під проводом Атанаріха (376?). У 1848 році тут були засипані земляні укріплення. Як уже зазначалося, Гура-Гумора знаходиться біля впадіння струмка Гумора в Молдаву і поруч загальнодержавного шляху Суча-

ва—Кімполунг та місцевої залізниці Гатна—Кімполунг. Населення — (1890) 3502 жителі — складається переважно з німців, румунів і майже десятка сімей православних вірменів, які займаються торгівлею і тваринництвом. Г'ура-Гумора є кліматичним курортом із досить значним відвідуванням. Тут місцеперебування повітового управління і повітового суду.

Глібока (Глибока), нім. Nliboka, рум. Nlibosa. Назва вказує на глибоке розташування там місцевості: *глібока* — «глибоко». Глібока могла б бути одним з найдавніших, якщо не найбільш давнім, поселенням Буковини, яке мало свій центр у так званому Замчищі (тобто «Укріпленні»). Замчище, котре розташоване на узліссі, за висновками фахівців (Кустос Шомбатий), могло бути поселенням ще 2000 років до народження Христа. На його високий [дуже давній] вік вказують розкидані навколо Глібокої численні могильники (кургани), які населення називає татарськими горбами. Ці могили, числом більше ста, що належать до першого століття нашої ери, тобто до римських часів, — розташовані переважно на схід від Глібокої. Крім того, поблизу населеного пункту знайдені урни із обгорілими кістками, їжею і напоями з неолітичного періоду (нового кам'яного віку). Земляні вали і укріплення (Замчище), що знаходяться поблизу містечка, можуть походити принаймні з післяримського періоду. Глібока згадується вже в грамоті від 1438 року. На Чорному лузі, що недалеко від

цього населеного пункту, молдавани під проводом Стефана Великого дали бій полякам, очолюваним королем Яном Ольбрахтом, у якому останні були розбиті і їхнє військо майже цілком знищене. 1359 тут також потерпів нищівну поразку від молдаван польський король Казимир Великий.

Глибока розташована на вододільному хребті між Серетом і Прутом у тому місці, де долина Дерелуй переходить у глибоку западину. Через Глибоку проходить повітова дорога Тарашани—Сторожинець; вона [Глибока] являється залізничним вузлом, оскільки звідси від головної лінії відгалужуються місцеві вітки на Бергомет, Чудин і Серет. Населення цього містечка — (1890) 3825 жителів, переважно русини, трохи німців і словаків, зрідка румуни — займається торгівлею, землеробством і тваринництвом. У Глибокій знаходиться гуральня, що обладнана за останнім словом техніки.

К а ч и к а, нім. Kaszyka, рум. Sasică, напевно, від високого хребта, гори і струмка Качика; однак частина населення вважає, що назва походить від малоросійського слова качка, оскільки тут колись водилось багато качок. На час окупації Буковини Австрією цей населений пункт ще не існував. Завдяки пробному розвідувальному бурінню гірничим субстантом Подем Гофманом у 1791 році виявлені потужні соляні пласти і закладено шахту, навколо якої утворилося містечко. Качика розташована недалеко від впадіння у Солонець струмка Блендець, поруч маленького потічка в долині Качика. На загальнодержавний шлях Віків—Гура-Гумора тут виходять повітові дороги Сучава—Люди-Гумора—Качика і Радівці—Качика. Містечко знаходиться також поруч місцевої залізниці Гатна—Кімполунг,

яка піднімається тут дуже великим серпантином до найвищої точки Стрігої. Населення — 1572 жителі — складається з румунів, русинів, німців і словаків, які оселилися тут з 1791 року. Основне заняття — тваринництво і лісові роботи; 5 відсотків населення

живе завдяки соляним копальням і солеварням. Торгівля незначна. Біля Качики виявлені знахідки нового кам'яного віку.

К і ц м а н ь, нім. Kotzman, рум. Cozmanii, є торговим містечком. Перший раз документально згадуваним населений пункт з'являється у дарчій грамоті Стефана Великого від 1503 року*. За доктором Даніелем Веренкою, назва «Cozmanii» правдоподібно є похідним від слова *Косьма* або *Козьма*; і навпаки, за переказом, який широко розповсюджений серед населення Кіцманя, місцевість мала отримати назву «Кіцмань» на спогад про дівчину на ім'я Кіца Апостолок, яка, втопивши турка, звільнила містечко від турецького панування. Тонучи у чані, турок, який кохав дівчину, кликав: «Кіца мане!». На пам'ять про цей епізод ще тепер у громадській управі зберігається картина, на якій зображена Кіца і потопаючі турок, датована 1798 роком (напевно, оновлена) з написом: «Вічна пам'ять тобі, найясніша царице, і твоїм наслідникам за буковинську свободу». **Спочатку село Кіцмань було власністю радівецького єпископства.

Кіцмань лежить на правому березі струмка Совиця, який утворює тут декілька ставків, і має населення (1890) 4702 душі. Домінуючою розмовною мовою є русинська. Кіцмань — значний населений пункт, що знаходиться біля місцевої залізниці Лужани—Заліщики і перетинається загальнодержавним шляхом Заліщики—Чернівці, на який виходять повітові дороги Неполоківці—Кіцмань і Бергомет над П[рутом]—Кіцмань. Містечко є осередком повітового управління і повітового суду. Поблизу, на струмку

* Ю.О. Карпенко вказує на більш ранню згадку міста в громаді від 6 липня 1413 р.

** Ю.О. Карпенко пов'язує назву міста з власним іменем *Коцман*. В «Історії міст і сіл» наводиться ще варіант: від слова *коц* — «килимко», бо тут жили килимарі і виготовляли кози.

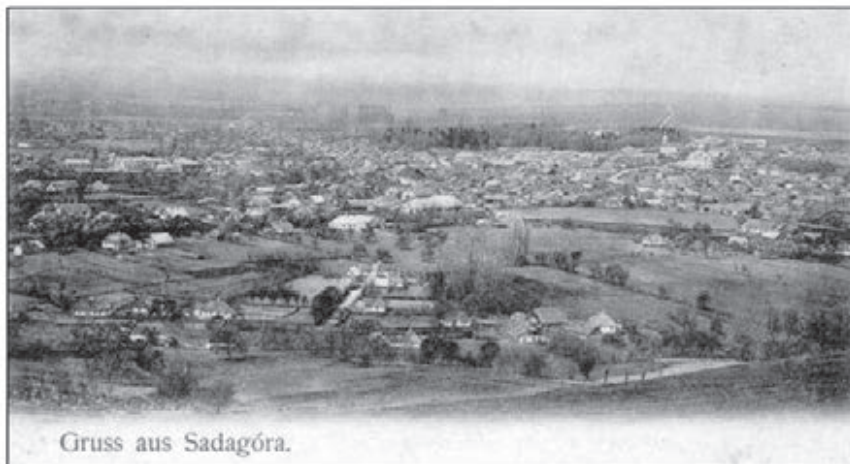

Совиці, створені великі ставки для штучного розведення риби. У православної парафіяльній церкві Кіцманя знаходиться старовинний дзвін, подарований у XVII ст. боярином Гікою на пам'ять про померлу дочку, якому приписують різні чудодійні властивості. У Кіцмані знайдені уламки кам'яних сокир, бронзових предметів і срібних прикрас, останні з двох належать до старого періоду залізної доби.

Садагура (Садгора), нім. Sadagóra, рум. Sadgura, одержала свою назву від російського генерала Петра Гартенберга — по-російськи Садагурського*, який заснував тут монетний двір (1770). Колись, як німецьке поселення, містечко звалось Гартенберг, але тепер ця назва відійшла в небуття. Поблизу населеного пункту ще з турецьких часів знаходяться стародавній хрест і старі земляні укріплення. Колись Садагура (краще сказати Гартенберг) була квітучим містечком, проте після закриття монетного двору занепадала і опустилася до пересічного населеного пункту. Німецькі колоністи, які, було поселившись тут, виїхали звідси і тільки значно пізніше, у 1818 році, містечко перетворилося на торгову громаду.

Садагура — значний населений пункт із брудними, безладними вулицями — розташована на правому березі потоку Мошків і перетинається

* Насправді це був саксонський барон Петер Ніколаус Гартенберг — спеціаліст гірничої справи і знавець монетного карбування. Переклад цього подвійного прізвища і ліг в основу назви містечка: garten — «сад», berg — «гора».

Gruss aus Sadagóra.

двома дорогами й залізничною лінією Чернівці—Новоселиця. Населення — (1890) 4816 душ, переважно євреї — займається жвавою торгівлею і дрібними ремеслами. Визначними пам'ятками в Садагурі є храм і житло чудодійного рабина; у першому знаходиться цінна завіса, прикрашена рідкісним коштовним камінням. Найвизначнішими будівлями містечка разом з православним і римо-католицьким храмами та іудейським храмом є замок поміщика барона Мустаці. Садагура — місцеперебування повітового суду.

С о л к а, нім. Solka, рум. Solca, за Веренкою, названа від струмка Солка; згідно з переказом, цей потік і населений пункт могли отримати назву від слова *сола* — «ропа»; тут справді знаходяться чотири соляних джерела. 1630 тут був побудований монастир, який тепер зруйнований; церква, яку населення називає Солкачі-монастир, служить парафіяльним храмом. Монастир має підземні ходи, в яких після того, як він був зруйнований татарами та козаками і багато років стояв руїною, нібито замешкував, згідно з переказом, отаман опришків Дарій. Навколо монастиря поселилися цигани, румуни, а пізніше — малороси, мазури і німці, таким чином виникла теперішня Солка. На південь від Солки знаходяться скелі «Piatra mojerilor» (Жіночі скелі), де під час татарських набігів переховувалися жінки. На південному заході від Солки стоїть гора, що названа «Dealul Voda», де, вірогідно, зупинявся князь Стефан Великий.

Солка розташована біля струмка Солка і загальнодержавного шляху Віків—Гура-Гумора (закритий Карпатський шлях). Завдяки своєму зручному розташуванню (з трьох сторін лісисті вершини) містечко має надзвичайно м'який клімат з чудовим впливом на легеневі захворювання і з 1866 року відвідуване як кліматичний курорт. Тут знаходяться два санаторії,

що обладнані відповідно до найсучасніших вимог. Населення — (1890) 2313 душ — складається здебільшого з румунів, відтак німців і словаків. Основним заняттям є тваринництво і землеробство; торгівля незначна. Влітку курорт досить часто відвідуваний (буває до 500 гостей). Солка — місцеперебування повітового суду. Тут також знаходиться парова лісопильня з двома пилорамами.

Станівці Нижні нім. Stanestie (Unter-), рум. Czermosz, рум. Staneștii-de-jos. Назва походить від *Stan* — «Стефан». Біля Станівців знаходиться багато могильників (курганів), котрі свідчать про існування стародавньої колонії. Тут також, очевидно, проживали колись татари. Нижні Станівці розташовані біля струмка Брусниця і повітової дороги Зеленів—Жадова. Населення — (1890) 2996 душ, німці і русини — займається торгівлею, землеробством і тваринництвом. Містечко є місцем перебування повітового суду і має гуральню.

Сторожинець, нім. Storozynetz, рум. Storojineț, за Веренкою, від малоруського слова *сторож* — «вартовий». Тут колись міг знаходитися пункт контролю за Серетом, звідси й назва. Серед населення побутує переказ, що кілька століть тому із Семигороду [Трансільванії] прибув переселенець на ім'я Сторож, від якого поселення було назване Сторожинець. Згадка про цей населений пункт міститься у грамоті від 1448 року. Сторожинець лежить на лівому березі Серету, біля місцевої залізниці Глібока—Бергомет. Тут же сходяться п'ять шляхів, а саме: повітові дороги Сторожинець—Чернівці, Сторожинець—Глібока і Сторожинець—Жадова, а також загальнодержавний шлях Снятин—Глиниця—Сторожинець—Чудин з продовженням до Гура-Гумори.

Населення — (1890) 5674 душі, німці, румуни і небагато русинів — займається торгівлею, ремеслами, тваринництвом і землеробством. Сторожинець має гуральню і водяну лісопильню з двома пилорамами. Найбільш значними будівлями є православний і римо-католицький храми, палац поміщика Флондора, новий готель «Центральний», будинок Кредитного банку та іудейський темпль.

Через річку Серет веде дерев'яний міст. Сторожинець (залізнична станція) — місцез перебування повітового управління і повітового суду; тут знаходяться також дві народні школи і школа плетіння кошиків.

Вама, нім. Wama, рум. Vama. Ця назва походить від румунського *vama* — «митний бар'єр». Тут колись знаходився митний пункт, який на перших порах належав до території Молдавиці і називався «Молдавиця-Вама». Це містечко згадується вже у грамоті від 1408 року. Поблизу Вами знаходиться пам'ятник, названий «Стилпул-Воде», який збудував князь Михайло Раковіца на пам'ять про свої битви у Семигороді і перехід туди через [сідловину] Местиканешти і [долину] Суху.

Вама лежить біля впадіння Молдавиці у Молдаву і поруч загальнодержавного шляху Ґура-Гумора—Кімполунґ. Тут дорога відгалужується до Рускої- і Ватри-Молдавиці. Вама є станцією місцевої залізниці Гатна—Кімполунґ з віткою до Рускої Молдавиці. Населення — (1890) 3582 душі, переважно румуни і небагато німців — займається торгівлею, скотарством і вівчарством. Це містечко важливе, насамперед, як навантажувальний

пункт, зокрема доцюк і резонансної деревини*. На присілку Моліт, що належить до Вами, знаходиться дерево-резонансна фабрика. Тут також знаходилися залізобудівний завод і доменна піч, які, однак, тепер не діють. До Вами належить німецька колонія Айзенау і Присака (від *prisaca* — «бджільництво»). Тут проживають ціпсери, які поселені у 1808 році Манцом, котрий побудував там же залізний молот, і були зайняті на манцових шахтах як гірники, однак сьогодні знаходять заробіток переважно як робітники на лісозаготівлі та на лісопильних заводах. Айзенау — залізнична зупинка місцевої залізниці Гатна—Кімполунґ і лежить поруч загальнодержавного шляху Вама—Кімполунґ.

В а ш к і в ц і нім. Waschkoutz am Czeremosz, рум. Vașcăuți, від руського слова *Івашко* — «Іван»**. Цей населений пункт названий у грамоті від 1430 року.

Вашківці лежать біля струмка Глибочок (Глибочок) у Черемошській рівнині і біля вижницької повітової дороги. Поблизу знаходиться дерев'яний дорожній міст через

Черемош до Залуччя в Галичину. Вашківці є станцією залізниці Неполоківці—Вижниця. Населення — 4787 жителів, переважно русини і невелика кількість німців — живе завдяки торгівлі, землеробству і тваринництву. У Вашківцях знаходиться палац; тут також розміщені ринкові павільйони і дві гуральні. Тут місцезнаходження повітового суду. Поблизу Вашківців знаходиться Аннина гора, про яку розповідає легенда, що під час нападу татарів на неї втікала дівчина на ім'я Анна і молила Бога, що краще бути поглинутою землею, ніж поведеною татарами у полон. Її молитва була почута, гора розкололася і прийняла до себе дівчину. З цього часу ця гора називається Анниною.

В и ж и ц я, нім. Wiżnitz, рум. Vijnița. Походить від руського слова *вижей* — «вище розташований»***. Вижниця лежить на правому березі Черемошу, навпроти галицького містечка Кути, біля гирла струмка Виженка. Від Вижниці повітова дорога через долину Виженки веде вгору до

* Для виготовлення музичних інструментів.

** Ю.О. Карпенко вважає, що назва містечка походить від власного імені *Васко* і розмовного варіанту *Вашко*.

*** Насправді — *вижній*.

Gruss aus Wyznitz.

Ringplatz.

перевалу Німчич і звідси далі в долину Черемошу. З Вашківцями і Бергометом населений пункт сполучений добрими дорогами. Вижниця — кінцева станція місцевої залізниці Неполоківці—Вижниця.

Населення — (1890) 4730 душ, переважно євреї, — займається торгівлею і підтримує активний зв'язок з гірськими селами, тому й місцеві ринки завжди багатолюдні. Вижниця — місцеперебування повітового управління і повітового суду. У містечку також знаходиться великий рабин (чудотворний рабин), до якого щороку в судний день прибуває багато іудей-паломників із Галичини, але здебільшого з Угорщини (Мармарош).

Ж а д о в а, нім. *Żadowa*, рум. *Jadowa*, від руського *сад* — «фруктовий сад»*. Тут колись знаходився монастир. Цей населений пункт згадується в грамоті від 1754 року**. Жадова знаходиться біля впадіння потоку Жидівка у Великий Серет і біля повітової дороги Сторожинець—Бергомет, також поруч залізниці Глібока—Бергомет. До містечка належать ще такі присілки і хутори: Биків, Нова Жадова, Одая, Боян і Косованка.

Населення — (1890) 2974 душі, переважно русини і незначна частина німців — займається землеробством, тваринництвом і торгівлею. Жадова є залізничною станцією. В Новій Жадові знаходиться парова лісопильня з двома пилорамами, чотирма циркулярними пилками і чотирма токарними верстатами, що виробляють основну частину складових деталей для труб-

* За «Історією міст і сіл», назва села могла походити від слова *жадати* або від більш давньої назви *Садова*.

** Найбільш рання відома згадка села — 15 березня 1490 р.

частих крісел. Вузькоколіяка з рухом на паровій тязі сполучає лісопильний завод з лісосікама.

З а с т а в н а, нім. *Zastawna*, рум. *Zastavna*. Назву цього населеного пункту необхідно виводити від русинських слів *за* і *став*. У 1766 і 1767 роках* в Заставну перебралися русинські втікачі з Галичини, а у 1739 році цим місцем пересувалася російська армія під командуванням Мініха.

Заставна розміщена у долині трьох ставків, що утворилися від струмка Вербівський, і нараховує (1890) 4202 жителі, які є переважно русинами і займаються землеробством, тваринництвом, а також невеликою мірою торгівлею і ремеслами. Заставна — значний населений пункт, що лежить біля повітової дороги Заліщики—Малий Кучурів, від якої відгалужується на північ повітова дорога Заставна—Товтри. Населений пункт є місцеперебуванням повітового суду і має гуральню.

III. Сільські громади

Г у т а С т а р а, нім. *Alt-Nutte*, рум. *Nuta-vechiu*. Тут у 1793 році був закладений перший на Буковині склозавод, навколо якого поселилися німецькі робітники із Любачова в Галичині та в 1799 словаки і організували колонію. Цей склозавод був закинтий у 1815 році. Населений пункт розташований біля струмка Зубровиця і повітової дороги Чудин—Нова Гу-

* Давньоруське селище тут виникло ще у XII—XIII ст. Перша писемна згадка — 1589 р.

та—Стара Гута—Красна Путна. Населення — (1890) 1123 душі, переважно німці — займається трохи землеробством і тваринництвом, але переважно шукає заробітків як ремісники, зокрема теслярі.

А н д р а ш ф а л ь в а, нім. Andrasfalva, рум. Andrasfalva, від *Andras* — «Андрій», церковного імені генерала Гадіка фон Футака*. Територія громади Андрашфальва охоплює, напевно, також частину колишнього села Манеуци. Тут у 1785 поселилися мадяри, які раніше жили в Молдові, і заснували це село. Андрашфальва має яскраво виражений тип угорського села, через яке проходять дві паралельні вулиці майже з однаковими, тісно притуленими один до одного будинками; лежить на правому березі Сучави. Звідси до Радівців і Старих Фратівців ведуть добрі дороги. Населення — (1890) 2040 душ, складається з мадярів — займається землеробством, тваринництвом і конярством.

А р б о р а, нім. Arboга, рум. Arbogе, від власника Луки Арборе, пиркалаба Сучави, який у 1502 збудував тут церкву. Спочатку населений пункт називався *Solca-de-Jos* (Нижня Солка). Щодо існуючої тут кам'яної церкви, то люди вважають, що її 2-метрової товщини стіни мають потаємний хід, де лежать нагромаджені скарби.

Арбора розташована біля струмка Солка і повітової дороги Радівці—Качика, також доброю дорогою сполучена з Солкою. Населення — (1890) 4896 душ — складається переважно з румунів, а також німецьких колоністів, які оселилися тут 1787 року. Основне заняття — землеробство і скотарство. Багато жителів покидають влітку село і шукають роботи в Румунії. До Арбори належить присілок Боднарени.

А р д ж е л, нім. Ardzел, рум. Argel, здогадно від *argelan* — [семигородець], з давніх пір у цій місцевості така назва вживалася для прибульців із [Семигороду]. Арджел знаходиться на берегах Молдавиці, до якої через населений пункт веде струмок з назвою Арджел. З Рускою Молдавицею це село сполучене проїзною дорогою. Декілька стежин для верхової їзди ведуть через гори у долину Сучави, відтак через гору Оглінда до Путни, через Сиглою в долину Бродини до Бязи. Населення складається (1890) з 375 душ — гуцули**, основним заняттям яких є лісорозробки і лісопоял.

А в г у с т е н д о р ф, нім. Augustendorf, рум. Augustendorf, німецька колонія, що виникла у 1850 році завдяки переселенню богемських німців.

* Фельдмаршал Андреас Гадік фон Футак очолював Галицьке генеральне командування (за національністю - угорець).

** Тобто, русини. Вживання тут і далі назви «гуцули» як позначення окремої народності стало відображенням тодішніх суперечливих поглядів на походження і розвиток самобутньої етнографічної групи українських горян, а також наслідком неусталеності української етнічної та етнографічної термінології.

Населений пункт розташований на північному заході від Волоского Банилова біля повітової дороги Волоский Банилів—Череш—Буденіц. Населення — (1890) 425 душ, німці — займається скотарством і землеробством.

Б а б и н, нім. Babin, рум. Babin, своє ім'я, очевидно, отримав від руського слова *бабник* — «коричнева котяча шкурка»*. Виявлені тут доісторичні знахідки вказують на стародавнє поселення, що існувало тут або в Прилипчі. Там же у XVII ст. знаходився монастир, який був зруйнований турками. Пізніше, у 1752, на тому ж самому місці був споруджений інший маленький монастир, який ліквідований наприкінці XVIII ст. Бабин розташований у глибоких зрізах правого берега Дністра, віддалений на 2 кілометри від загальнодержавного шляху Городенка—Заліщики. Населення — (1890) 1578 душ, русини — займається землеробством. До Бабина належать присілки Стефанівка і Винничів. У селі добре розвинене бджільництво (майже 150 вуликів), на цій території знаходиться також каменоломня, яка постачає високоякісне каміння для мощення, а ще вапняна піч. Скелі Дністра дають гіпс і алебастр.

Б а д і в ц і (Н і м е ц ь к і), нім. Badeutz, Deutsch-, — німецька колонія, яка заснована у 1787 році і безпосередньо сполучена з більш старими Румунськими Бадівцями. Населення — 327 душ, німці — займається землеробством і тваринництвом.

Б а д і в ц і (Р у м у н ь с ь к і), нім. Badeutz, Romänisch-, рум. Badeuți — назва походить від турецького слова *bade-wa* — «вид інструменту». На зібранні боярів у Бадівцях 1538 був обраний молдавським князем Стефан Лакуста. Тут знаходиться давня, збудована у 1481 році церква, де зберігається портрет Стефана Великого. Цей населений пункт згадується у грамоті від 1615 року. Румунські Бадівці розташовані біля гирла Сучавиці, а саме на її лівому березі. З Сатулмарє і Радівцями це село сполучене громадськими дорогами. Населення — (1890) 891 душа — складається з румунів, які займаються землеробством і тваринництвом.

Б а г н а, нім. Bahna, рум. Bahna, від малоруського слова *багна* або *багно* — «болото», «багнюка». Це село, що складається з розкиданих садіб, лежить біля підніжжя гір. Громадські дороги ведуть звідси до Бергомета і Вижниці. Населення — 865 душ, русини — займається трохи землеробством, але переважно тваринництвом, сінозготівлею і лісовими роботами.

Б а г р и н е ш т и (Б а г р и н і в к а), нім. Bahrnestie, рум. Bahrinesții. Ця назва, за Веренкою, може походити від арабських слів *bahr*, *bahar* — «озеро», «річка»; населення, навпаки, вважає, що назва бере початок від

* За Ю.О. Карпенком — від *баба*.

слова *багна* — «рухливе болото», оскільки тут знаходилося багато боліт.* Цей населений пункт згадується в грамоті від 1458 року. Багринешти розташовані біля струмка Вовчинець і поруч повітової дороги Серет—Біла Керниця. Населення — (1890) 1185 душ, румуни — займається землеробством і тваринництвом.

Б а ї н ц е, нім. Baine, рум. Băinci. Ім'я походить від маленького болота — «багниця». Баїнце знаходиться біля струмка Руда і повітової дороги Серет—Біла Керниця. Населення — (1890) 689 жителів, румуни — займається землеробством і тваринництвом. До Баїнце належить маєток і поселення Руда (від русинського *руда земля*), останнє з двох — водночас станція державної залізниці.

Б а я ш е ш т и, нім. Bajaschestie, рум. Baiășești, від поміщика Баяшескула. Село розташоване на лівому березі Молдави і поруч повітової дороги Палтіноса—Корнолуңче. Населення — (1890) 1129 душ, румуни — займається землеробством і тваринництвом. На присілку Корнолуңче, який належить Баяшештам, знаходиться митниця.

Б а л а ч а н а, нім. Balaczana, рум. Balaceana. Назва, за Веренкою, має походити від римського особового імені *Балаша*. Населення, навпаки, розповідає, що в давні часи тут проживало багато людей на прізвище *Балан*, тому й населений пункт був названий Балачана. Балачана розташована біля струмка Ілішешти і поруч повітової дороги Стросешти (загальнодержавний шлях) — Люди-Гумора. Населення — (1890) 2324 жителі, переважно румуни — займається землеробством і тваринництвом. У приналежній до Балачани колонії проживають німці.

Б а л к і в ц і, нім. Balkoutz або Laudonfalva, рум. Balcăuți. Ім'я, напевно, від Балка, молдавського князя початку XIV ст., ймовірно, також від *балта* — «болото». Населення вірить останньому з двох. Це село, що неодноразово було зруйноване, згадане в грамоті від 1470 року. Воно лежить біля струмка Гораєць між загальнодержавним шляхом Серет—Сучава і повітовою дорогою Серет—Гатна. Населення — (1890) 1386 душ, русини — займається землеробством і тваринництвом. У 1784-1786 рр. була зроблена спроба поселити тут угорців, яка, однак, не мала успіху.

Б а н ч е ш т и, нім. Banczestie, рум. Banțești, свою назву отримали від поміщика Банческула. Під час російсько-турецької війни Банчешти були зруйновані. Цей населений пункт названий у грамоті від 1680 року. Банчешти розташовані біля однойменного струмка на південному заході від Вашківців-на-Сереті і поруч повітової дороги Серет—Біла Керниця. Населення — (1890) 339 душ, румуни — займається землеробством і тваринництвом.

* За Ю.О. Карпенком — від імені *Багрин*.

Банилів Волоский (Банилів-Підгірний), нім. *Banilla Moldauisch-*, рум. *Banila-moldoveneasca*, від *ban, banus* — «маркграф»*. Населення вважає і розповідає, що село одержало назву від поміщика на прізвище Баниловський. Волоский Банилів розташований біля Малого Серету і поруч повітової дороги до Буденця. Тут дорога розгалужується на Мигову і Мегу (Велике) до Бергомета. Населення — (1890) 4249 душ, румуни і русини — займається трохи землеробством, але переважно заготовлює сіна, лісовими роботами і тваринництвом. Багато жителів заробляє перевезенням лісоматеріалів. Волоский Банилів є великим селом, що складається з багатьох розкиданих частин і присілків. Найбільш значними є: Дунавець, Пантин, Солонець, Гільче (розташовані біля струмка Банилів), Лавренка, Плай, Майдан (біля потоку Думитрица), Кощуя (біля струмка Команешти), Погане і Рівна. Біля Кощуї знаходиться гарний замок, біля Рівної — вапняні печі, а в Гільче — парова лісопильня. У Волоскому Банилові також існує два соляних джерела. У лісі Росішному знаходиться гора, вершина якої увінчана мальовничими скелями; люди називають її Скелею Довбуша — від відомого ватажка розбійників, який, очевидно, тут також перебував.

Банилів Руский (Банилів), нім. *Banilla Russisch-*, рум. *Banila-ruscasca*. Походження назви, як і в Банилова-Волоского. Руский Банилів лежить на Черемошській рівнині біля повітової дороги Вашківці—Вижниця і місцевої залізниці Неполоківці—Вижниця. Населення — (1890) 4673 душі, русини — займається землеробством і тваринництвом. До Банилова, що володіє двома гуральнями, належить також село Бережниця.

Банилів-Слободзія або Панська Долина (Слободя-Банилів), нім. *Banila-Slobodzia*, *Pańska-dolina*, рум. *Slobozia-Banielei*. Це село розвивалося на землях поміщика з Руського Банилова, де поселялися відпущені (вільні селяни) і поміщицькі слуги. Воно лежить на правому березі Черемошу в зоні затоплення цієї річки і біля повітової дороги Вашківці—Вижниця. Населення — (1890) 895 душ, русини — займається землеробством і тваринництвом.

Барбівці (Брусниця), нім. *Bestie*, рум. *Bărbestii*. За Веренкою, може походити від латинського слова *barbus* — «вусата риба». Населення, всупереч цьому, розповідає, що назва утворилася від прізвища *Барбір*. Барбівці знаходяться біля Брусниці, поруч повітової дороги Зеленив—Вашківці і місцевої залізниці Неполоківці—Вижниця. Населення

* Ю.О. Карпенко заперечує це. За народним переказом, назва села могла утворитися від *банилова* — посудини, в якій люди випарювали на вогні сіль з місцевого соляного джерела, і поступово селялися навкруги.

— (1890) 1761 особа, русини — займається землеробством і тваринництвом. Барбівці є залізничною станцією.

Бергомет, також **Бергомітка** (**Берегомет**), нім. Berhometh am Pruth, рум. Berhomet, згадується в грамоті від 1741 року*. Назва походить від руського, а саме *берег* і *метати*, і означає «село на наносному ґрунті». Село розташоване на лівому березі Пруту і біля загальнодержавної дороги (Карпатський шлях); воно є значним населеним пунктом. Населення — (1890) 851 русин — займається землеробством.

Беркішешти, нім. Berkischestie, рум. Berchișeștii, від назви гори Рунку Беркішев. Цей населений пункт згадується в грамоті від 1533 року. Він лежить на лівому схилі Молдавської долини і поруч повітової дороги на Палтіносу з відгалуженням на Літени і далі на Корнолунче. Населення — (1890) 1265 душ, румуни — займається землеробством і тваринництвом.

Біла, нім. Bila, рум. Bila, мала б одержати своє ім'я від поміщика Білого**. На час окупації краю цього села не існувало. Воно розташоване на правому березі Пруту, навпроти села Ленківці, біля повітової дороги Чернівці—Глиниця. Населення — (1890) 347 душ — займається землеробством і тваринництвом.

Білка, нім. Bilka, рум. Bilca, названа від однойменного струмка. На час окупації краю цього села ще не існувало. Воно розташоване на території, що належала колись Верхньому Вікову. Білка лежить біля струмка Білка і сполучена на заході із Верхнім Віковом, а на сході — із Новими Фратівцями. Населення*** — (1890) 2784 душі, румуни — займається землеробством і тваринництвом.

Бобівці, нім. Bobestie, рум. Bobeștii, від румунського слова *bobul* — «біб»****. Тут же знаходився колись монастир. На присілку Вівтар, що належить цій громаді, є криниця, про яку розповідає легенда, що у воді з'являлося зображення Святої Божої Матері; з того часу ця громада є місцем паломництва (6 липня). Біля цієї криниці стоять церква і каплиця. Бобівці розкинулися біля струмка Глиниця і з'єднуються з Брошківцями. Добре підтримувана дорога сполучає населений пункт із загальнодержавним шляхом Глиниця—Сторожинець. Населення — (1890) 1938 душ, русини — займається землеробством і тваринництвом.

* Вперше згадується у першій половині XVII ст.

** За Ю.О. Карпенком, назва села походить від ріки Біла і однойменної навколишньої місцевості.

*** Населення — русини.

**** За Ю.О. Карпенком — від молодого боярина *Боб Опришак*.

Б о я н ч у к, нім. Bojanczuk, рум. Boianciuk, має свою назву, напевно, від турецького слова *boja* — «фарба» (оскільки земля мала червонувате забарвлення)*. Це село є значним населеним пунктом і розташоване біля притоки струмка Горошівці, біля підніжжя гори Жорниші. Населення — (1890) 1561 душ, русини — займається землеробством. У селі знаходиться гураляня.

Б о р і, нім. Vori, рум. Vori, невеличке село, що розташоване північніше від Ґура-Ґумори і біля струмка Ґумора, є

поселенням богемських німців, котре виникло у 1835 році. Населення — (1890) 296 душ — займається тваринництвом і трохи землеробством.

Б о р і в ц і, нім. Boroutz, рум. Borăuți, могли отримати назву від руського слова *бор* — «ялиновий гай», «ліс», або, ймовірно, від прізвища Бора. Грамота згадує Борівці перший раз у 1741 році**, коли вони переходили у володіння князя Григорія Ґіки. Борівці розташовані біля витоків струмка Совиця і поруч двох ставків у низовині з пологими схилами. Населення — (1890) 2096 душ, русини — займається тваринництвом і землеробством, а також бджільництвом (майже 200 вуликів). Село є значним населеним пунктом і знаходиться біля повітової дороги Ставчани—Стефанівка. До нього належить хутір Мар'янка.

Б о с а н ч е, нім. Bossancze, рум. Bosance. За Веренкою, ім'я населеного пункту походить від слова *bosanz* — «боснієць», тобто мало б представляти собою давню, організовану боснійцями колонію. Проте серед населення побутує переказ, що село отримало назву від пустельника, який називався Босанко і першим тут поселився. Вже у дарчій грамоті від 1432 року вперше згадується цей населений пункт. Босанче лежить у маловодній місцевості біля повітової дороги Сучава—Уйдешти. Від Босанче відгалужується давня митна дорога до Немеричен, де саме знаходиться митниця. Населення — (1890) 4363 душі, румуни — займається землеробством і тваринництвом. До Босанче належать присілки і хутори: Булая, Бурсучі,

* За місцевим переказом — від імені Боян.

** Згадується ще у I пол. XVII ст.

Фрумеса, Колдаруша, Немеричени, Путріда, Моракарп, Парцик, Мораніка, Рошія і Подени.

Ботушана, нім. Botuszana, рум. Botușana, біля однойменного струмка. Цей населений пункт згаданий у грамоті від 1615 року. Ботушана розташована біля повітової дороги Радівці—Качика. Населення — (1890) 1838 душ — складається з румунів, основним заняттям яких є тваринництво; землеробством займаються дуже мало.

Ботушаниця, нім. Botuszanitza, рум. Botușenița, зменшувальна форма від Ботушана. Цей населений пункт згадується в грамоті від 1488 року. Ботушаниця розташована південніше від Гропани і біля повітової дороги Серет—Гатна. Населення* — (1890) 458 душ — займається землеробством і тваринництвом.

Брасшти, нім. Brajestie, рум. Braieștii, від землевласника Браескула. Це село лежить на правому березі Молдави і поруч повітової дороги Палтіноса—Корнолунче. Населення** — (1890) 644 душі — займається землеробством і тваринництвом.

Брашка, нім. Braschka, рум. Brașca, від поміщика Браескула. Брашка розташована на північному сході від Ілішешт, осторонь загальнодержавного шляху на Сучаву. Населення — (1890) 471 особа, румуни — займається землеробством і тваринництвом.

Бряза, нім. Briaza, рум. Breaza, ймовірно, від румунського *breaz* — «оголеність» (у коней). На час окупації краю тут не існувало жодного

* Населення — румуни і русини.

** Населення — румуни.

села. В аналах давнього гірничого міста Шемніц в Угорщині згадується, що в долині Молдави існувала срібна копальня, котра експлуатувалася угорськими гірниками. Ця шахта мала знаходитися у долині Бея біля Брязи. Проте у 1224 році гірники розбіглися. Назву можна вивести від угорського слова *bania* — «шахта». Згідно з переказом, звідси начебто вивозили срібну руду нав'юченими кіньми до Баї (у Румунію) з метою збагачення. Бряза з центром населеного пункту лежить у верхній частині долини Молдови; окремі присілки розкидані по горах. З Фундул-Молдави, Шипотом цю громаду зв'язує через Радівецький повіт повітова дорога. Населення — (1890) 1672 душі, гуцули — живе за рахунок скотарства і вівчарства, а також лісових робіт. У Брязі знаходяться вапняні печі. Багато років тому тут провадилися буріння у пошуках нафти.

Бродок (Брідок), нім. Brodok, рум. Brodoc, згадується вперше у 1710 році. Ім'я походить від руського слова *брод* — «бід». Бродок є значним населеним пунктом і розташований на правому березі Дністра. Населення — (1890) 1553 душі, русини — займається землеробством і як побічним заняттям — рибною ловлею.

Брошківці Старі (Бросківці), нім. Broszkoutz, Alt-, рум. Broscăuți-vechiu, від рум. *broască* — «жаба»*. Цей населений пункт розташований біля струмка Глиниця і добротної громадської дороги. Населення — (1890) 2292 душі, переважно румуни — займається землеробством і тваринництвом, а також, як побічним заробітком, лісовими роботами. До Старих Брошківців належить присілок Крива.

Брошківці Нові (Бросківці), нім. Broszkoutz, Neu-, рум. Broscăuți-nou. Походження назви, як у Старих Брошківців*. Населений пункт лежить південніше від Старих Брошківців і тягнеться своїми останніми будинками аж до загальнодержавного шляху Глиниця—Сторожинець. До громади належать присілки Бухенгайн (гуральня) і Глібочок. Населення — (1890) 1527 душ, частково румуни, частково русини — займається землеробством і тваринництвом.

Буда, нім. Buda, рум. Buda. Назва походить від німецького слова *bude* («халабуда») і запроваджувалася русинськими поселенцями. Село розташоване на колишній території громади Магала. Воно лежить біля підніжжя гори Липник на схилах долини Пруту і поруч повітової дороги Садагура—Топорівці. Населення — (1890) 926 душ, тільки румуни — займається землеробством і тваринництвом.

Будиниць (Буденець), нім. Budenitz, рум. Budineții. За Веренкою, назва походить від румунського слова *bude* — «халабуда». На-

* Ю.О. Карпенко вважає, що село раніше називалося Борисківці (Борисове село), про що згадується в грамоті 23 лютого 1448 р.

род, навпаки, розповідає, що там, де сьогодні знаходиться це село, був дуже поганий ґрунт, і всі вважали, що він не буде давати жодних доходів, тому русини говорили: «Не буде ніц» — «з цього не буде нічого», із чого розвинулося слово «Будиніц».

Будиніц лежить на лівому березі Малого Серету, біля загальнодержавного шляху Глиниця—Ґура-Ґумора і поруч повітової дороги Волоский Банілів—Петричанка. Поблизу через Малий Серет пролягає дорожній міст. Населення — (1890) 941 душа, румуни — займається землеробством і тваринництвом. У Будиніці знаходиться дуже гарний палац з чудовим парком, а також усипальниця (мавзолей) сім'ї Петріно*.

Б у к ш о я, нім. Bukschoja, рум. Bucșoia, від латинського *buxus* — «самшит». Букшою розташована навпроти села Фрасин при злитті долини Суха в таку ж долину Молдави і поруч загальнодержавного шляху Ґура-Ґумора—Кімполунґ. Населення — (1890) 754 душі — складається з румунів і німців; останні з них оселилися тут під час заснування Карлом Калитою в долині Суха залізничного заводу. Основним заняттям населення є лісорозробки, та все ж займаються також скотарством і вівчарством.

Б у н е ш т и, нім. Bunestie, рум. Buneștii. Назву можна вивести від румунського кореня *bu* — «добре». Бунешти лежать біля ставків, з яких витікає струмок Бунешти. Із Сучавою Бунешти сполучені повітовою дорогою. Населення — (1890) 246 душ, румуни — займається землеробством і тваринництвом.

Б у н і н ц і, нім. Buninse, рум. Buninții, похідне від румунського кореня *bu* — «добре». Населений пункт згадується вже в грамоті від 1654 року. Бунінци лежать на правому березі Сучави і поруч повітової дороги Костина—Сучава. Населення — тільки румуни, (1890) 757 душ — займається землеробством і тваринництвом.

Б у р л а, нім. Burla, рум. Burla, назване від землевласника. Населений пункт належав колись до Воловця. Бурла знаходиться на гірському хребті Сиропан, південно-східніше від Воловця, і поруч повітової дороги Радівці—Арбора. Населення — (1890) 1641 душа — складається з румунів, які займаються землеробством і тваринництвом. Тут знаходиться заводська конферма**.

Х и л и ш е н и, нім. Chilischeni, рум. Chilisenii, жителі називають також Стірбец — від прізвища колишнього власника Стірбецоя. Село лежить на правому березі Сучави, у найбільш східній частині Буковини між Сучавою і струмком Ракова і є кінцевим пунктом повітової дороги Сучава—Босанче—Рус-Монастира—Уйдешти. Населення — (1890) 252 душі,

* Знатна аристократична сім'я. Один із сім'ї Петріно був міністром землеробства Австрії.

** Від кінного заводу в Радівцях.

тільки румуни — займається тваринництвом, землеробством і трохи виноградарством.

Х л і в и щ е, нім. Chliwestie, рум. Cnliveștii. Вперше село згадується у грамоті Стефана Великого від 1503 року*. Свое ім'я населений пункт міг одержати від руського слова *хліб*; всупереч цьому населення вважає, що назва походить від малоруського слова *хлів* — «стійло з огороженим вигоном»**. Тут також виявлені доісторичні знахідки.

Хлівище лежить над маленьким потічком біля підніжжя висоти Когутова. Населення — (1890) 1293 душі, русини — займається землеробством. Село є значним населеним пунктом і має зразково обладнану гуральню.

Ч а г о р, нім. Czahor, рум. Ceahor, від слова *tsehahor* — «ущелина». Однак серед населення ходить переказ, що ім'я виникло від турецького слова *ceir* — «пасовище»***. Чагор розташований на історично відомій території «Козьмин». Село є значним населеним пунктом і знаходиться на лівому березі струмка Дерелуй у гостро надрізаний западині біля повітової дороги Чернівці—Молодія. Населення — (1890) 2070 душ, переважно русини — займається землеробством.

Ч о р н и й П о т і к, нім. Czarny-potok, рум. Parău-Negru. Вперше згадується під ім'ям «Parău-Negru» в грамоті від 1433 року. Свою назву населений пункт отримав від однойменного струмка, біля якого він лежить. Згідно з легендою, тут колись мало знаходитися поселення з капличкою, однак було зруйноване татарами.

Чорний Потік розміщений на лівому березі Чорного Потоку, біля впадіння в нього Білого Потоку, близько до російського кордону і поруч повітової дороги Онут—Добронівці, і є розтягнутим населеним пунктом. Населення — (1890) 1355 душ, русини — займається переважно землеробством. Гідним уваги є 2-метрової висоти водоспад Білого Потоку, що знаходиться майже за 2 км південніше від села.

Ч о р т о р и я, нім. Czartoria, рум. Ciortoria, від слов'янського слова *кріт*. Населення виводить ім'я від малоруського *чорт*, а також від прізвища Чорторійського. Населений пункт лежить на правому березі Черемошу і біля повітової дороги Зеленів—Вашківці—Вижиця. Населення — (1890) 710 душ, русини — займається землеробством і тваринництвом. Чортория є станцією місцевої залізниці Неполоківці—Вижиця.

Ч е р е п к і в ц і, нім. Czerepkoutz, рум. Cerepcăuți, від руського слова *череп* — «чаша», «западина», «черепок». Черепківці розташовані на пра-

* Вперше згадується 6 липня 1413 р.

** Крім цих версій, Ю.О. Карпенко вказує на вплив назви сусіднього с. Кліводин.

*** Ю.О. Карпенко вважає, що від слова *чагарник*.

вому березі Серету та біля повітової дороги Вовчинець—Серет і є залізничною станцією сполучення Чернівці—Сучава. Біля Черепківців знаходиться відомий з давніх часів* брід через річку Серет. Населення — (1890) 1048 душ, русини — займається тваринництвом і землеробством.

Чернавка (Чернавка; суч. Чорнівка), нім. Czernawka, рум. Segnavsa, має свою назву, за Веренкою, від потоку, біля якого вона розміщена**. Цей струмок, що називається сьогодні Мошків, колись мав назву Черненький Потік. Однак народний переказ повідомляє, що у ті часи, коли турки стояли укріпленим табором у Нижніх Ширівцях (Шанці), жителі, поки їхні хатини нищилися, втікали у дрімучі ліси. Серед цих утікачів була також надзвичайно вродлива сільська дівчина на ім'я Маринка, яка мала чорні очі і всіма величалася Маринка Чорноока. Згодом нове село почали називати Чорноока, Чернавка. З іншого боку, народне оповідання вказує на те, що Чернавка має походити від руських слів «чорна мука», тому що турки дуже мучили мешканців; таким чином *Чорномука* — «чорні клопоти».

На території цього села знаходиться каплиця біля кринички, що називається Студенявка. З цим місцем пов'язана легенда, що багато років у воді цього джерела була знайдена намальована на деревині ікона Св. Юрія (Георгія). Цей образ знаходиться тепер в церкві Чернавки. Воді кринички Студенявки приписується чудодійний вплив.

Чернавка розташована посеред лісу в дуже мальовничій місцевості, біля струмка Мошків і повітової дороги Садагура—Добронівці. Населення — (1890) 2013 душ, русини — займається трохи землеробством, але переважно тваринництвом і лісорозробками. Там же є діюча гуральня. Поблизу знаходяться висоти Бердо (515 м) і Червоний Горб (504 м), звідки відкривається прекрасний краєвид. На Бердо у часи турецького панування перебував, очевидно, стаціонарний пост.

Чинків (Чунків; суч. Чуньків), нім. Czinkeu, рум. Cincău, вперше згаданий у 1776 році***. Чинків є значним населеним пунктом і лежить у незначній вимойні, віддалений приблизно на 3 км від Дністра. Населення — 1577 душ, русини — займається здебільшого землеробством.

Череш, нім. Cziresz, рум. Cireș, від румунського *ciresu* — «вишневе дерево» («черешня»). Череш, разом із належним йому селом Опасць знаходиться біля Малого Серету і поруч повітової дороги Волоский Банилів—Будиніц. Населення — (1890) 1049 душ, румуни — займається землероб-

* Село вперше згадується 15 березня 1490 р.

** Село вперше згадується 5 квітня 1412 р.

*** Село вперше згадується 14 квітня 1546 р.

ством і тваринництвом; бідніша частина використовується на лісорозробках. У селі знаходяться парова лісопильня і гуральня.

Чоканешти, нім. Czokanestie, рум. Ciocanestii, від румунського *ciocan* — «молоток». Тут колись знаходилися шахти, плавильні печі і залізобробний завод, котрі, однак, в теперішній час не експлуатуються. Чоканешти зі своїми присілками Бряшуца, Скоруш, Ората і Ста-ман розташовані у долині Золотої Бистриці і поруч загальнодержавного шляху Якобени—Кірлібаба. Населення — (1890) 835 душ — складається з румунів і кількох німців. Основним заняттям є вівчарство, лісові розробки і сплав лісу по Золотій Бистриці.

Чорногуза (Чорногузи), нім. Czornohuzu, рум. Ciernahus. Ім'я від поміщика Чорногуза. Село знаходиться на правому березі Черемошу і біля повітової дороги Вижниця—Вашківці. Населення — (1890) 1412 душ, русини — займається тваринництвом і землеробством.

Чумірна (Чумурна), нім. Czurnurna, рум. Ciurnegna, названа від однойменного струмка. Це поселення, очевидно, засноване руськими дезертирами. Чумірна лежить біля витоків однойменного струмка у важкодоступному міжгір'ї. Населення складається з гуцулів (1890), 309 душ, і займається вівчарством та лісовими роботами. У давні часи жителі цього села мали на всі гори недобру славу викрадачів волів. Відповідно до переказу, тут проживали розбійники і нібито закопали у лісовому масиві Смидоватик величезні скарби. У 1840-54 роках тут знаходилися Манцові за-

лізорудні копальні, одна з яких — Местиканешти — видніється ще сьогодні.

Д а н и л а, нім. Danila, рум. Danila. Назву село нібито отримало від першого поселенця з Галичини на ймення *Данило*. Вище від населеного пункту у 1874 році знайдені у вимоїні золоте намисто, меч з позолоченим руків'ям і золоті монети. Цей скарб, як вважає населення, був закопаний розбійниками. Данила розташована біля загальнодержавного шляху на Сучаву. Населення — (1890) 713 душ, частково румуни, частково русини — займається землеробством і тваринництвом. Взимку багато людей поїждять на роботу в Румунію.

Д а в и д е н и, нім. Dewideny, рум. Davidenii, від [власника] Давида. Давидени знаходяться на лівому березі Малого Серету і біля повітової дороги Волоский Банилів—Будиніц. Населення — (1890) 1881 душа, румуни — займається тваринництвом і землеробством. Значною в цій громаді є заготівля сіна.

Д а в и д і в ц і, нім. Dawidestie, рум. Davidestii, вперше згадуються в грамоті від 1451 року*, а назва походить від церковного імені *Давид***.

Давидівці є значним населеним пунктом, розташованим в низовині на північному заході Кіцманського повіту і біля повітової дороги Ставчани—Іванківці. Населення — 986 душ, русини — займається землеробством.

Д е я, нім. Deia, рум. Deea, названа так від однойменних струмка і гори. Село вперше згадується в грамоті від 1534 року. Воно лежить біля злиття потоків Дея і Деїца, недалеко від повітової дороги Вама—Руска Молдавиця. Населення — 340 душ — складається з румунів, основним заняттям яких є вівчарство і лісорозробки.

Д и х т и н е ц ь, нім. Dichtinetz, рум. Dichtinet, названий від однойменного струмка, біля якого знаходиться село. До цієї громади належать два села, а саме: Дихтинець, що розміщений біля впадіння потоку Дихтинець у Путилу та поруч повітової дороги Вижниця—Сторонець-Путилів, і Греблена — біля підніжжя гори Генчар. Населення — (1890) 1579 душ, гуцули — займається скотарством, відгінним вівчарством і лісорозробками. Біля Дихтинця виходять на поверхню шари нафти (роп'янка-сланець і нафтові витоки). Розпочате останнім часом пробне закладання колодязів може дати у підсумку дуже задовільний результат.

Д о б р о н і в ц і (**Д о б р и н і в ц і**), нім. Dobronoutz, рум. Dobronăutii, мають ім'я від руського слова *дубрава* — «ліс»***. За переказом, село до початку цього століття (очевидно, до 1809), нібито було частиною руського

* Село вперше згадується 6 липня 1413 р.

** Ю.О. Карпенко наводить ще варіанти: 1) від імені ватажка загону, що боровся проти татар; 2) від імені доброго сина лютого поміщика.

*** Ю.О. Карпенко наводить ще варіанти від: *добрий, доброволець*, прізвища поміщика *Добровольський*.

(російського) населеного пункту Грамешти. Лише з переходом тодішнього поміщика Теодора Бухенталя у християнство сучасні Добринівці відділилися від Грамешт і як незалежна громада могли отримати цю назву. Село знаходиться біля витоків Білого Потоку і поруч повітової дороги Чернавка—Чорний Потік. Населення — винятково русини, (1890) 1496 душ — займається землеробством, тваринництвом і лісорозробками. Там же знаходиться гуральня.

Довгополе (Довгопілля), нім. Dolhopole, рум. Câmpulungul, від руських слів *довгий* і *поле*. Цей населений пункт називається в грамоті від 1606 року. Довгополе розташоване в долині Білого Черемошу поруч гірської дороги Яблониця—Стебни. Населення — (1890) 1063 душі, гуцули — займається тваринництвом, лісовими роботами і лісоплавом.

Дорна-Кандрени, нім. Dorna-Kandreny, рум. Dorna-Candrenilor, від річки Дорна. За переказами, тут колись поселився якийсь Василь Кандре з Семигороду, від якого був названий населений пункт. Його ім'я вибите на камені в церкві. На горі Оушор неодноразово знаходили численні старовинні монети, зброю, стріли, наконечники списів і кольчуги, які, очевидно, походять з татарських часів. Дорогу, що веде від Кандрен через Пояну-Стампі у Семигород, ще сьогодні населення називає «Татарським шляхом». До Дорни-Кандрен належить присілок Пояна-Негрі, про який розповідає легенда, що тут оселився румунський князь Негрі, від якого був названий населений пункт.

Дорна-Кандрени з присілками Кандрени ла Явор, Ла Петра, Пілугани, Пояна-Негрі і Смідзі лежить у долині Дорна і поруч загальнодержавного шляху Ватра-Дорна—Пояна-Стампі. Населення — (1890) 2228 душ — складається переважно з румунів, заняттям яких є скотарство і вівчарство, лісові розробки, а влітку — лісоплав. Біля Дорни-Кандрен, відтак біля Пояни-Негрі знаходяться залізисто-вуглекислі джерела, які використовують для лікування. У Пояні-Негрі будується санаторій.

Дорошівці, нім. Doroszoutz, рум. Dorosăuții. Ім'я можна пояснити від руського слова *дорожити* — «село у вузькій річковій угловині», очевидно, також «місцевість, де знаходяться печери», що саме відповідає Дорошівцям*. У 1896 році тут було знайдено 250 старопольських монет карбування 1529, 1532 і 1547 років. Село розташоване на правому скелястому березі Дністра біля устя струмка Товтри. Населення — (1890) 2273 душі, русини — займається землеробством, тваринництвом і рибальством. Дорошівці є значним населеним пунктом, що знаходиться в кінцевому пункті повітової дороги Заставна—Товтри—Дорошівці і має переправу через Дністер до Зозулинців. Тут біля скелястих дністровських берегів знаходяться дві каменоломні.

Доротей-Плотониця, нім. Dorothea-Plotonitza, рум. Dorotei, від імені *Doroteiu* — «Доротей». Це село розташоване біля впадіння струмка

* За Ю.О. Карпенком — від імені *Дорош*.

Бранешть в Суху, поруч дороги від Стулпикан до Фрасина. Населення — (1890) 635 душ, румуни — займається вівчарством, лісовими роботами і трохи скотарством.

Драчинці, нім. Dracynetz, рум. Draceții, від румунського слова *draci* — «чорти». Поблизу знаходиться гора *Deialy-draculyi* — «Чортова гора»*. Село розташоване біля струмка Глиниця і поруч загальнодержавного шляху Глиниця—Сторожинець. Населення — (1890) 3008 душ, русини — розвиває тваринництво і землеробство. До Драчинців належить присілок Ордонанка, який отримав назву в турецькі часи, оскільки тут був влаштований постійний спостережний пункт.

Драгоєшти, нім. Dragojestie, рум. Dragoeștii, від князя Драгоша або Драгоя. Тут знаходяться руїни монастиря, замку і церкви. Судячи з усього, старі Драгоєшти лежали на сході від сучасних на рівнині напроти Йозефальви і були укріплені. Серед вищеназваних руїн виявлені кам'яні плити з історичними типами. Про цей населений пункт ходить багато легенд, які своїм героєм мають Драгоша. У будь-якому випадку, сьогоднішні Драгоєшти розташовані на дуже цікавій історичній території. Село знаходиться на правому, покраяному численними уцелинами схилі долини однойменного струмка і поруч повітової дороги Беркішешти—Сучава. Населення — (1890) 1734 душі, румуни — займається тваринництвом і землеробством.

Дубівці, нім. Duboutz, рум. Dubăuți, згадуються вперше у грамоті Стефана Великого від 1463 року. Ім'я можна вивести від руського слова

* За Ю.О. Карпенком, назва села походить від молдавського власного імені *Драча*.

дуб. Дубівці є значним населеним пунктом і розташовані на лівому березі Пруту, а також поруч загальнодержавного шляху Снятин—Сторожинець (початок Карпатського шляху). Поблизу знаходиться дерев'яний міст через Прут. Населення — (1890) 1179 душ, русини — займається землеробством. У селі заслуговує на увагу дуже красивий палац. Недалеко від Дубівців знайдено кам'яну сокиру.

Димка, нім. *Dumka* або *Trestiana*, рум. *Trestiana*, від румунського слова *trestia* — «очеретина»*. В грамоті від 1508 року** Димка представлена вже як село. Вона лежить біля повітової дороги Глібока—Тарашани. Населення — (1890) 785 осіб, румуни — розвиває землеробство і тваринництво. Тут було знайдено кам'яні знаряддя неоліту.

Джеміне, нім. *Dzemine*, рум. *Gemini*, від латинського слова *gemini* — «близнюки». Легенда розповідає, що першими поселенцями були близнюки. Інший переказ, навпаки, повідомляє, що це поселення заснував чернець на імя Геман, який утік з монастиря Рарев і опустився до розбійника. Джеміне є розтягнутим населеним пунктом, який лежить в долині однойменного потоку і сполучений поганою проїжджою дорогою з Стулпканами. Населення — (1890) 673 душі, переважно гуцули — займається вівчарством і лісорозробками.

Біла Керниця (Білокриниця; суч. Біла Криниця), нім. *Fontina-alba* або *Biala-kiernica*, рум. *Fontână-albă*. Ім'я походить від місцевого джерела, що знаходиться в селі, вода якого завдяки впливаючому вапняку має біле, молочне забарвлення. Про цей населений пункт подана згадка в грамоті від 1453 року. У Білій Керниці 1784 року поселилися липовани. Територія для заселення виділялася їм грамотою, ратифікованою його величністю цісарем Йосифом II, з одночасним звільненням від військової повинності. Село розташоване біля витоків струмка Климівці у лісі Фондатура і є кінцевим пунктом повітової дороги Серет—Біла Керниця. Населення — (1890) 997 душ, тільки липовани — лише трохи веде землеробство, але переважно займається садівництвом і торгівлею фруктами. Липовани — знамениті землекопи, і як такі користуються попитом тут, у краї, та у Галичині і Румунії.

Біла Керниця з 1846 року є резиденцією липованського митрополита, який носить назву Білокриницький. У селі знаходяться чоловічий і жіночий монастирі, що засновані у 1803 році. Гідними згадки є гарна стара церква і дзвіниця, котра має прегарний дзвін і відкриває чудовий краєвид всієї Гораїки і Радівецької рівнини.

* За Ю.О. Карпенком — від молдавського прізвища поміщика *Дунка*, що трансформувалося в укр. Димка.

** Село вперше згадується 6 червня 1446 р.

Ф р а с и н, нім. Frassin, рум. Frasin, від латинського *fraxinus* — «ясен». Фрасин лежить на правому березі річки Суха, а саме біля її впа-

ділля в Молдаову. Через населений пункт проходить загальнодержавний шлях Ґура-Ґумора—Кімполунґ і залізниця Гатна—Кімполунґ (станція). Населення — переважно румуни, відтак невелике число німців і русинів, (1890) 1008 душ — працює на лісорозробках або біля парових лісопилень. Скотарством і вівчарством займаються лише незначною мірою.

Ф р а т а в ц і (Ф р а т і в ц і) С т а р і Н і м е ц ь к і, нім. Fratautz, Alt-Deutsch-, німецька колонія, що виникла на території Старих Фратавців. Німецькі і Волоскі Старі Фратавці знаходяться вкупі. Населення — (1890) 1273 душі — складається з німецьких колоністів, які займаються землеробством і вирощуванням дуже гарної і благородної породи коней. Ця колонія заснована у 1787 році.

Ф р а т а в ц і (Ф р а т і в ц і) С т а р і В о л о с к і, нім. Fratautz, Alt-Rumänisch, рум. Fratăuții-vechiu, від латинського *frater* — «брат»; називаються вперше 1429 в грамоті Олександра Доброго. За переказом, засновниками Старих і Нових Фратавців нібито були брати; молодший перейшов річку Сучаву і заснував Нові Фратавці, старший залишився на тому боці і заснував Старі Фратавці. До Старих Фратавців належить присілок Токмітура, де, за однією з легенд, нібито знаходився замок, в якому жив якийсь Наздрова. Він утік від татар і закопав скарби у криниці. Тут також знайшли відповідні цеглу, каміння і розкладені залишки стін.

Старі Фратавці розташовані на правому березі Сучави і поруч дороги Галанешти—Радівці. Населення — (1890) 3316 душ — складається з румунів, які займаються землеробством.

Ф р а т а в ц і Н о в і, нім. Fratautz, Neu-, рум. Fratăuții-nou. Засновницька легенда — як і про Старі Фратавці. Цей населений пункт виник на території колишнього села Дорнешти. Він лежить на лівому бе-

резі Сучави і біля дороги Петрівці—Фратавці. Населення — (1890) 3482 душі — складається з румунів, які займаються землеробством. До Нових Фратавців належать присілки Кімпо-маре, Галпаче, Руда, Тернавка і Ундипоє.

Фрумоса, нім. Frumossa, рум. Frumosul, від румунського *frumos* — «прекрасно». Цей населений пункт згаданий у грамоті від 1504 року. Фрумоса знаходиться біля впадіння однойменного струмка в Молдавицю і поруч повітової дороги Вама — Руска Молдавиця. Населення — (1890) 1639 душ — складається переважно з румунів і кількох німців. Основним заняттям є лісорозробки, вівчарство і робота на лісопильнях. Біля Фрумоси раніше знаходились шахти. До Фрумоси належить присілок Драгоша, названий від князя Драгоша, який нібито заснував тут монастир. Розповідають, що на полонині Пояна-Мерулуй, котра належить до Драгоші, знаходилося село, від якого, однак, тепер не залишилося й сліду.

Фундул Молдови, нім. Fundul-Moldowi, рум. Fundul Moldovei, від латин. *fundus* — «земельна ділянка» («нерухоме майно Молдови»). Ім'я Молдова походить, очевидно, від готичного слова *molis-ava* — «освячена вода». Долинами Молдови, а далі бічними долинами Татарки і Татаркуци татари могли, ймовірно, здійснювати останнє нашествя в Угорщину і Трансильванію, а також відступ. У долині Татарки близько 40 років тому знайдено меч і кольчугу. Центр громади Фундул-Молдави лежить у долині Молдови біля повітової дороги Пожорита—Бряза—Молдава; окремі присілки, хутори і високогірні господарства розкидані по всіх горах, що належать до району цієї громади; найбільш значними є: Аршеняза, Ботуш, Колакул, Татарка, Валя-Стіней, Тимон, Парев-Кайлор, Лефі, Глоду і Речетиш. До Фундул-Молдови також належить заснована у 1805 році німецька колонія Луїзенталь з (1890) 630 жителями. Ціпсери оселилися тут як робітники мідних копалень, що перейшли 1821 у Манцову власність. Населення — переважно румуни і невелике число німців, (1890) 2509 душ — займається скотарством і вівчарством, а також відгінним тваринництвом на полонинах. Німці є гірниками. Приблизно 100 років тому тут була споруджена мідна копальня (Хрісті Гіммельфарт) з кількома розвідувальними шахтами, такими як Пета, Дялуш, Рунк і т. д., дуже процвітала, однак згодом занепала. Вже більше року, як знову розпочато виробництво сірчаного колчедану. Біля Фундул Молдови, присілок Ботош, знаходяться лісопильня з п'ятьма пилорамами і вапняна піч.

Фюрстенталь (Фірстенталь), нім. Fürstenthal, рум. Voivodiasa (від струмка Воеводиця), колонія німців, які переселилися у 1803 році з Богемії. За переказом, назва нібито походить від князя Стефана Великого, оскільки він радо перебував у цій окрузі і віддавався полюванню. Фюрстенталь знаходиться недалеко від повітової дороги Марджи-

на—Сучавиця. Населення — (1890) 928 душ — складається з німців, які займаються лісорозробками. Тут існував скляний завод, що згорів у 1888 році і більше не відбудовувався. Навколо цієї гуті утворилося село. На території громади знаходиться прекрасний пам'ятник на честь перебування тут у 1888 році його імператорської величності ерцгерцога Рудольфа.

Галанешти, нім. Galanestie, рум. Galaneștii, маленьке село, що розташоване на правому березі Сучави, біля розгалуження доріг Галанешти—Фратавці і Галанешти—Радівці, а також поруч залізниці Гадікфальва—Фрасин. Населення — (1890) 627 душ, румуни — займається землеробством і тваринництвом.

Гаурени, нім. Gaureni, рум. Gaureni, від румунського слова *gaură* — «отвір». Населений пункт лежить у глибокій, ущелиноподібній долині біля підніжжя гори Гаваназа і сполучений із сусідніми селами польовими дорогами. Населення — (1890) 236 душ, русини — займається трохи землеробством і тваринництвом, однак переважно живе з поденної платні, яку воно заробляє в Румунії.

Горбівці, нім. Gerboutz, рум. Gârbăuți, від румунського слова *garb* — «горб». Горбівці розташовані у вузькій долині біля підніжжя гори Балаша, майже за 2 км від митної дороги до Нижніх Синівців. Населення* — (1890) 691 душа — веде землеробство і тваринництво. Багато людей залишає влітку село і подається на роботу в Румунію.

Гліт, нім. Glitt, рум. Glitt, від струмка Глод або Гліт. Тут оселилися німецькі колоністи з Егеру. Гліт розташований біля однойменного струмка і поруч загальнодержавного шляху Віків—Солка. Населення — (1890) 1006 душ — складається переважно з німців і русинів, менша частина румунів. Основним заняттям є землеробство і тваринництво.

Гогулина**, нім. Gogulina, рум. Gogolina. Колись цей населений пункт називався Горішні Строешти (Stroiștii de sus). Ім'я Гогулина могло утворитися від румунського поміщика Гогула. З іншого боку, його також можна вивести від руського слова *гоголь* — «дика качка». Це село знаходиться на правому*** березі річки Прут у заболоченій місцевості, віддалене майже на 2 км від дороги Бояни—Новоселиця. Населення — (1890) 449 душ, русини — займається землеробством або шукає заробітків на складських роботах в Новоселиці.

Граничешти, нім. Granicestie, рум. Granicestii. Від слов'янського слова *край* — «граніця», «кордон», тому «прикордонне село», можливо також від прізвища Граническул. Цей населений пункт називається в

* Населення — русини.

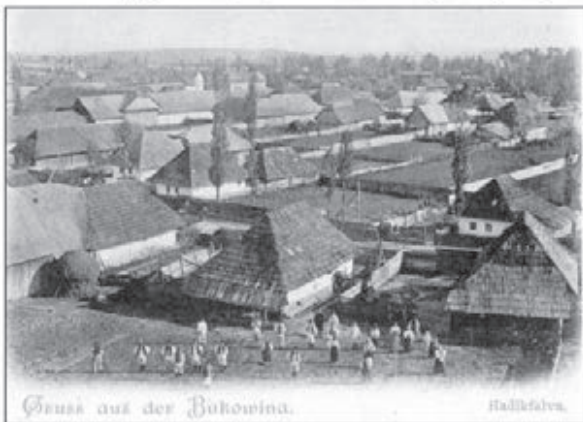
** Нині частина Зеленого Гаю.

*** Помилка. Гогулина знаходиться на лівому березі Пруту.

грамоті від 1615 року. Граничешти розташовані на Гораїці і поруч загальнодержавного шляху Серет—Сучава. Населення — (1890) 1183 душі, тільки румуни — веде землеробство і тваринництво.

Гропана, нім. Gropana або Rudestie, рум. Gropenii, від румунського слова *groa* — «яма», «низина». Гропана розташована біля державного кордону з Румунією, недалеко від повітової дороги Серет—Гатна. Населення — (1890) 254 душі, тільки румуни — займається тваринництвом і землеробством.

Гадікфальва, нім. Hadikfalva, рум. Dorneștii. Це село знаходиться на території колишнього села Дорнешти, що лежало на правому березі Сучави. Село Дорнешти, від кельтського слова *dur* — «річка», зникло і сьогодні там стоїть лише декілька будинків, котрі належать до Гадікфальви. Дорнешти згадуються в грамоті від 1550 року. Поселення Гадікфальва виникло у 1785 році, коли угорці посели-

лися на лівому березі Сучави. Ім'я одержало від австрійського фельдмаршала графа Андрія Гадіка фон Футака, *falva* — «село», тому і «село Гадіка». Північніше від Гадікфальви стоїть гора Янкул, де виявлені доісторичні знахідки, у тому числі в так званій «курган-могілі» два людських скелети, котрі разом з існуючим там курганом вказують на стародавнє поселення. Гадікфальва розташована на лівому березі Сучави і біля дороги Радівці—Ратуш—Серет та залізниці Чернівці—Іцкани. Через Сучаву збудовані залізничний і дорожній мости. Тут відгалужується місцева залізниця Гадікфальва—Радівці—Фрасин. Населення — (1890) 3539 душ, тільки чанго-мадари, — займається тваринництвом, землеробством і овочівництвом (переважно капуста і цибуля); вони також мають добрий зарібок як візники. Там же знаходиться майже столітній двоповерховий будинок мандатора і збудований римо-католицький костюл.

Гатна, нім. Hatna, рум. Hatna, назву могла отримати від руського слова *гатити* — «зводити загату». Гатна лежить біля однойменного струмка і поруч загальнодержавного шляху на Сучаву. Населення — (1890) 2263 душі — гуцули*, які переселилися із Радівецького повіту і частково

* Населення — переважно русини, незначне число румунів.

займаються землеробством і тваринництвом, почасти лісовими розробками або подаються влітку на роботу в Румунію. До громади Гатна належить село Германешти. Гатна є залізничною станцією з віткою місцевої залізниці на Кімполунг.

Гаврилівці, нім. *Hawrylestie*, рум. *Havrileştii*, вперше згадуються в грамоті від 1453 року* під ім'ям *Gavilavre* (Гавілавре); тому, безперечно, назва походить від румунського церковного імені *Gavril* — «Гавриїл»**. Близько чотирнадцяти років тому тут був знайдений довгий меч.

Гаврилівці є значним населеним пунктом і розташовані в улоговині на правому березі струмка Совиця. Населення — 1090 жителів, русини — займається землеробством.

Глиниця, нім. *Hlinitza*, рум. *Hlinița*, від руського слова *глина*; *глиниця* — «глиняний кар'єр». Село знаходиться на правому березі Пру-

ту, біля впадіння однойменного струмка і поруч загальнодержавного шляху на Сторожинець. Поблизу є дерев'яний дорожній міст через Прут. Населення — (1890) 1975 осіб, русини — займається землеробством і тваринництвом. Тут на поміщицьких землях є виноградник. До

Глиниці належить присілок Коростовата, де живуть галасливі цигани. Недалеко від села знаходяться великі земляні вали — замку Межирджів — які можливо, походять з післяримського періоду. На висоті Пропасна знайдено дуже гарний бронзовий кинджал і наконечники стріл.

Городник Горішний, нім. *Norodnik, Ober-*, рум. *Norodnicul de sus*, від староруського *город* — «фортеця», «місто». Цей населений пункт розташований на території, що належала колись Долішньому Городнику. Він знаходиться південно-західніше Долішнього Городника біля струмка Городник і сполучений доброю дорогою з шляхом Радівці—Марджина. Населення — (1890) 2592 душі — складається з румунів, основне

* Село вперше згадується 5 квітня 1445 р.

** За Ю.О. Карпенком — від укр. *Гаврило*.

заняття яких — тваринництво, землеробство і лісове господарство. До Горішнього Городника належить Гардег'тальський окіл з кіннозаводським відділенням Гардег'таль і гарним мисливським палацом. Свою назву ця округа одержала від графа Гардегі, який багато років навідувався сюди для полювання на велику дичину.

Городник Долішний, нім. Horodnik, Unter-, рум. Horodnicul de jos, походження імені, як у Городника Горішнього. Городник був згаданий у грамоті від 1474 року. До кінці XIV ст. тут існував жіночий монастир; 1591 на його місці була збудована церква, що зберігається ще сьогодні. Городник Долішний лежить біля струмка Позен і поруч повітової дороги Радівці — Долішній Віків. Населення — (1890) 2100 осіб, румуни — займається землеробством і тваринництвом. До Городника Долішнього належать кіннозаводські відділення Новий і Середній Предіт. У 1894 році у цій місцевості знайдено так званий кам'яний саркофаг з людським скелетом. Поблизу знаходяться майже 60 курганів; деякі з них досліджувалися у 1893 році і дали дуже цікаві результати, як-от: кам'яні знаряддя, деревно-вугільні рештки, обгорілі уламки кісток і т. д.

Горошівці, нім. Horoszoutz, рум. Horoșăuții, могли отримати назву від руського слова *груша**. Горошівці розташовані на обох берегах струмка Горошівці і на північному схилі хребта Савчина. Населення — (1890) 1743 душі, русини — займається землеробством.

Іджешти (Іжівці), нім. Idzestie, рум. Igeștii. За Веренкою, назва походить від руського слова Іж — «їжак»; а населення розповідає, що багато років тому в цій місцевості оселився семигородський румун на ймення Еджіш і заснував колонію, яка спочатку називалася Еджішт, а згодом Іджешти**. Про приналежний Іджештам присілок Замка повідомляється, що там декілька століть тому стояв добре укріплений замок, який заселяли розбійники. Іджешти лежать на обох берегах струмка Серетець, між Чудином та Петрівцями і сполучені з сусідніми громадами лише погано утримуваними громадськими дорогами. Населення — 2363 душі, румуни — розвиває тваринництво і землеробство. Більша частина жителів протягом року покидає рідну сторону, щоб шукати заробіток у Румунії. В Іджештах проживає багато дворян, так званих шляхтичів***.

С т. - І л і (Св. І л л я), нім. St. Illie, рум. St. Pile, спочатку був монастир, заснований у 1457 році Стефаном Великим. Навколо монастиря

* За Ю.О. Карпенком — від слова *горох*.

** За Ю.О. Карпенком — від імені відомого молдавського діяча *Юга* (звідси Южинци — Іжівці).

*** Це збіднілі колишні поміщики (резеші), які за своїм соціальним станом наближались до селян. Єдина відмінність — вони не були нащадками кріпаків і хизувалися цим в громаді.

утворилося село, до якого належать мастки Черетей та Фрумаса, і яке розташоване біля загальнодержавного шляху Сучава—Ґура-Ґумора. Населення — (1890) 1402 душі, тільки румуни — займається землеробством і тваринництвом.

І л і ш е ш т и, нім. Illischestie, рум. Pișestii, за Веренкою, від поміщика Ілішескула. Це село неодноразово було зруйноване турками і татарами. У 1714 р. тут побудовано монастир. На цій території у 1787 р. оселилися німецькі колоністи. На схід від села знаходяться фундаментні руїни, очевидно, замку, у якому влітку перебувала якась принцеса. Ілішешти лежать біля струмка Ілішашка і поруч загальнодержавного шляху Ґура-Ґумора—Сучава. Населення — (1890) 3502 душі — складається частково з румунів, почасти з німців, основним заняттям яких є тваринництво і землеробство. Німці вирощують дуже гарну породу коней.

І п о т е ш т и, нім. Ipotestie, рум. Ipoteștii, за Веренкою, виводиться від сім'ї Іпотеску; населення, навпаки, розповідає, що село отримало назву від мусульманина на ім'я Іпо, який займався вівчарством. Іпотешти розташовані біля повітової дороги, що веде з Сучави до Босанча. Населення — (1890) 1522 душі, тільки русини — займається тваринництвом і землеробством.

І с п а с, нім. Ispas, рум. Ispas, від руського слова *Спас* — «Спаситель», «місце спасіння»*. До громади Іспас належать села Черногузи-Іспас і Майдан-Іспас. Населений пункт лежить у долині Черемошу поруч повітової дороги Вижниця—Вашківці, а також біля залізничної лінії Неполоківці—Вижниця. Населення — русини, (1890) 4047 душ — займається тваринництвом і землеробством. В Іспасі знаходиться дуже гарний палац.

Ц и б е н и, нім. Istensegits або Cibeny, рум. Țibeni, мад. Istensegitz («Іштеншегіц» — «Боже помагай!»), від власника Цибула. У 1777 році тут оселилися угорці з місцевості Замостя під проводом місіонера Марконфи. Недалеко від Цибен стояло раніше село Плешинці, згадуване в грамоті від 1587 року, але воно повністю зникло. Цибени, які за своєю структурою є довгою прямою сільською вулицею з майже однаковими будинками, дуже нагадують угорські житла в Пушті. Село розташоване на лівому березі Сучави, біля підніжжя висоти Стирка і є станцією залізниці Чернівці—Іцкани. Населення — (1890) 2558 душ — складається майже цілком з чанго-мадярів, займається тваринництвом і землеробством.

І в а н к і в ц і, нім. Iwankoutz, рум. Ivancăuți, свою назву одержали від малоруського церковного імені *Іван*. Вперше село з'явилося у грамоті від 1451 року. Воно розташоване на правому березі струмка Совиця. На-

* Ю.О. Карпенко подає ще варіант — від *пасты, пасовисько*.

селення — (1890) 1945 душ, русини, частково резеші* — займається землеробством. Іванківці є значним населеним пунктом і лежать біля повітової дороги Неполоківці—Стефанівка. До Іванківців належать присілки Слинка, Пилипівський і Станка.

Іцкани (вокзал), нім. Itzkany (Bahnhof), рум. Gași-Ițcanii, виділились у 1880 році з громади Нові Іцкани як самостійна громада. Населений пункт знаходиться біля державного кордону з Румунією, недалеко від р. Сучави, через яку вбудовані залізничний, дерев'яний і дорожній мости. Населення — (1890) 711 душ, переважно німці — займається жвавою торгівлею. Іцкани є кінцевою станцією австрійських державних залізниць і одночасно приймальною станцією від Румунії (Бордюжани). Звідси йде місцева залізниця до Сучави. Там же знаходиться головне митне управління і представництво поліцейського комісаріату.

Іцкани Нові, нім. Itzkany, Neu-, рум. Ițcani-nou. Назва походить від сучавського передмістя Старі Іцкани. У 1787 році тут влаштувалися німецькі поселенці, які й заснували село. Нові Іцкани лежать біля загальнодержавного шляху на Сучаву. Населення — 415 душ, німецькі колоністи — займається тваринництвом, землеробством і торгівлею. В Нових Іцканах знаходиться допоміжна митниця.

Яблонця (Яблунця), нім. Jablonitza, рум. Jablonița, від руського *яблоня* — «яблуневе дерево». Село, до якого належать хутори Яловичора і Голошина, лежить в долині Білого Черемошу. Звідси веде погано утримувана гірська дорога через Конятин, Довгополе і Стебні до Усть-Путили. Розповідають, що на хуторі Яловичора, де тепер стоїть каплиця, колись знаходився монастир. Населення — (1890) 1190 душ, гуцули — займається тваринництвом, лісорозробками і лісоплавом.

Якобівці, нім. Jakobestie, рум. Jacobeștii, мад. Fogadjisten («Фогаджістен» — «Божий прийом»). Назва Якобівці походить від церковного імені *Якоб* («Яків»). Місцеві жителі розповідають, що перший мешканець цього населеного пункту — пустельник — називався Якобом. Якобівці розташовані біля загальнодержавного шляху на Сучаву, північніше від Данили. Населення — (1890) 572 душі, переважно румуни, відтак угорці, які оселилися тут у 1777 році, — займається тваринництвом і землеробством. До Якобівців належить село Гура-Солчі (Усть-Солка) (нім. Gura-Solczy, рум. Gură-Solcii).

Якобени, нім. Jakobeny, рум. Jakobenii, від *Jakobus* — «Якоб» («Яків»). Якобени лежать на обох берегах Золотої Бистриці й біля загальнодержавного шляху Дорна—Кімполунг. Звідси загальнодержавний шлях

* Резеші — збіділі дворяни (шляхта), які за своїм соціальним станом наближалися до селян, але їхні предки до 1848 р. ніколи не були кріпаками.

відгалужується до Кірлібаби, а далі через перевал Стіол в Угорщину і через перевал Родна в Семигород. На схід від Якобен знаходиться сідловина Местиканешти, до якої веде загальнодержавний шлях. Громада Якобени складається із села Якобени (622 мешканці, румуни) з присілками Кіотіна і Гаші, а також поміщицького маєтку Якобени (2196 жителів, ціпсери) з [поселеннями] Манцталь, Айзенталь і Пучіос. Манц фон Марієнзее оселив тут 40 сімей — частково ціпсерів, частково саксонців із Семигороду (1784-98). Румуни займаються трохи скотарством і вівчарством або використовуються як лісосплавники на Золотій Бистриці. Ціпсери є частково гірниками, почасти сплавниками. До Якобен належить сірчана купальня Пу-чіос (два сірчані джерела) з двома простими купальними будинками. Якобени були центром буковинської гірничої промисловості. У 1782 році тут організувалося товариство з шанованих і багатих людей Буковини та Ціпса, яке збудувало залізородну шахту і 1 вересня 1784 року ввело її в експлуатацію. Пізніше, у 1784, коли у Якобени перейшли у володіння штірійської сім'ї Манца фон Марієнзее, тут існувала вже добре розвинута гірничо-промисловість, яка, однак, у шістдесяті роки майже повністю занепадала внаслідок несприятливої кон'юнктури світового ринку. Тільки останнім часом марганцеві шахти в Якобенах почали знову розвиватися завдяки енергійному втручання державного управління і гідних похвали гірничих управителів Вальтера і Красуцького. При будівництві залізниці від Кімполунґа через Якобени до Дорни місцевість могла б досягти ще значні-

шого піднесення. До Якобен належить тепер діюча марганцева копальня Аршиця з 3 відділеннями, 17 штольнями і 8 відкритими розробками, а також марганцевий шурф Пучіос. Також знаходиться в дії залізоробний завод з трьома молотами, механічним млином, невеликою кузнею, плавильною піччю, з очищенням і збагаченням марганцевої руди; доставка руди із копальні Аршиця відбувається завдяки вузькоколіїці довжиною 5726 м. Якобени є місцем перебування гірничого і металургійного управління. Копальня підпорядковується головному гірничому управлінню у Відні. З інших промислових підприємств населений пункт володіє паровою лісопильнею з шістьма пилорамами на хуторі Чотіна, також існує кілька вапняних печей. Вартим уваги є Манцовий палац, що служить тепер як готель.

Я с л о в е ц ь, нім. Jaslowetz, рум. Jaslovët, названий від однойменного струмка, біля якого розташований населений пункт. Із грамоти від 1448 року ми робимо висновок, що в той час село вже існувало. Ясловець лежить збоку від повітової дороги Радівці—Качика в глибокій западині струмка Ясловець. Населення — (1890) 1682 душі — складається з румунів, які займаються землеробством і тваринництвом. Тут знайдено кам'яну сокиру.

Й о р д а н е ш т и, нім. Jordanestie, рум. Jordaneștii, від *Йордан* — православне «Водосвяття»*. Село Йорданешти, що складається з розкиданих груп садіб, лежить по обох боках Великого Серету і поруч повітової дороги Сторожинець—Петричанка. Населення — (1890) 1755 осіб, румуни — веде землеробство і тваринництво. Тут, на березі Серету, знайдено кам'яну сокиру.

Т о л о в а, нім. Joseffalva («Йозеффальва») або Tolova, рум. Tolova vel Strimbă. Ім'я від гори Стримбул. У грамотах від 1434 і 1435 років згадуються Стримба і Толова. Йозеффальва як угорська колонія одержала назву від його величності цесаря Йосифа II. Давні перекази свідчать, що Йозеффальва (Толова), яка раніше звалася Ворничени, була передмістям Старих Драгоєшт і місцем перебування колишнього пиркалаба. Справді, шістнадцять років тому на полях цього села був виявлений давній цвинтар. Знахідки старовинних турецьких монет і зброї вказують на те, що тут також проживали турки. Теперішня Йозеффальва — угорська колонія, що заснована у 1786 році, — лежить біля струмка Ступка, поруч державного кордону з Румунією і неподалік повітової дороги Беркішешти—Сучава. Населення — (1890) 992 душі, частково румуни, частково мадари, останні з двох переважаючи, — займається землеробством і тваринництвом.

* Ю.О. Карпенко наводить ще варіант: від власного імені *Ардан*.

Ю р к і в ц і, нім. Jurkoutz, рум. Jurcăuți, отримали свою назву від малоруського імені *Юрко* — «Георгій». Населення — 1885 душ, русини — займається землеробством і лісорозробками. Село є значним населеним пунктом і лежить поруч дороги Чернівці—Самушин—Переправа.

Ю ж и н ц і (**Ю ж и н е ц ь**), нім. Juzunetz, рум. Juženețul, вперше документально згадуються у 1560 році. Назву села можна вивести від церковного імені *Йосиф* — по-слов'янськи «Юзьо»*. Южинці є значним населеним пунктом і знаходяться біля Чорного ставу, тобто середнього ставка, де бере початок Совиця. Населення — 1067 душ, русини — займається землеробством.

К а б и н, також **К а б і в ц і**, нім. Kabestie, рум. Cabeștii. Ім'я від струмка Кабина, можливо, також від руського слова *кабан* — «дика свиня». Тут стояв малий монастир. Кабин розташований біля струмка Кабин і поруч загальнодержавного шляху Глиниця—Сторожинець. Населення — (1890) 917 душ, русини — займається землеробством і тваринництвом.

К а д о б і в ц і (**К а д у б і в ц і**), нім. Kadobestie, рум. Cadobestii, могли одержати назву від руського слова *кадоб* — «видовблене дерево, яке служить обшивкою кринички». Наприкінці минулого століття у цю громаду нібито переселилися русинські селяни зі Східної Галичини. Кадобівці лежать у легко заболоченій низовині біля трьох ставків, які не мають жодного прямого витоку. Населення, яке розвиває тільки землеробство і тваринництво, нараховує (1890) 2701 душу русинів. Це село, що розташоване біля загальнодержавного шляху Кіцмань—Заліщики, є значним населеним пунктом. Поблизу знаходяться п'ять йогохів** болотистого ґрунту, де саме добувається торф.

К а л а ф и н д и н ц і, нім. Kalafindestie, рум. Calafindeștii, названі від колишнього власника Калафіндескула. Калафіндинці знаходяться біля витоків струмка Гатна і поряд з повітовою дорогою Серет—Гатна. Населення — (1890) 1261 душа, румуни — займається землеробством і тваринництвом.

К а л и н і в ц і, нім. Kalinestie am Czeremosz, рум. Calineștii, від рум. *calină* — «чиста (біла) лоза»***. Калинівці лежать біля струмка Брусниця і повітової дороги Зеленів—Барбівці—Жадова. Населення — (1890) 879 душ, русини — займається землеробством і тваринництвом.

К а л и ц і в ц і - Є н а к і й, нім. Kalinestie-Jenaki, рум. Calineștii lui Jenachi, походить від рум. слова *calină* — «чиста лоза»; Єнакій був по-

* За Ю.О. Карпенком — від особового імені *Юга* (як і Іжівці).

** 1 йогох = 0,57 га.

*** Від українського *калина* — «кущ».

міщиком, тому Калинівці-Єнакій. Населений пункт також зветься людьми «Гряцька», тому що власник Єнакій був греком. Село розташоване на обох берегах струмка Гатна і поруч повітової дороги Серет—Гатна. Населення — (1890) 466 душ, найбільше русинів — займається трохи землеробством і тваринництвом, однак переважно живе від поденних заробітків.

К а л и н і в ц і - К у п а р е н к о, нім. Kalinestie-Kuparenko, рум. Calineştii lui Cuparenco. Власник цього села називався Мирон Купаренко, звідси й назва. Під час будівництва панської садиби були викопані наповнені попелом глиняні горщики (мабуть, поховальні урни). Село розташоване біля струмка Гатна і повітової дороги Серет—Гатна. Населення — 1120 душ, румуни і русини — займається землеробством і тваринництвом. Велика частина людей залишає влітку село і збирається в Румунію на заробітки. До цієї громади належить село Калинепшти-Василакій.

К а м е н а (К а м'я н а), нім. Kamena, рум. Samena. Ім'я походить від руського слова *камінь*, тому що територія цієї громади кам'яниста і тут існувало свого часу багато каменоломень. Поблизу села є висота Берда, з якої, за побутоючим у народі переказом, сигналізували населенню про наближення турків. Камена — значний населений пункт, який лежить по обох берегах однойменного струмка і поруч повітової дороги Чернівці—Сторожинець. До громади належить присілок Думаленський. Населення — (1890) 1943 душі, майже цілком русини — займається землеробством, а взимку основним промислом є рубання лісу. Багато бідніших жителів відбувають щорічно на роботу в Росію і Румунію. Документи стосовно поміщицького маєтку громади, що складені латинською і німецькою мовами, знаходяться в руках теперішнього власника Лебеля Салтера.

К а м е н к а (К а м'я н к а), нім. Kamenka, рум. Samensa, від руського *камінь*. Цей населений пункт згадується в грамоті від 1503 року*. Каменка розташована на правому березі Серету, а також біля струмка Каменка і є кінцевим пунктом повітової дороги Серет—Черепківці—Каменка. Населення — (1890) 3496 душ, переважно русини, значно менша частина румунів — займається землеробством і тваринництвом. На протилежному березі Серету знаходиться приналежний до Каменки присілок Петричанка і полустанок місцевої залізниці Серет—Глибока—Каменка.

К а п у к і м п у л у й (К а п у к і м п у л), нім. Kapukimpului, рум. Saru-câmpului, від латинського слова *caput* — «голова», «початок» і румунського *campul* — «поле», отже — «початок поля». Населений пункт належав колись до Капукодрулуй. На цій території неодноразово віднаходили старі молдавські монети. Капукімпулуй лежить на правому березі

* Село вперше згадується 15 червня 1431 р.

Молдави, навпроти Капукодрулуй, із яким село сполучене проїзною дорогою і бродами. Населення — (1890) 1104 душі — займається трохи землеробством, але переважно лісорозробками.

Капукодрулуй (Капукодрул), нім. Kapukodrului, рум. Caru codrului, від латинського *caput* — «вершина», «початок» і від румунського *codru* — «ліс», отже «початок лісу». Колись село звалося Букурешти. Про цей населений пункт подана звістка у грамоті від 1514 року. Капукодрулуй розташований на лівому березі долини Молдави і біля повітової дороги Палтіноса—Корнулунче. Громада складається з двох сіл, а саме: Капукодрулуй і Палтіноса (ім'я від рум. *paltin* — «клен»). Палтіноса — станція залізничної лінії Гатна — Кімполунг; тут знаходяться парова лісопильня з чотирма пилорамами і вузькоколія. Тут оселилися німецькі колоністи. Населення — (1890) 2693 душі — займається землеробством, тваринництвом і лісорозробками.

Карапчів, нім. Karapcziu am Czeremosz, рум. Carapciu, очевидно, походить від турецьких *kara* — «чорний» і *čaj* — «річка». Карапчів лежить у верхів'ях струмка Глібчок (Глибочок) і сполучений з Вашківцями доброю дорогою. Населення — (1890) 4017 душ, русини — живе від землеробства і тваринництва. Там же знаходяться дуже гарний палац і гуральня. Поблизу є місцевість «Таборище» — давнє табірне місце.

Карапчів, нім. Karapcziu am Sereth, рум. Carapciu. За Веренкою, назва цього населеного пункту мала утворитися від турецьких слів *cara* — «чорний» і *caje* — «річка». За переказом, навпаки, ім'я могло вийти від

румунського слова *carpen* — «білий бук», оскільки тут колись існували великі ліси білого бука. Село знаходиться на лівому березі Великого Серету і поруч повітової дороги Сторожинець—Петричанка. З Карапчава, який є станцією місцевої залізниці Глібока—Бергомет, відгалужується вітка на Чудин. Населення — (1890) 1065 душ, румуни — займається землеробством і тваринництвом. Також працює гуральня.

Карльсберг, нім. *Karlsberg*, німецька колонія, що розташована північніше від Путни, біля потоку Скунка і залізничної лінії Гадікфальва—Фрасин. Населення — (1890) 924 душі — складається з німців, які знаходять собі підтримку як лісові робітники або ремісники (муляри). Ця колонія завдячує своїм виникненням радівецькому комерсанту Зоселю Рехенбергу, який заснував тут склозавод і поселив у 1797 році німецьких склоробів з галицької колонії Любачів.

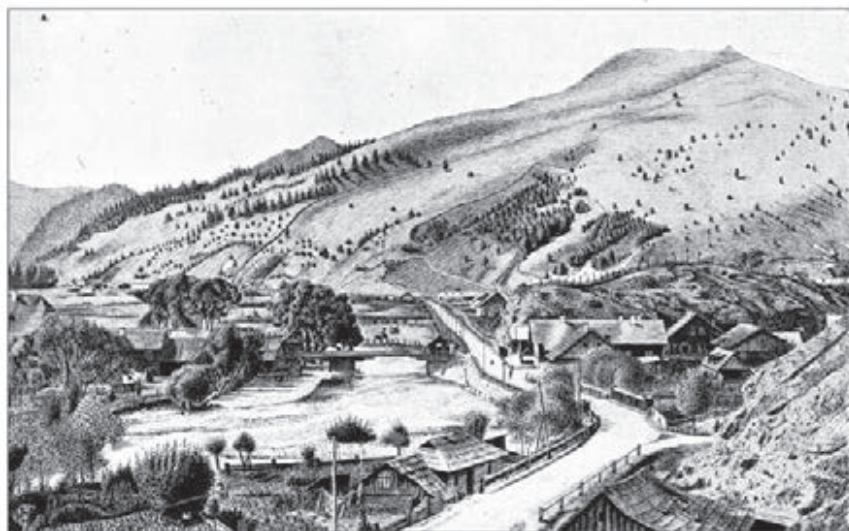
Кешвана, нім. *Keszwana*, рум. *Săvana*, названа від гори Кешвана і однойменного струмка. Цей населений пункт згадується в грамоті від 1615 року. За переказами, східніше від Кешвани нібито знаходилося село, що називалося Гринчешти (колись належало монастирю Солка) і яке було цілком знищене татарами. У центрі села стоїть старовинний дуб, стовбур якого має в обхваті понад 10 м. Кешвана розташована біля однойменного струмка і з'єднана із сусідніми селами польовими і громадськими дорогами. Населення — (1890) 2209 душ — складається з румунів і займається землеробством та тваринництвом.

Кичера (Червона Діброва), нім. *Kiczera*, рум. *Chicera*. Місце, де тепер знаходиться це село, приблизно 150 років тому ще було буковим лісом і належало до території громади Мигучени. Назву село одержало від найвищої гори в цій місцевості, з русин. *кичера* — «гірська вершина». Населення складалося спочатку з циган і дезертирів, трохи пізніше тут поселились емігранти з Болехова у Галичині. Кичера — мале село, що складається з розкиданих хатин, — розташоване на правому березі потоку Дерелуй і поруч повітової дороги Великий Кучурів—Тарашани. Населення — (1890) 592 душі, русини — займається трохи землеробством і живе переважно від лісорубства. Тут неодноразово траплялися знахідки давньої зброї і монет.

Кіндешти, нім. *Kindestie*, рум. *Chindeștii*. Про походження назви цього села побутує декілька версій. Вікенгаузер утворює її від турецького *kind* — «село», Веренка — від турецького *kendi* — «самий» або «ізольований», однак інші намагаються вивести назву від боярина на ім'я *Kendi*, який також згадується в грамоті від 1463 року. Кіндешти лежать на вузькій земельній смузі між річкою Серет і струмком Мольниця південно-східніше від Рогожешт, з територією яких воно сполучене добре утримуваною доро-

гою. Населення — (1890) 676 душ, русини розвивають землеробство і тваринництво.

Кі р л і б а б а (К и р л и б а б а), нім. Kirlibaba, рум. Cârlibaba, від однойменного потоку. На час окупації краю Австрією цього населеного

Кі р л і б а б а і Л ю д в і г д о р ф

Підписано обер-лейтенантом жандармерії Владиславом Журковським

пункту ще не існувало. Тільки з відкриттям Манцом фон Морієнзее срібних і олов'яних руд у 1797 році тут виникла гірничодобувна колонія Марієнзее, у якій того ж року оселилися німці. Колишні срібло- і оловодобувні шахти вже закриті і закинуті. Кирлибаба лежить біля Золотої Бистриці і поруч дороги, що веде від Якобен через перевал Стіол в Угорщину і відгалужується до перевалу Родна. Місцевість тут первозданна і мальовнича. Навпроти знаходиться угорське село Лайошфальва. Населення — 415 душ — складається з гуцулів, які займаються вівчарством, лісорозробками і лісосплавом. Біля потоку Кі р л і б а б а знаходиться діючий скит. До громади належать присілки Флуторіка, Жид, Мигура, Прислоп, Татарка, Цапул і Трипул. У потоці Чібо приблизно 40 років тому знайдено шолом, стремено і кам'яні знаряддя.

К и с е л и ц е (К и с е л и ц я), нім. Kisselitze, рум. Chiselizenii, від старослов'янського слова *кисіль* — «кисло», «волого». Село лежить у долині Путили біля повітової дороги Вижниця—Сторонець-Путилів. Населення — (1890) 777 душ, гуцули — займається тваринництвом, відгінним скотарством на полонинах.

Киселів, нім. Kisseleu, рум. Chiseleu, від слов'янського слова *кисіль* — «кисло», «волого». Киселів лежить у видолінку біля витоку струмка Совиця, поруч залізничної лінії Лужани—Заліщики і повітової дороги Стефанівка—Кіцмань; він є значним населеним пунктом. Населення — (1890) 2260 душ, русини — займається переважно землеробством. У Киселіві знайшли у 1865 році кам'яну сокиру без отвору для ручки, із загостреним лезом, що походить, очевидно, з так званого перехідного періоду, а також бронзову застібку і скляний браслет, сліди латенської культури*.

Климівці, нім. Klimoutz, рум. Climăuți. Назва походить від руського імені *Клим*. Згідно з народним переказом, перший поселенець нібито називався Климом, а його діти — Климіві. Климівці згадуються в грамоті від 1490 року. У 1780 році тут поселилися липовани (безпоповці) з Молдови. Климівці розташовані біля однойменного струмка і поруч повітової дороги Біла Керниця. Населення — (1890) 1309 душ, тільки липовани — займається лише трохи землеробством і тваринництвом, але більше садівництвом. Їхнім основним заняттям є земляні роботи і торгівля фруктами. Липовани повсюди мають попит як землекопи.

Кліводин, нім. Klivodyn, рум. Clivodin, вперше згадується в грамоті Стефана Великого від 1503 року, коли населений пункт належав до Кіцманя. Під час численних війн неодноразово був зруйнований, заново збудоване село у 1766 році. Можна пропонувати вивести назву населеного пункту від руського слова *хліб*. Кліводин — значний населений пункт — лежить переважно у сухій вимоїні на правому березі струмка Совиця і безпосередньо біля загальнодержавного шляху Заліщики—Чернівці. Населення — (1890) 1585 душ, русини — займається землеробством.

Монастир Гумора, нім. Kloster-Humora, рум. Monastirea-Homogului або також Homogului (в документах), від потоку Гумора. Тут стояв монастир, поблизу якого виник однойменний населений пункт. В грамоті від 1490 року село Гуморул уже називалося впорядкованим. Монастир збудований у 1427, зруйнований 1527, але знову відбудований у 1530 канцлером Теодором; 1654 він був пограбований козаками. Заслужують на увагу руїни монастиря, а також уціліла монастирська церква. У долині Гумори знаходилося село Добрин (1427), котре могло бути ідентичним з Гуморул.

Монастир Гумора розташований в долині Гумора і сполучений з Гура-Гуморою, Пояною-Мікулі і Плешем проїзною дорогою. Населення — (1890) 1268 душ — складається з румунів, які займаються тваринництвом і лісовими роботами; значною є сінозаготівля.

* Культура кельтських племен (2-а пол. I тис. до н. е. — поч. н. е.).

Команівці, нім. Komaneſtie, рум. Comaneſtii, очевидно, колись були поселенням куманів; *Команівці* — «село куманів». Населений пункт лежить у глибоко запалій бічній долині струмка Солонець, недалеко від повітової дороги Люди-Гумора—Солонець—Костина—Сучава і біля місцевої залізниці Гатна—Кімполунґ. Населення — (1890) 1247 душ, тільки румуни — займається землеробством і тваринництвом. Команівці мають залізничний полустанок і гуральню.

Комарівці, нім. Komareſtie, рум. Comareſtii, від слов'янського *комар*. Серед населення побутує легенда, що у місцевості, де тепер лежать Комарівці, було так багато комарів, що вони з'їли прив'язану до дерева дівчину. Комарівці розташовані на правому березі Великого Серету і сполучені доброю проїзною дорогою з повітовим шляхом Бергомет—Сторожинець; село також є станцією місцевої залізниці Глібока—Бергомет. Населення — (1890) 956 душ, русини — розвиває землеробство і тваринництво. У приналежному до Комарівців лісі Фонтаниця, на горі Ялова Могила, знаходяться дві величезні старі смереки, стовбури яких на висоті приблизно 20 метрів зрослися в одне дерево. Серед населення панує повір'я, що під цими деревами закопано скарб.

Комарівці-Слободзія (Слобода-Комарівці), нім. Komareſtie-Slobadzia, рум. Slobozia-Comareſtii, є колонія звільнених селян. Село знаходиться на північному сході від Комарівців, недалеко від загальнодержавного шляху Глиниця—Сторожинець. Населення — (1890) 752 душі, русини — займається землеробством і тваринництвом.

Конятин, нім. Koniatyn, рум. Coniatin, від руського слова *кінь*. Населення розповідає, що проживаючі у цій громаді мали колись недобру славу конокрадів*. До громади Конятин належать села Конятин, що розташований у долині Білого Черемошу, і Семакова — на однойменній полонині. Населення — (1890) 1061 душа, гуцули — живе від тваринництва і лісосплаву.

Корчівці, нім. Korzeſtie, рум. Corceſtii, від руського слова *корч* — «кущ», *корчувати* — «освоювати». Корчівці розташовані біля струмка Корчакта і поруч дороги з Петрівців до Фратавців. Населення — (1890) 1126 душ, переважно румуни — займається тваринництвом і землеробством. Багато людей знаходять собі застосування як лісові робітники.

Корлата, нім. Korlata, рум. Corlata, від землевласника Корлата. Село розташоване недалеко від повітової дороги Палтіноса—Беркішешти—Сучава, біля підніжжя височини Чінчурле. Населення — (1890) 679 душ, частково румуни, частково німці — займається тваринництвом і землеробством.

Коровія, нім. Kogowia, рум. Cogovia. За Веренкою, ім'я утворене від назви *корова* — «спокійна» («сонлива»), однак, за народним перека-

* Ю.О. Карпенко наводить ще варіант від імені *Конята* (?).

зом, назва села нібито походить від слова *korova* — «видолинок». Населений пункт насправді лежить у долині однойменного струмка, який обтікає півколом гору Коровала. У 1497 році біля Коровії влаштував військовий огляд своїм підрозділам польський король Ольбрахт, а у 1518 суддя княжого двору (двірник) Карабец переміг татар. Села торкається загальнодержавний шлях Чернівці—Серет. Населення — (1890) 1481 душа, румуни і русини — займається землеробством і тваринництвом.

Костинці, нім. *Kostestie*, рум. *Costeștii*, від румунського слова *Costea* — «Костянтин». Костинці лежать північніше від Кабина, осторонь загальнодержавного шляху Глиниця—Сторожинець. Населення — (1890) 2515 душ, румуни і русини — веде тваринництво і землеробство.

Костина, нім. *Kostina*, рум. *Costina*. За Веренкою, назву необхідно виводити від імені *Костянтин*, а населення розповідає, що ім'я похідне від гірського схилу, румун. *coste*. Цей населений пункт називається вперше у грамоті від 1546 року. Біля Костини декілька років тому знайдено меч довжиною 1,25 м, що зберігається в Чернівецькому музеї. В наносному мулі струмка Солонець також неодноразово траплялися ікла мамонта. Костина лежить біля впадіння струмка Ілішешти в Сучаву і поруч повітової дороги Люди-Гумора—Паргівці—Сучава. Населення — (1890) 1480 душ, румуни — займається тваринництвом і землеробством. До Костини належить село Беріндешти.

Костиша, нім. *Kostischa*, рум. *Costișa*, очевидно, від румунського *Cost* — «Костянтин». Цей населений пункт виник на території громади Фратавці. Костиша розташована на лівому березі Сучави і сполучається з Новими Фратавцями. Населення — (1890) 1149 душ, румуни — веде землеробство. До Костиші належать заводські конфеферми Митока і Гораїка.

Котул-Баїньський (Кут Баїньський), нім. *Kotul-Bainski*, рум. *Cotul-Bainschi*. Це село виникло не так давно і могло одержати назву від прізвища мандатора Баїньського. Воно знаходиться недалеко від державного кордону з Румунією і біля повітової дороги Чернівці—Котул-Баїньський. Населення — (1890) 327 душ, русини — займається землеробством і тваринництвом.

Котени (Остриця), нім. *Kotul-Ostrica*, рум. *Cotul-Ostriței*. Ім'я пов'язане з тим, що ця громада колись належала до Магали, яка раніше називалася Остриця: *cotul* — «кут», отже, *Cotul-Ostriței* — «Кут Остриці». Серед населення ходить оповідка, що під час російсько-турецької війни 1739 у болоті «*Balta de Ghiol-Alexia*» потонув турецький військовий загін разом із кіньми, гарматами і військовою касою. Котени, які на лівому схилі долини Прут межують з Магалою, лежать біля повітової дороги Чернівці—Бояни. Населення — тільки румуни, (1890) 1211 душ — займається землеробством і тваринництвом.

Красна-Ільська (Красна-Ільський; суч. Красно-Ільськ), нім. *Krasna-Ilski*, рум. *Grasna-Ilschi*, від колишнього власника

Ільського, який володів однією частиною села Красна. Красна-Ільська розташована на правому березі струмка Саретець і поруч загальнодержавного шляху Глиниця—Сторожинець—Верхній Віків—Гура-Гумора. Населення — (1890) 1434 душі, румуни — живе від сінозаготівлі і тваринництва, лише трохи займається землеробством. До Красної-Ільської належать присілки Лунка-Фрумаса, де саме знаходиться заснований у 1817 році склозавод, Ізеро та Гута-Ільського. У Красній-Ільській діють парова лісопильня з двома пилорами і гуральня. На земельній ділянці Слатіна знаходиться соляне джерело.

Красна-Путна, нім. Krasna-Putna, рум. Crasna-Putna. Назва прийшла від прекрасного місцезоташування населеного пункту, по-руськи *красна* — «гарна», і тому, що поселення належало монастирю Путна. Це село згадується в грамоті від 1613 року. Красна-Путна лежить на лівому березі потоку Серетець і поруч повітової дороги на Чудин і Стару Гуту. Населення — (1890) 1359 душ, румуни — займається трохи землеробством; однак переважно тваринництвом, сінозаготівлею і лісорозробками.

Кришатик (Хрещатик), нім. Kryszczatek, рум. Crisceatec, одержав ім'я від руського слова *крест* — «хрест»*. Колись тут стояв мона-

стир, який, однак, був зруйнований і пізніше відбудований. Монастирська церква (звана жителями «Монастир») стоїть і сьогодні біля високого джерела, приблизно 180 м над дзеркалом Дністра, а легенда розповідає,

* За Ю.Федьковичем — від назви тамтешньої скелі *Хрестар*.

що колись на вершині високої скелі знаходився встановлений пастухом хрест, який служив символом для дністровських шкіперів.

Крищатик знаходиться на правому березі Дністра, віч-на-віч із Заличками, на узвишші у мальовничому місці. Населення — (1890) 1103 душі, русини — займається землеробством. Крищатик є значним населеним пунктом, в якому знаходиться каменоломня, що постачає добротне каміння для мощення вулиць.

Кучурів Великий, нім. Kuczurmare, рум. Cuciur-mare. За Веренкою, ім'я могло утворитися від румунських слів *cu-ciur-mare* — «велике решето». Народний переказ повідомляє, що село мало отримати назву від струмка Кучур, який спочатку називався Кучураве-ріу*. Село, а відповідно й місцевість, вперше згадується документально у 1421 році. Присілки, які належать тепер до населеного пункту, були названі частково від струмків, біля яких вони лежать, почасти від інших подій або тварин і т. д., так, наприклад, Тисовець — від румунського *tisa* — «тис», оскільки тисове коріння знаходиться тут ще сьогодні; Маловатий — брудний, з повільною течією струмок — від румунського *mal* — «намул»; Селесте — «поселення»; Бурсук — від румунського *bursuc* — «бурсук» і т. д. У Великокучурівському лісі знаходяться фундаменти кам'яного табору, які дозволяють зробити висновок про дуже давнє поселення. Народна легенда, в якій це табірне місце називається «Камені», розповідає, що там колись стояло велике місто. Поблизу населеного пункту знайдено також багато кам'яних знарядь.

Великий Кучурів — дуже розкиданий населений пункт, що складається з 21 присілка, — знаходиться біля струмка Дерелуй, південно-західніше від загальнодержавного шляху Чернівці—Тарашани. Населення — 8560 душ, русини і румуни — займається тваринництвом і землеробством. Село має дві красиві парафіяльні церкви.

Кучурів Малий, нім. Kuczurmik, рум. Cuciur-mic. Ім'я могло виникнути від румунського *cu-ciur-mic* — «мале решето»**. Населений пункт вперше зустрічається документально у 1654 році***. У 1767 відбувалося переселення в це село галицьких русинів. Малий Кучурів розташований на обох берегах струмка Кучурів у досить глибоких виярках біля східного схилу хребта Бердо. Населення (1890) 2547 душ, русини — займається переважно землеробством і тваринництвом, а взимку добре оплачуваними лісорубними роботами у навколишніх лісах. Малий Кучурів є значним

* Ю.О. Карпенко припускає, що назва поширилася з більш раннього топоніма *Кучурів* (Малий).

** За Ю.О. Карпенком — «кучур» може походити ще від *куча*, *горб*, звідки витікає річка Кучур.

*** Село вперше згадується 23 лютого 1448 р.

населеним пунктом і лежить біля розвилки доріг Заставна—Малий Кучурів і Самушич—Вікно—Малий Кучурів—Чернівці.

Кулівці, нім. Kuleutz, рум. Culeuți, мають назву від *кулик* — «колесо», «вигин річки». Кулівці є значним населеним пунктом і розташовані на правому березі Дністра. Населення — 774 душі, русини — займається землеробством.

Купка, нім. Kupka, рум. Cursa. За Веренкою, ім'я походить від руського слова *купа* — «кучугура», «пагорб», зменшувальна форма *купка* — «пагорбок»; жителі, навпаки, вважають, що населений пункт отримав назву від перших власників — Купкин, Купчан або також Купчин. Це село згадується у грамоті від 1429 року.

Купка, що складається із далеко розкиданих садиб, розташована на обох берегах Малого Серету, поруч повітової дороги Чудин—Петричанка та місцевої залізниці Чудин—Карапчів. Населення — (1890) 1739 душ, румуни — займається тваринництвом і землеробством. Купка має залізничний полустанок.

Лашківка, нім. Laszkówka, рум. Laschiuka, має ім'я від малоруського *Лашко* — зменшувальна форма від Ілля. Населений пункт, який вперше називається в грамоті від 1503 року, складається тепер із сіл Стара і Нова Лашківки. Він розташований по обидва боки від струмка Совиця, розділений ставком, а саме: Нова Лашківка — на правому березі і Стара Лашківка — на лівому. Населення — (1890) 1748 душ, русини — розвиває переважно землеробство.

Легучени* (Зелений Гай), нім. Lehuczeny-Teutuluy**, рум. Lehaseni, від поміщика Тевтула. Легучени знаходяться на лівому березі Пруту, недалеко від залізничної лінії і повітової дороги Чернівці—Новоселиця. Населення — (1890) 646 душ, тільки русини — займається землеробством, тваринництвом і рибною ловлею. Під час прокладання дороги тут були виявлені ікла мамонта, котрі відправлені в музей у Відні.

Ленківці-Камеральні, нім. Lenkoutz-Cameral, про назву дивись в «Ленківці-Приватні». Частина Ленківців, що належала колись монастирю Барновському, є сьогоднішніми Ленківцями-Камеральними. Вони знаходяться на сході від Ленківців-Приватних. Населення — (1890) 508 душ, русини — займається землеробством. На висілку Денисівка знаходиться паровий млин.

Ленківці-Приватні, нім. Lenkoutz-Privat, рум. Lențeșii. За однією версією (Веренка), назва населеного пункту могла виникнути від зменшувального імені *Олена* — «Lențeа», отже «Оленине село», однак згідно

* За І.Г. Чеховським, назва Легучени походить від *Легач* або *Лехач*.

** За Ю.О. Карпенком, антропонім Теут(ул) походить з угорської мови.

з побутуючих серед населення переказом — від імені землевласника *жбо Ленка*. Недалеко від Ленківців, біля корчми, на полі «Шанці», де ще сьогодні помітні земляні вали, молодший восначальник Стефана Великого, придвірний суддя Болдур із 3000 молдаван знищив у 1497 році 600 мазурських рейтарів (частина польської армії).

Ленківці-Приватні — значний населений пункт, який лежить на Прутській рівнині на лівому березі Пруту недалеко від загальнодержавного шляху Снятин—Чернівці. Населення — (1890) 1100 душ, переважно русини — ведуть землеробство і тваринництво.

Л і х т е н б е р г, нім. Lichtenberg, німецька колонія, заснована у 1836 році, названа від лісової галявини, що тут утворилася. Ліхтенберг є розтягнутим населеним пунктом і розташований біля загальнодержавного шляху Віків—Солка. Населення — (1890) 404 душі, німці — займається землеробством і лісовими роботами.

Л и п о в а н и, нім. Lipoweni або Sub Prisaca, рум. Sub Prisaca, староруською Соколинці, одержали своє ім'я від липованів, які там же поселилися. Соколинцями були названі від першого свого поселенця Ларіона Соколова. Колонія заснована у 1774 році липованам, які прибули з Молдови.

Липовани лежать на правому березі струмка Драгомирна і зв'язані із селом Нові Іцкани польовою дорогою. Населення — (1890) 514 душ, майже всі липовани — займається землеробством, тваринництвом і торгівлею фруктами. Влітку значна частина липованів відправляється в Румунію, де вони дуже бажані як землекопи.

Л і с а у р а, нім. Lisaura, рум. Lisaura. Назва може походити від руського слова *ліс*. Лісаура належала свого часу до Сучави, тобто поселення виникло на сучавській території. Село розташоване на правому березі Сучави у так званій місцевості Татараш. Населення — (1890) 370 душ, румуни — займається тваринництвом і землеробством.

Л і т е н и, нім. Liteni, рум. Litenii, названі від боярського прізвища Літен. Населений пункт лежить поруч струмка Границя, безпосередньо біля румунського кордону і обіч повітової дороги Сучава—Палтіноса. Населення — (1890) 701 душа, румуни — розвиває землеробство і тваринництво.

Л ю д и - Г о р и ч а, нім. Ludihoecza, рум. Nogesea. Ім'я Горича походить від *гора*, вищеназване *люди* виникло через те, що на території там же існуючого монастиря військовою адміністрацією [Буковини] були поселені русини, яких називали «люди». Із цього поселення утворилося село, яке для розрізнення від Міського Горича називалося Люди-Горича. Тутешніми мешканцями населений пункт зветься також Скutelа, тому що

це поселення колись користувалося податковими свободами. Про печеру у Горицькому лісі народний переказ говорить, що там замешкували розбійники, але насправді монастирські ченці клали там фрукти на зимове зберігання.

Люди-Горича розміщені на правому березі Пруту і сполучені з Чернівцями польовою дорогою. Поблизу населеного пункту є брід через Прут. Населення — (1890) 630 душ, частково румуни, частково русини — займається землеробством, тваринництвом, а також трохи овочівництвом. В Горицькому лісі знаходиться прегарна стара монастирська церква, збудована у 1766 році, яку населення називає Горича-Монастирська.

Л ю д и - Г у м о р а (Л ю д з і, також Л ю д з), нім. Ludihumora, рум. Ludi-Homogului, русинською, від слова *люди* — поселення русинів на землях монастиря Гумора. Населений пункт розташований на обох берегах струмка Солонець і є вузловим пунктом повітової дороги Сучава—Солонець—Люди-Гумора—Качика і загальнодержавного шляху Люди-Гумора—Балачана біля Строешт. Населення — (1890) 962 душ, лише румуни — займається землеробством і тваринництвом.

Л у к а, нім. Luka, рум. Lusa, має свою назву від апостольського імені *Лука**. Населений пункт згадується вже у 1662 році, однак міг бути зруйнований. Пізніше на цьому місці споруджувався монастир (1742), щоб зібрати навколо себе поселенців. Лука лежить на правому березі Дністра, біля впадіння маленького потічка і є значним населеним пунктом. Населення — (1890) 641 душа, русини — займається землеробством.

Л у к а в е ц ь, нім. Lukaczeſtie, рум. Lucaceſti, мале село, що розташоване біля повітової дороги Беркішешти—Сучава навпроти Драгоешт. Населення — 296 душ, румуни — займається тваринництвом і землеробством.

Л у к а в е ц ь (Л у к і в ц і), нім. Lukawetz am Sereth, рум. Lucaveț, від руського слова *лука* — «луг». Цей населений пункт згадується в одній із грамот від 1741 року**. Село є розтягнутим населеним пунктом, який лежить біля Великого Серету і через який проходять повітова дорога Жадова—Бергомет і залізниця Глибока—Бергомет. Від Лукавця йде дорожня вітка на Вижницю. До громади Лукавець належать села Горішній і Долішній Лукавець із хуторами Монастирище і Вовчинець, потім село Лукавець-Майдан, липованська колонія Липовани-Косованка (заснована 1845), нарешті, висілки Бурдівський, Діброва, Ісари, Селище і Сератинець. Населення — (1890) 2710 душ, русини — займається тваринництвом, землеробством, лісорозробками, сінозаготівлею, а липовани — земляними роботами. У Горішньому Лукавці знаходиться парова лісопильня з п'ятьма

* За Ю.О. Карпенком — від українського слова *лука* — крутого вигину р. Дністер, або слова *лука* — «луг».

** Село вперше згадується 16 лютого 1428 р.

пилорамами, у Лукавці-Майдані — з однією пилорамою. Нижній Лужа-вець є залізничною станцією і має гуральню.

Лукавиця (Луковиця), нім. Lukawica, рум. Lucavița, отримала свою назву від руського слова *лука* — «луг»*. Цей населений пункт знаходиться на лівому березі струмка Маморниця і біля повітової дороги Цурини—Котул-Баїнський. Населення — (1890) 1513 душ, русини — займається землеробством і тваринництвом.

Лужани, нім. Luzan, рум. Lujeții, вперше згадані у купчій грамоті від 1452 року. Населений пункт міг отримати свою назву від руського

слова *луж*, що означає «висохла калюжа», або також, очевидно, від *лоза* — «біла верба»**. Тут знаходиться стародавня кам'яна церква, збудована якимсь Федором Вігольдом, яка неодноразово була пограбована турками; церква має кам'яний дах, що покритий тепер драницею. Знахідки зварядь кам'яного віку вказують на існування поблизу давнього поселення.

Лужани розташовані по обидва боки від струмка Совиця, біля його впадіння в Прут, у колишній зоні розливу цієї річки. Населення — (1890) 2525 душ русини — займається переважно землеробством. Лужани є значним населеним пунктом і лежать біля загальнодержавного шляху Снятин—Чернівці, а також поруч залізничної лінії Львів—Чернівці. Від залізничної станції Лужани відгалужується місцева вітка до Заліщиків.

* Ю.О. Карпенко припускає виведення назви села з власного імені *Лука*.

** За Ю.О. Карпенком — від *луг*.

Магала, нім. Mahala, рум. Mahala, спочатку називалася Остриця. Ім'я походить від турецького слова *mahalle* — «квартал»; населення, навпаки, розповідає, що назва бере початок від румунського слова *mal* (*malul*) — «берег»*. Магала (Остриця) вперше згадується в грамоті від 1472 року. Магала є залізничною станцією, розташована на лівому схилі Пруцької долини біля залізничної лінії Чернівці—Новоселиця і поруч повітової дороги Садагура—Раранче. Населення — (1890) 1947 душ, румуни — займається землеробством і тваринництвом.

Малятинці, нім. Malatynetz, рум. Malatineț. За легендою, були названі від малоруського слова *мала* і зменшувальної форми *Туня* — «Антоніна», імені дочки колишнього власника, яка була дуже гарна, але мала**. Малятинці є значним населеним пунктом і лежать біля малих ставків, де бере початок струмок Млинівка, притока Совиці. Населення — (1890) 1294 душі, русини — займається землеробством. У Малятинцях знайдено надзвичайно гарну срібну прикрасу, часів залізного віку.

Мамаївці Старі, нім. Mamajestie-Alt, рум. Mamaiestii-vechiu, були колись частиною Мамаївців і сьогодні відокремлені. Назва *Старі*, мабуть походить від того, що із села Нові Мамаївці у Старі Мамаївці переносилася стара церква і тут же перебудовувалася. Насправді ж навіть це поселення може бути молодшим, ніж Нові Мамаївці. Обидва села безпосередньо з'єднані між собою. Населення складається (1890) з 1958 душ, тільки русинів, які займаються землеробством і тваринництвом.

Мамаївці Нові, нім. Mamajestie-Neu, рум. Mamaiestii-nou, одержали своє ім'я від землевласника Мамаєскула; народна легенда, навпаки, розповідає, що назва походить від жінки із Галичини, яка називалася Мамана і оселилася 160 років тому в тамтешньому монастирі***. У Мамаївцях знаходяться дві філії монастиря Великий Скит. Грамоти від 1668, 1669 і 1673 років вказують вже на сталість цього населеного пункту.

Нові Мамаївці лежать на лівому березі Пруту і поруч загальнодержавного шляху Снятин—Чернівці. Населення — (1890) 2659 душ, русини — займається землеробством і тваринництвом.

Маморниця, нім. Mamornica, рум. Mamornița, названа від одноіменного струмка, біля якого вона розташована****. В грамоті XV століття цей населений пункт називається Мамурени. Село лежить безпосередньо біля румунського кордону і поруч повітової дороги Цурини—Ко-

* За Ю.О. Карпенком — від молд. *mahala* — «околиця». Село виникло як околиця Остриці (лівобережної).

** За Ю.О. Карпенком — від власного імені *Малыта*.

*** За Ю.О. Карпенком — від власного імені *Мамай*.

**** Ю.О. Карпенко припускає, що від власного імені *Мамура*.

тул-Байнський. Населення — (1890) 522 душі, русини — займається тваринництвом і землеробством.

М а р д ж и н а, нім. Mardzina, рум. Marginea, від латинського *margo* — рум. *marginea* — «край»; цей населений пункт знаходився колись на узліссі — звідси і його назва. Марджина розташована на території, що називалася колись Прунд (рум. *prund* — «кам'яне поле») і належала до громади Воловець. Це село розміщене біля Сучавиці і поруч загальнодержавного шляху Верхній Віків—Солка. Тут із загальнодержавним шляхом з'єднуються дорога Радівці—Марджина і дві повітові дороги з Сучавиці. Населення — (1890) 3203 душі, складається із румунів — займається трохи землеробством, однак переважно тваринництвом і лісовим господарством. У Марджині знаходиться парова лісопильня з шістьма пилорамами.

М а р е н и ч е (М а р е н и ч і), нім. Marenicze, рум. Mareniceni, правильно Marenicești, від румунського слова *mare* — «велике»*. Марениче лежить в долині Черемошу і біля повітової дороги Вижниця—Сторонець-Путилів. До громади належать село Бисків і присілки Бочків та Лубок. Населення — (1890) 797 душ, гуцули — займається тваринництвом і землеробством, а влітку також лісосплавом на Черемоші.

М а з а н а є ш т и, нім. Mazanajestie, рум. Mazanaieștii, від латинського слова *masa* — «житло», «селянське добро». Цей населений пункт розташований біля витоків струмка Сомузу і поруч повітової дороги Беркішешти—Сучава. Населення — (1890) 687 душ, румуни — займається землеробством і тваринництвом.

М е г а (В е л и к е), нім. Mega, рум. Mega, названа, очевидно, від прибулого з Угорщини землевласника Меґи. Це мале лісове село, що складається з розкиданих хатин, розташоване на галявинах лісу Пантин і біля повітової дороги Волоський Банилів—Бергомет. Населення — (1890) 420 душ, гуцули — живе від тваринництва і лісових робіт. На хуторі Макова знаходиться парова лісопильня з однією пилорамою.

М е р е ц е й, нім. Maretzei, рум. Mariței, назва могла утворитися від імені *Marița* — «Марія». Мерецей лежить біля потоку Гатна, недалеко від загальнодержавного Сучавського шляху. Населення — (1890) 1558 душ, тільки русини, які переселилися з околиць Тернополя, що у Галичині. Основним заняттям є землеробство і тваринництво. До громади Мерецей належить село Малий Мерецей, або Мерецейка. У потоку Гатна біля Мерецея траплялися неодноразові знахідки із золота, зокрема, у 1878, 1882 і 1892 роках. Це переважно старовинні ювелірні прикраси як, наприклад,

* Ю.О. Карпенко виводить назву села, за народним переказом, від Івана Маринича (у місцевій вимові Маренича) — галичанина, засновника села.

браслет у вигляді змії і тому подібне. Ці знахідки можуть належати до раннього періоду залізного віку.

Михальче (Михальча), нім. Michalcze, рум. Mihalcea. Назву населеного пункту можна вивести від імені *Михайло*. За переказом, перший житель мав називатися Мигалахій, звідси і назва. Село вперше згадується у грамоті від 1490 року*. Приналежний до громади присілок Дубова отримав ім'я від дубових лісів, Спаська — від вільного пасовища, Вапнярка — від випалювальної печі й Округ — від однойменної гори. Михальче лежить на обох берегах струмка Коровія і біля повітової дороги Чернівці—Сторожинець. Населення — (1890) 2641 душа, переважно русини — веде землеробство і тваринництво, а також займається лісорозробками.

Мігова (Мігове), нім. Mihowa, рум. Mihova, у даній місцевості вживане «Нігова» — від однойменного струмка, біля якого розташований населений пункт. Мігова є громадою, що складається з п'яти сіл і розтягується від витоків потоку Мігова аж до вододілу між Серетом і Черемошем. Територією цієї громади протікають Великий Серет та потоки Мігова, Мігодра та Мігодерка і пролягають повітові дороги Жадова—Бергомет і Волоский Банилів—Бергомет. Громада складається із сіл Левків з присілком Багна, Мігова-Майдан з присілком Бабічава; Горішня Мігова з присілками Бабича, Багна і Усолле, а також села Долішня Мігова. Населення — (1890) 2194 душі, русини і гуцули — живе у низовині завдяки тваринництву і землеробству, у гірській частині — тваринництву, заготівлі сіна і лісовим роботам. У Міговій знаходяться дві гуральні і парова лісопилля з однією пилорамою.

Міговени, нім. Mihoweny, рум. Mihovenii, від однойменного струмка. Село лежить на правому березі Сучави і поруч повітової дороги Сучава—Костина. Населення — (1890) 1095 душ, тільки румуни — займається землеробством і тваринництвом.

Мигучени (Михайлівка), нім. Mihuczeny, рум. Mihucenii, від імені *Mihu* — «Михайло»**. Цей населений пункт називається в грамоті від 1508 року. Мигучени розташовані на правому схилі долини Дерелуй і поруч повітової дороги Тарашани—Глібока. Населення — (1890) 735 душ, румуни — розвиває тваринництво і землеробство. На території цієї громади знаходиться відома місцевість — крутосхил у верхів'ях потоку Дерелуй (Мигученський спуск).

Милешівці Горішні, нім. Milleschoutz, Ober-, рум. Mileșăuți de sus. У 1481 році Стефан Великий побудував тут кам'яну церкву, тут він

* Село вперше згадується 19 вересня 1436 р.

** За Ю.О. Карпенком — від імені *Мигуч* або *Мигук*.

також, очевидно, здобув перемогу над татарами. Милешівці Горішні «ежать на правому березі Сучави, південніше від гирла Сучавиці, і сполучені з Радівцями добре утримуваною дорогою. На протилежному боці Сучави знаходиться заводська конферма, до якої веде брід. Населення — (1890) 2564 душі — складається здебільшого з русинів, напевне, з галицьких дезертирів, які облаштувалися тут, а також з румунів. Основним заняттям є тваринництво і землеробство. У 1787 році тут оселилися німецькі колоністи.

Міліїв (Міліє; суч. Мілієве), нім. Millie, рум. Milie, від руського слова *мило* (*міло*) — «любо»*. Міліїв лежить на правому березі Черемошу, поруч повітової дороги Вижниця—Вашківці та залізниці Неполоківці—Вижниця (станція). Населення — (1890) 2023 душі, русини — займається тваринництвом і землеробством.

Митків, нім. Mitkeu, рум. Micăul, перша документальна згадка датується 1710 роком**. У 1739 цим населеним пунктом проходила російська армія під командуванням Мініха. Ім'я село одержало від румун. слова *mitocan* — «вівчар», *mitcaul* — «місце, де вирощують овець»***. Митків лежить безпосередньо біля Дністра, поруч загальнодержавного шляху Кіцмань—Усть-Біскуп; він є значним населеним пунктом. Населення — (1890) 937 душ, русини — займається землеробством.

Мітока-Драгомирна, нім. Mitoka-Dragomirna, рум. Mitocul-Dragomirnei, раніше Драгомирешти. Ім'я, здається, вказує на румун. слово *mitocan* — «вівчар». В одній з грамот від 1551 року село вже називається Драгомирешти. У Мітоці-Драгомирній знаходиться дуже гарної архітектури монастирська церква з підсобними прибудовами, що споруджена у 1602 році з тесаного каменю митрополитом Анастасієм Кримкою. Монастир був пограбований козаками під проводом Тимофія (Тимоша) Хмельницького, при цьому зазнали втрат засновницькі документи. Раніше в Мітоці знаходився жіночий монастир Гук, який сьогодні більш не існує. Драгомирна має також одне джерело, яке називається Fontâna-Doamne (Панська криниця) і до нього, розповідають, завдяки добрій воді навідувалося багато високоповажних осіб, тому й така назва. Перед окупацією Буковини Австрією тут оселилися липовани, однак вони повтікали під час вступу російських військ. Пізніш, у 1774, вони заснували тут колонію Соколинці.

* Ю.О. Карпенко виводить назву села від власного імені *Мільо*, *Мілій*. В «Історії міст і сіл. Чернівецька область» — від засновника села *Міля* (Омелька). За народним переказом, Черемош, вириваючись з гір, на рівнині розтікався потоками, *міліє*. Нещодак біля млини на родючих землях люди заснували с. Міліїв.

** Село вперше згадується 16 квітня 1617 р.

*** За Ю.О. Карпенком — від назви тамтешньої притоки Дністра — *Мітка*.

Мітока-Драгомирна лежить на лівому березі потоку Драгомирна і сполучається з Новими Іцканами добре утримуваною дорогою. Населення — (1890) 3038 душ, складається з невеликої частини русинів і німців, які оселилися тут у 1782 році, і значно більшої частини румунів — займається частково землеробством, тваринництвом і лісовими роботами, почасти шукає собі заробітків на польових роботах в Румунії.

Молодія, нім. *Mołodia*, рум. *Mologia*. Ім'я походить від руського слова *молоді* — «молоді люди». Легенда повідомляє, що йдеться про молодде подружжя, яке колись після зруйнування турками висілка Селище (між Чагром і Коровією) втекло звідти на нову місцевість і заснувало поселення. Молодія виникла на відомій з історії території села Козьмин. Присілок Францтал, де були виявлені знахідки кам'яного віку, одержав назву від цесаря Франца I, який, прямуючи з Радівців, снідав на Кайзерівському хребті і милувався прекрасним краєвидом. Назва «Дерелуй» може походити ще з татарських часів.

Молодія лежить на лівому березі потоку Дерелуй і біля повітової дороги Чернівці—Котул-Байнський. Населення — (1890) 4874 душі, русини, румуни і німці — займається землеробством і тваринництвом, а також городництвом і садівництвом. Перші німецькі поселенці прибули сюди із Курменца і Мангейму 1782, а русини переселилися із Східної Галичини. У 1787 році колоністи отримали чергове поповнення.

Мосорівка (Мусорівка), нім. *Mosorówka*, рум. *Mosoriuca*, могла отримати назву від слова *massaria* — фільварок*. Вперше населений пункт згадується у 1599 році. Приблизно 23 роки тому тут були знайдені старі польські монети. Мосорівка є значним населеним пунктом і знаходиться на правому березі Дністра. Населення — (1890) 700 душ, русини — займається землеробством. Тут знаходиться поромна переправа через Дністер до Усть-Біскупа.

Мушеніця, нім. *Muszenitza*, рум. *Mușenița*, названа від однойменного струмка. Документально згадується вона у 1728 році. Село розташоване біля витоків струмка Вовчинець і поруч повітової дороги Серет—Біла Керниця. Населення — (1890) 299 душ, румуни — займається тваринництвом і землеробством.

Негостина, нім. *Negostina*, рум. *Negoștina*. Там, де сьогодні знаходиться Негостина, до 1779 року не було жодного поселення. Територія звалася Негрішень, звідти пішла назва. Негостина лежить безпосередньо біля румунського кордону, поруч повітової дороги Серет—Шербівці—

* За Ю.О. Карпенком, село спочатку звалася Топоручівка, згодом Мосорівка, на рещті, Мусорівка, зближуючи в народному розумінні назву села з словом *мусити*.

Гатна та загальнодержавного шляху Серет—Сучава. Населення — (1890) 1210 душ, русини — займається тваринництвом і землеробством. У Негостинському маєтку Одая знаходиться гураляня.

Негриляса, нім. Negrileasa, рум. Lunca negrileasa, від однойменного струмка, *niger* — «чорний», *lunca* — «долина». Село розташоване серед смерекового лісу біля погано підтримуваної проїзної дороги, що веде у долину Суха. Населення — (1890) 718 душ, румуни і німці — займається в основному лісорозробками і незначною мірою скотарством та вівчарством. Тут знаходиться парова лісопильня з шістьма пилорамами.

Неполоківці, нім. Nepolokoutz, рум. Nepolocăuți, могли отримати назву від руського слова *полокати* — «полоскати», отже, — «необмита земля».

Неполоківці — значний людний населений пункт — розташовані на лівому березі Пруту, навпроти впадіння Черемошу і поруч загальнодержавного шляху Снятин—Чернівці. Населення — (1890) 1314 душ, німці і русини* —

M. Schiltberg'sche Sägefabrik Nepolokoutz

займається землеробством, а євреї — торгівлею. Від Неполоківців, які знаходяться неподалік залізничної лінії Львів—Чернівці, відгалужується місцева вітка на Вижницю. Тут є діюча вапняна піч; на поміщицьких землях вирощують тютюн.

Нова Гута, нім. Neuhütte, рум. Huta-nova, німецька колонія, що виникла у зв'язку з тим, що у 1815 році на віддалі 4 км північно-східніше від Старої Гути замість бездіючого старого був збудований новий скляний завод, навколо якого оселилися робітники і утворили ядро нової колонії. Нова Гута — лісове село — лежить біля струмка Валікуц і поруч повітової дороги Чудин—Нова Гута—Стара Гута—Красна-Путна. Населення — (1890) 481 душа, німці і декілька румунів — живе з лісових робіт і тваринництва.

Новоселиця, нім. Nowosielica, рум. Novoselița. Цей населений пункт називався колись Stroiștii de jos (Долішні Строешти). Ім'я Новоселиця передалося від розташованого навпроти містечка Новоселиця. До 1828 року, доки не був врегульований кордон з Росією, австрійська мит-

* Фактично: русини і євреї.

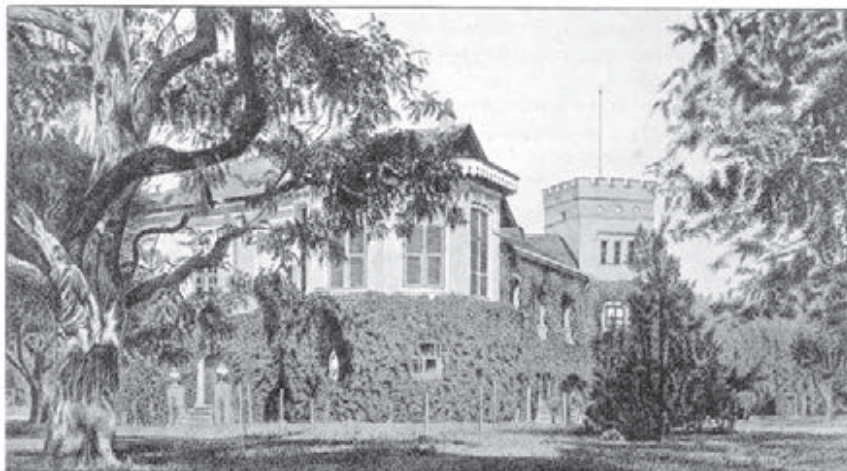
Gruss aus Oesterr. Nowosielitca

на станція знаходилася в Боянах, а місцевість навколо Новоселиці належала до теперішньої російської території Новоселиці. Лише у 1828 р. відбулося розмежування і поселення на цій стороні від струмка Рокитна зберегло назву Новоселиця. У 1848 році в населеному пункті міг бути табір російських військових частин. На це вказують знахідки старих гарматних снарядів, як, зокрема, у 1893 році під час спорудження будинку.

Новоселиця знаходиться на лівому березі Пруту біля впадіння в нього струмка Рокитна і є процвітаючим населеним пунктом. Як станція переходу одночасно до Росії та Румунії, вона є вихідним пунктом жвавої торгівлі, чому останнім часом особливо посприяла залізнична лінія Чернівці—Новоселиця—Одеса. Населення — (1890) 697 душ, румуни — швидко зростає. Землеробство ведуть мало, переважно зайняті на складах. Тут знаходяться митниця, велика залізнична станція і декілька складів.

В і к н о, нім. Окна, рум. Оспа, одержало назву від російського слова *окно* або малоруського *вікно* — також «розводдя», «стояча вода»*. Через Вікно у 1739 році здійснювався марш російської армії під командуванням генерала Мініха. Вікно — багатолюдний населений пункт — лежить біля струмка Кіца, у видолинку недалеко від Дністра і поруч дороги Чернівці—Самушин. Населення — (1890) 1997 душ, русини — займається землеробством і тваринництвом. Тут знаходиться дуже гарний палац з парком і гуральня з мастком, що належать сім'ї барона фон Вільдбурга.

* За Ю.О. Карпенком, село в давнину називалося Мартинівкою за іменем його засновника козака Мартина. Після знищення села рештки населення перейшли до *вікна* — «джерела з рівною поверхнею води».

Вікнянський замок

Підписано обер-лейтенантом жандармерії Владиславом Журковським

Св. Онуфрій, нім. Onufry, St-, або Manastiora, рум. St-Onufreiu. Тут колись стояв монастир, заснований серетським священиком. Населений пункт розташований поруч повітової дороги Серет—Біла Керниця і біля підніжжя гори Монастир Гораець. Населення — (1890) 1111 душ, частково румуни, частково німецькі колоністи, які поселилися тут у 1787 році, — займається землеробством і тваринництвом. До цієї громади належить присілок Драгошанка.

Онут, нім. Onuth, рум. Onut, може мати назву від турецького слова *ол* — «печера», «пекло»; з іншого боку вона виводиться від прізвища Оана*. Поблизу знаходяться старі земляні вали, що походять, очевидно, з татарських часів. Майже 30 років тому тут були знайдені польські монети, що зберігалися у мідній посудині, а також кам'яна сокира. Онут є значним населеним пунктом і лежить на правому дністровському березі біля впадіння струмка Чорний Потік у Дністер. Населення — (1890) 1044 душі, русини — займається землеробством. Приблизно за 2 км на північ від села знаходиться гарний палац, що розташований у лісі. Дністровські береги складаються значною мірою із скель гіпсу й алебастру, котрі, однак, не розробляються.

* За Ю.О. Карпенком — від зниклого праслов'янського дієслова *онути* — «прикрити» і дієприкметника *онутий* — «вкритий», наприклад, зарослий очеретом, верболозом. Це найдавніша слов'янська назва населеного пункту Буковини, зафіксована у Галицько-Волинському літописі під 1213 (за іншими даними, 1219) роком.

Опришени, або **Панцир**, нім. Opriszenu або Pancir, рум. Oprişeni. Назва *Опришени* походить, за Веренкою, від прізвища Оприша; жителі, навпаки, розповідають, що в цьому селі замешкувало багато розбійників — «опришків», звідки й назва. Однак *Панцир*, здається, вказує на важкоозброєну військову колонію.

Опришени лежать на лівому березі струмка Котовець і поруч загальнодержавного шляху Чернівці—Серет. Населення — (1890) 1602 душі, румуни — займається тваринництвом і землеробством. Багато людей йдуть щорічно в Румунію на роботу.

Орошівці (**Оршівці**), нім. Oroszeny, рум. Oraşeni, також Oraşeni. Свою назву це село могло одержати від румун. слова *oraş* — «місто», *oraşeni* — «міський район»; ймовірно, також від прізвища боярина Ореша*. Орошівці мають характер розтягнутого населеного пункту і лежать на лівому березі струмка Турецький, недалеко від його впадіння в Прут, на схилах Вербової гори і біля загальнодержавного шляху Сятин—Чернівці. Населення (русини), яке займається переважно землеробством і тваринництвом, нараховує (1890) 2574 душі.

Остра, нім. Ostra, рум. Ostra, від однойменного струмка; *остра* — «гостра». Це поселення засновувалось на початку цього століття галицькими гуцулами. Остра, що розташована в долині Остра, зв'язана поганою проїзною дорогою із Стулпиканами. Населення — (1890) 631 душа, гуцули і румуни — живе з лісорозробок і вівчарства. До громади Остра належить присілок Бояшескул, де знаходиться парова лісопильня із шістьма пилорамами.

Остра, також **Востра**, нім. Ostra, рум. Ostra, названа від однойменної гори, біля якої розташований населений пункт. Остра є маленьким селом і лежить між Нижніми Станівцями і Драчинцями, сполучена з обома громадами польовими дорогами. Населення — (1890) 210 душ, русини — займається землеробством і тваринництвом. В Острі, коли вона належала до Барбівців, існував монастир.

Остриця, нім. Ostrica, рум. Ostrița. Спочатку на місці цього села знаходився населений пункт з назвою Chlişcau (Клішківці), який, однак, був знищений під час турецької війни. Своє імення Остриця могла отримати від руських слів *остра* — «гостра», «шпиляста». Цей населений пункт називається вперше в грамоті від 1472 року. Остриця лежить на правому березі Пруту, біля впадіння в нього потоку Дерелуй, поруч загальнодержавного шляху Чернівці—Цурина. Населення — (1890) 1949 душ, румуни — займається тваринництвом, землеробством і рибальством.

* За Ю.О. Карпенком — від прізвища молд. воєводи Ореша — прізвища, відомого в Молдові ще з XIV ст., що походить від угор. *orosz* — «русин».

Ошихліб (**Ошихліби**), нім. Oszechlib, рум. Oșechlib. У 1463 році воевода Стефан Великий подарував це село польському графу Чарторийському. Ім'я походить від руських слів *осек* — «огорожена ділянка» і *хліб*. Ошихліб розташований на лівому березі струмка Совиця і поруч повітової дороги Неполоківці—Кіцмань. Населення — (1890) 1776 душ, русини — розвиває землеробство і тваринництво.

Панка, нім. Panka, рум. Panka. За Веренкою, назва села може походити від поміщика Панку. Мешканці, навпаки, вважають, що ім'я виникло від збіднілого поміщика, якого русинські люди називали *панок* — «малий пан». Панка лежить по обох берегах Великого Серету, а також біля повітової дороги Сторожинець—Жадова і є станцією місцевої залізничної лінії Глібока—Бергомет. Населення — (1890) 1862 душі — займається землеробством і тваринництвом.

Паргівці, нім. Parhoutz, рум. Pârâuți, ймовірно, від румун. слова *pareu* — «струмок». Тут знаходиться дуже гарна стара кам'яна церква, яка могла бути побудована у 1437 році Стефаном Туртурашем. У 1440 році вона була зруйнована і приблизно 200 років тому відбудована. Паргівці розміщені недалеко від впадіння струмка Солонець у Сучаву, біля повітової дороги на Сучаву і поруч місцевої залізниці Гатна—Кімполунг (станція). Населення — (1890) 1087 душ, виключно румуни, — веде землеробство і тваринництво. У 1876 році у потоці Солонець діти знайшли старовинний, дуже гарний золотий браслет вагою 49 дукатів, а роком пізніше — красиво виготовлений золотий ланцюжок. Фахівці стверджують, що знайдені вироби походять з Індії і занесені сюди під час переселення народів.

Пертешти Горішні, нім. Pertestie, Ober-, рум. Pârteștii de sus, від латинського *pars* — «частина». Горішні Пертешти належали колись до громади Долішні Пертешти, котра звалася просто Пертешти. Цей населений пункт розташований біля струмка Солонець і поруч загальнодержавного шляху Солка—Ґура-Гумора. Населення — (1890) 1163 душі — складається з румунів, які займаються тваринництвом і трохи землеробством.

Пертешти Долішні, нім. Pertestie, Unter-, рум. Pârteștii de jos, від латинського слова *pars* — «частина». Цей населений пункт згадується в грамоті від 1660 року. Тут звертають на себе увагу могильники (кургани), які жителі називають «Татарськими». Долішні Пертешти розташовані біля струмка Солонець, поруч повітової дороги Качика—Сучава і місцевої залізниці Гатна—Кімполунг. Населення — (1890) 2466 душ — складається з румунів, які ведуть тваринництво і трохи землеробство. До цієї громади належить присілок Стрігоя (перевал і залізнична зупинка), який, за народною легендою, одержав назву від численних відьом, які там колись водилися.

Петраші, нім. Petrasze, рум. Petreșeni, від *petra* — «камінь»*. Петраші розташовані в долині Черемошу біля повітової дороги Вижниця—Путила. Населення — (1890) 494 душі, гуцули, основним заняттям яких є тваринництво, лісорозробки і лісосплав на Черемоші. До громади Петраші належить село Товаренка.

Петрівці, нім. Petrouitz, рум. Pêtrăuți, від рум. *Petru* — «Петро». Населення розповідає, що перший поселенець називався Петро Туркулець, від якого назване село. Громада Петрівці, що складається власне з двох сіл, а саме із північної частини Горішні Петрівці і південної — Долішні Петрівці, — лежить біля впадіння потоку Серетець у Малий Серет і поруч повітової дороги Петричанка—Чудин і відгалуження дороги на Фратавці. Петрівці є станцією залізниці Карапчів—Чудин. Населення — (1890) 3324 душі, румуни — займається землеробством і тваринництвом. Бідніша частина жителів часто шукає роботи на поденних заробітках в Румунії. У Горішніх Петрівцях знаходиться парова лісопильня з двома пилорамами.

Петрівці, нім. Petrouitz, рум. Petrăuți, від імені *Petry* — «Петро». Легенда розповідає, що тут оселився звільнений невільник на ім'я Петро, від якого так почало зватися поселення. Тут був монастир, побудований у 1487 році Стефаном Великим. Петрівці лежать біля струмка Петричанка, недалеко від загальнодержавного шляху на Сучаву. Населення — (1890) 2667 душ, румуни — розвивають землеробство і тваринництво. Взимку багато жителів працюють лісорубами у лісах Релігійного фонду.

П'єдиківці - Цопени (П'ядиківці), нім. Piedykoutz-Zorpeny. Ця громада складається з сіл П'єдиківці і Цопени, які сьогодні об'єднані. П'єдиківці, рум. Piedecăți, згадуються в грамоті польського короля Яна III від 1691 року**. Ім'я цього населеного пункту могло утворитися від румунського слова *piedică* — «перепона». Цопени, рум. Zorpeni, колись, як і П'єдиківці, належали до Неполоківців і одержали назву від власника. П'єдиківці-Цопени є значним населеним пунктом і розташовані приблизно на віддалі 2 км від правого берега Пруту. Населення — (1890) 1198 душ, русини — займається землеробством. До обох сіл належить ще хутір Извори. У громаді є парова лісопильня з двома пилорамами і циркуляркою; з пилою зв'язаний паровий млин. У поміщицькому маєтку знаходиться гуральня.

Плеш, нім. Plesz, рум. Pleș, від однойменної гори. Плеш є колонією, заснованою переселенцями-словаками, яка стала самостійною громадою з 1848 року. Це село знаходиться на найвищій точці перевалу Калігуріца

* Ю.О. Карпенко вважає (на підставі народного переказу), що назва села походить від імені *Петраш*, який був засновником села.

** Село вперше згадується 1624 р.

між долинами Гумора і Солонець та обіч дороги Гура-Гумора—Солка. Населення — (1890) 215 душ, словаки — займається трохи вівчарством, але переважно лісорозробками.

П л о с к а, нім. Ploska, рум. Plosca, від однойменного струмка, до якого прилягає село*. Пlosка знаходиться на території Браништа, що колись належала монастирю Путна і до початку 50-х років XIX століття входила до громади Сторонця-Путилова (до часу існування домініальної юрисдикції). Поблизу Пlosкої розташована однойменна гора, на вершині якої знаходиться полонина (називається Пlosка, також Плоца), де майже двадцять років стояла, згідно з переказом, найдавніша у цьому гірському районі церква і була єдиним духовним місцем від Стражі аж до угорського кордону. Громада Пlosка складається тепер з двох сіл, а саме: Пlosка — далеко розкиданий гірський населений пункт, що розташований біля витоків потоків Путила, Лостун і Пlosка, і Яловичора — біля впадіння однойменного струмка у Білий Черемош. Село Пlosка лежить біля повітової дороги Сторонець-Путилів—Селетин, котра долає тут вододіл на сідловині Пlosка. Яловичора сполучена з Пlosкою, Яблоницею і Путиловом лише доріжками для верхової їзди, пішохідними стежинами і путівцями для візків. До цієї громади належать розкидані по всіх горах окремі полонинські господарства, садиби і хутори (Митний, Стівіори, Гребенища і т.д.). Населення — (1890) 1012 душ, гуцули — займається відгінним скотарством на полонинах, тваринництвом, заготівлею деревини і сіна. На території громади Пlosка біля потоку Путила знаходяться два скити, а саме Антонова і Фердинандова келії. У парафіяльній церкві Пlosкої намальована картина із зображенням Судного дня.

П і д з а х а р и ч і, нім. Podzaharicz, рум. Rozoharici або Zaharici, від близької гори Захарич. Підзахаричі лежать у долині Черемошу осторонь повітової дороги. Населення — (1890) 1075 душ, гуцули — займається тваринництвом, обробкою деревини і лісосплавом на Черемоші. До гро-

* За Ю.О. Карпенком, від назви пlosкої місцевості, пlosкогір'я в горах (що трапляється рідко) між верхів'ями рік Путила і Ропочів. Звідси назва «Пlosка» — і гори, і ріки, і населеного пункту.

мади належать села Малинеще і Межиброди, а також хутори Харовів, Смугар і Золотна.

Погорилівка (Погорілівка), нім. Pohorloutz, рум. Pohorlăuți, могла отримати свою назву від руського слова *погорище* — «згарище», «місце пожежі». Спочатку територія, де зараз знаходиться населений пункт, називалася *Липниця* — «липовий ліс». На згарищі цього лісу могла виникнути Погорилівка — звідси й назва. Село згадується вперше у грамоті від 1451 року. Погорилівка є значним населеним пунктом і лежить біля ставка, із якого витікає струмок Чорний Потік, і поруч дороги Чернівці—Самушин. Населення — (1890) 1915 душ, русини — займається землеробством і тваринництвом.

На околицях Погорилівки знаходяться чотири печери. Одна з них на північному заході від села, що обстежена до 100 м, має ширину 5 м і висоту 6 м і у ній протікає чистий струмок; печера могла служити колись сховищем для розбійників. Південно-західніше від населеного пункту знаходиться друга скельна печера, до якої із села Юрківці втікає струмок і в яку неможливо потрапити. Третя печера — відповідно до даних населення, довжиною 2 км — лежить південно-східніше від села, називається Фустейга — це ім'я вона нібито отримала від розбійника, який тут проживав. Нарешті, четверта печера знаходиться південно-західніше населеного пункту і має назву Мартиновка (Мартинівка). Вона має два входи, що розміщені на скельній стіні на висоті приблизно 30 м. Печера, очевидно, могла служити колись сховищем для жителів Мартинівки, яка 300 років тому під час польсько-молдавської війни була повністю знищена. Від цього населеного пункту не залишилося нічого, крім кам'яного хреста на місці, де стояла церква, і колодязя, котрий називається населенням «Турецька керниця».

Пояна-Мікулі, нім. Pojana-Mikuli або Buchenhain, рум. Poiana-miculi, німецькими колоністами названа Бухенгайн. *Pojana-miculi* — «мала половина», *Buchenhain* — від численних букв. Пояна-Мікулі, що складається з німецької і словацької частин, належала колись монастирю Гумора і тільки у 1844 році стала самостійною громадою. Тут у 1838 році оселилися богемські німці і словаки. Населений пункт знаходиться у долині Гумора і сполучений проїзною дорогою з монастирем Гумора і Гура-Гуморою, стежинами для верхової їзди — із Солкою і Сучавицею. Населення — (1890) 1222 душі, румуни, німці і словаки — займається тваринництвом, полонинським господарством і лісорозробками. Тут знайдено три кам'яні сокири періоду неоліту (нового кам'яного віку).

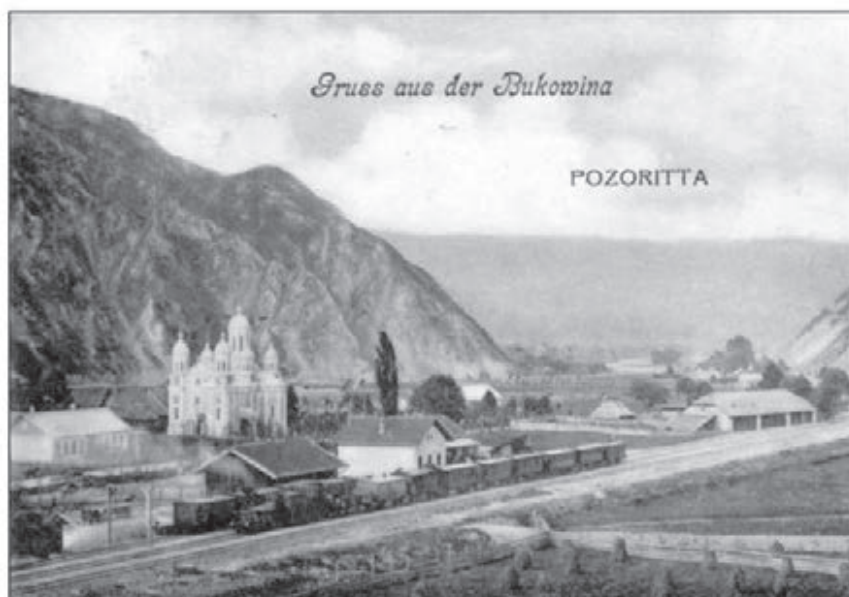
Пояна-Стампі, нім. Pojanastampi, рум. Poiana-Stampii, від слова *poiana* — «полонина». На час окупації Австрією тут не існувало жодного

села. Територія належала до Дорни. Населений пункт, що складається з різних присілків, хуторів і полонинських господарств, лежить на лівій від руслу Дорни місцевості і поруч загальнодержавного шляху від Ватри-Дорни до Бистриці. На південному заході від села, на семигородській території, знаходиться перевал Борго. Населення — (1890) 1037 душ, румуни — займається вирощенням великої рогатої худоби і овець, полонинським господарством, а також лісорозробками. На лісосплавному потоці Тісна, біля присілка Татару, знаходиться скит. До громади належать присілки Ґура-Кошней, Ла-Рунк, Мунчель, Пилугани, Пуалени, Романешти, Татару і Тешна.

П о є н и, нім. Rojeni, рум. Roieni, від *roiana* — «лісова галявина». Поєни розташовані біля витоків струмка Молниця і пов'язані із Долішніми Станівцями і Горішніми Синівцями поганою польовою дорогою. Населення — (1890) 500 душ, румуни — займається тваринництвом і землеробством.

П о є н и, нім. Rojeni, рум. Roieni, від румунського слова *roiana* — «лісова галявина». Поєни знаходяться біля струмка Ракова і сполучені із селами Солка і Ботушана громадськими дорогами. Населення — (1890) 1382 душі — складається з румунів, які займаються переважно тваринництвом.

П о ж о р и т а, нім. Pozoritta, рум. Pojorita, від слова *пожар* — «пожежа». Пожорита — розтягнутий населений пункт — розташований біля впадіння потоку Путна у Молдаву і поруч загальнодержавного шляху Кімполунґ—Якобени. Біля Пожоритої відгалужується повітова дорога на

Фундул-Молдову—Брязу—Молдову. Населення — (1890) 1975 душ — складається з румунів і німців (ціпсерів). Останні оселилися 1805 р. під час відкриття тут державних мідних копалень (з 1821 вони належали Манцу) і працювали лише гірниками там же і у Фундул-Молдові, а також на залізорудній шахті Парев-Кайлор («Кров'яний камінь»). Тепер вони зайняті переважно на лісових роботах і лісопильнях. Румуни займаються тваринництвом, зокрема вівчарством і лісовими роботами. Пожорита, а саме та частина, що розташована у прегарній долині Путни, мальовничі групи скель, як-от: наскельні вершини Адам і Єва, екзотичні ущелини, як, наприклад, улоговини Парев-Фрумус, Керсте і Тінеш, — належать до найкрасивіших місць краю. Раніше в Пожориті існували плавильні печі і місця збагачення мідної руди, так звані заводи Манца; сьогодні вони не діють і руйнуються, як і закинтий мідний шурф Анна. З промислових підприємств населений пункт має фабрику тонкої деревної стружки і декілька вапняних печей. До громади Пожорита належать присілки і хутори Фундул-Пожорита, Фундул-Путней, Изворул, Печешти, Подуреу, Рункул, Валя Пожоритей і Парев-Кайлор, який з колись діючою залізорудною копальнею Блутштейн розташований у захищеній з усіх боків котловиноподібній долині, де завдяки сприятливим умовам дозрівають кукурудза, кавуни і сливи.

П р и л и п ч е, нім. Prelipcze, рум. Prelipsea, на час окупації Австрією називалося також Німеччина. Прилипче, а також Філіппен, були засновані у 1760 році* графом Августином Понятовським як німецька колонія, однак вже у 1774 році було прийнято рішення про її розпуск і у 1790 вона повністю зникла. Тут знаходився також пасторат, однак він був перенесений (1775). Поселенці походили з Ельбінгу і Бреслау. Біля Прилипча траплялися часті доісторичні знахідки: кам'яні і бронзові знаряддя, що вказують на стародавнє поселення.

Прилипче є значним населеним пунктом і лежить біля витoku малого потічка на віддалі 2 км від Дністра. Біля Прилипча пролягає залізниця, яка, обходячи скелі, робить величезну петлю від плато униз до Дністра. Населення — (1890) 928 душ, русини — займається землеробством. Поблизу села розташовані каменоломні, що постачають дуже гарні плити з білого і червоного піщанику.

П р е с е к а р е н и (П р о с і к а), нім. Presekareny, рум. Presecarenii. За Варенкою, ім'я могло утворитись від сербського *presjeka* — «долина»; населення, навпаки, розповідає, що протягом століть тут активно займалися бджільництвом. *Бджільництво* — «presasa», тому й Пресекарени**. У долині Серету частими є знахідки предметів кам'яного і бронзового періоду. Населений пункт знаходиться на лівому березі Великого Серету,

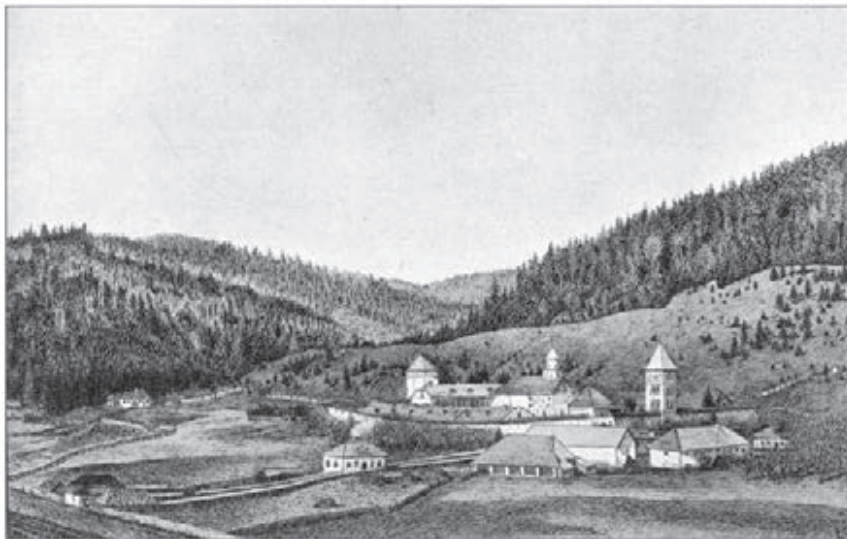
* Село вперше згадується 1637 р.

** За Ю.О. Карпенком — від *присекар* — «пасічник».

поруч повітової дороги Сторожинець—Петричанка і місцевої залізниці Глибока—Бергомет. Населення — (1890) 674 душі, румуни — займається тваринництвом і землеробством. У Пресекаренях є залізничний полустанок і гуральня.

Привороки, нім. *Prewoogokie*, рум. *Prevogochi*, від руських слів *при* і *ворота*, тобто, «перед ворітьми, долиною». Це село згадується вже в грамоті від 1418 року. Привороки лежать біля витоків струмка Котовець і зв'язані з Тарашанами громадською дорогою. Населення — (1890) 645 душ, румуни — займається землеробством і тваринництвом.

Путна, нім. *Putna*, рум. *Putna*, названа від однойменного струмка. Монастир, що знаходиться в Путні, був заснований у 1465 Стефаном Великим на пам'ять про взяття Акермана та Кілії. Він велів освятити його у 1470 після здобуття мнимих перемог над татарами. Однак завершилося будівництво монастиря, напевно, у 1480 або 1481 році. Незадовго до своєї смерті він нібито передав монастирю свій лук і сагайдак з яшми, але ці речі були викрадені і тепер, здається, знаходяться в Румунії. Побудову монастиря народ оповиває у казкові шати, про що повідомляє Симигиневич у своїй праці «Народні легенди». У 1634 цей монастир був зруйнований воеводою Василем Лупу, оскільки він сподівався знайти там приховані скарби; пізніше він велів його відбудувати. Олов'яна покрівля монастиря перейшла у власність до козацького гетьмана Тимофія (Тимоша). У

Путна

Підписано обер-лейтенантом жандармерії Владиславом Журковським

1737 монастир розширили і облаштували ровом, а також перекидним мостом. У 1755 за дорученням митрополита Якова його реставрували. У церкві знаходяться 11 могил князів і єпископів, у тому числі й Стефана Великого — могила останнього була розкрита у 1757 році, а потім ще один раз у 1856 році. На півдні від монастиря, у скелях, знаходиться покинутий скит, що складається з двох відділень. Біля потоку Путна, нижче впадіння у нього струмка Урсоа, знаходяться руїни скита, який згадується мешканцями як Захастна; сьогодні більше відомий як Монастирські руїни. У монастирі є численні стародавні написи на камені, документи і цінні речі. До періоду заснування монастиря село Путна вже існувало — це випливає з того, що 1468 із Воловця в Путну була перенесена церква, що споруджена 1346 року.

Путна лежить біля злиття струмків Путна, Путнишора та Вечео (Вечйо) і сполучена з Нижнім Віковом добре утримуваною дорогою. Населення — (1890) 1359 душ — складається з румунів, які займаються тваринництвом і лісгосподарством. У Путні знаходиться парова лісопильня з дванадцятьма пилорами, яка з'єднана вузькоколійкою на паровій тязі з місцевою залізницею Гадікфальва—Фрасин.

Р а р а н ч е (Р і д к в ц і), нім. Rarancze, рум. Rarancea. Назва цієї місцевості може мати відношення до княжого прізвища Рареш*. У 1739 році біля Раранча турки були розбиті росіянами. Село спочатку знаходилося безпосередньо біля російського кордону, у долині Рокитна, про що свідчить старий цвинтар, розораний кілька років тому. Але після того, як населення у відкритому стані дуже потерпіло від турецьких набігів, воно поселилося у лісі біля струмка Гуків — так виникло сьогоднішнє Раранче.

Раранче розташоване на обох берегах струмка Гуків і біля повітової дороги Садагура—Топорівці. Населення — (1890) 4275 душ — розмовляє тепер по-русинськи, спочатку було по-румунськи. У 1851 році востаннє відправлено в церкві богослужіння румунською мовою. Основним заняттям є землеробство і тваринництво.

Р а р а н ч е - С л о б о д з і я (С л о б о д а), нім. Rarancze-Slobodzia, рум. Slobodzia-Rarancei, було колись присілком Раранчого і засноване відпущеними на волю селянами, тому й Слободзія. У селі знаходиться криниця, збудована, за переказом, турками. Раранче-Слободзія лежить на правому березі струмка Рокитна, навпроти російського села Реваківці, і сполучена із Раранчем і Боянами польовими дорогами. Населення — (1890) 1170 душ, русини — займається землеробством і тваринництвом.

* Ю.О. Карпенко припускає, що назва може походити від антропоніма *Раринка*.

Репужинці, нім. Repuzynetz, рум. Repujineț, вперше згадуються в грамоті від 1435 року. Назва походить від латинського слова *gira* — «берег»*. Репужинці розташовані на узвишші за 1 км від Дністра і є значним населеним пунктом. Населення — (1890) 1722 душі, русини — розвиває переважно землеробство.

Gruss aus der Bukowina.

Mausoleum in Repujineț.

В населеному пункті знаходиться гуральня. До поміщицьких володінь належить великий виноградник. У каменоломнях на березі Дністра добувається дуже гарний білий піщаний камінь, також працюють цегельня і вапнярка.

Реусени, нім. Reuseni, рум. Reusenii. Назва походить від імені *Reus*. У Реусенах був вбитий у 1455 році князь Богдан. Це село також згадується серед подій 1502 року. Реусени знаходяться біля однойменного струмка на віддалі близько 1 км від повітової дороги Сучава—Хилишени. Населення — (1890) 637 душ, лише румуни — займається тваринництвом, землеробством і трохи виноградарством. До громади Реусени належать села Пояна і Сілени.

Реваківці, нім. Rewakoutz, рум. Revacăuți, могли отримати назву від слова *giva* — «берег»**. Реваківці розташовані на лівому березі Пруту і є значним населеним пунктом. Населення — (1890) 791 душа, русини — розвиває землеробство.

Ревна (Ревне), нім. Rewna, рум. Revna, має ім'я від свого розташування на березі Пруту; по-руськи *ревний* — «береговий», «близький»***. Цей населений пункт вже згадується у грамоті від 1669 року****. До Ревного належить присілок Бурд (рум. Burdeiu), назва якого походить від румунського слова *burdeiu* — «земляний курінь». Ревна лежить на правому березі Пруту і біля повітової дороги Чернівці—Глиниця. Населення — (1890) 1147 душ, русини — займається землеробством, лісорозробками і тва-

* Ю.О. Карпенко допускає і варіант походження назви села від *repjiziti* — «сильно бити».

** За Ю.О. Карпенком, від власного імені *Равак*.

*** За Ю.О. Карпенком, від слова *рівний і рівна* (місцевість).

**** За Ю.О. Карпенком, у 1661 р.

ринництвом. Вартою уваги є більш ніж столітня дерев'яна монастирська церква.

Р і в н а, нім. Riwna, рум. Rîvna, від руських слів *рівно* (*рівна*) — «плоско». Рівна розташована біля Черемошу, а саме там, де він покидає

Vedere din Carpați: Revna — Ansicht aus den Karpathen: Riwna

гори і переходить на рівнину. Проїзна дорога зв'язує цей населений пункт з Вижницею. Населення — (1890) 505 душ, гуцули — займається переважно лісосплавом. Тут також знаходиться місце стоянки плотів, що прибувають з гір.

Р о г о ж е ш т и, нім. Rogosestie, рум. Rogojeștii, від *рогоз* — «очерет», за іншою версією, від Рогожина, який оселився тут з галицькими колоністами, і колонія була згодом названа від нього. Рогожешти знаходяться на лівому березі Серету і сполучені з Серетом [містом] добре утримуваною дорогою. Населення — (1890) 1041 душа, русини і румуни — займається тваринництвом і землеробством.

Р о г і з н а (суч. част. Чернівців), нім. Rohosna, рум. Rogozna, могла отримати свою назву від поміщика Рогозна; однак серед населення поширений погляд, що населений пункт названий від *рогози*, якою були зарослі розповсюджені болота. Рогізна лежить на правому березі Задубрівки у заболоченій місцевості і поруч дороги Чернівці—Заставна. Населення — (1890) 3967 душ, переважно русини — розвивають землеробство і тваринництво. У населеному пункті знаходиться спиртоочисний [спирторектифікаційний] завод.

Р о м а н е ш т и, нім. Romanestie, рум. Romănestii. Назва походить від імені *Роман*. Очевидно, так міг називатися перший поселенець. У доку-

ментах село згадується вже у 1566 році. Романешти розташовані на лівому березі струмка Горасць, недалеко від загальнодержавного шляху на Сучаву. Населення — (1890) 614 душ, румуни — займається трохи землеробством і тваринництвом, проте переважно живе від поденних заробітків.

Ропче (Ропча), нім. Ropcze, рум. Rorsea. Міклош виводить назву від руського слова *ropa* — «соляна вода»; такий же погляд поширений серед жителів. Однак Веренка вважає, що назва походить від латинського слова *ruptos* — «рваний», «окремиї»*. Цей населений пункт згадується у грамоті від 1448 року. У 1691 році страшна хуртовина майже цілком знищила тут армію Собесьького.

Ропче — населений пункт, що складається з розкиданих груп садиб, — розташоване на обох берегах Великого Серету і поруч повітової дороги Сторожинець—Петричанка. Населення — (1890) 2021 душа, румуни — займається переважно тваринництвом і землеробством. Ропче є станцією залізничної лінії Глибока—Бергомет і має гуральню. Слободзія-Ропче є присілком цього населеного пункту.

Розтоки, нім. Rostoki, рум. Rostoce, від давньослов'янського слова *розток* — «місце, де зосереджуються два річкових русла». Розтоки лежать в долині Черемошу, поруч повітової дороги Вижниця—Сторонець-Путилів і біля впадіння в долину перевалу Німчич. Населення — (1890) 1703 душі, гуцули — займається здебільшого тваринництвом, лісосплавом і лісорозробками. До громади Розтоки належать село Товариця, що розташоване біля однойменного потоку, хутір Смугар і присілки Черешнів, Янчело й Околена. У Розтоках є фруктові сади з сливовими деревами, плоди яких прекрасно розвиваються і йдуть також на вивіз.

Рус-Монастіора, нім. Russ-Manastiora, рум. Russ-Mănăstioară, названа від колишнього власника Русу-Балша; *manastiora* — «монастир». Цей населений пункт знаходиться на правому березі Сучави і біля повітової дороги Сучава—Хилишени. Населення — (1890) 813 душ, лише румуни — займається тваринництвом, землеробством і трохи виноградарством. До громади Рус-Монастіора належить село Лункушора.

Руска Молдавиця (Рус-Молдавиця), нім. Russ-Moldawitz, рум. Rușii-Moldoviței, від річки Молдавиці; *rușii* — «руський», «русин» — походить від того, що тут свого часу влаштувалися малороси (гуцули) і заснували колонію. Раніше Руска Молдавиця належала до Ватра-Молдавиці. Цей населений пункт лежить у долині Молдави. Тут закінчується повітова дорога і промислова залізниця з Вами. До Арджела веде лише погана проїзна дорога; до Путни, Пояни-Мікулі і Брязи існують лише

* Ю.О. Карпенко допускає варіант назви села від слова *рубати*, бо є у народній мові назва «рубче».

кінні гірські стежини. До Рускої Молдавиці належать присілки Демакуша, Чокан, Репормучіна (нафтові джерела), Дубравник, Путна, Довга і Рачка. З промислових підприємств у цих місцях знаходяться парова лісопильня з дванадцятьма пилами, хімічна фабрика з виробництва деревної есенції і вузьколінійна залізниця протяжністю 16,7 км для підвозу деревини з лісосік. Населення — (1890) 2242 душі — складається переважно з русинів (гуцули)* і німців. Основне заняття — лісорозробки і трохи скотарство та вівчарство. Більша частина мешканців використовується на промислових підприємствах.

РуспеБоул (Руснебоул), нім. Russ pe Boul, рум. Rușii pe boul. За легендою, цей населений пункт отримав ім'я від князя Драгоша, який вполював тут тура («boul» — бик), а *рус* він називається тому, що тут поселилися малороси. Біля підніжжя гори Пауса знаходиться печера, де колись переховувалися розбійники. У лісі Валкан, як стверджує легенда, заблуdivся і зимував разом з військовою частиною польський князь Михайло Добровський; він також вступив у бій із воєводою Драгошем і тому ліс назвали Валкан (від польського слова *walka* — «боротьба», «битва»). Подейкують, що у лісі закопані численні скарби. РуспеБоул розташований біля однойменного струмка і складається з різних розкиданих груп садиб і хуторів. Населений пункт нараховує (1890) 846 душі — румуни і русини, які займаються вівчарством і лісорозробками або знаходять заробіток як робітники біля парової лісопильні. РуспеБоул має парову лісопильню з однією пиламою.

Рус-Плавалар, нім. Russ-Plavalar, рум. Rus-Plavalarî, від прізвища Русу-Балш. Цей населений пункт називається у грамоті від 1478 року. Він розташований біля струмка Реусени і зв'язаний з громадою Реусени. Населення — (1890) 882 душі, румуни — розвиває тваринництво, землеробство і дещо виноградарство. Частина мешканців наймається в Румунію жінцями і лісовими робітниками.

Рус-Посни, нім. Russ-Pojeni, рум. Rus-Poieni, названа від колишнього власника Русу-Балша. Рус-Посни лежать на правому березі Сучави недалеко від повітової дороги Сучава—Хилишени. Населення — (1890) 217 душ, румуни — займається тваринництвом, землеробством і рибальством.

Садова, нім. Sadowa, рум. Sadova, від руського слова *сад* — «фруктовий сад», також «поселення». Садова — витягнутий населений пункт — розташована біля впадіння однойменного струмка в Молдаву і сполучена із загальнодержавним шляхом Кімполунг—Якобени проїзною дорогою. Населення — (1890) 1310 душ, румуни — займається скотарством і вівчарством.

* У даному випадку гуцули правильно названі русинами.

С а м у ш и н, нім. Samuszyn, рум. Samușen, свою назву одержав, напевно, від вухоподібного вигину берега Дністра, біля якого він знаходиться (рус. *самушин* — «самотнє вухо»)*. Північніше від Самушина, де ще в давні часи, здається, існував брід через Дністер, знаходяться так звані Татарські вали. Південніше від Самушина, де Дністер утворює два острови, переходили річку татари (Татарський шлях).

Самушин є значним населеним пунктом і лежить безпосередньо біля Дністра. Населення — (1890) 884 душі, русини — займається землеробством і рибною ловлею. З галицьким берегом село з'єднує паром.

С а т у л м а р е Н і м е ц ь к е, нім. Satulmare, Deutsch-, німецька колонія, що виникла на території громади Румунське Сатулмаре і зв'язана з нею. Населення — (1890) 1085 душ, німці — займається землеробством. Ця колонія заснована у 1787 році.

С а т у л м а р е Р у м у н с ь к е (В о л о с ь к е), нім. Satulmare, Rumänische-, рум. Satul-mare, від рум. слів *satul* — «село» і *mare* — «велике». Цей населений пункт згадується у грамоті від 1582. Румунське Сатулмаре розміщене на правому березі Сучави біля впадіння в неї струмка Темник і сполучене із Радівцями доброю дорогою. Населення — (1890) 1238 душ — складається з румунів, які займаються землеробством. Поблизу траплялися знахідки бронзових наконечників стріл.

Ш е р б і в ц і, нім. Scherboutz, рум. Șerbăuții, від румунського слова *sêrb* — «серб»; однак за народним переказом перший житель називався Шербан, звідси й назва. Шербівці розташовані біля струмка Гатна і поруч повітової дороги Серет — Гатна. Населення — (1890) 1524 душі — займається тваринництвом і землеробством. У Шербівцях знаходиться гуральня.

Ш в а р ц т а л ь, нім. Schwarzthal, рум. Vadu-Negrilasii, у будь-якому випадку від густих смерекових лісів, що вкривають навколишні гори. Місцевість, на якій тепер розташоване село, належала раніше Негриласі і у 1838 почала заселятися німцями (із Богемії). Шварцталь — розтягнутий населений пункт — лежить на березі потоку Негрилася біля погано утримуваної проїзної дороги, що веде в долину Суха. Населення — (1890) 510 душ, як уже згадувалося, німці — займається переважно лісорозробками. Тут знаходиться лісопильня з трьома пилорамами.

С е к у р и ч е н и, нім. Sekuriczeni, рум. Securiceni, від румунського слова *secura* — «сокира». Секуричени знаходяться на північному сході від Рус-Плавалара і сполучені польовою дорогою з повітовим шляхом Сучава-Хилишени. Населення — (1890) 174 душі, тільки румуни — займається землеробством і тваринництвом або шукає заробітку на лісорозробках. Біля Секуричен траплялись знахідки наконечників бронзових стріл.

* За Ю.О. Карпенком — від власного імені *Шимуха* (дружина Шими).

Неприродно виросла смерека у Плоскій-Камеральній

Підписано обер-лейтенантом жандармерії Владиславом Журковським

Селетин (Селятин), нім. Seletin, рум. Seletin, назва походить, мабуть, від давньоруського слова *салаш* — «халабуда», «пастуший курінь»*. Селетин розташований біля стародавнього військового шляху, що веде уверх долиною Сучави. На це неодноразово вказують знахідки старої зброї, наприклад, знайдений у 1892 році меч старофранцузького зразка (визначено Центральною комісією збереження історичних пам'яток [у Відні]). Цей населений пункт згадується у грамоті від 1490 року.

Селетин є однією з найбільших громад краю, що складається разом з населеним пунктом Селетин з таких хуторів і присілків: Бродина — в долині Бродина, Ереште — біля підніжжя однойменної гори, Фалкев — біля

* За Ю.О. Карпенком, назва села походить від назви ріки Селятин, а річка дістала назву від власного імені *Селята*. Вона згадується в грамоті 15 березня 1490 р. Нині це р. Ропочів, що протікає територією Селятина.

поток Фалкев (колишня угорська колонія); Фрасин — в долині Сучави; Фущє — на схилі гори Красний Діл; Гєппа — біля підніжжя однойменної гори; Конюньський — на полонині Сергієва; Костелева-Випчина — навпроти Селетина на правому березі Сучави; Красний Діл — на полонині Красний Діл; Лупчин — на полонині Лупчин; Магура — в долині Богонішора; Палтин — у долині Сучави; Плоска-Камеральна — на початку сідловини Плоска; Ропечел — біля струмка Ропечел; Руска — біля потоку Руска (дорога на перевал Шурдин); Садев — в долині Сучави біля гирла струмка Садев; Сальче, Шипіт і Ульма — в долині Сучави. Територією громади Селятин пролягає повітова дорога Верхній Віків—Шипіт Камеральний. Від Селятина дорога відгалужується до Сторонця-Путилова, а від Рускої йде військовий шлях через Шурдин до Бергомета. Населення — (1890) 3715 душ, гуцули — займається відгінним скотарством на полонинах, вівчарством і лісовими роботами. У Селетині, на хуторі Фрасин, знаходяться кінні злучні пункти, а на хуторах Фрасин, Фалкев і Ропечел — парові лісопильні. Селятин є місцем перебування повітового суду. Вартою уваги є смерека біля Плоскої-Камеральної, гілки якої зрослися із стовбуром, так що дерево має вигляд зеленого вала. Називають це дерево «Чудо Плоскої».

С е р г і ї*, нім. *Sergie*, рум. *Sérghenii*, за Веренкою, від румунського слова *sérbi* — «серби» (поширена форма «серги»); частина населення, навпаки, розповідає, що ім'я походить від святого Сергія; інша частина по-своєму вірить, що імення Сергії перейшло на населений пункт від поселенця з таким же ім'ям, який тут облаштувався. Відповідно до народного переказу, тут жили побожні віруючі, які своїм заступником мали святого Сергія. Від цього поселення сьогодні немає навіть сліду.

Сергії лежать в долині потоку Путила і поруч повітової дороги Сторонець-Путилів—Селетин. Окремі садиби, високогірні господарства і хутори, що належать до цього населеного пункту, розкидані у межах території громади по всіх навколишніх горах. Населення — (1890) 1978 душ, гуцули — займається відгінним скотарством на полонинах, тваринництвом і лісовими роботами.

С к е я, нім. *Skeja*, рум. *Şcheia*, свою назву отримала від однойменного струмка, біля якого розташована. Село знаходиться на правому схилі долини Сучави і поруч повітової дороги Люди-Гумора—Сучава. Населення — (1890) 1462 душі, тільки румуни — займається землеробством і тваринництвом. Там же знаходиться гуральня.

С л а т і о р а, нім. *Slatiora*, рум. *Slatioara*, названа від однойменного струмка, в який впадають декілька соляних джерел. Слатіора — мале лісове село, яке розміщене біля однойменного струмка посеред незайманого лісу і з'єднується поганою проїжджою дорогою із Джеміне і Стулника-

* За Ю.О. Карпенком, назва села походить від власного імені *Sergii*.

нами, до Кімполунга веде лише стежина для верхової їзди. Населення — (1890) 348 душ, румуни — займається вівчарством, відгінним скотарством на полонинах і лісовими роботами.

Слободзія, нім. Milleschoutz, Unter-, також Slobodzia, рум. Mileșăuții de jos, поселення вільних селян. Населений пункт лежить на лівому березі Сучави, недалеко від загальнодержавного шляху на Сучаву, поруч залізничної лінії Чернівці—Іцкани. Населення — (1890) 456 душ, русини — займається землеробством і тваринництвом.

Слободзія-Берлинці*, нім. Slobadzia-Berlince, рум. Slobosia-Berlineii, колонія вільних селян. Слободзія-Берлинці є станцією місцевої залізниці Глібока—Серет. Населення — (1890) 324 душі, русини — займається землеробством і тваринництвом.

Солонець, нім. Solonetz, рум. Soloneț, ім'я походить від однойменного струмка. Солонець, здається, вказує на наявність соляних джерел. Село лежить на лівому березі потоку Солонець і поруч повітової дороги Люди-Гумора—Костина—Сучава. Населення — (1890) 817 душ, тільки румуни — займається землеробством і тваринництвом.

Солонець Новий або Словаки, нім. Solonetz, Neu-, рум. Soloneț-nou, також Slovaci, названий від однойменного струмка. Тут оселилися словаки, які утворили цю колонію. Новий Солонець знаходиться біля дороги Солка—Гура-Гумора. Населення — (1890) 889 душ — складається з нечисленних русинів, однак переважно із словаків. Основним заняттям є лісові роботи; тваринництво і землеробство розвиваються мало.

Станівці Горішні (на Черемоші), нім. Stanestie, Ober-, am Szeremosz, рум. Staneștii de sus, від румунського слова *Stan* — «Степан». Горішні Станівці розташовані біля струмка Брущенка і належали колись Долішнім Станівцям. Населення — (1890) 1524 душі, русини — займається землеробством і тваринництвом.

Станівці Горішні (на Сереті), нім. Stanestie, Ober-, am Sereth, рум. Staneștii de sus. За Веренкою, назва мала утворитися від імені *Stan* — «Степан», хоча населення, навпаки, вважає, що назва бере початок від численних овечих кошар, стин, які колись тут знаходилися. Верхні Станівці розташовані біля громадської дороги, недалеко від державного кордону з Румунією. Населення — (1890) 626 душ, румуни — займається тваринництвом і землеробством.

Станівці Долішні (Дольні), нім. Stanestie, Unter-, am Sereth, рум. Staneștii de jos. Щодо назви, то вона має те ж значення, що у Верхніх Станівців. Долішні Станівці розташовані біля струмка Радивола, поруч поганої громадської дороги. Населення — (1890) 655 душ, румуни — розвиває землеробство і тваринництво. Численні жителі цього села шукають заробітків у Румунії.

* За Ю.О. Карпенком, назва села походить від власного імені *Вирла*.

С т а в ч а н и, нім. Stawczan, рум. Stausenii, вперше документально згадуються у 1475 році. Цей населений пункт міг отримати ім'я від малоруського слова «став» — «ставок». Ставчани є значним населеним пунктом і розташовані біля двох південних ставків, із яких витікає стру-

Gruss aus der Bukowina. gr. or. Kirche in Stawczan erbaut im Jahre 1700.

мок Совиця, і поруч повітові дороги Борівці—Неполоківці. Населення — (1890) 2426 душ, русини — займається землеробством і тваринництвом. У ставках, що належать до поміщицьких володінь, розводять рибу і ведуть досить значну торгівлю нею.

С т е б н и, нім. Stebne mit Spetki, рум. Stebni, від руського слова *стебни* — «вулики». Села Стебни і Шпетки лежать у долині Білого Черемошу і поруч гірської дороги Яблониця—Усте-Путила. Населення — (1890) 626 душ, гуцули — живе від тваринництва, лісорозробок і лісосплаву.

С т о р о н е ц ь - П у т и л і в, (загальноприйнято називати просто **С т о р о н е ц ь**; суч. **П у т и л а**), нім. Storonetz-Putilla, рум. Putila. За Веренкою, від латинського слова *puteus* — «джерело»; за народною версією, ім'я походить від потоків Путила і Сторонець. Цей населений пункт до часу існування доміняльної юрисдикції творив ядро єдиної політико-

Storonetz Putilla

адміністративної громади, яка поширилася на район потоку Путилу з його витоками біля Плоскої аж до його впадіння в Черемош (включаючи Усте-Путилу). Тепер ця громада складається з двох сіл, а саме: із Путилова і Сторонця, присілки яких, хутори і полонинські господарства розпорошені в межах громади по навколишніх горах. Центр громади знаходиться біля впадіння потоку Сторонець у Путилу. Через населений пункт проходить повітова дорога Вижниця — Селетин.

Населення — (1890) 1650 душ, гуцули — займається тваринництвом, відгінним скотарством на гірських пасовищах, лісосплавом і лісовими роботами. Сторонець-Путилів є місцем перебування повітового суду і місцем народження відомого малоруського поета Йосипа Федьковича. Заслугує уваги знайдений недавно (1897) монетний скарб. Він складається повністю з римських монет часів цезарів Марка Аврелія, Адріана, Веспасіана і т. д.

Стража, нім. *Strazia*, рум. *Straja*, від давньоруського слова *стража* — «охорона», «варта», назва ця може походити ще з XIII ст. Населений пункт згадується в грамоті від 1490. Стража, що розташована на території громади Браништя, належала колись монастирю Путна. Із назви, відтак із місцезрозташування, з'являються підстави для висновку, що колись існуюча тут військова колонія спостерігала за цим тереном, за шляхом вниз за течією Сучави. Стража розташована західніше від села Верхній Віків і біля повітової дороги Верхній Віків—Селетин та місцевої залізниці Гадікфальва—Фрасин (залізнична колія проходить правим берегом Сучави). Населення — (1890) 2896 душ складається з румунів, основним заняттям яких є скотарство і вівчарство, а також лісорозробки. У Стражі знаходяться фабрика резонансної деревини і цементний завод, котрий, однак, не діє.

Стрілецький Кут, нім. *Strileckuj-kut*, за переказом, свою назву міг отримати від браконьєрів, які там мешкали. Дослідник (Кайндль)

Strilecki Kut.

вважає, що там колись проживали озброєні люди*. У період окупації краю Австрією Стрілецький Кут не вважався самостійним селом. Населений пункт лежить на правому березі Пруту і біля повітової дороги Чернівці—Глиниця. Населення — (1890) 1477 душ, русини — займається землеробством, тваринництвом і лісовими роботами.

Строєшти (Строїнці), нім. *Strojestie*, рум. *Stroieştii*, від власного імені *Строєскул***. Строїнці розташовані недалеко від загальнодержавного шляху біля струмка Тропар. Населення — (1890) 1952 душі, лише румуни — займається тваринництвом і землеробством.

Стулпикани, нім. *Stulpikany*, рум. *Stulpicani*. Веренка виводить назву цього населеного пункту від однойменного струмка. За народною

версією, вона походить від рум. *stulpig* — «палиця, якою люди сполували у потоці під камінням форель, щоб її ловити». Стулпикани лежать біля злиття струмків Джеміне, Остра і Негриляса в долині Суха; починаючи звідси, злучені три струмки називаються

Суга або Суха. Населення — (1890) 1567 душ, румуни — займається скотарством і вівчарством, а також лісовими розробками. На хуторі Урсор, що належить до цього населеного пункту, знаходиться лісопильня з шістьма пилорамами.

Ступка, нім. *Stupka*, рум. *Stupca*. За Веренкою, назва походить від однойменного струмка. Відповідно до переказу, територія Ступки належала якомусь Боулу, від якого названі декілька місць, так зв. *Fate Baului*. У цих місцях знаходився замок, під час розкопок якого у 1884-87 роках знайдені цеглини з рельєфами військових людей, вершників тощо. Залишки стіни біля *La Vadut*, людський скелет, бруківка і т. д. дозволяють також зробити висновок про існування кладовища. Згідно з переказом, поміщик Боул подарував територію Ступка монастирю Секул у Румунії, і ченці розвели тут бджільництво (*Mitoc de stupi*). Від рум. *stupi* — «бджо-

* Ю.О. Карпенко погоджується з народним переказом, що село заснували вихідці з с. Мамаївці, яке розташоване на протилежному березі р. Прут.

** І.Г. Чеховський виводить назву від східнороманського імені *Строє*.

ла» і *stöcke* або *stupina* — «пасіка» мало утворитися ім'я Ступка. Ще перед окупацією краю Австрією тут оселилися липовани, але згодом емігрували.

Ступка лежить біля струмка Ступка південніше від Ілішешт, із місцевістю яких вона зв'язана громадською дорогою. Населення — (1890) 2216 душ, румуни — займається тваринництвом і землеробством.

Стирче (Стерче), нім. Styrctze або Berlinge, рум. Stirce. Назва походить від сім'ї Стирче. Село згадується вже в грамоті від 1621 року*. Стирче розташоване біля загальнодержавного шляху Чернівці — Серет, на схід від Опришен. Населення — (1890) 577 душ, русини — займається тваринництвом і землеробством. Стирче є станцією місцевої залізниці Серет — Глибока.

Суховерхів, нім. Suchowerchow, рум. Suchovercha, міг отримати назву від руських слів *сухо* — «сухе» і *верх* — «рівень», «гора», отже «суха гора». Населений пункт документально згадується у 1503 році**. Він розташований на правому березі струмка Совиця і біля загальнодержавного шляху Чернівці — Заліщики. Населення — (1890) 1766 душ, русини — займається землеробством.

Сучавени, нім. Suczaweny, рум. Suceveni, згідно з переказом, названі від вихідця із Сучави землевласника Сучевана. Цей населений пункт згадується у грамоті від 1501 року. Сучавени розташовані біля злиття Великого та Малого Серету і поруч повітової дороги Чудин—Петричанка. Населення — (1890) 888 душ, румуни — займається тваринництвом і землеробством.

Сучавиця, нім. Suczawitza, рум. Suceavița, від потоку Сучавиця. Тут митрополит Георгій Могила побудував у 1582 році дерев'яну церкву, а його брат князь Єремія Могила у 1586 — монастир. Найцінніші грамоти, дорожочинності і гробниці князівської сім'ї Могиливі знаходяться в цьому монастирі, який обнесений високою кам'яною стіною. Церква монастиря зовні і всередині оздоблена фресками. Привертає до себе увагу картина, що зображує пекло. Поряд з монастирською знаходиться ще одна церква, що зведена значно пізніше.

Сучавиця розташована біля однойменного струмка і поруч повітової дороги до Марджини. Стежини для верхової їзди ведуть до Арджела, Путни і Пояни-Мікулі. Населення — (1890) 1099 душ, румуни, — розвиває тваринництво і лісові роботи.

* Село вперше згадується 15 березня 1490 р.

** Село вперше згадується 6 липня 1413 р.

Синівці Верхні (Горішні), нім. Synoutz, Ober-, рум. Sinăuții de sus, за Веренкою, від латинського *sinus* — «затока»*. Верхні Синівці розташовані біля струмка Молниця і сполучені із селами Посни і Нижні Синівці громадськими дорогами. Населення — (1890) 323 душі, румуни — займається тваринництвом і землеробством.

Синівці Нижні (Долішні), нім. Synoutz, Unter-, рум. Sinăuții de jos. Походження назви, як у Верхніх Синівців*. Населений пункт знаходиться біля струмка Молниця. Тут веде добра дорога від Синівців через Мігалени до Ботушан і Ясс. Нижні Синівці є станцією переходу до Румунії і мають допоміжну митницю. Населення — (1890) 919 душ, румуни і русини — займається трохи торгівлею, тваринництвом і землеробством.

Шерівці Верхні (Шерівці Горішні), нім. Szeroutz, Ober-, рум. Serăuții de sus, назва цього села могла мати турецьке походження і виникнути від слова *sehir* — «місто»**. Цей населений пункт вперше

згадується у грамоті від 1453 року. Колись король Собеський стояв табором північніше від села на горі Городище, де ще сьогодні помітні сліди земляних укріплень. На це вказують там неодноразові знахідки польських мечів, гарматних ядер і підків, котрі використовувалися польською кіннотою. Серед населення побутує переказ, що старий будинок у селі сполучений із горою Городище підземним ходом.

Верхні Шерівці лежать біля підніжжя хребта Городище у мальовничій місцевості із звичайною проїзною дорогою. Населення — (1890) 1730 душ, русини — розвиває землеробство і тваринництво. Вартим уваги є старий, але дуже добре збережений панський будинок сім'ї Задуровичів з дуже гарним парком.

Шерівці Нижні (Слобідка), нім. Szeroutz-, Unter-. або Slobótka, рум. Serăuții des jos. Ім'я населеного пункту Шерівці могло утво-

* За Ю.О. Карпенком, назва села походить від імені молдавського боярина сина Бирлича.

** За Ю.О. Карпенком, назва села могла походити від власного імені Шир.

ритися від турецького слова *sehir* — «місто»*; однак Слобідка, навпаки, вказує на те, що колись тут існувало поселення вільних селян (*slabot* — «вільний»). Нижні Шерівці є значним населеним пунктом; він розташований на обох берегах струмка Шерівці, поруч повітової дороги Садагура—Добронівці і з'єднаний із Садагурою. До громади належить присілок Шанці, також Шанець, що названий так від земляних укріплень. Ці останні, здається, служили колись частиною загородження (оборони). Ще кілька років тому були упізнаваними кам'яні гарматні бійниці. Тут також знаходилися зведені кам'яні ворота. Населення — (1890) 797 душ — складається з русинів.

Ш и п и н ц і, нім. Szipenitz, рум. Şipeniți, є одним із перших і найдавніших поселень краю. Цей населений пункт документально згадується в грамоті від 1400 року**. Ім'я може походити від Жупана, малоруського князя***. Жителі розповідають, що назва виникла від руського слова *шипче* — «шипить», оскільки тут раніше знаходилися болота, які, коли проходили через них, шипіли. На заході села було давнє поселення, що належить до перехідного від кам'яного до бронзового періоду, про що дозволяють зробити висновок доісторичні знахідки, як-от: глиняні черепки, глиняний посуд, крем'яні інструменти і зброя, бронзові предмети та, нарешті, римські монети (культурні шари з Шипинців). Це поселення, що складалося з плетених хатин, було, очевидно, знищене пожежею. У XV ст. село стало центром однойменного повіту, що знаходився поперемінно під молдавською і польською зверхністю. Петро Кульгавий підніс Шипинці до рівня торгового містечка для торгівлі з львівськими купцями. З історичних знахідок, виявлених у Шипинцях, можна би назвати: уламки крем'яної пилки, залишки глиняного посуду, залишки великої розмальованої урни (висотою 64 см і шириною 67 см), шматок стінної обмазки, гончарні важки до ткацького верстата, два відкритих циліндри, пов'язаних впоперек між собою, залишки бронзи, п'ятисантиметрової довжини голки з бронзи і срібну монету часів Адріана.

Шипинці є значним населеним пунктом і лежать на берегах потоку Совиця, у Прутській низовині, на віддалі кілометра від загальнодержавного шляху Чернівці — Снятин, з яким його зв'язує добра проїзна дорога. Населення — (1890) 2980 душ, русини — займається землеробством і тваринництвом. Численні жителі подаються на роботу в Румунію.

Біля Шипинців знаходиться морське око, прозване в народі «Кругле болото», з яким пов'язана легенда, що колись на цьому місці існувало

* За Ю.О. Карпенком, назва села могла походити від особового імені *Шир*.

** У Я. Длугоша — 1359 р.

*** Ю.О. Карпенко заперечує це, схиляється до другого варіанту.

село, жителі якого піддавалися гріхам, зокрема трунку. У покару за те, що люди в Страсний тиждень танцювали і веселилися, все селом з жителями втопилось, і на цьому місці утворився ставок. Якщо послухати на краю ставка в п'ятницю перед Пасхою, то чути гру втопленої музики.

Шипот (Долішній Шепіт), нім. Szipot am Sereth, також Szipot-privat, рум. Şipot, від румунського слова *şipot* — «джерело, потічок, що спускається з гір». Село розташоване біля витоків Серету на території, яка раніше мала назву Браништя. Від Шипота, з одного боку, веде дорога через перевал Шурдин у долину Руська до Селетина; з другого боку, відходить доріжка для верхової їзди через долину Фошки до Сторонця-Путилова і, нарешті, ще одна стежина через Ванчин у долину Поркулина також до Путилова. Населення — (1890) 586 душ, гуцули — живе від тваринництва і лісорозробок. В Шипоті є чотири діючі скити.

Шишківці, нім. Sziskoutz, рум. Şişcăuți, згадуються вперше в грамоті від 1739 року. Ім'я має походити від руського слова *шишка* — «гірська верхівка»*. Шишківці є значним населеним пунктом і лежать у видолинку біля ставка Жолоб — одного з чотирьох ставків, звідки бере свій початок струмок Совиця. Населення — (1890) 1511 душ, русини — займається землеробством.

Шубранець, нім. Szubranetz, рум. Şubraneşi. Назва цього села могла виникнути від руського слова *собрание* — «зібрання». Населений пункт вперше згаданий в грамоті від 1434 року. У 1739 цим місцем проходила російська армія під командуванням Мініха. Шубранець — масовий населений пункт, що розташований на лівому березі однойменного струмка і сполучений польовою дорогою із шляхом Заставна—Чернівці. Населення — складається з русинів, 1650 душ — займається землеробством і тваринництвом.

Шипот (Шипіт; суч. Шепіт), нім. Szupot, рум. Şipot, від слова *şipot* — «високе джерело, що спускається вниз». Шипот лежить на території Браништя. Тут у 1552 був захоплений у полон претендент [на молдавський престол] Жолдан. У 1782 там же збудована церква. Шипот з своїми присілками і хуторами є одним з найбільших громад краю. Територія цієї громади займає район витоків Сучави, Білого Черемошу і першоджерел Молдави. До Шипота належать присілок Бродина, що біля однойменного потоку, хутори Гребінь, Гроби, Яловичора, Яровиця, Мелеш, Ропочел і Сарата, далі присілки Извор, що біля однойменного струмка, і Молдава-Сулиця з усіма хуторами біля витоків Молдави.

Через Шипот проходить повітова дорога Верхній Віків — Селетин—Бряза. На протилежному боці сідловини Извор відгалужується так звана дорога на Лучину, що з'єднує заводську конєферму і полонину державного кіннозаводу Лучину з Шипотом. Від Лучини веде погано підтримувана

* За Ю.О. Карпенком, назва села походить від власного імені *Шизко*.

Gruss aus Schipot sam.

Ablass in Schipot am 2. August

дорога через сідловину Мала Кітка до Кірлібаби. Населення — (1890) 2826 душ — складається з гуцулів, які займаються вівчарством, конярством, відгінним скотарством на полонинах і лісовими роботами. У районі громади знаходяться заводські конєферми Лучина та Извор. Біля Шипота на 50-у кілометрі повітової дороги через Сучаву веде критий дерев'яний міст і безпосередньо через верх цього моста Сучава творить дуже гарний водоспад чотириметрової висоти. Місцевість тут мальовнича і романтичною є ділянка від Молдави до Лучини, де дорога в долині Лукови проходить через так звані Лукавецькі скелясті ворота до полонини Лучина. У присілках Перкалаб і Яловичора знаходяться скити, а біля Молдави — вапнякові печі.

Тереблівці Німецькі (Тереблече), нім. Tereblestie, Deutsch-, рум. Tereblecea, виникли у зв'язку з переселенням німецьких колоністів. Німецькі Тереблівці прилягають безпосередньо до Румунських Тереблівців. Населення — (1890) 1278 душ, німці, які оселилися тут у 1787 році, — займається землеробством і тваринництвом. Особливо варто уваги є прекрасна порода коней, яку вирощують колоністи. Цей населений пункт є однією з квітучих німецьких колоній на Буковині. Німецькі Тереблівці являються станцією місцевої залізниці Глібока — Серет.

Тереблівці Румунські (Тереблече), нім. Tereblestie, Rumänisch-, рум. Tereblecea, від турецького слова *telebi* — «благородно», «прекрасно»*. Поселення має, очевидно, татарське походження. Цей населений пункт згадується у грамоті від 1508 року**. Північніше від нього

* За Ю.О. Карпенком, первісна назва «Телибечинци» походить від імені *Телебеча*

** Ю.О. Карпенко наводить першу згадку села за 11 березня 1446 р.

у лісі знаходяться земляні вали, котрі населення називає шанцями Собеського, оскільки тут, за переказом, король Собеський воював проти турків. За іншою версією, на цих валах захищалися жителі села від татар.

Румунські Терєблівці лежать біля потічка Терєблєчінче і з'єднуються доброю дорогою із загальнодержавним шляхом Чернівці — Серет. Населення — (1890) 2600 душ, переважно румуни, нечисленні німці і словаки — займається тваринництвом і землеробством.

Т а р а ш а н и, нім. Tereszeny, рум. Tărășeni. Ім'я, здається, походить від слова *tatar* — «татарин». Тарашани могли бути татарською колонією XII або XIII ст.* Село розташоване біля загальнодержавного шляху Чернівці — Серет і є вузловим пунктом повітових доріг Великий Кучурів — Кичера — Тарашани і Глибока — Димка — Тарашани. Населення — (1890) 1026 душ, переважно русини, а також німці (колоністи) і кілька словаків — займається тваринництвом і землеробством.

Т и с о в е ц ь, нім. Teschoutz, рум. Tișăuți, від румунського слова *tissa* — «тис». Справді, біля Тисовця існували колись лісові масиви тису. Це село згадується в грамоті від 1432. Тисовець лежить на правому березі Сучави, відтак в Лісаурі, недалеко від повітової дороги до Босанче. Населення — (1890) 920 душ, виключно румуни — займається землеробством і тваринництвом.

Т о д о р і в ц і, нім. Theodorestie, рум. Todereștii від румунського слова *Todor* — «Теодор». Тодорівці знаходяться на лівому березі струмка Солонець і поруч повітової дороги Люди-Гумора—Костина—Сучава. Населення — (1890) 920 душ, тільки русини — розвивають землеробство і тваринництво. Тодорівці мають станцію залізничної лінії Гатна-Кімполунг і гуральню, також гарний палац. До населеного пункту належить село Петроса, від *pietra* — «камінь», «скеля», що пов'язано з колишніми каменоломнями на схилі гори Урсоя.

Т о п о р і в ц і, нім. Toporoutz, рум. Toporați, мають ім'я від слов'янського слова *топор* — «сокира»**. Згідно з переказом, населення працювало на рубці лісу, звідки й назва («за допомогою топора»). Населений пункт згадується в грамоті від 1435 року***. Зі старою церквою, що походить з 1633 року, пов'язана легенда про те, що вона [церква] була зруйнована турками і теслярі, які її ремонтували, за відсутності драбини спускалися з даху на крилах з драпки. У Топорівському лісі знаходяться

* За Ю.О. Карпенком назва села походить від молд. *teteraș* — «татарчук».

** Ю.О. Карпенко вважає, що назва села походить від прізвиська *Топір*.

*** Ю.О. Карпенко наводить дату 5 квітня 1412 р.

дві кам'яні плити, про котрі розповідають, що вони прикривають вхід до сховища, де в давні часи розбійники зберігали коштовності. Топорівці лежать на обох берегах струмка Гуків і поруч повітової дороги Садагура — Топорівці—Чернавка. Населення — 5108 одуш, русини — займається землеробством, тваринництвом і лісовими роботами. У поміщицькому маєтку знаходиться гуральня.

Тораки, нім. *Toraki*, рум. *Togaci*, названі так від прізвища Торак. Це село розташоване у долині Путили [річки], на півночі від Путилова і біля повітової дороги Вижниця—Сторонець-Путилів. Населення, яке складається з 884 душ гуцулів, займається полонинським господарством, скотарством і лісовими роботами.

Товтри, нім. *Toutry*, рум. *Toutri*, могли одержати назву від латинського імені *Totrus**. Товтри є значним населеним пунктом і лежать на лівому схилі долини малого потічка, недалеко від Дністра і біля повітової дороги Заставна—Дорошівці. Населення — 2157 душ, русини — займається землеробством.

Уйдешти, нім. *Uidestie*, рум. *Uideștii*, від угорського слова *uj* — «нове походження». Фактично до початку XVII ст. Уйдешти були угорською колонією. Цей населений пункт називається в грамоті від 1616 року. На лісовій галявині Ракова біля Уйдешт могло відбутися зіткнення між угорськими і молдавськими військами. Уйдешти розташовані у долині Сучави, на віддалі 3 км від річки і поруч повітової дороги Сучава—Хилишени. Населення — (1890) 1795 душ, румуни — займається тваринництвом, землеробством і трохи виноградарством. Частина мешканців шукає заробітку в Румунії: влітку як жінці, а взимку як лісоруби.

Усте Путилів (**Усть-Путила**), нім. *Uscie-Putilla*, рум. *Gura-Putilei*. Ім'я походить від потоку Путила, малоруського *усте*, тому й «Путила-уста». Ця громада складається з двох сіл, а саме: Усте-Путилова і Біскова. Перше знаходиться біля впадіння потоку Путила у Черемош, а останнє разом із своїми присілками, хуторами і полонинськими господарствами — біля обох струмків Бісків. Усте Путилів прилягає до повітової дороги Вижниця — Путилів. Населення — (1890) 798 душ, гуцули — займається відгінним скотарством на гірських луках, тваринництвом, лісовими роботами і лісосплавом на Черемоші. Поруч струмка Бісків знаходиться скит. Навпроти гирла потоку Путила стоїть висока шпильяста скеля, яку люди називають Бісків.

Валепутна, нім. *Valeputna*, рум. *Valea-Putni*, від румунського слова *vale* — «долина» і однойменного струмка Путна. Ця громада нале-

* Ю.О. Карпенко вважає можливим походження назви від загального терміна *товтри* — скелясті розчленовані вапнякові пасма Подільської височини, у т. ч. в долинах приток Дністра.

жала колись до Дорни. Валепутна, що розташована у глибоко надрізаний, місцями дуже мальовничій долині Путна і біля загальнодержавного шляху Кімполунг—Якобени, є одним із найбільш високогірних сіл Буковини. Звідси йде дорога через сідловину Местиканешти у долину Золотої Бистриці. Від Пожоритої через хребет Аршиця проходить так званий старий Татарський шлях. Населення — (1890) 335 душ, румуни — займається скотарством і вівчарством, відтак лісовими роботами. У присілку Путна-Іцкани (німецька колонія) знаходиться парова лісопильня з чотирма пилорамами.

В а л я в а, нім. *Walawa*, рум. *Valeva*, могла отримати свою назву від румунського слова *vale* — «долина»*. Вперше цей населений пункт згадується в грамоті від 1643 року**. Валява є масовим населеним пунктом і лежить в широкій долині біля струмка Воловка. Населення — (1890) 2192 душі, русини — розвиває землеробство і тваринництво. Комунікації, що зв'язують село з довкіллям, погані. У поміщицькому маєтку, де значною мірою займаються відгодівлею великої рогатої худоби (щорічний експорт — 300 голів), знаходиться гуральня.

В а л е с а к а, нім. *Walesaka*, рум. *Valeseaca*, від румунського *valea* — «долина» і латинського *siccus* — «сухе», отже, «суха долина». Валесака належала колись румунському монастирю Слатина. Цей населений пункт

* Ю.О. Карпенко адресує словотвір до антропоніміки, а не до «долини», «валів», р. Валявки.

** Ю.О. Карпенко називає дату 6 липня 1413 р.

згадується в грамоті від 1453 року. На вигоні біля Валесаки знаходяться п'ять могильних курганів, де, очевидно, поховані молдавські воїни, що полягли у битві з угорцями біля [поселення] Маттіас Корвінус. Тут неодноразово знаходили також наконечники списів і стріл.

Валесака, що розташована біля однойменного струмка, складається з двох сіл, а саме: Валесака і Мирон. На протилежному боці Молдави пролягає повітова дорога Палтіноса—Корнулунче, з якою село зв'язане кількома громадськими дорогами і бродами. Населення — (1890) 1581 душа, румуни — займається землеробством і тваринництвом. В ущелині Ісацій, котра належить до цієї місцевості і розміщена поруч державного кордону, є поклади кам'яного вугілля.

В а с л і в ц і (В а с л о в і в ц і), нім. Wasloutz, рум. Vaslăuți, назву могли одержати від церковного імені *Vasil* — «Василь»*. Васловці лежать на лівому березі струмка Кучур (Совиця) і біля повітової дороги Малий Кучурів — Чернівці. Населення — (1890) 2024 душі, русини — займається землеробством і тваринництвом. У селі знаходиться гуральня.

В а с и л і в, нім. Wassileu, рум. Vasileu, появляється вже в грамоті XII століття**. У 1739 році через Василів проходила російська армія під командуванням Мініха. Назву село могло отримати від румунського або русинського церковного імені *Vasile, Василь****. Василів розташований на правому березі Дністра біля впадіння в нього незначного потічка. Населення — (1890) 1708 душ, русини — займається землеробством і видобутком будівельного каменю із належних населеному пункту каменоломень, що постачають дуже гарний твердий піщаний камінь, котрий вивозиться потім далеко в Галичину.

В а т р а - М о л д а в и ц я, нім. Watra-Moldawitza, рум. Vatra-Moldoviței. Назва *Молдавиця* стосується однойменної річки, біля якої розташований населений пункт. Подане слово *vatra* означає «вогонь», «вогнище». Тут знаходився найдавніший на Буковині монастир, збудований Олександром Добрим у 1401 році, однак він був зруйнований обвалом гори; очевидно, невеликий монастир існував ще до 1401 року. У 1531 воєвода Петро Рареш знову спорудив тут монастир, який існує ще сьогодні як парафіяльна церква і має добре збережені красиві фрески. Північно-східну частину будівлі монастиря велів спорудити радівецький єпископ Єфрем, який і лежить похований в пронаосі. Біля Ватри-Молдавиці зна-

* Ю.О. Карпенко, за народним переказом, вважає, що назва села походить від першого мешканця *Васловія*.

** У Галицько-Волинському літописі — під 1229 р.

*** Б.О. Тимопук припускає, що назва села могла утворитися від імені теребівлянського князя Василька Ростиславовича (внука Ярослава Мудрого).

ходяться два земляних вали, котрі збудовані, напевно, ченцями. Ватра-Молдавиця, до місцевості якої належать хутори Драгош і Гура-Боул, розташована в долині Молдавиці на лівому березі річки і поруч повітової дороги та промислової залізниці Вама—Руська Молдавиця. Населення — (1890) 1283 душі, румуни — займається лісовими роботами і вівчарством. До цієї громади належить колишня гірничо-копальня-колонія Фрайденталь, яка заснована у 1809 році Манцом і нараховує 170 мешканців, тільки німців. Тут також знаходиться молот [залізобробний завод], споруджений Манцом у 1808 році.

Вашківці, нім. Waschkoutz am Sereth, рум. Vașcăuți. Ім'я походить, здається, від *Івашко* — «Іван». Це село згадується у грамоті від 1666 року. Вашківці лежать на правому березі Серету і біля дороги Серет—Черепківці. Населення — (1890) 752 душі, русини — займається землеробством і тваринництвом.

Вербівці, нім. Werboutz, рум. Verbăuți, мають назву від руського слова *верба*. Вперше цей населений пункт документально названий у грамоті від 1714 року*. Вербівці — значний населений пункт — розташовані біля струмка Вербівський і на північному схилі хребта Бердо. Населення — (1890) 976 душ, русини — займається землеробством, а взимку — лісовими роботами.

Веренчанка, нім. Werenczanka, рум. Verenceanșă, своє ім'я могла одержати від румун. слова *verevessa*, ймовірно, також від прізвища землевласника Веренка**. Під час будівництва церкви у 1889 році тут було знайдено багато польських монет і виявлений цвинтар. Веренчанка лежить у видолінку біля трьох заболочених ставків, поруч залізничної лінії Лужани — Заліщики та повітової дороги Киселів — Заставна. Населення — (1890) 3317 душ, русини — займається землеробством і тваринництвом. У населеному пункті знаходяться гуральня і каменоломня. Нова Веренчанка й Єшанівка є хуторами, котрі належать до цієї громади.

Віков Верхній (Віків Горішній), нім. Wikow, Ober-, рум. Vicovul de sus, від латинського слова *vicus* — «село». Цей населений пункт називається в грамоті від 1465. Верхній Віков — одне із найбільш широко розпростертих сіл Буковини — знаходиться на лівому березі Сучави і біля загальнодержавного шляху Чудин — Гура-Гумора. Звідси відгалужується повітова дорога на Селетин. Населення — (1890) 5939 душ, румуни — займається лісовими роботами, скотарством і вівчарством, а також

* Ю.О. Карпенко вказує першу згадку села під датою 23 лютого 1448 р.

** Ю.О. Карпенко вказує два можливих варіанти походження назви села: 1) від потоку Веренчанка; 2) від селянського прізвища Веренька. За народним переказом, назва села походить від того, що на місці села колись був хутір, де вправна майстриня виготовляла на всю округу гарні барвисті радна, або верені (верети). Замовниці, йдучи до неї, казали: «Йдемо до Веренчі».

трохи землеробством. До Верхнього Вікова належать присілки Сава, Пеште-Апа і Подирей.

Віков Нижній (Віків Долішній), нім. Wikow, Unter-, рум. Visovul de jos. Походження імені, як у Верхнього Вікова. Це село назване в грамоті від 1458 року. Нижній Віков лежить на правому березі Сучави і зв'язаний із Верхнім Віковом мостом. Біля Нижнього Вікова відгалужується повітова дорога від загальнодержавного шляху на Радівці. Цей населений пункт розташований поруч місцевої залізниці Гадікфальва — Фрасин і є станцією. Населення — (1890) 2843 душі, румуни — займається тваринництвом і землеробством. У присілку Біволеріє знаходяться кінський злучний пункт і лісопильня з п'ятьма пилорамами.

Вилавче, нім. Wilawcze, рум. Vilausca, за Веренкою, від латинського слова *villa* — «місцепроживання»*. Цей населений пункт названий у польській грамоті від 1433 року. Вилавче знаходиться біля струмка Бережниця, осторонь від повітової дороги до Вижниці. Населення — (1890) 3444 душі, русини — розвиває землеробство і тваринництво.

Витилівка, нім. Witelówka, рум. Viteliuca. Основою назви могло стати ім'я *Vitelius*— «Віталій»**. Ще в XIV столітті тут поселилися малороси, які жили від ставкового рибальства. Витилівка є значним населеним пунктом і лежить на лівому березі струмка Совиця. Населення — (1890) 630 душ, русини — займається землеробством.

* Ю.О. Карпенко дотримується народного пояснення від слова *вила* — «розвилка», а Д.Г. Бучко — від власного імені *Вилавко*.

** Ю.О. Карпенко вважає таке пояснення незадовільним.

Виженка, нім. Wiżenka, рум. Vijnița de sus або Vijenca. Від руського слова *вижий* — «вище розташований»^{*}. Це село згадується в грамоті

від 1710 року. Виженка знаходиться біля потоку Виженка, відтак біля Вижниці і в районі доріг Вижниця—Бергомет і Вижниця—Сторонець-Путилів. Населення — (1890) 1635 душ, русини — займається скотарством і вівчарством, лісовими роботами і лісосплавом. До цієї громади належить село Мала Виженка.

Войтинель, нім. Woitinell, рум. Voitinell, названий від однойменного струмка. У давні часи тут стояв монастир. Войтинель розташований біля струмка Войтинель і поруч загальнодержавного шляху Нижній Віків—Марджина. Населення — (1890) 1108 душ — складається з румунів, які займаються землеробством і тваринництвом.

Вовчинці (Вовчинець), нім. Wolczynetz, рум. Volcinețu, названі від прізвища Вовчинський. Мешканці розповідають, що назва виникла від численних вовків, які колись водилися у прилеглих лісах (руською «вовк»)^{**}. Вовчинці лежать на правому березі Серету біля гирла однойменного струмка і поруч повітової дороги Серет — Каменка. Населення — (1890) 2041 душа, русини і декілька румунів — займається землеробством, тваринництвом і лісовими роботами.

Воловець, нім. Wollowetz, рум. Voloveț, названий від однойменного струмка. Цей населений пункт згадується у грамоті від 1421 року. У

* Насправді — *вижній*.

** Ю.О. Карпенко виводить назву села від місцевості *Вовча*.

1300 князь Драгош побудував тут дерев'яну церкву, яка пізніше була перенесена у Путну. Тут же у 1500-1502 роках Стефаном Великим також була зведена кам'яна церква, котра існує ще сьогодні. Біля Воловця знаходиться багато могильників (курганів). Воловець лежить біля однойменного струмка і зв'язаний із Радівцями і Марджиною добре підтримуваними дорогами. Населення — (1890) 2483 душі, складається з румунів — займається землеробством. До Воловця належить заводська конеферма Вадул-Владичія, що знаходиться на Сучавиці [річці].

В о л о к а, нім. Woloka, рум. Volosa. За Веренкою, назва цього населеного пункту мала б походити від руського слова *вол* — «віл». Однак, за побутовим серед населення переказом, назва могла виникнути від русин. слова *волок* — «сітка для рибної ловлі», оскільки населення протягом багатьох років інтенсивно займалося рибальством*. Первісне поселення знаходилося в теперішній населеній місцевості Городище, звідки жителі пізніше переселилися на місцину Селище. У 1880 році у місцевості Городище під дубом було знайдено меч довжиною 1,10 м з «S»-подібною парирувальною поперечкою і сам прикріплений на хресті біля спорудженої там криниці, яку населення називає «Криниця Собеського». Народна легенда розповідає, що цей меч належав воякам Собеського, однак це твердження можна піддавати сумніву. Село лежить на правому березі потоку Дерелуї і біля добре утримуваної громадської дороги. Населення — (1890) 3335 душ, румуни — займається землеробством і тваринництвом.

В о л о к а, нім. Woloka am Szeremosz, рум. Volosa, від руських слів *вол* — «віл» або *волок* — «сітка для риби»*. Волока розташована біля струмка Волечівка. Польові дороги зв'язують цей населений пункт з Нижніми Станівцями і Карапчевом. Населення — (1890) 1079 душ, русини — займається тваринництвом і землеробством.

В о р о н е ц ь, нім. Woronetz, рум. Voroneț. За Веренкою, ім'я походить від однойменного струмка. Згідно з народним переказом, воно утворилося від руського слова *ворона*; це місце також називалося колись «Valea-Corbului» — «Вороняча долина». Село згадується в грамоті від 1435 року. Стефан Великий на пам'ять про здобуті перемоги над турками велів побудувати тут монастир; та все ж, здається, що такий [монастир] існував тут й раніше. Монастирська церква з фресками, що походять з 1546 року, збереглася на сьогодні дуже добре, проте сусідні будівлі вже зруйнувалися. Воронець — розтягнутий населений пункт — розташований біля однойменного струмка, з'єднується проїзною дорогою із загальнодержавним

* Ю.О. Карпенко виводить назву села від місцевості *Волока*. За народним переказом, назва надчеремоського села Волока могла утворитися від місцевості Волока, яку називали так тому, що по ній волочили з-під г. Лисої та інших місць зрубані в лісах колоди дерев до р. Черемош.

шляхом, що веде на Ґура-Гумору. Населення — (1890) 430 душ — складається з румунів, основним заняттям яких є тваринництво і лісові роботи. Значною є також сінозаготівля.

Задобрівка (Задубрівка), нім. Zadobrówka, рум. Zadobruvca, названа від однойменного струмка*. Задобрівка лежить на лівому березі струмка Задобрівка і біля дороги Малий Кучурів — Садаґура. Населення села — (1890) 889 душ, русини — розвиває землеробство і тваринництво.

Захарешти (Захарівці), нім. Zacharestie, рум. Zahareştii. Від імені *Захарій* — «Zacharius». У 1542 тут збудована церква з твердого матеріалу. Захарешти розташовані біля потоку Границя, між селами Літени і Стрешти, осторонь від загальнодержавного шляху Літени — Сучава. Населення — (1890) 701 душа, тільки румуни — займається землеробством і тваринництвом.

Замостє (Замостя), нім. Zamostie, рум. Zamostie, від руських слів *за* і *міст*. Мешканці розповідають, що колись північніше від Замостя знаходилося місто**. У 1723 тут був заснований монастир. Цей населений пункт згаданий у грамоті від 1433 року. Замостє лежить біля потоку Писарів і пов'язане з Вашківцями і Карапчевом добре утримуваними дорогами. Населення — (1890) 1447 душ, русини — займається землеробством і тваринництвом.

Зеленів, нім. Zeleneu, рум. Zelenău, від русин. *зелен* — «зелений». Населений пункт згаданий в грамоті від 1691 року. Зеленів є розкиданим селом, що розміщений на правому березі Пруту по обидва боки від гирла струмка Брусниця і поруч повітової дороги на Вижницю. Населення — (1890) 1322 душі, русини — розвиває землеробство. У громаді знаходиться пором через Прут і дерев'яний підвісний місток через Брусницю.

Жучка Стара***, нім. Zuczka, Alt-, рум. Jucica-vechiu, назву могла отримати від румунського слова *jug* — «ярмо, хомут», що, однак, сумнівно, оскільки назву можна також цілком вивести від населеного пункту Денисівка. Село вперше згадується в грамоті від 1627 року****. Жучка — розкиданий масовий населений пункт — розташована на лівому березі Пруту у Прутській долині, поблизу гирла потоку Мошків і поруч повітової дороги Чернівці — Бояни. Населення — (1890) 2904 душі, русини — займається тваринництвом і землеробством. У 1782 тут оселилися німецькі колоністи.

Жучка Нова***, нім. Zuczka, Neu-, рум. Jucica-noa, виникла значно пізніше у зв'язку з колонізацією. На час окупації [краю] на тери-

* За Ю.О. Карпенком — «місцевість за дубровою».

** Ю.О. Карпенко вважає, що назва села походить від словосполучення *за мостом*.

*** Тепер передмістя Чернівців.

**** Ю.О. Карпенко вказує першу згадку від 22 червня 1620 р., а походження назви нез'ясоване.

торії цієї громади стояло лише декілька будинків, що належали до Старої Жучки. Нова Жучка знаходиться біля підніжжя гори Мошків впритул із лісом Дуброва (Діброва) і поруч повітової дороги Садагура — Стара Жучка.

Населення — (1890) 2239 душ, переважно русини — розвиває землеробство та тваринництво і займається також лісоповалом у лісах Релігійного фонду. Визначною пам'яткою є розташована у цій громаді велика кавалерійська казарма, що належить Православному релігійному фонду.

Цурини (**Цурени**; суч. **Цурень**), нім. Zurin, рум. Țurinii, назву отримали від прізвища землевласника Цура. Село розташоване біля самого румунського кордону, на правому березі Пруту і поруч загальнодержавного шляху Чернівці—Цурини. Населення — (1890) 861 душа — займається землеробством і тваринництвом. У Цуринах знаходиться допоміжна митниця I класу (розряду). Біля Цурин брід веде до Боян.

Звинячка (**Дзвинячка**; суч. **Звенячин**), нім. Zwiniacze, рум. Zwiñeacea, або від слов'янських слів *завинути* чи *дзвін*, або ще від *zvine* — «swan» — «вода». У цьому місці неодноразово були знайдені знаряддя часів кам'яного віку, тому можна зробити висновок про те, що там вже з давніх пір існувало людське поселення.

Звинячка — розкиданим значним населеним пунктом і розміщена на правому березі Дністра навпроти містечка Заліщики і біля загальнодер-

Gruss aus der Bukowina

Zwiniacze

жавного шляху Городенка — Заліщики і Заліщики — Кіцмань. Населення — (1890) 1222 душі, русини — займається землеробством. У селі знаходиться вапняна піч. Каменоломні постачають прекрасний піщаний камінь білого і червоного кольорів. Виявлений також алебастр. Великі залізничний і дорожній мости залізної конструкції пролягають тут через Дністер і забезпечують сполучення зі Східною Галичиною.

*Переклад з німецької
Ф.С.Андрійця, А.Т.Квасецького.*

P.S. Редакція журналу «Зелена Буковина» щиро вдячна Чернівецькому обласному краєзнавчому музею за поштівки, що використані для додаткової ілюстрації даної публікації.

Нова книга про історію сільського господарства Буковини

Слово «історія» в уяві читача нерідко асоціюється насамперед з якимись епохальними, значущими подіями, виникненням і становленням держав, війнами і мирними угодами, революціями і контрреволюціями, демократією і тоталітаризмом, визначними історичними постатями (позитивними чи негативними) і т.д.

Та поруч з історією «бурхливою» завжди творилася історія «тиха», ніби непомітна, що стосувалася одвічних людських занять: землеробства, скотарства, ремесла, домашніх промислів, торгівлі, а згодом — й індустрії, великого будівництва, транспорту і т.д. І слід визнати, що історія творення, добування людьми хліба насущного врешті-решт переважала історію руйнувань і потрясінь людського буття в тій чи іншій країні, регіоні.

До історії одного з давніх занять населення буковинського краю належить історія його сільського господарства. Цій темі і присвячена монографія проф. В.М.Ботушанського «Сільське господарство Буковини (друга половина XIX - поч. XX ст.)» (Чернівці: Золоті литаври, 2000. - 340 с.). У ній на широкому колі проаналізованих різноманітних джерел з архівів Чернівців, Львова, Києва, Відня, статистичних матеріалів, а також деяких досягнень історіографії минулого об'єктивно відображено 65-річну історію пореформеного розвитку цієї галузі з усіма її позитивними зрушеннями і проблемами.

Як відомо, в попередніх дослідженнях автори, говорячи про аграрну реформу 1848 р., констатували здебільшого факт скасування панщини, передачі селянам рустикальної землі за викуп, сервітутні процеси. В.М.Ботушанський не обмежився цим, а скрупульозно дослідив і показав триваллий (впродовж десятиліть) процес ліквідації залишків феодальної епохи, що гальмувався великими землевласниками в їх корисливих інтересах, підкреслив, що це негативно позначалося на здійсненні аграрної реформи, на стані сільського господарства краю взагалі.

Характеризуючи загальний стан сільського господарства, дослідник цілком справедливо зазначає, що рушійною силою розвитку сільськогосподарської галузі було сільськогосподарське населення краю: селяни-власники різної заможності і наймані робітники та поденники, великі землевласники, орендарі й спеціалісти галузі, чоловіки, жінки і підлітки, українці, румуни і німці, угорці, поляки і липовани (росіяни-старообрядці), православні, греко-католики і католики, які всі разом називали себе буковинцями і рухали сільськогосподарську галузь вперед.

Детально проаналізовано зміни у структурі сільськогосподарських угідь у напрямку їх розширення, у динаміці посівних площ (вони змінювалися відповідно до потреб ринку), відзначено суттєве підвищення врожайності сільськогосподарських культур, збільшення їх валових зборів, а також простежено раціональні зрушення в поголів'ї худоби.

Центральне місце в монографії займає дослідження земельних та орендних відносин. Автор переконливо змалював складну систему землеустрою, що тяглась значною мірою ще з дореформених часів, заходи комасації (зведення в єдиний земельний масив) численних земельних ділянок власників (поміщиків, релігійного фонду, церкви, держави, селян, громад, міщан), показав, як з кожним десятиліттям розширювався ринок землі (добровільний і примусовий). Автор слушно підкреслює, що мінімальне наділення переважної більшості селян землею після реформи знижувало їх економічну спроможність як суб'єктів господарювання, породжувало сімейні драми, злидні, викликало масову континентальну та заокеанську еміграцію. Все говорило за те, зазначається в книзі, що через півстоліття після першої реформи необхідно було провести нову аграрну реформу з викупом у поміщиків частини землі і передачі селянам на тривалий виплат, однак держава і земельна аристократія не пішли на це.

Особливо детально, на численних прикладах проаналізовано систему орендних відносин у великих господарствах, підкреслено значну її поширеність в умовах малоземелля, нерідко кабальний характер суборенди. Дослідник справедливо зазначає, що, відігравши у свій час позитивну роль у розширенні доступу селянських мас до користування поміщицькою землею та землею релігійного фонду, оренда згодом вступила у свою суперечливу стадію розвитку, дрібні орендарі (селяни) домагалися здешевлення оренди без посередників процентними ставками, що використовувався переважно у дрібних господарствах, відігравав здебільшого деструктивну роль, бо поглинав не тільки додатковий прибуток дрібного товаровиробника, але й необхідний, позбавляючи останнього можливості здійснювати розширене виробництво.

У боротьбі проти лихварства, з метою об'єднання фінансових, матеріальних і трудових зусиль для налагодження свого виробництва селяни створили різного характеру спілки. У книзі аргументовано висвітлено становище і розвиток споживчої, збутової, ощадно-кредитної, орендної, виробничої сільської кооперації, її успіхи і проблеми, в цілому значення спілок у житті буковинського села.

З усіх аспектів досліджуваної проблеми автором зроблено глибокі наукові висновки, а також подано деякі практичні рекомендації — що слід в нових історичних умовах враховувати нині, щоб не допустити прорахунків при проведенні теперішніх аграрних перетворень в Україні.

В плані зауважень зазначимо, що книга виграла б, якби були додані іменний та географічний покажчики, словничок рідковживаних слів.

Загалом же книга написана на високому науковому рівні, добротною літературною мовою, з наведенням не тільки важливих офіційних, статистичних матеріалів, але й цікавих епізодів, посилань на літературні авто-

ритети (Ю.Федьковича, І.Франка, Т.Шевченка, О.Кобилянську). Слід віддати належне і якісному поліграфічному оформленню книги збільшеного формату. Читається вона з великим інтересом і може слугувати також як своєрідний історико-економічний довідник з розвитку основної галузі краю — сільського господарства — для науковців, викладачів, учителів історії, економістів, спеціалістів сільського господарства, студентів, краєзнавців, усіх, хто цікавиться історією буковинського краю.

Анатолій КОЦУР,
доцент кафедри історії України,
кандидат історичних наук.

Тамничі вершники-гуцули повертаються разом з Р.Ф.Кайндлем

Якщо виходить книжка, то це комусь потрібно. Широкому чи вузькому загалу. У крайньому випадку — автору.

Але якщо заявляється друком праця столітньої давності, та ще й у перекладі з іноземної і в супроводі об'ємного нариса про життя і творчість автора, то це вже певна подія (щось у ній є цікавого для багатьох), і, звичайно ж, заслуговує на особливі пошанування. Тому не здаються зайвими численні високі епітети, що вже появились у буковинській пресі з приводу виходу у світ монографії «Гуцули», написаної чернівецьким етнографом австрійського походження Р.Ф.Кайндлем (*Гуцули: їх життя, звичаї та народні перекази*. — Чернівці: Молодий буковинець, 2000. — 206 с.).

Раймунд Фрідріх Кайндль народився у Чернівцях і саме тут здобув визнання «найзаслуженішого і найпродуктивнішого німецького дослідника життя українського народу в Австро-Угорщині», «найбільшого історика Буковини», якого за дослідницьку працю обрали дійсним членом Наукового товариства ім. Шевченка у Львові. До речі, єдиного з чернівецьких неукраїнців.

Про внесок «приятеля українського народу» переконливо свідчать вже самі назви таких його книг, як «Історія Буковини», «Русини на Буковині. Історико-етнографічні нариси» (у співавторстві з О.Монастирським), «Гуцули», «Історія Чернівців з найдавніших часів до сьогодення». Загалом Р.Ф.Кайндль написав з буковинської тематики понад 300 книг і статей.

Як зазначає у нарисі про видатного чернівецького вченого кандидат історичних наук О.Масан, у літературі другої половини ХХ ст. Р.Ф.Кайндль представлений у різних іпостасях. Українські автори цінують його насамперед як вченого, який написав десятки книг і статей про історію, а ще більше — етнографію українців Буковини і Гуцульщини. В польській етнографії він постає як чудовий знавець етнографії буковинської полонії. Німецькі та австрійські дослідники підкреслюють значення праць Кайндля з історії німецького колонізаційного руху, а також його особистий внесок як організатора і лідера карпатського німецтва напередодні Першої світової війни. Та все це, врешті-решт, є загальним свідченням непересічної особистості буковинського науковця.

У монографії «Гуцули», що вперше побачила світ у 1893 році, висвітлено особливості матеріальної і духовної культури, звичаї і традиції, світоглядні уявлення та фольклор населення буковинської і частково галицької Гуцульщини. Кожен з сімнадцяти розділів книги відкриває цікаву сторінку життя горян, починаючи від дня народження і завершуючи переходом за межу, коли далеко лунає голос трембіти. Ілюстрації в книзі частково зроблені автором, почасти виготовлені за його ескізами, а зображення одягу відтворене за фотографіями Й. Дуткевича з Коломиї.

Надзвичайна своєрідність гуцульської етнографічної групи українського народу стала приводом до численних припущень щодо її походження. Одні вбачали в гуцулах слов'янізовані рештки скіфів, готів, куманів і монголів, інші ж схилилися до думки, що вони мали б складатися з румунів і русинів, а треті вважали їх за «змішаний народ», який постав, начебто, з найрізноманітніших елементів у недавній час.

«Але якщо й погодитися з думкою, що в долинах Молдави та Сучави, Черемошу й Пруту могли проживати вже з найдавніших часів вихідці з різних народів, то, з іншого боку, не можна заперечити, що перевагу серед них мали слов'яни, — зазначає Р.Ф.Кайндль. — З IV століття живуть вони у півніжній Карпат: через тиск аварів, угрів і печенігів, менше — через куманів, інтенсивніше — через монголів вони були, напевне, виштовхані у великій кількості в карпатські долини. Всі інші тамтешні елементи, мабуть, відійшли перед ними на другий план. Головним залишається, зрештою, те, що гуцули є слов'янами за мовою, звичаями і народними традиціями... Не можна заперечити, що головна маса гуцулів є слов'янського походження».

Знайомлячись із життям і побутом «таємничого маленького народу вершників-гуцулів», як називав горян сам науковець, можна неодноразово наштовхнутися на контраст між теперішніми уявленнями про Гуцульщину, що часто формувалися під впливом різних фольклорних заходів, і між описаними в книзі картинами. Справа, очевидно, не тільки у столітньому пласті часу, який відділяє різні епохи. Книга розвіює деякі загляцтовані стереотипи, які наполегливо впроваджувалися в минулі десятиліття, і змушує критичніше придивитися до свого родоводу, до тих чи інших рис національного характеру. І це зовсім не упереджене ставлення автора, бо його рядки справді наповнені «теплою симпатією» до українців.

«На його праці можна покликуватися сміло, будучи певним, що не знайдете в них нічого тенденційного ані фальшивого, що, на жаль, у других учених неукраїнської народності аж занадто часто лучалося в їх наукових

дослідах над українсько-руським народом», — писав В. Гнатюк. Також високо оцінювали «Гуцулів» І. Франко, В. Шухевич, М. Кордуба. Однак у радянський час цю та й інші праці чернівецького вченого намагалися невинно і несправедливо применшити. І хоч серйозні дослідники не могли обійти їх стороною, але з тих чи інших міркувань згадували про них як другорядні.

З публікацією «Гуцулів» українською мовою розпочалося повернення наукової спадщини Р. Ф. Кайдля до широкого загалу — до покоління буковинців, для яких німецькомовність праць є часто нездоланим бар'єром, та й самі твори столітньої давнини стали на сьогодні музейними раритетами. Тому необхідно висловити щирі вдячність перекладачеві З. Пенюк, редакторові видання М. Лазаруку та особливо О. Масану — ініціаторові перевидання «Гуцулів», науковому редактору і автору ґрунтовного дослідження про життя і творчість видатного австрійського буковинця. Якщо праця над перевиданням цього твору об'єднала таких різних людей, то, вірніше, згуртує вона і численних краян, які розуміють, що не можна будувати нову Буковину без фундаменту знань про минуле.

Петро ПЕРЕЙМА,
красзнавець.

Чернівці відроджують давню славу міста з європейськими традиціями книгодрукарства

У 1898 р. Австро-Угорщина підбивала підсумки 50-річного правління імператора Франца-Йосифа I. До цієї дати в Чернівцях було підготовлено до друку розкішне видання під назвою «Буковина. Загальне красзнавство», над яким працювали тодішні «красзнавці у цивільному» — крайове жандармське командування №13. Свою справу жандарми знали непогано, а до того ще й як слід вивчили край, звіреним їх піклуванню самою його імператорсько-королівською величністю. Тому книга вийшла ґрунтовною, інформативною. Текст писав обер-лейтенант жандармерії Едуард Фішер, а ілюстрував Владислав Журковский, також жандармський обер-лейтенант.

Книга вийшла з друку 1899 року, і з того часу буковиназнавці часто посилалися на це видання. На жаль, його примірників до нашого часу дійшло небагато і широкому читачеві знайти книгу було дуже непросто. І от недавно видавництво «Зелена Буковина» зробило нашим краянам чудовий подарунок — тисячним тиражем перевидало частину книги, що вперше побачила світ століття тому. До 125-річчя Чернівецького університету

видавці встигли надрукувати розділ «Населення Буковини», який оформлений як окрема книга, причому двома мовами і з усіма оригінальними ілюстраціями та картами (*Bevölkerung der Bukowina = Населення Буковини / Переклад з німецької Ф.С.Андрійця, А.Т.Квасецького. - Чернівці: Зелена Буковина, 2000. — 160 с. — (Текст німецькою (репринт) і українською мовами).* Кожному, хто вперше візьме її в руки, впадає в око прекрасне поліграфічне оформлення: офсетний папір, тверді палітурки, зі смаком зроблені обкладинки та форзаци. Чернівці відроджують давню славу міста з європейськими традиціями книгодрукарства, і це радує.

Над книгою попрацював чималенький колектив, в якому помітний внесок вчених-істориків і архівістів, перекладачів та редакторів і друкарів. А працювати було над чим. Поруч з оригінальним текстом німецькою мовою тут вміщено переклад українською (перекладачі — Ф.С.Андрієць, А.Т. Квасецький). Передмову до видання написав доктор історичних наук, професор В.М.Ботушанський, добре відомий буковинцям своїми ґрунтовними працями.

Сучасному читачеві буде цікаво довідатися, хто і як жив на Буковині сто років тому, якими були традиції населення краю, якими мовами розмовляли буковинці й які релігії сповідували. Звичайно, найбільш докладно автори розповідали про румунів, що склали більшість населення на півдні Буковини, та про русинів (як раніше називали українців), що компактно замешкували північ краю. Офіцери жандармерії намагалися бути об'єктивними і подавали інформацію у цілому безсторонньо, з великою повагою до тих етносів, представників яких описували. У першу чергу, в книзі відзначаються позитивні якості українців та румунів, причому австрійці побачили чимало спільного у двох головних етносів краю: зовнішню красу, мужність і відвагу, гостинність. У той же час відзначено й різницю темпераменту, показані ті риси характеру, які притаманні одним і майже відсутні у інших.

Нагадаємо, що за століття, яке минуло з часу написання книги, сталися значні зміни в складі населення Буковини. Автори не дарма відзначали, що вони акцентували риси характеру сільського населення, бо в місті внаслідок постійного спілкування людей різних національностей відбувається розмиття або й навіть заміна цих рис іншими. Для сучасного читача цікаво дізнатися, якими ж були особливості характеру різних етносів тоді, коли вони ще виступали у більш-менш чистому вигляді.

Переповісти всю книгу неможливо, хоча й у рецензента є бажання цитувати її цілими сторінками. Маємо надію, що невдовзі це видання потрапить на полиці бібліотек, також буде у вільному продажу. Можливо, найцікавіші сторінки книги варто було б передрукувати у газетах, щоби з ними мали змогу ознайомитися й ті, хто не зможе побачити саме видання. Попри певні дрібні недоліки — непотрібне дублювання ілюстрацій в обидвох частинах текстів, неврахування певних нюансів у перекладі (наприклад — замість «сакси» — «Саксонії» на сс. 12-13) — все ж книга «Населення Буковини» є добрим подарунком нашим країнам з приводу ювілею Чернівецького університету та наданню йому статусу Національного.

Ігор БУРКУТ,

політолог, кандидат історичних наук.

З ВИСОТИ БАТЬКІВСЬКИХ ПОРОГІВ...

*Ескізи
до творчого
портрета
Ореста
Криворучка*

Генетичний код відомого чернівецького художника-графіка, лауреата літературно-мистецької премії імені Сидора Воробкевича, переможця одинадцяти міжнародних виставок мистецтва екслібрису, дійсного члена Українського геральдичного товариства, члена Національної Спілки художників України Ореста Криворучка закладений ще в його дитячі роки.

Колискою духовного дивосвіту митця стало розташоване між Чернівцями і Садгорою село Стара Жучка. І хоч тепер воно разом із Садгорою ввійшло до мережі міста Чернівців, та все-таки українських рис не втратило. Навіть зведені тут нещодавно корпуси великого заводу і цілий квартал багатоповерхових будинків на специфічний характер буквинського села не вплинули. Проживаючи в такій близькості до сучасного міста, жучківці не змінили свого традиційного життєвого ритму. Щоправда, в останні роки спокій селища дещо порушено. На березі Пруту, біля новозбудованого мосту, розташувався величезний базар. А що тут закінчується вулиця Калинівська, то і торг цей названо Калинівським ринком.

Жучківці вже давно звиклися з химерними витівками швидкоплин-

ного Пруту, що раз по раз змінює своє русло, заглядаючи інколи і до їхніх осель. Такі стихійні незручності переносять терпляче, але обжитих місць не залишають.

Повсякденне життя жучківців наповнене працею в полі або за фабричними верстатами в Чернівцях. Дехто займається торгівлею, дехто — народними промислами. Ледарства тут не терплять. Працюють в поті чола, але й вміють відпочивати.

Перед своїми бажаними гостями жучківці розкривають всю повноту гостинності. В кожній оселі є прибрана барвистими килимами велика (вітальня), спеціально облаштована хата для таких okazji. Колись давніше чільна стіна такої вітальні прикрашалася цілим іконостасом святих образів (ікон). Мешканці вірили, що святі, зображені на тих іконах, охороняють хату від всякого лиха. Вздовж тієї стіни стояв довгий різьблений або розмальований, накритий біленьким обрусом стіл. Вздовж нього, попід стінами стояли широкі лави, а з протилежного боку — ослони, накриті візерунчасто тканими налавниками. За таким столом розсідалися гості з довколишніх сіл, пригощалися, співали пісні того села, звідки прийшли, а як гарно пригостилися і вже були під охотою, йшли на храмовий данець.

Все там у тій великій хаті було підпорядковане прийняттю гостей, які знали ціну краси народного мистецтва, тому навіть миски і полумиски були розписані кольоровими ангобами, а ложки — різьблені.

Та цим оздоблення хати не вичерпувалося. На протилежній від

трапезного столу стіні, понад вхідними дверима, попід стелею красувався ряд фарфорових тарілок. В куті стояла різьблена або розмальована скриня, де зберігалося вбрання або, як в хаті була дівчина, — придане для неї. Святковий одяг (кожухи, кептарики, сардаки, сорочки і т. п.) зберігали в глибокому ящику, накритому довгою суцільною дошкою стола (столовницею).

До підніжжя Садгірської гори, вкритої зверху лісом, долиною Пруту притулилася Стара Жучка, а в долині за Прутом, покрита буковими лісами, проглядається з телевізійною вежею легендарна Цецин-гора, створюючи неповторний живописний ансамбль чарівної буковинської природи. А трохи лівіше в цю природну красу увірвалося творіння людських рук — місто Чернівці.

Посеред цієї природної та урбаністичної краси 9 травня 1942 року народився художник, про якого йде мова, Орест Криворучко. Батька свого, Івана Дмитровича Криворучка, знаного на всю околицю кушніра, не пам'ятає. Весною 1944 року його мобілізували на війну, звідки він вже не повернувся. Мати Веронія Онуфріївна, з роду Сліпенюків, працювала на різних роботах, навіть на будівництві. Коли чоловік пішов на фронт, взялася за кушнірство — латала кожухи, перефарбовувала, але шити нові не наважувалася. Як Орестові виповнилося п'ять років, залишала його дома з братом Миколою, а сама йшла на будівництво, де можна було краще заробити.

Щоб малому не було скучно, щоб не боявся, залишала йому папір і олівець. Він змальовував з кожухів вишиті батькові орнаменти і все,

Козак Мамай.

що бачив. А час тоді був важкий. В голодний 1947 рік люди помирали від надмірного виснаження. Орест і досі не може забути голодних, худих людей, що приходили десь аж із Бессарабії за хлібом, сідали відпочити під тином і помирали. Очевидно, тому й ріс сумовитим, задумуючись над найменшою проблемою, з якої не по-дитячому намагався знайти вихід.

В школі найкраще давалося йому малювання, тому після закінчення семирічки з гарними оцінками прийшов він до Чернівецького художньо-ремісничого училища № 5. Там зі всією наполегливістю почав вивчати мистецтво альфрейщика-живописця. Опанував складні орнаменти розпису житлових інтер'єрів та громадських приміщень у техніці гризайль, вивчав малюнок, живопис, історію стилів або, як тоді казали, спецтехнологію ліплення. Практику проходив на спецоб'єктах. Запам'яталося спецзамовлення в Городенці, що на Івано-Франківщині. Там цілою групою учні оформляли районний будинок

культури. Спритні хлопці досить швидко освоїлися на високих рштуваннях і чудово справилися зі своїм завданням.

Училище закінчив на «відмінно» і в 1959 році одержав направлення у Вінницький обласний будівельний трест. На своє призначення хлопці їхали окрилені творчим ентузіазмом. Мріяли про високе мистецтво, та незабаром глибоко розчарувалися. Складніші роботи доручали там лише ветеранам, а новачків примушували фарбувати вікна, двері, підлоги, батареї парового опалювання... Зрозуміло, що для таких низькооплачуваних робіт не потрібно було відповідної підготовки, тому чернівецькі випускники після закінчення оформлення житлового будинку в Могилеві-Подільському порозбігалися хто куди.

Орест Криворучко повернувся до Чернівців і влаштувався працювати художником школи-інтернату № 1, а потім очолив художню студію Палацу піонерів. Робота в студії полюбилася йому. Тішився відкриттям серед малечі художніх здібностей, а найбільше тим, як спрагли до

знань малюки вловлювали кожне його слово. Хотілося віддати їм все, але інтуїтивно відчув, що і сам не так багато знає. А ще доводилось вислуховувати зауваження, що не має навіть середньої освіти. Та й молодечий запал кликав до чогось кращого. Але чого?

Розв'язка надійшла сама собою. В 1961 році юного Ореста призвали до війська. Служив у Ржеві, що на Волзі, десь за 200 км від Москви, у загонах протиповітряної оборони. До обіду відбував військову муштру, а потім до вечора виконував замовлення політвідділу своєї частини. Завантажили його так, що на вивчення азбуки Морзе часу не вистачало. До того ж почав відвідувати школу робітничої молоді і встиг закінчити вісім класів.

У вихідні дні разом зі своїм земляком Іваном Баланом ходив аж за Волгу на етюди. А одного разу його як художника військової частини відрядили до Москви оформляти так звану Всесоюзну виставку військових раціоналізаторів. Там після роботи можна було заглянути і в місто, але всією групою художників.

На одного вояка звільнення не випусували. Та хлопці є хлопці. Де їм хочеться ходити цілою групою, та ще в такому великому місті. Порозходилися хто куди, а тут — військові патрулі. Спритніші втекли, а нашого Ореста забрали під арешт. Звичайно, що довго на тій «гауптвахті» сидіти йому не довелося, бо директорів виставки такі спеціалісти потрібні були, тому замовив за нього слово, і його відпустили. Таких неприємних випадків більше не було. Потім навіть два рази побував у відпустці.

Демобілізувавшись, у 1964 році повернувся до Чернівців. Працював художником-оформлювачем художнього фонду. Неувага там до молодих фахівців приневолила його перейти працювати художником меблевої фабрики. І хоча директор фабрики Іван Бружа ставився до нього досить прихильно, затриматися там довше не зміг. Не було творчого задоволення. Виготовлення різних декоративних панно та інші сторонні роботи задля шматка хліба поглинали всю його творчу увагу і час. До того ж ще й навчався у вечірній школі робітничої молоді. Дев'ятий та десятий класи закінчив у Старій Жучці, а одинадцятий клас доводилося кінчати у Садгорі.

Отримавши атестат зрілості, почав думати про навчання у вищому навчальному закладі. Зорієнтуватися в ситуації допомогло йому знайомство з Москвою під час військової служби, а копітка підготовка привела до найпрестижнішого на той час Московського вищого художнього (колишнього Строганівського) училища на відділення про-

мислової графіки. Зазначимо, що до того часу професійних промграфіків не випускав жодний вуз. Щоправда, згодом подібні відділення відкрилися також у Харківському художньому інституті та в Ленінградському промислового училищі ім. Мухоміної.

В групі промислової графіки Орест весь час був лідером і при тому з України один. Добрим словом згадує своїх викладачів — Олексія Склярєнка (живопис), Ігоря Богдасhevського (промислова графіка), Гліба Виноградова (поліграфія) та інших, які допомогли йому засвоїти і практично оволодіти багатьма секретами художньої творчості.

По закінченні навчання його як одного з кращих студентів направили не кудись там на Нижню Тунгуску або в Магадан, а на берег Чорного моря у змосковщене курортне місто Сочі.

Сочинське начальство прийняло строганівського випускника дуже прихильно. З перших же днів організувало зустріч з мером міста Воронковим, дало можливість вибрати одне з трьох кращих місць праці — на сувенірній фабриці, в експериментально-консервному комбінаті та в художньому фонді. Ви-

брав художній фонд, тому що там різноманітна творча робота. Перспективи вимальовувалися непогані. Однак ні морський клімат, ні прихильне ставлення, ні привабливе творче майбутнє не змогли затримати його в гостинному Сочі. Перемогла ностальгія, тому пан Орест розпрощався з привітними сочинцями і повернувся на рідну Буковину.

Додому летів наче на крилах, однак в Чернівецьких майстернях художнього фонду такої теплоти, як у Сочі, не зустрів. Чи то земляки у

своїх зачерствілих задрощах настільки отупіли, а чи тодішня державна політика «не пускає» українців в Україні, а тим більше в Західній, до вершин досконалості спричинили до того, що панові Орестові довелось пережити не одну прикрість. Про те, щоб одержати в місті житло, не могло бути й мови. Квартирами забезпечували прибульців з Росії, військовиків, що вирішили залишитися в Україні, а ви, аборигени, або будуйтеся, або їдьте в Сибір і там будете забезпечені всіма благами. Пан Орест пішов за прикладом художників-земляків — поселився у майстерні, що була в центрі міста на розі вулиць Горького і Переяславської та ще й на піддашші, і прожив там цілих дев'ять років. Заробляв, виготовляючи різні етикетки та реклами, театральні афіші та різну другорядну художню продукцію. На долю свою не нарікав, а посилено, в поті чола, працював, виконував замовлення станковим живописом, брав участь у виставках.

— Малювати те, що хотілося б, — пан Орест ділиться своїм минулим, — в сімдесяті роки неможливо було. Та попри всі ті негаразди працював творчо, брав участь у багатьох виставках...

Ще в Московському вищому промисловому училищі захопився виготовленням екслібрисів. Зробив 10 досить вдалих знаків. Потім вже там, на піддашші, поповнив своє захоплення книжковими знаками, почав обмінюватися з колекціонерами інших країн, надсилати на виставки і домігся помітних успіхів.

Нині він — віртуозний майстер книжкового знаку — екслібрису, що наклеюється власником книги на зворотний бік обкладинки. Тепер екслібрис займає у його творчості одне з провідних місць. Він мріє заглянути у внутрішній світ того, кому такий знак виготовляє. Криворучкові екслібриси вражають не лише тонким майстерним розумінням цього виду мистецтва, а й філігранним відтворенням змісту, часто й дотепним зображенням характеру замовника, але створеним делікатно, в стилі дружнього шаржу, щоб, бува, не образити когось.

Свої екслібриси надсилає на міжнародні конкурси, в яких здебільшого виходить переможцем, отримує каталоги й нагороди.

— Мої екслібриси експонувалися більш ніж у 20 країнах світу, — розповідає митець. — А їх у мене — майже 500. Вони є в багатьох музеях і приватних колекціях...

Для прикладу назвемо кілька з них: Екслібрис «Джузеппе Фавіані», присвячений, зокрема, рокові етрусської культури і туризму, оголошеному ЮНЕСКО. До речі, етрусська культура має певне відношення до української культури. Екслібрис відзначений в Італії. Екслібрис «Адам Міцкевич» виконаний майстром для бібліотеки імені Адама Міцкевича в Парижі, відзначений медаллю. Екслібрис, що призначений вченому з галузі точної механіки, живописцю, кінорежисеру і кіноактору Генрі Ганлету, отримав другу премію. На Міжнародному конкурсі «Пушкін в екслібрисі» Кри-

Герб Чернівецької області.

воручків книжковий знак «Родина Сліцан» нагороджений першою премією, а екслібрис «Пушкініана Петра Нестеренка» — третьою. На Міжнародній виставці в Києві на тему: «Релігій багато — Бог один», за екслібрис «Тисячоліття християнства на Русі» Орест Криворучко отримав другу премію. Каталоги Міжнародних виставок екслібрисів Ореста Криворучка, надіслані автору із-за кордону, складають вже цілу бібліотеку.

В 1977 році в житті митця сталося те, що повинно було статися давно, — його прийняли до Спілки художників України.

Орест Криворучко є активним членом Українського геральдичного товариства, бере активну участь у геральдичних конференціях та конкурсах на створення гербів і нагородних знаків. Він став переможцем конкурсів на виготовлення герба і прапора міста Чернівців та Чернівецької області. Дотримуючись історичної правди, традиційного аспек-

ту і тотожності відтворення та місцевого колориту, митець створює герби, які відзначаються чіткістю зображень і глибоким змістом події, а тому часто і пояснень не потребують.

Художні техніки, як і стилізація, у О. Криворучка різні. Ще, навчаючись у вузі, він багато експериментував фактури, різні техніки. Графіка його, як мала, так і станкова, здебільшого кольорова. Пристрастю є також і живопис. Та найчастіше доводиться займатися прикладною графікою (друкований плакат, фірмові знаки, поштові штепелі для спецпогашень, дипломи, грамоти, запрошення, поштові конверти, буклети тощо).

Тематика творів пана Ореста різнобічна: природа (особливо осінь), архітектура (церкви, фортеці, урбаністика), портрети видатних особистостей (Петра Конашевича Сагайдачного, Тараса Шевченка, Юрія Федьковича, Осипа Маковея, Ольги Кобилянської та інших), україніка, релігійні сюжети, екологія...

Невтомний і творчо неспокійний митець постійно експериментує різні техніки і жанри. В останній час експериментує інкорель. Це новітня

техніка, якою в Україні не користуються. А полягає вона в тому, що не має ні травлення, ні гравіювання, а є в нарощуванні рельєфу, з якого автор тисне методом глибокого друку, як офорт. Інкореллю в Росії користується Люїс Ортега (іспанець за походженням). І Орест Криворучко, і Люїс Ортега експериментували незалежно один від одного. Лише пан Ортега поспішив цю техніку запатентувати. Назвавши її інкореллю, він поки що тримає цей винахід у секреті. Але ж і пан Криворучко володіє цією технікою. Засвоївши її незалежно від пана Ортеги, він прийняв, проте, пропоновану ним назву, бо вважає, що безглузді змагання тут ні до чого. Інкорель добре підходить до експериментування екслібрису, і він успішно розвиває цю техніку.

Займається Орест Криворучко і книжковою графікою, виконуючи художні обкладинки та ілюстрації. Тут варто згадати оформлення обкладинок до збірок віршів Володимира Вознюка («Твої кроки»), Василя Терицану («Арфи дощу»), Миколи Бакая («Смерекова хата»), до збірки новел Миколи Гошка («А обрuch котиться») та інших, які не

лише надають книгам привабливого вигляду, але й розкривають їх зміст.

Любить пан Орест займатися і малою графікою. В цих мініатюрах виконав серію творів «Ностальгія» (присвячено О.Архипенкові), «Хотинська фортеця», «Вітряк», «Спас нерукотворний», «Триптих, присвячений 500-річчю українського козацтва», «375-річчя Хотинської битви» та ін. Майже всі вони виконані в авторській техніці інкорель.

В останній час пан Криворучко охоче пише аквареллю. Для акварельних замальовок вижджав на будівництво газопроводу «Сургут—Ужгород». Працював на відрізу від Кременчука до Хуста, звідки привіз серію акварельних портретів.

Буваючи неодноразово в Австрії, замальовував краєвиди, що нагадують гірські та передгірські ландшафти нашого краю. Ті акварелі прикрашають інтер'єри австрійських домів.

Є в доробку О. Криворучка навіть сюрреалістичні спроби («Вечоріє», «Передчуття», «Затемнення» та ін.), що свідчать про широке зацікавлення митця.

Вище ходожньо-промислове училище в Москві дало пану Орестові енциклопедичні знання. «Ми там малювали не лише натуру, — розповідає він, — а й вивчали історію мистецтва, проектували інтер'єри, ліпили, вивчали технологію поліграфії, шрифти, офорт, конструювання і навіть оформлення упаковок. Все це дуже знадобилося в житті. До того ж чимале значення мало відвідування московських виставок. Це неначе б ще один інститут». А нам здається, що становлен-

ня митця-патріота розпочалося ще з батьківських порогів і досі продовжується. Відтоді в натхненній напруженій праці він пройшов не один інститут життя, що в сукупності сформувало його надзвичайно цікаву творчу особистість. Урівноважений, талановитий Орест Криворучко невтомно працює, примножуючи духовно-мистецький потенціал українського народу.

Авксентій ЯКІВЧУК,
заслужений працівник культури
України.

КАРМАЛЮКОВЕ ДЖЕРЕЛО

Якось один наш чоловік почав несподівано втрачати зір і кинувся за допомогою до знахарів. Де він тільки не побував з тим! Забрався, нарешті, аж у бессарабський степ, що біля самого Чорного моря, де, казали, жив на той час знаменитий цілитель, якому було вже з сотню або, може, й більше літ.

— Так і так, — каже хворий чоловік. — Я до вас. Хочу, щоб ви врятували мені зір.

— А звідки ти будеш, сину? — запитав той. — Щось мені дуже знайома твоя мова...

— Здалека, звідси не видно, — відповів наш чоловік. — Є таке село на правому березі Дністра, недалеко від Хотина, може, чули?

— А як називається те село? — допитував він далі.

— Грушівці, — взяв і сказав чоловік. — Мало хто його знає...

— А я знаю, — пожвавішав нараз старий. — Це дуже добре, що ти звідти. Я за Дністром колись разом з Кармалюком з польськими панами бився. Не раз доводилося бувати тоді й у вашій стороні. У вас там за Грушівцями на обривистім березі Дністра є урочище Осува, в ньому на високій скелі жибоніло чарівне джерельце. Вода в ньому завжди була холодна, як лід, і чиста, як дівоча сльоза. В нашому загоні був молодий парубок, який несподівано почав втрачати зір. А який з сліпого вояка?! Тоді на допомогу йому прийшов один пастух, який походив з вашого села. Він розповів, що пас вівці в урочищі і бачив, як ті з них, котрі ставали раптом в'ялими, аж заточувались, намагалися будь-що видряпатися на скелю до того джерела, хоча поруч були інші, приступніші. Напившись доволі, знову оживали і брикали. Так він здогадався, що тварини лікувалися з того джерела.

Спробував парубок промити очі тією водою і сталося диво: він прозрів. Дійшла чутка про чарівне джерело до ватажка Кармалюка і він не раз після того з хлопцями перебирався через Дністер з сусіднього Поділля, щоб зачерпнути сили і собі перед тим, як нападати на панські маєтки.

Але згодом пани довідалися про те, що Кармалюк черпає там свої сили і звеліли засипати вночі те джерело, сказавши, що трапився зсув, або, як у вас кажуть, осува, а Кармалюка підступно згубити.

Хлопці його, в тому числі і я, змушені були тікати світ за очі. Так я опинився аж в цьому степу, зайнявся на старості літ знахарством. Тепер я вже старий і нічого не боюся. Ото, як прийдеш додому, розкопай те джерело, будеш пити воду, вмивати очі до схід сонця нею і відкриється білий світ і не треба буде інших ліків.

Повернувся наш чоловік додому, вигострив лопату, пішов в урочище, розкопав те джерело і взявся вмивати очі непочатою водою, пити її. Немов на крилах, облетіла звістка навколишні села — чоловік наш прозрів. І зовсім одужав. Виходить, не втратило джерело цілющої сили. Відтоді і потягнулися до нього люди з усіх усюд — хто мав яку недугу або просто попити води, помолитись, набратися сили й снаги на добрі діла. Вірять в цілющу силу Кармалюкового джерела люди й сьогодні.

Записано І. Г. БЕЗРУЧКОМ на Кельменеччині.

ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРІВ

Журнал «Зелена Буковина» друкує наукові і науково-популярні матеріали.

Для наукового розділу статті, короткі повідомлення з усіх галузей історії, природознавства і краєзнавства Буковини та прилеглих областей (серії «історія» та «екологія») подаються українською мовою на стандартному папері (296x210) у 2-х примірниках через два інтервали та стандартними полями: зліва і зверху - 3 см, справа - 1 см, знизу - 2 см. Максимальний обсяг - до 18 сторінок машинопису, оптимальний - до 10 сторінок, включаючи ілюстративні матеріали (графіка, таблиці, чорно-білі фотографії прийнятої якості). При рівнозначних умовах перевага надаватиметься матеріалам, вміщеним на дискетах (текстові редактори «Твір», «Лексикон», «World»; графіка та ілюстрації - формат CDR, TIFF), до яких додаються роздруковані на принтері 2 примірники цього ж тексту. Дискети негайно повертаються авторам.

Вимоги до оформлення. Зліва зверху розміщується шифр УДК. Нижче через два інтервали посередині аркуша друкуються ініціали та прізвища авторів(а). Через три інтервали - назва організації чи установи, яку репрезентує чи від якої виступає автор. Ще нижче через три інтервали подається прописними літерами назва публікації. Основний текст друкується в 4-х інтервалах нижче, абзац починає від 5-го удару клавіші.

Перед початком тексту автор одним абзацом обгрунтовує актуальність і оригінальність поданої роботи.

Список літератури, на яку в тексті посилається автор, друкується відповідно до загальноприйнятих вимог (ГОСТ 7. 1-84 «Бібліографічний список документа. Загальні вимоги і правила упорядкування»).

Після основного тексту подаються домашня і службова адреса авторів, телефонний номер. У випадку колективної публікації зазначаються координати одного з авторів.

До основного матеріалу додається резюме українською і англійською мовами. Ілюстрації подаються у 2-х примірниках, придатних для репродукції. Всі підписи до ілюстрацій друкуються на окремих аркушах також у 2-х примірниках. Місце розміщення ілюстрацій і графіки в тексті вказується олівцем на полях. Другий примірник поданих матеріалів підписується авторами в кінці тексту.

Цифрові матеріали повинні супроводжуватися необхідною статистичною інформацією. Літературні джерела в тексті цитуються шляхом наведення прізвища автора та року виходу у світ видання, якщо вони не включені до списку бібліографії.

Редакція залишає за собою право скорочувати та виправляти тексти чи пропонувати те саме робити самим авторам, а також відхиляти матеріали, написані на низькому науковому і стилістичному рівні. У разі необхідності редакція, не ображаючи автора, може просити супроводити статтю рецензіями провідних фахівців.

Відповідальність за точність викладених фактів несуть автори статей. Редакція може не поділяти думки автора, але завжди вітатиме оригінальність ідеї і неординарність форми викладення матеріалів.

ЗЕЛЕНА БУКОВИНА

Виходить двічі на рік.

Свідоцтво про державну реєстрацію -
ЧЦ №104 від 9 червня 1994 р.

Видавці: Науково-дослідний центр
буковиназнавства при
Чернівецькому національному
університеті,

Державне управління екології та
природних ресурсів
у Чернівецькій області

Засновник і головний редактор
А.Т.Квасецький.

Передплатний індекс — 74214

Адреса редакції:

для відвідувачів - м.Чернівці,
вул.Університетська, 28 (к.48);
для листування: 58012 м.Чернівці,
вул. Коцюбинського, 2. Тел. 59-84-59.

Формат 64x90/16. Ум. друк. арк.13.5.
Наклад - 1000 пр.
Замовлення № 924

Підписано до друку 28.12.2000 р.

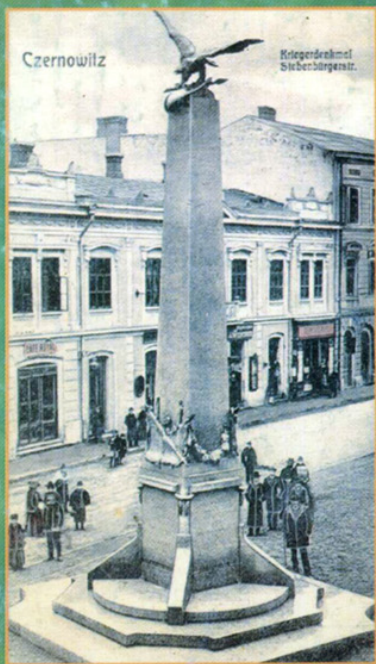
Віддруковано з діапозитивів видавця у друкарні «Ант Ітд»,
58003 м. Чернівці, вул. Зелена, 5.

Орест Криворучко
“ГЕТЬМАН”
(Петро Сагайдачний)
1991 р.

На першій сторінці обкладинки —
фрагмент з картини художника Гуго фон Реццорі
“ХРЕЩАТИК. СКИТ”.
Акварель. Кінець ХІХ ст.
Чернівецький краєзнавчий музей.

ПАМ'ЯТНИКИ АВСТРІЙСЬКОЇ ДОБИ

Монумент воїнам 41-го піхотного полку, пам'ятник імператриці Єлизаветі та пам'ятник на честь 60-річчя правління Франца Йосифа I (Скеля Габсбургів).